

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЗОЗУЛЯ Ігор Юрійович

УДК 351:352/354:342.5

ДИСЕРТАЦІЯ

**МОДЕЛЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЗАХИСТОМ
МОРЯКІВ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ**

28 Публічне управління та адміністрування

281 Публічне управління та адміністрування

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання та відповідне джерело

_____ І.Ю. ЗОЗУЛЯ

Науковий керівник – ДРАГОМИРЕЦЬКА Наталія Михайлівна, доктор наук з
державного управління, професор

ОДЕСА - 2023

АНОТАЦІЯ

Зозуля І.Ю. Модель публічного управління соціальним захистом моряків: світовий досвід для України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування. – Національний університет «Одеська політехніка» МОН України, Одеса, 2023.

У вступі до дисертації обґрунтовано актуальність дослідження, сформульовано мету та завдання, визначено об'єкт, предмет роботи. Розкрито наукове та практичне значення дисертаційного дослідження.

Перший розділ присвячено концептуальним засадам моделі публічного управління соціальним захистом моряків. Акцентовано увагу на визначені дефініції «соціальний захист» в контексті українських наукових поглядів. Наголошено на відмінності теоретико-методологічних та теоретико-прикладних підходів до вирішення проблем соціального захисту населення та окремих його категорій в державі. Класифіковано наукові визначення поняття «соціальний захист» в українських та зарубіжних публікаціях за суб'єкт-об'єктними та суб'єкт-суб'єктними відносинами, впливами, організаційними формами, повноваженнями. Спільним для наукових українських та зарубіжних досліджень щодо соціального захисту є правові та економічні основи, вироблення відповідних політик та їх реалізація, вироблення організаційних форм та повноважень органів влади. Наголошено на відмінності публічноуправлінських підходів, механізмів, заходів, форм і методів соціального захисту.

Продемонстровано відсутність єдиного підходу до визначення поняття «соціальний захист моряків» в зарубіжних та вітчизняних джерелах. В основу визначення поняття «соціальний захист» покладено певні концепції та теорії, які є відмінними для української та зарубіжної науки. В українській науці більш широко досліджено проблематику соціального захисту і питання запровадження зарубіжного досвіду зі збереженням традицій та кращих вітчизняних практик. Слабко досліджені в українській науці є управління ризиками, змінами,

інноваціями щодо соціального захисту населення.

Досліджено зарубіжні погляди щодо соціального захисту в науково-прикладному контексті та встановлено відсутність єдиного методологічного підходу щодо характеристики соціального захисту як явища і як процесу. Представлено результати аналізу українських та зарубіжних публікацій, які систематизовано за показниками, характерними для українських та зарубіжних поглядів: виокремлення суб'єктів та об'єктів соціального захисту; встановлення суб'єкт-об'єктних відносин; виокремлення форм і видів соціального захисту; виокремлення механізмів формування соціального захисту. З'ясовано, що в українській науці в деяких дослідженнях суб'єкти і об'єкти соціального захисту ототожнюються. Відмінним є погляд в зарубіжних публікаціях, де перелік більш обмежений і стосується: урядів держав; політичних агенцій; політичних еліт; адміністративно-бюрократичних установ; неурядових акторів. Вказано на відмінність особливостей моделей публічного управління та адміністрування в державах і специфіку організації системи соціального захисту. Наголошено на відмінності в підходах до організації взаємовідносин держави і суспільства та розподілення відповідальності в аспекті соціального захисту.

Систематизовано особливості підходів до розв'язання проблем соціального захисту моряків, що є відмінним від української науки і практики, і стосуються суб'єкт-суб'єктних відносин та розподілено їх на два класи: держава-судновласник-моряк (резидент і нерезидент) та держава-моряк (резидент і нерезидент). Визначено дві площини публічного управління соціальним захистом моряків: соціальний та правовий захист. Виокремлено два суб'єкти публічного управління у розробці схеми соціального забезпечення моряків: публічне управління; роботодавці та/або працівники. Публічне управління соціальним захистом моряків забезпечують уряди, національні служби, профспілки.

Розглянуто концептуальні наукові-прикладні підходи стосовно соціального захисту моряків та з'ясовано, що в українській науці обмежена кількість публікацій щодо соціального захисту моряків і стосується здебільшого проблем його правового забезпечення.

Проведено систематизацію зарубіжних підходів до розв'язання проблем соціального захисту моряків, яка продемонструвала, що домінують суб'єкт-суб'єктні відносини, які розподілено на два класи: держава-судновласник-моряк резидент/нерезидент (законодавче визнання рівня соціального захисту, покриття ризиків, відповідальність сторін, державні гарантії, державне страхування); держава-моряк резидент/нерезидент (спеціальне нормативно-правове забезпечення особливостей праці моряка, умови для соціального захисту моряків-нерезидентів, сприятливі режими соціального страхування та внесків на нього, соціального захисту та забезпечення).

З'ясовано, що в українській науці та практиці домінує правовий аспект, а в зарубіжній науці і практиці – організаційно-правовий аспект. Визначено домінування нових глобальних концептуальних підходів щодо соціального забезпечення моряків: перехід від концепції соціального захисту «держави прапора (за місцем роботи)» до концепції соціального захисту «за місцем проживання»; зменшення впливу системи «зручних прапорів». Наголошено, що відсутність теоретико-методологічних досліджень щодо публічного управління соціальним захистом призводить до відсутності системності у вирішенні проблеми соціального захисту моряків.

У *другому розділі* розкриваються питання організаційно-правової основи моделі публічного управління соціальним захистом моряків. Автором дисертаційного дослідження виявлено велику кількість класифікації моделей соціального захисту населення, які характеризуються за показниками фінансового забезпечення соціального захисту населення, правових гарантій, публічного управління соціальним захистом, рівня побудови взаємодії різних секторів суспільства. Виокремлено основні наукові пропозиції щодо формування української моделі соціального захисту: створення ієрархічної системи соціального страхування; розвитку волонтерського сектора; залучення громадськості; запровадження гібридної моделі; створення моделей соціального захисту для окремих категорій населення. Наголошено на відсутності наукових пропозицій щодо конкретної моделі соціального захисту населення.

Проаналізовано зарубіжний досвід формування та розвитку моделей соціального захисту та публічного управління, який стосується економічних та політичних моделей побудови взаємовідносин держави і суспільства. Представлено авторську їх систематизацію: класичні моделі; моделі розвитку; моделі соціального партнерства окремих держав; моделі державного втручання у соціально-економічну сферу; моделі соціальної держави; моделі за рівнем відповідальності держави за соціальний захист населення; співучасті різних секторів суспільства; моделі розподілення доходів для соціального захисту населення; моделі реалізації соціальної політики; моделі рівня державних гарантій соціального захисту; моделі соціального захисту за принципом «сімейної схожості». На основі аналізу публічноуправлінської складової кожної з моделей класифіковано моделі соціального захисту населення за такими показниками як: рівень залученості держави; залученість громадського сектору; залученість приватного сектору; залученість неформального сектору; рівень узгодженості діяльності структур, які забезпечують соціальний захист населення.

Визначено особливості соціального захисту населення в різних моделях. З'ясована наявність форм і видів соціального захисту, які є відмінними для різних моделей соціального захисту населення. Виокремлено організаційні форми соціального захисту населення: державна; недержавна; неформальна; приватна; некомерційна; «сімейна»; волонтерська.

Узагальнено повноваження різних суб'єктів у сфері соціального захисту населення: контроль, регулювання; партнерство; співпраця; спільна діяльність; реалізація державної політики; відповідальність. Встановлено, що соціальні заходи забезпечують: органи виконавчої влади; соціальні служби; спеціально створені неурядові організації з делегуванням їм повноважень держави; Національні служби; профспілки; спеціально створені дорадчі органи; роботодавці.

Вирізнено суб'єктів соціального захисту та соціальні заходи, які вони здійснюють. Встановлено, що моделі соціального захисту базуються на правових, економічних, культурних основах держав та їх соціально-економічного розвитку.

Представлена авторська класифікація правових основи держав світу стосовно соціального захисту моряків за ознаками: ратифікація Конвенції та зміни в національному законодавстві; ратифікація Конвенції без застосування в національному законодавстві; використання умов соціального захисту «держави прапора» і «держави проживання моряка» через окремі угоди; використання умов соціального захисту «держави прапора»; використання умов соціального захисту «держави проживання моряка»; використання умов соціального захисту за принципом «місцезнаходження роботодавця» наявність угод, що не містять спеціальні положення щодо моряків; наявність дискримінаційних вимог щодо окремих категорій моряків або повністю всіх категорій моряків. Наголошено на індивідуальному підході кожної держави до вирішення проблем соціального захисту моряків та збереження їх соціальних прав, враховуючи наявні схеми соціального захисту в державі.

Третій розділ присвячений побудові моделі публічного управління соціальним захистом моряків України. Встановлено, що моделі публічного управління соціальним захистом моряків різняться в державах світу і стосуються здебільшого системи відносин держави і суспільства, держави, громадського та приватного секторів, також різняться принципи побудови такої взаємодії.

Визначено роль неурядових організацій в забезпеченні змін в законодавстві щодо соціального захисту моряків та їх вплив на процеси просування інтересів моряків на всіх рівнях публічного управління (законодавчий, виконавчий, місцевого самоврядування). На основі узагальнення зарубіжного досвіду, наголошено на доцільності створення дорадчих органів та Ради з питань добробуту моряків. Основними повноваженнями таких органів є: консультації уряду; проведення аналітики і видання звітів; проведення аналітики правових документів та внесення змін до них або розробка і пропозиція нових правових актів; проведення громадських обговорень тощо.

Автором дисертаційного дослідження надано власне визначення категорій «соціальний захист моряків», «публічне управління соціальним захистом моряків», «модель публічного управління соціальним захистом моряків».

В дисертаційній роботі запропонована авторська модель публічного управління соціальним захистом моряків, яка складається з двох блоків. Теоретико-методологічна основа моделі публічного управління соціальним захистом складається з декількох теорій: теорія публічного управління; теорія соціального управління; теорія соціальних систем, теорія соціального права, теорія інновацій, теорія змін, теорія людського капіталу.

Організаційно-правовий блок моделі публічного управління соціальним захистом моряків в Україні має два елементи: правове забезпечення соціального захисту моряків; організаційне забезпечення правового захисту моряків.

Запропонована організаційна структура соціального захисту моряків як складова моделі публічного управління соціальним захистом моряків, зокрема: законодавчий орган влади – виконавчі органи влади та місцевого самоврядування – дорадчі органи – спеціально утворені органи – неурядові організації – приватні організації – партнерські організації. Визначено, що правове забезпечення соціального захисту моряків потребує прийняття окремих правових актів. Наголошено на доцільності розробки закону про соціальний захист моряків та визначено його основні розділи.

Наукові результати дослідження надали змогу сформулювати ряд висновків та рекомендацій, що мають як теоретичне, так і практичне значення.

Ключові слова: публічне управління та адміністрування, соціально-економічний розвиток, соціальний захист, соціальний захист моряків, модель, модель публічного управління соціальним захистом моряків, органи публічної влади, державно-приватне партнерство, соціальне забезпечення, інновації, партнерство.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові
результати дисертації:*

1. Зозуля І.Ю. Підходи до проблем соціального захисту моряків зарубіжних держав та України. *Державне управління та місцеве самоврядування* : збір. наук. праць ДРІДУ НАДУ при Президентові України. Вип. 1 (48). 2021/ С. 73-79.

URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik_dums/2021/2021_01\(48\)/index.html](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik_dums/2021/2021_01(48)/index.html)

DOI: 10.32782/palg/2021.1.9\

2. Зозуля І.Ю. Поняття «соціальний захист» в контексті наукових досліджень. *Актуальні проблеми державного управління* : збір. наук. праць ОРІДУ НАДУ при Президентові України. Вип. 3(84). 2021. С. 24-29. URL: <http://uran.oridu.odessa.ua/article/view/246230/243713>

DOI: <https://doi.org/10.35432/1993-8330appa3842021246230>

3. Dziubenko O., Halaz L., Bala O., Zozulia I., Berezovskyi R. The System of Digital Management of the Enterprise's Labor Resources in the Context of Ensuring Personnel Security and Economic Development. *IJCSNS : International Journal of Computer Science and Network Security*. Vol. 22. № 9. 2022. P. 89-94. URL: http://paper.ijcsns.org/07_book/202209/20220914.pdf

DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.9.14>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Драгомирецкая Н.М., Зозуля И.Ю. Формирование модели социальной защиты моряков Украины как социальный проект органов публичного управления. *Problems of effective management of state* : Materials of XXXIII International Scientific Conference, March of 21, 2020. Tbilisi: International Publishing House "Progress". С. 67-68. URL:

http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/318839/5/Problems_of_Effective_Management_of_State_2020_N33.pdf

5. Зозуля І.Ю. Зарубіжний досвід соціального захисту моряків як складової публічного управління. *Організаційно-правові аспекти публічного управління в Україні* : матер. VII Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конфер. за міжнарод. уч.,

18 черв. 2020 р. Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2020. С. 30-32.

6. Зозуля І.Ю. Social protection of seafarers: world experience in modelling public management. *Порівняльне публічне управління та адміністрування* [Електронний ресурс] : матер. Всеукр. наук.-практ. конфер., 28 трав. 2021 р., Одеса: ОРІДУ НАДУ при Президентові України, 2021. С. 157-158. URL: <http://www.oridu.odessa.ua/?fil=9/3>

7. Зозуля І.Ю. Вплив існуючих моделей соціального захисту на захист моряків. *Публічне управління: традиції, інновації, глобальні тренди* : матер. Всеукр. наук.-практ. конфер. за міжнар. уч., 8 жовт. 2021 р., Одеса: ОРІДУ НАДУ при Президентові України, 2021. С. 170-171. URL: <http://www.oridu.odessa.ua/?fil=9/38>

8. Зозуля І.Ю. Теоретико-методологічні проблеми дослідження стану соціального захисту моряків. *Держава XXI століття: погляд молоді* : Всеукр. наук.-практ. on-line конферен. здоб. вищої освіти і молодих учених (присвячена Дню науки), 17 трав. 2022 р., Житомир, 2022. С. 396-397. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/369.pdf>

9. Зозуля І.Ю. Інноваційні моделі соціального захисту моряків як основа стабільності в умовах глобальних ризиків та криз. *Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України* : XIX регіон. наук.-практ. конфер., 16 черв. 2022 р., Дніпро, 2022. С. 68-69. URL: https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/Material_conference_16_06_2022.pdf

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

10. Зозуля І.Ю. Децентралізація місцевого самоврядування як один зі шляхів розвитку нової моделі соціального захисту моряків. *Věda a perspektivy*: міжнар. мультидисципл. журнал. Praha, České republika. Вип. 6 (6). 2021. С. 58-71. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/issue/view/28>

DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2021-6\(6\)-58-71](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2021-6(6)-58-71)

ABSTRACT

Zozulia I.Yu. The public management model for the social protection of seafarers: world experience for Ukraine. Manuscript-based qualification research paper.

The thesis for obtaining the Doctor of Philosophy degree in the specialty number 281 – Public Management and Administration. – Odesa Polytechnic National University, Ministry of Science and Education of Ukraine, Odesa, 2023.

The introduction to the Ph.D. thesis substantiates the relevance of the research, formulates the goal and tasks, defines the object and the subject of the research. The scientific and practical significance of the research is determined.

The first chapter is devoted to the conceptual foundations of the public management model for the social protection of seafarers. Attention is focused on definitions of "social protection" in the context of Ukrainian scientific views. Emphasis is placed on the differences between theoretical-methodological and theoretical-applied approaches to solving the problems of social protection of the population and its individual categories in the state. Scientific definitions of the concept of "social protection" in Ukrainian and foreign publications are classified according to subject-object and subject-subject relations, influences, organizational forms, and powers. Legal and economic foundations, development of relevant policies and their implementation, development of organizational forms and powers of authorities are common to Ukrainian and foreign scientific research on social protection. Differences in public management approaches, mechanisms, measures, forms and methods of social protection are emphasized.

The absence of a single approach to the definition of the concept "social protection of seafarers" in foreign and Ukrainian sources is demonstrated. The definition of the term "social protection" is based on certain concepts and theories that are unique to Ukrainian and foreign science. In Ukrainian science, the problems of social protection and the issue of introducing foreign experience while preserving traditions and best Ukrainian practices are more widely investigated. Risk management, changes and innovations related to social protection of the population are poorly studied in Ukrainian science.

Foreign approaches to social protection in a scientific and applied context were studied and the lack of a single methodological approach to the characterization of social protection as a phenomenon and as a process was established. The results of the analysis of Ukrainian and foreign publications are presented, which are systematized according to indicators characteristic of Ukrainian and foreign approaches: identification of subjects and objects of social protection; establishment of subject-object relations; distinguishing forms and types of social protection; highlighting the mechanisms of social protection formation. It was found that in Ukrainian science, in some studies, the subjects and objects of social protection are identified. The foreign publications' insights are different; the list is more limited and concerns: state governments; political agencies; political elites; administrative and bureaucratic institutions; and non-governmental actors. The differences in the public management features, state administration models and peculiarities of the social protection system organization are indicated. Differences in approaches to the organization of relations between the state and society and the responsibility distribution in the aspect of social protection are emphasized.

The peculiarities of approaches to solving the problems of social protection of seafarers, which are different from Ukrainian science and practice, are systematized and relate to subject-subject relations and are divided into two classes: the state-shipowner-seafarer (resident and non-resident) and the state-sailor (resident and non-resident). Two public management levels of social protection of seafarers are defined: social and legal protection. Two subjects of public management are singled out in the development of the social security scheme for seafarers: public administration; employers and/or employees. Governments, national services, and trade unions provide public management for the social protection of seafarers.

Conceptual scientific-applied approaches to the social protection of seafarers were considered and it was found that the number of publications on the social protection of seafarers in Ukrainian science is limited and mostly concerns the problems of its legal support.

Systematization of foreign approaches to solving the problems of social protection of seafarers was carried out, which demonstrated that subject-subject relations dominate,

which are divided into two classes: the state-ship-owner-resident/non-resident seafarer (legislative recognition of the social protection level, risk coverage, the parties liability, state guarantees, state insurance); resident/non-resident seafarer state (special regulatory and legal support for seafarer labour features, conditions for social protection of non-resident seafarers, favourable regimes of social insurance and contributions to it, social protection and security).

It was found that the legal aspect dominates in Ukrainian science and practice, and the organizational and legal aspect dominates in foreign science and practice. The dominance of new global conceptual approaches to the social security of seafarers has been determined: the transition from the concept of social protection "of the flag state (at the place of work)" to the concept of social protection "at the place of residence"; reducing the influence of the "convenient flags" system. It is emphasized that the lack of theoretical and methodological research on the public management of social protection leads to the lack of systematicity in solving the problem of social protection of seafarers.

In the second chapter, the issues of the organizational and legal basis of the public management model for the social protection of seafarers are revealed. The author of the dissertation research identified a large number of classifications of social protection models of the population, which are characterized by financial provision indicators for social protection of the population, legal guarantees, public management of social protection, and the building interaction level of various sectors of society. The main scientific proposals regarding the Ukrainian model formation of social protection are highlighted: the creation of a social insurance hierarchical system; development of the volunteer sector; public involvement; introduction of a hybrid model; and the creation of social protection models for certain categories of the population. The lack of scientific proposals regarding a specific social protection model for the population is emphasized.

The author of the dissertation research analyzed the foreign experience in the formation and development of models for social protection and public management, which relates to economic and political models of building relations between the state and society. The author's systematization of them is presented: classical models; development models; models for social partnership of individual states; models of state intervention in

the socio-economic sphere; social state models; models according to the state responsibility level for social protection of the population; participation of various sectors of society; income distribution models for social protection of the population; models of social policy implementation; models of the state guarantees level for social protection; models of social protection based on the principle of "family resemblance". Based on the public management component analysis of each model, models of social protection for the population are classified according to such indicators as the state involvement level; the public sector involvement; involvement of the private sector; involvement of the informal sector; the coherence level for the activities of structures that provide social protection of the population.

The social protection features of the population in various models are determined. The presence of forms and types of social protection, which are different for different models of social protection of the population, has been clarified. The organizational forms for social protection of the population are singled out: state; non-state; informal; private; non-commercial; "family"; and volunteer.

The powers of various subjects in the social protection of the population are summarized: control, regulation; partnership; cooperation; common activity; implementation of state policy; and responsibility. It was established that social measures are provided by: executive power bodies; social services; specially created non-governmental organizations with delegation of state powers to them; National services; trade unions; specially created advisory bodies; and employers.

The subjects of social protection and the social measures they carry out are distinguished. It has been established that the social protection models are based on the legal, economic, and cultural foundations of states and their socio-economic development.

The author has classified the legal frameworks in the countries of the world regarding the social protection of seafarers. They are presented according to the following characteristics: ratification of the Convention and changes in national legislation; ratification of the Convention without application in national legislation; use of social protection conditions of the "flag state" and "seafarer's state of residence" through

separate agreements; use of social protection conditions of the "flag state"; use of social protection conditions for the "seafarer's country of residence"; the use of social security conditions based on the principle of "location of the employer" the presence of agreements that do not contain special provisions for seafarers; the presence of discriminatory requirements for certain categories of seafarers or all categories of seafarers. Each state has its approach to the solving problems of social protection of seafarers and preserving their social rights.

The third chapter is devoted to the construction of a public management model for the social protection of Ukrainian sailors. It has been established that the public management models for the social protection of seafarers differ in the countries of the world. They mostly concern the system of relations between the state and society, the state and the public-private sectors, and the principles of building such interaction also differ.

The role of non-governmental organizations in ensuring changes in the legislation on the social protection of seafarers and their impact on the processes of promoting the interests of seafarers at all levels of public administration (legislative, executive, local self-government) is determined. Based on the generalization of foreign experience, the expediency of creating advisory bodies and the Council on Seafarers' Welfare was emphasized. The main powers of such bodies are: consultations with the government; conducting analytics and issuing reports; conducting analysis of legal documents and making changes to them or developing and proposing new legal acts; holding public discussions, etc.

The author of the dissertation provided his own definition of the categories "social protection of seafarers", "public management for social protection of seafarers", and "public management model for social protection of seafarers".

In the dissertation, the proposed author's public management model for the social protection of seafarers consists of two blocks. The theoretical and methodological basis of the public management model for the social protection of seafarers consists of several theories: the theory of public management; the theory of social management; the theory

of social systems, the theory of social law, the theory of innovation, the theory of change, and the theory of human capital.

The organizational and legal block of the public management model for the social protection of seafarers in Ukraine has two elements: legal provision for the social protection of seafarers; and organizational support for the legal protection of seafarers.

The proposed organizational structure for social protection of seafarers is a component of the public management model for social protection of seafarers, in particular: legislative authority - executive authorities and local self-government - advisory bodies - specially formed bodies - non-governmental organizations - private organizations - partner organizations. It was determined that the legal provision for social protection of seafarers requires the adoption of separate legal acts. The expediency for developing a law on social protection of seafarers is emphasized and sections are defined on its basis.

The scientific results of the study made it possible to form several conclusions and recommendations that have both theoretical and practical significance.

Keywords: public management and administration, socio-economic development, social protection, social protection of seafarers, model, public management model for social protection of seafarers, public authorities, public-private partnership, social security, innovation, partnership.

LIST OF PUBLISHED PAPERS ON THE TOPICS OF THE DISSERTATION

Papers in which the main scientific results of the dissertation are published:

1. Zozulia I.Yu. Approaches to the issues of social protection of sailors in foreign countries and Ukraine. *State administration and local self-government*: Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. Dnipro: DRIPA

NAPA, 2021. Iss. 1 (48). P. 73-79. URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik_dums/2021/2021_01\(48\)/index.html](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik_dums/2021/2021_01(48)/index.html)

DOI: 10.32782/palg/2021.1.9\

2. Zozulia I.Yu. The concept of "social protection" in the context of scientific research. *Actual problems of public administration* : Scientific Bulletin of the Odessa Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. Odesa: ORIPA NAPA, 2021. Iss. 3 (84). P. 24-29. URL: <http://uran.oridu.odessa.ua/article/view/246230/243713>

DOI: <https://doi.org/10.35432/1993-8330appa3842021246230>

3. Dziubenko O., Halaz L., Bala O., Zozulia I., Berezovskyi R. The System of Digital Management of the Enterprise's Labor Resources in the Context of Ensuring Personnel Security and Economic Development. *IJCSNS* : International Journal of Computer Science and Network Security. Vol. 22. № 9. 2022. P. 89-94. URL: http://paper.ijcsns.org/07_book/202209/20220914.pdf

DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.9.14>

Papers certifying the approbation of the dissertation materials:

4. Dragomiretskaya N.M., Zozulia I.Yu. Formation of the social protection model of sailors in Ukraine as a social project of public authorities. *Problems of effective management of state* : Materials of XXXIII International Scientific Conference (March, 21, 2020, Tbilisi) / International Publishing House "Progress", 2020. P. 67-68. URL: http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/318839/5/Problems_of_Effective_Management_of_State_2020_N33.pdf

5. Zozulia I.Yu. Foreign experience in social protection of seafarers as a component of public administration. *Organizational and legal aspects of public administration in Ukraine* : Materials of VII All-Ukrainian scientific and practical Internet conference with international participation (June, 18, 2022, Poltava) / Yury Kondratyuk National University, 2020. P. 30-32.

6. Zozulia I.Yu. Social protection of sailors: world experience in modelling public management. *Comparative public management and administration* [Electronic resource] : Materials of VII All-Ukrainian scientific and practical conference (May, 28, 2021,

Odesa) / Odessa Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, 2021. P. 157-158. URL: <http://www.oridu.odessa.ua/?fil=9/3>

7. Zozulia I.Yu. The impact of the existing social protection models on the protection of sailors. *Public administration: traditions, innovations, global trends* : Materials of All-Ukrainian scientific and practical conference with international participation (October 8, 2021, Odesa) / Odessa Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, 2021. P. 170-171. URL: <http://www.oridu.odessa.ua/?fil=9/38>

8. Zozulia I.Yu. Theoretical and methodological problems of researching the state for social protection of sailors. *The state of the 21st century: the view of the youth* : All-Ukrainian science and practice online conference. acc. of higher education and young scientists (dedicated to Science Day) (May 17, 2022, Zhytomyr) / Zhytomyr Polytechnic, 2022. P. 396-397. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/369.pdf>

9. Zozulia I.Yu. Innovative models for social protection of sailors as a basis for stability in conditions of global risks and crises. *Contemporary problems of European and Euro-Atlantic integration of Ukraine* : XIX regional scientific and practical conference (June, 16, 2022, Dnipro) / Dnipropetrovsk Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. Dnipro: DRIPA NAPA, 2022. P. 68-69. URL: https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/Material_conference_16_06_2022.pdf

Works that additionally reflect the scientific results of the dissertation:

10. Zozulia I.Yu. Decentralization of local self-government as one of the ways to develop a new model for social protection of sailors. *Věda a perspektivy*: international multidisciplinary magazine. Praha, Czech Republic, 2021. Iss. 6 (6). 2021. P. 58-71. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/issue/view/28>

DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2021-6\(6\)-58-71](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2021-6(6)-58-71)

ЗМІСТ

ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МОДЕЛІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЗАХИСТОМ МОРЯКІВ	29
1.1. Дефініція «соціальний захист» в контексті сучасних українських наукових поглядів	29
1.2. Зарубіжні погляди щодо соціального захисту в науково- прикладному контексті	58
1.3. Концептуальні наукові-прикладні підходи стосовно соціального захисту моряків	87
Висновки до розділу 1	109
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ МОДЕЛІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЗАХИСТОМ МОРЯКІВ	116
2.1. Організаційно-управлінські характеристики моделей соціального захисту населення в державах світу	116
2.2. Правове підґрунтя моделей соціального захисту моряків в державах світу	141
2.3. Організаційні особливості моделей публічного управління соціальним захистом моряків в державах світу	173
Висновки до розділу 2	200
РОЗДІЛ 3. МОДЕЛЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЗАХИСТОМ МОРЯКІВ В УКРАЇНІ	209
3.1. Теоретико-методологічна основа моделі публічного управління соціальним захистом моряків в Україні	209
3.2. Організаційно-правовий блок моделі публічного управління соціальним захистом моряків в Україні	238
3.3. Партнерське підґрунтя моделі публічного управління соціальним захистом моряків в Україні	262
Висновки до розділу 3	279
ВИСНОВКИ	289
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	307
ДОДАТКИ	343

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблематика соціального захисту моряків є актуальною вже багато років поспіль, оскільки Україна як потужна морська держава постачає на світові ринки велику кількість робочої сили в морській галузі і при цьому отримує внески від виплат моряків та приватних компаній з їх працевлаштування. Втім, на відміну від багатьох держав світу, і від сучасних тенденцій в Європейському Союзі, діяльність моряка не стала предметом уваги на рівні його соціального захисту. На сьогодні, соціальним захистом моряків не опікується жодна державна інституція. Тільки профспілки намагаються надавати матеріальну і юридичну допомогу як складову соціального захисту моряка, а благодійні організації допомагають вирішувати проблеми моряків, які опинились в скрутному становищі і не мають певного захисту в умовах укладеного контракту на роботу.

Складність ситуації підкреслює і той фактор, що в Україні не ратифікована певна кількість міжнародних документів, які забезпечують повний соціальний захист. З іншого боку, перехід в міжнародних документах на соціальний захист з принципу «держави прапора» на принцип «держави проживання моряка», ще більше ставить моряків у незручне становище, оскільки відсутні: правові документи щодо соціального захисту моряка та його родин, при цьому це стосується як моряків-резидентів, так і моряків-нерезидентів; міжнародні і глобальні угоди з іншими державами щодо умов соціального захисту моряків-нерезидентів; відповідні управлінські структури, відповідальні за соціальний захист моряків; державна політики та державна модель управління соціальним захистом моряків; чітко визначені суб'єкти публічного управління, які б впливали на процеси вироблення і формування сучасних підходів до соціального захисту моряків з користю для держави.

В багатьох державах світу, які чітко визначають внесок морської галузі в економіку держави, виробляються державна політика і програми соціального захисту моряків, враховуючи складність та особливості умов роботи моряків.

Питання соціального захисту моряків як особливої категорії наразі є актуальним для урядів багатьох держав, які сформували моделі публічного управління соціальним захистом моряків, мають: окреме законодавство щодо регулювання соціального захисту моряків; ратифіковані міжнародні правові акти в межах яких створено впливові дорадчі органи з контролюючими та регуляторними функціями; міжнародні угоди, особливо в державах ЄС, щодо принципів соціального захисту моряків, у тому числі з врахуванням принципу «державного прапора»; сформовані моделі публічного управління соціальним захистом моряків; спільну діяльність з громадськістю та бізнесом на принципах партнерських угод та ін.

В зарубіжних наукових, аналітичних, публічних джерелах, а також міжнародних і державних звітах приділяється велика увага теоретико-методологічному підґрунтю вирішення проблеми соціального захисту моряків, оскільки це не тільки публічно-управлінське завдання, яке потребує вирішення, а й проблема соціально-економічного характеру, зокрема це стосується публікацій. На відміну від зарубіжних джерел, в українській науці здебільшого дослідження стосуються правового аспекту соціального захисту, економічного аспекту в галузях «право» і «економіка». В галузі публічного управління та адміністрування проблематика соціального захисту моряків залишається недослідженою. Моделі публічного управління соціальним захистом моряків в галузі публічного управління та адміністрування є недослідженою цариною. На теперішній час відсутні окремі комплексні дослідження з питань застосування зарубіжного досвіду для України щодо моделі публічного управління соціального захисту моряків, що зумовлює актуальність даного дисертаційного дослідження як в науковому контексті, так і в практичному аспекті.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалось в межах науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська політехніка» за темою: «Сучасні інновації в системі публічного управління в умовах глобалізаційних ризиків та кризових явищ» (ДР 01122U002247), в якому автор як виконавець обґрунтував доцільність

запровадження сучасних інновацій в системі публічного управління в умовах глобалізаційних змін та кризових явищ в аспекті запровадження зарубіжного досвіду соціального захисту моряків; сформулював методологічні основи запровадження сучасних інновацій в системі публічного управління в умовах глобалізаційних змін та кризових явищ в аспекті запровадження зарубіжного досвіду соціального захисту моряків; обґрунтував напрямки розвитку підходів, методів та інструментарію публічного управління та адміністрування щодо запровадження інновацій з урахуванням зарубіжного досвіду соціального захисту моряків; запропонував теоретико-прикладну модель публічного управління соціальним захистом моряків. Особистий внесок автора полягає у виробленні моделі публічного управління соціальним захистом моряків з урахуванням кращих зарубіжних практик та особливостями організації публічного управління та адміністрування в Україні, що надало можливість представити новий концептуальний погляд на соціальний захист моряків.

Мета дисертаційного дослідження полягає у розробленні нового концептуального підходу щодо соціального захисту моряків та моделі публічного управління ним на підставі зарубіжного досвіду для України.

Досягненню поставленої мети сприяло вирішення таких завдань:

- проаналізувати зарубіжні й українські наукові та науково-прикладні джерела щодо розуміння поняття «соціальний захист» та його концептуальних основ задля визначення складових соціального захисту моряків;
- встановити методологічні підходи щодо характеристики соціального захисту як явища і процесу та визначення суб'єктів та об'єктів соціального захисту в контексті взаємовідносин держави і суспільства;
- визначити сутність і зміст поняття «соціальний захист моряків» задля виокремлення проблем соціального захисту моряків та вироблення основ моделі публічного управління соціальним захистом моряків;
- виявити та систематизувати моделі соціального захисту в зарубіжній та українській науці для виявлення публічноуправлінської складової кожної з моделей;

- визначити особливості, види і форми соціального захисту населення в різних моделях для виокремлення організаційних форм моделей соціального захисту та повноважень різних суб'єктів в сфері соціального захисту;

- з'ясувати стан в державах світу щодо створення спеціального режиму соціального захисту моряків відповідно до Конвенції 2006 р. про працю в морському судноплаванні та її ратифікацію задля виявлення індивідуального підходу кожної держави до вирішення проблем соціального захисту моряків та збереження їх соціальних прав, враховуючи наявні схеми соціального захисту в державі та задля можливості використання цього досвіду в українській моделі публічного управління соціальним захистом моряків;

- встановити моделі публічного управління соціальним захистом моряків в державах світу в контексті системи відносин держави і суспільства, громадського та приватного секторів задля визначення найбільш доречних шляхів для вироблення української моделі публічного управління соціальним захистом моряків;

- з'ясувати організаційно-правові основи соціального захисту моряків в Україні задля визначення основних складових елементів моделі публічного управління соціальним захистом моряків;

- запропонувати авторську модель публічного управління соціальним захистом моряків.

Об'єкт дослідження – соціальний захист моряків як явище і як процес.

Предмет дослідження – світовий досвід моделі публічного управління соціальним захистом моряків для України.

Методи дослідження. Для реалізації мети і вирішення завдань дисертаційного дослідження було використано комплекс взаємопов'язаних загальнонаукових методів, таких як аналіз і синтез (для опрацювання джерельної бази з проблематики дисертаційного дослідження), узагальнення і порівняння (для встановлення взаємозв'язків між науково-теоретичними та практично-прикладними підходами в зарубіжній та українській науці і практиці). Вирішення конкретних завдань дослідження забезпечувалося шляхом вибору спеціальних

методів дослідження, зокрема: систематизації (результатів зарубіжних і українських наукових поглядів, виокремлення площин публічного управління соціальним захистом моряків, виокремлення суб'єктів публічного управління, надання нового змісту науковим категоріям); класифікації (наукових понять, теоретичних підходів, надання власних визначень науковим категоріям); моделювання (для вироблення моделі публічного управління соціальним захистом моряків); прогностичні методи (для формулювання практичних рекомендацій щодо напрямів вироблення організаційної та правової бази публічного управління соціальним захистом моряків).

Емпіричною базою дослідження стали нормативно-правові акти, звітно-аналітичні матеріали та дослідження, інформаційні матеріали.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена тим, що в дисертаційній роботі запропоновано новий концептуальний погляд на соціальний захист моряків як явище і як процес, що полягає у виробленні моделі публічного управління соціальним захистом моряків з врахуванням успішного зарубіжного досвіду та особливостями організації публічного управління та адміністрування в Україні. У результаті проведеного дослідження отримано нові наукові й практичні результати:

вперше:

- проведено комплексне дослідження теоретико-методологічних і практично-прикладних основ соціального захисту моряків та моделі публічного управління ним і запропоновано нове вирішення наукової проблеми – теоретико-методологічне обґрунтування концептуальних засад моделі публічного управління соціальним захистом моряків, яка має теоретико-методологічну основу, організаційно-правову базу і практичну реалізацію в контексті взаємовідносин держави і суспільства;

- запропоновано новий концептуальний погляд щодо вироблення та формування в Україні моделі публічного управління соціальним захистом моряків з врахуванням теоретичних основ соціального захисту моряків, визначеним в зарубіжній науці та успішного сучасного досвіду держав світу;

удосконалено:

- теоретико-методологічний підхід щодо соціального захисту моряків та моделі публічного управління ним, зокрема шляхом надання нового змісту категорії «соціальний захист моряків» як діяльності органів державної влади, громадських організацій, профспілок, самоврядних організацій, міжнародних організацій та окремих громадян щодо визнання особливостей професійної діяльності моряків, їх внеску в економіку держави та створення спеціальних умов соціального захисту моряків. Введено такі категорії як: «публічне управління соціальним захистом моряків», яка визначається як діяльність суб'єктів публічного управління, громадянського суспільства і його інститутів та окремих громадян стосовно створення нормативно-правових та соціально-економічних умов щодо соціального захисту моряків та створення спеціальних умов соціального захисту моряків та їх родин; та категорії «модель публічного управління соціальним захистом моряків», яка визначається як сукупність теоретико-методологічних основ, організаційно-правових та соціально-економічних засад, які відображають інституційну конструкцію суспільних відносин щодо соціального захисту моряків та визнання їх діяльності як особливої зі значним внеском в економіку держави;

- концептуальні основи закономірностей вироблення моделей публічного управління соціальним захистом моряків з акцентами на взаємовідносинах держави і суспільства, взаємодії і партнерської діяльності держави, громадськості, бізнесу та орієнтацією на теоретико-методологічні та організаційно-правові основи формування та розвитку моделей соціального захисту моряків та публічного управління ними;

- прикладні основи вироблення моделі публічного управління соціальним захистом моряків в аспекті побудови партнерської взаємодії, гармонізації діяльності органів державної влади, розподілення повноважень і відповідальності;

набули подальшого розвитку:

- теоретико-методологічні підходи в публічному управлінні та адмініструванні щодо моделювання публічного управління соціальним захистом моряків з врахуванням міжнародних і глобальних актів, державних нормативно-

правових актів, взаємодії органів державної влади та всіх зацікавлених суб'єктів публічного управління соціальним захистом моряків;

- методологія публічного управління соціальним захистом моряків в контексті побудови багатосторонніх відносин держави і суспільства, що дозволить використати широкий спектр видів, форм і методів соціального захисту моряків шляхом створення партнерських відносин між всіма суб'єктами публічного управління соціальним захистом моряків.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблені теоретико-методологічні положення та організаційно-правові основи моделі публічного управління соціальним захистом моряків призведуть до використання інноваційних інструментів соціального захисту моряків як особливої категорії, яка відіграє значну роль в соціально-економічному розвитку держави.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження в практику діяльності суб'єктів публічного управління соціальним захистом моряків підтверджено відповідними довідками. Наукові рекомендації, пропозиції, висновки, отримані в дисертаційному дослідженні, враховані та використані у діяльності:

- Головного управління Національної соціальної сервісної служби в Одеській області щодо удосконалення механізмів нормативно-правового забезпечення соціального захисту, в частині особливих умов праці їх законодавчого закріплення, надання пакету медичної допомоги та охорони здоров'я, безпеки, регламентації праці, виплат, страхування, пенсійного забезпечення тощо. Це знаходить своє відображення в організаційно-правових змінах, зокрема щодо створення структурних підрозділів в органах публічної влади підрозділів соціального захисту моряків; побудові моделі публічного управління соціальним захистом; подолання правових колізій. Представлений новий концептуальний вимір щодо публічного управління соціальним захистом моряків у практичному вимірі спрямований на організацію діяльності суб'єктів публічного управління, громадянського суспільства і його інститутів та окремих громадян стосовно створення нормативно-правових та соціально-економічних умов щодо соціального захисту моряків та

створення спеціальних умов соціального захисту моряків та їх родин (довідка про впровадження від 07.06.2023 № 431);

- Департаменту соціальної та сімейної політики Одеської обласної державної адміністрації щодо: доцільності розвитку соціального діалогу з центральними органами виконавчої влади та роботодавцями; забезпечення соціального захисту моряків, контролю і супроводу такої діяльності; створення структурних підрозділів в органах публічної влади щодо соціального захисту моряків; удосконалення державної політики в сфері соціального захисту моряків. Дані питання обговорювалися під час проведення спільних заходів (нарад, семінарів, круглих столів) з представниками Одеської обласної державної адміністрації, громадських організацій з питань соціального захисту та профспілкових комітетів.

Запропонований автором дисертаційного дослідження концептуальний підхід сприяє розвитку соціального діалогу, організації співробітництва обласної державної адміністрації із профспілками та їхніми об'єднаннями, організаціями роботодавців та їхніми об'єднаннями (довідка про впровадження від 15.09.2023 № 8036/01-40/2-23);

- Об'єднаної морської професійної спілки, зокрема щодо: управління процесом формування і становлення соціального захисту моряків як соціальної групи з особливими умовами праці; розширення повноважень (стосується повноважень профспілок та інших неурядових організацій); гармонійне поєднання мети довгострокового та короткострокового соціального управління (важливо для розробки довгострокових та короткострокових пакетів соціального захисту моряків); забезпечення соціальними правами та гарантіями з позицій особливих умов праці моряків; ефективності діяльності соціального управління (запровадження інновацій в соціальному захисті моряків); управління соціальними проектами соціального захисту моряків.

Взято на розгляд запропоновану авторську модель соціального захисту моряків. Доцільним є пропозиція щодо практичних методів спільної творчості, зокрема такого як метод соціального проектування в сфері соціального захисту моряків. Результати дисертаційного дослідження було використано в частині

удосконалення: захисту прав членів Профспілки на робочому місці, забезпечення гідних можливостей працевлаштування, зміцнення соціального захисту та діалогу з питань пов'язаних з роботою (довідка про впровадження від 12.09.2023 № 79д);

- Благодійної організації «Асоль», в частині продовження діяльності благодійної організації в таких напрямках як: напрацювання пропозицій щодо удосконалення національного законодавства з питань соціального захисту моряків; надання безоплатної правової допомоги; забезпечення соціального страхування для моряків; працевлаштування моряків; створення стандартного соціального забезпечення на міжнародному рівні для всіх моряків; перегляд правових актів та вимог щодо фінансової складової соціального захисту; покращення стандартів добробуту моряків. Взято до уваги авторську модель публічного управління соціальним захистом моряків, яка відображає інституційну конструкцію суспільних відносин щодо соціального захисту моряків та визнання їх діяльності як особливої зі значним внеском в економіку держави (довідка про впровадження від 14.06.2023 № 1406/2023).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею автора. Основні розробки, у тому числі й ті, що характеризують наукову новизну, практичне значення, здійснені дисертантом особисто. У дисертації не використовуються ідеї та розробки, що належать іншим авторам. У спільній публікації з О.М. Дзюбенком, Л.В. Галаз, О.І. Балою та Р.С. Березовським автором особисто розглянуто механізм координації зусиль усіх зацікавлених сторін задля подолання соціальних ризиків та усунення потенційних ризиків в процесі економічного розвитку. У спільній публікації з Н.М. Драгомирецькою автором особисто розглянуто проблеми формування і розвитку моделей публічного управління соціальним захистом моряків.

Апробація результатів дисертації. Найважливіші положення та результати дисертаційної роботи оприлюднені на науково-практичних конференціях за міжнародною участю, семінарах, конференціях та інших науково-комунікативних заходах апробаційного характеру, а саме: «Problems of effective management of state» (м. Тбілісі, 2020 р.); «Організаційно-правові аспекти публічного управління

в Україні» (м. Полтава, 2020 р.); Публічне управління: традиції, інновації, глобальні тренди (м. Одеса, 2021 р.); Порівняльне публічне управління та адміністрування (м. Одеса, 2021 р.); Держава ХХІ століття: погляд молоді (м. Житомир, 2022 р.); Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України (м. Дніпро, 2022 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження опубліковано у 10 працях, у тому числі: у 4 статтях, 2 з яких у наукових фахових виданнях, 1 – у виданні, проіндексованому у базі даних Web of Science, 1 - у зарубіжному виданні; та 6 публікаціях у збірниках матеріалів науково-комунікативних заходів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 351 сторінку, із них 288 сторінок основного тексту, містить 2 рисунки. Список використаних джерел налічує 264 найменування на 39 сторінках (з яких 98 – іноземними мовами).

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МОДЕЛІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЗАХИСТОМ МОРЯКІВ

1.1. Дефініція «соціальний захист» в контексті сучасних українських наукових поглядів

В українських наукових дослідженнях соціальний захист розглядається з різних позицій і в різних галузях наук. Цікавими є різні підходи до визначення поняття «соціальний захист» та розмежування з поняттям «соціальне забезпечення».

Дослідники (Скомарохова О.І., 1999) розглядають соціальний захист в декількох напрямках, зокрема як: важливу компоненту соціальної політики; нейтралізацію негативних наслідків ринкової організації виробництва; багаторівневу, ієрархічно організовану систему заходів, спрямованих на мінімізацію соціальної напруги, соціальних конфліктів і суперечностей в суспільстві; забезпечення ефективного розвитку економіки; запоруку економічного росту. В цей період пропонується концепція соціального захисту з переходом на новий рівень економічних змін (Скомарохова О.І., 1999), зокрема це стосується: гарантій зайнятості з врахуванням кваліфікації, досвіду, здібностей; диференційованості населення по групах економічно активного населення; розподілення за джерелами фінансування; реалізації різних форм соціального захисту; якісних характеристик робочої сили; реформування системи оплати праці; вдосконалення податкової політики; сприяння високій професійній та соціальній мобільності; покращання системи професійної підготовки та перепідготовки кадрів; удосконалення правового поля.

В інших джерелах (Сіденко С.В., 1999) йдеться про соціальний захист як важливий фактор збереження людського потенціалу. Сам же соціальний захист вважається глобальним, а не національним надбанням. Науковець (Сіденко С.В., 1999) пропонує методологію соціального захисту, який: не може бути залишковим

продуктом соціально-економічного розвитку; не має гуртуватись на системі допомог для вразливих верств населення; потрібно підвищення конкурентоспроможності країни в глобальному спектрі, в рамках світової економіки.

Т.Б. Токарський (1999) вважає, що в межах ринкової системи соціальний захист потребує більш широкого тлумачення, в якому основою має бути індивідуальність, а не колектив. Дослідник (Токарський Т.Б., 1999) зауважує, що соціальний захист має охоплювати всі верстви населення протягом всього життя і має віддзеркалювати систему зайнятості, соціальні, економічні, екологічні, науково-технічні особливості життя населення.

А.О. Сіленко (2000) розглядає соціальних захист як функцію держави і як невідривний атрибут існування держави. Ця функція спрямована на забезпечення соціальних, громадянських і політичних прав громадян (Сіленко А.О., 2000). Відмінність даного погляду позиціонується (Сіленко А.О., 2000) в контексті акцентів не тільки на соціальних правах, а й на громадських та політичних.

З інших позицій підходить Н.П. Борецька (2002), яка відзначає тенденції до зміни розуміння категорії «соціальний захист населення» з наголосами на системному підході, який поєднує соціальні та економічні права і гарантії (Борецька Н.П., 2002), що констатується законодавчо і запроваджується через соціальну політику. Цікавим є наголос на тому, що «в умовах економічної кризи соціальний захист є особливою формою соціального забезпечення, коли при обмежених ресурсах держави здійснюється максимально можливе задоволення потреб» (Борецька Н.П., 2002). Також привертає увагу думка науковця щодо історичності категорії «соціальний захист населення», яка змінюється відповідно змінам стану економіки. Н.П. Борецька соціальний захист тлумачить з декількох позицій (Борецька Н.П., 2002), зокрема вважається, що соціальний захист стосується: виживання людей за умов різних криз; соціальної політики; зрушень у стані економіки; обмежується можливостями держави; задовольняє певні потреби людини; переростання в систему соціального забезпечення населення.

О.В. Бермічева (2002) вважає соціальне частиною соціального захисту, а

соціальне страхування і соціальна допомога розглядає як форми соціального забезпечення (Бермічева О.В., 2002). Інші фахівці (Хмелярчук М.І., 2002) при аналізі соціального захисту наголошують на важливості «екогосоціологічної компоненти в реалізації захисних функцій» певних верств населення.

А.С. Крупник (2002) виокремлює ризики, притаманні державній системі соціального захисту, зокрема: підхід з позицій зрівняння; відсутність достатньої кількості нормативно-правових актів; відсутність чіткого розмежування повноважень між органами влади різних рівнів; брак механізмів виявлення потреби у різних видах допомоги нужденним; відсутність співпраці державних службовців з недержавними надавачами соціальних послуг. До суб'єктів соціального захисту віднесено відповідні державні та муніципальні служби, підприємства, об'єднання громадян та самі громадяни (Крупник А.С., 2002).

Слушними, на наш погляд, є думки А.С. Крупника (2002) щодо: врахування духовно-психологічних потреб людини в контексті розподілення обов'язків між державою і самою людиною щодо задоволення потреб; поширення на місцевий рівень принципів соціального бюджету для зміцнення фінансової бази соціального захисту; залучення коштів спонсорів, благодійників, донорів у тому числі і міжнародних (гранти), ресурсів громадських організацій, коштів з програм гуманітарної допомоги, а також волонтерів з безоплатною працею; формування у громадян навичок самодопомоги і самозахисту для створення додаткових власних ресурсів для власного соціального захисту, а також поширення соціальної взаємодопомоги (Крупник А.С., 2002).

О.Г. Чутчева (2003), аналізуючи соціальний інститут в Україні зауважує, що він розглядається «як правовий інститут у системі права соціального забезпечення і як інститут розвиненого громадянського суспільства» (Чутчева О.Г., 2003). Втім, мова все ж таки йде про доцільність створення стрункої правової системи, «яка б відповідала вимогам комплексного регулювання соціально-забезпечувальних відносин у цілях усталеного розвитку державно організованого суспільства» (Чутчева О.Г., 2003). Науковець наголошує на певних характеристиках соціального захисту, зокрема це: інструмент вирішення питань нерівності доходів громадян;

сукупність правових норм, регулюючих суспільні відносини; трансформаційні процеси правової системи.

О.Я. Лапка (2003) соціальний захист також розглядає в контексті структури відносин, де одним з суб'єктів є представник державної влади. Одним з видів захисту вбачається «службово-трудоий соціальний захист» (Лапка О.Я., 2003), а сам соціальний захист тлумачиться як: система соціальних гарантій; задоволеність матеріальними і духовними потребами; компенсація певних обмежень; комплекс пільг та переваг; загальний баланс прав і обов'язків. В широкому сенсі соціальний захист розглядається як економічний, правовий, екологічний, медичний та ін., а у вузькому – як зв'язок із захистом одного з видів прав чи сукупності декількох видів (Лапка О.Я., 2003).

Сенс поняття «соціальний захист» з декількох кутів зору надає В.В. Москаленко (2003). Соціальний захист тлумачиться як: невіддільна складова політики держави щодо добробуту, розвитку і безпеки громадян; засіб збереження стабільності та злагоди в суспільстві; інструмент впливу на життя людей; механізм досягнення мінімального життєвого рівня громадян; система заходів забезпечення нормального існування людини і створення для цього певних інститутів; система підвищення рівня задоволення соціальних потреб і якості життя населення (Москаленко В. В., 2003).

О.В. Багумян (2004), досліджуючи зарубіжний досвід соціального захисту, звертає увагу на те, що соціальний захист являє собою низку соціальних програм щодо матеріальної допомоги громадянам, які не можуть вести активну трудову діяльність. Наголошується, що в лінгвістичному контексті існує єдина модель в зарубіжній практиці, у тому числі і в юридичній (Багумян О.В., 2004). Соціальний захист характеризується наступними категоріями (Багумян О.В., 2004): об'єкт скривдження; об'єкт захисту; суб'єкт скривдження; суб'єкт захисту; характер скривдження; форми захисту; фактори впливу; наслідки скривдження/захисту. Соціальний захист, з одного боку, фіксує певний стан розвитку суспільства, а з іншого, демонструє дискримінованість суспільства.

Інші науковці (Бідак В.Я., 2004) соціальний захист тлумачить з декількох

позицій як: державно-регіональну систему підтримки соціально прийняттого рівня життя населення; солідарну, державно-регіональну, багатофункціональну систему підтримки благополуччя населення на рівні, не нижчому від діючих стандартів і нормативів; систему досягнення суспільної стабільності на основі використання механізмів законодавчого, економічного, інформаційного та організаційно-програмного забезпечення; систему соціального страхування, державного забезпечення та надання соціальних пілґ і послуг окремим категоріям населення за рахунок державного бюджету; систему соціальної допомоги та соціальної підтримки непрацездатних громадян за рахунок державного і місцевого бюджетів.

Привертають увагу дослідження (Басай О.В., 2005), в яких соціальний захист поділяється на три напрямки: захист від безробіття; гарантії забезпечення зайнятості; забезпечення соціально-економічних прав громадян з метою попередження та усунення наслідків безробіття.

В.А. Макаренко (2005) досліджує соціальний захист в рамках соціально-економічних обставин та соціально-історичного контексту. Соціальний захист інституалізується, а саме визначається з позицій: сукупності інституційних утворень і соціальних практик; забезпечення задоволення потреби людей у соціальній допомозі та захисті; дотримання найважливіших соціальних прав; досягнення прийняттого рівня життя громадян; забезпечення певної цілісності управлінських впливів влади та спонтанних дій різноманітних суспільних сил; створення неконфліктного соціального простору реалізації основних потреб та інтересів членів соціуму; поєднання певних структурних та діяльнісних компонентів; специфічної соціальної поведінки населення щодо забезпечення певного рівня та якості життя (Макаренко В.А., 2005).

В наукових дослідженнях є більш широкі характеристики соціального захисту, який покликаний: компенсувати важкі умови праці та обмеження прав; стимулювати професійне зростання; перетворити правові проблеми на соціальні; попереджувати, пом'якшувати та скасувати наслідки соціальних ризиків та загроз; підтримувати справедливий соціальний обмін; знімати соціальну напруженість у суспільстві; реалізувати соціальну безпеку; виконувати функцію адаптації;

зберігати стабільність; сприяти розвитку; сприяти задоволенню фізіологічних потреб та потреби у безпеці; сприяти розвитку та самоактуалізації особистості (Пахар І.В., 2005).

В.В. Собченко (2005), розглядаючи історію розвитку соціального захисту в Україні, починаючи з 1992 р. зазначає, що соціальний захист є «правом усіх громадян, яке забезпечується, головним чином, державним бюджетом» і є «соціальним явищем» (Собченко В.В., 2005). Розвиток соціального захисту пройшло п'ять етапів, а саме: перший – добродійність, що є простою неорганізованою формою; суспільне піклування; державне опікування; соціальне забезпечення; саме соціальний захист (Собченко В.В., 2005). Як і багато інших дослідників В.В. Собченко розподіляє визначення і характеристику соціального захисту на блоки: широке розуміння і вузьке розуміння. Соціальний захист в широкому розумінні тлумачиться як соціальний інститут для: вирішення соціальних і економічних проблем громадян; запобігання виникненню соціальних і економічних проблем. У вузькому розумінні – це «інститут надання допомоги окремим категоріям громадян» (Собченко В.В., 2005).

Деякі дослідники (Антоненко О.І., 2006) констатують, що єдиного розуміння поняття «соціальний захист» ні в науковому контексті, ні в практичній площині не існує. На відміну від попередніх дослідників авторка надає більш розширене визначення поняття «соціальний захист населення», яке використовується в різних інтерпретаціях сучасних наукових дослідженнях, що наведено в тексті нижче. Отже, соціальний захист тлумачиться як: система законодавчо закріплених економічних, соціальних, правових гарантій; система заходів щодо захисту населення від соціальних ризиків; частина соціальної політики будь-якої держави; система, що охоплює все середовище існування людини; важливий елемент соціально-економічних відносин; захист населення від соціальних ризиків; складова соціальної політики; цілеспрямована діяльність державного, приватного та недержавного некомерційного секторів економіки з метою забезпечення добробуту, умов для гідного життя людини, розвитку її особистості й соціальної стабільності в суспільстві (Антоненко О.І., 2006).

При цьому дослідниця (Антоненко О.І., 2006) до суб'єктів соціального захисту відносить державний, приватний, недержавний некомерційний сектори економіки, а до об'єктів – все населення держави без винятку. В роботі О.І. Антоненко, на відміну від попередніх досліджень, наголошується на різних організаційно-правових формах як способах організації системи соціального захисту. Окрім того, виокремлюються основні форми соціального захисту населення: соціальна допомога; соціальне страхування, відмінність яких полягає в різних джерелах фінансування та ролі держави в організації їх діяльності. Також виділяються види форм соціального захисту: соціальні виплати (пенсії, допомоги, компенсації, стипендії), пільги, субсидії й соціальні послуги.

Якщо попередні дослідники розрізняли поняття «соціальне забезпечення» та «соціальних захист», то О.І. Антоненко встановлює між ними тотожність, оскільки перше поняття «складається з сукупності державних організаційно-правових форм (державного соціального страхування та соціальної допомоги) й видів соціального захисту населення» (Антоненко О.І., 2006). Привертає увагу класифікація, надана О.І. Антоненко щодо ознак соціальних ризиків та їх видів, що відсутнє в інших наукових працях, у тому числі і сучасних. Так, види соціальних ризиків класифіковані за: «сферою діяльності суб'єктів ризику (професійні та побутові); кількістю настання ситуацій ризику (одноразові та багаторазові); характером наслідків для суб'єктів (негативні та нульові); характером обліку (внутрішні та зовнішні); масштабом події або рівнем виникнення (мікрорівень, галузеві, міжгалузеві, регіональні, державні та глобальні) (Антоненко О.І., 2006).

Поняття «соціальний захист» і «соціальне забезпечення» розглядаються як синоніми в роботі М.В. Федорової (2006). Вони тлумачяться як єдина система «соціально-економічних заходів держави, підприємств, організацій, направлених на скорочення нерівності в розподілі доходів, на підтримку найбільш вразливих верств населення, реалізацію основних соціальних гарантій» (Федорова М.В., 2006). Соціальний захист розглядається як: багатопланове поняття, яке знаходиться в сфері категорій соціально-трудових і розподільних відносин; особлива форма соціального забезпечення в умовах ринкової трансформації економіки; система

загальнообов'язкового державного соціального страхування, спрямована на задоволення потреб суспільства (Федорова М.В., 2006).

Певні автори, посилаючись на зарубіжний досвід пропонують соціальний захист розуміти як «комплекс державних заходів, спрямованих на надання матеріальної допомоги громадянам, що перебувають на пенсії, захворіли, втратили працездатність» (Корольов С.С., 2006).

Вирізняються дослідження, в яких висвітлено більш системний погляд на проблематику соціального захисту, державного регулювання та управління нею, що є відмінним від попередніх досліджень. Так, Ю.Д. Юрченко (2006) тлумачить зміст поняття «соціальна політика» як похідне поняття від «соціальна держава». Визначаються основні форми участі органів влади у сфері соціального захисту населення, зокрема: Верховна Рада України – законодавча функція, функція парламентського контролю, установча функція, бюджетна функція; Кабінет Міністрів України – забезпечення здійснення соціальної політики; Конституційний Суд України – вирішення питань відповідності законів та інших правових актів, офіційне тлумачення Конституції і законів України, відповідність Конституції України міжнародних договорів України або договорів; профільне міністерство як центральний орган виконавчої влади – реалізація державної політики; органи спеціальної компетенції (Пенсійний Фонд та ін.) – здійснення державної політики; органи державної влади і місцевого самоврядування – участь у формуванні та реалізації політики через діяльність спеціальних структурних підрозділів (Юрченко Ю.Д., 2006).

Пропонуються складові нової моделі управління сферою соціального захисту населення, зокрема: «законодавче визначення єдиного порядку надання пільг громадянам; системне нормативно-правове забезпечення надання державних соціальних пільг; створення єдиної системи збирання, контролю та обліку страхових внесків; об'єднання в одному законодавчому акті всіх положень чинних законів, які регулюють питання призначення пенсій різним категоріям громадян; перегляд надмірної кількості категорій пільговиків, в той час як частина громадян (залежно від місця проживання, доступу до розвинутої інфраструктури країни)

взагалі позбавлена пільг; розмежування компетенції держави, регіонів та місцевої влади в питаннях соціального захисту населення; наближення органів соціального захисту населення до одержувачів пільг та допомог, їх оформлення та надання за єдиним пакетом документів» (Юрченко Ю.Д., 2006).

І.С. Ярошенко (2006) соціальний захист у вузькому сенсі розглядає як соціальні відносини, які визначаються специфічними оскільки спрямовані на задоволення соціальних потреб і інтересів, які реалізуються в процесі людської діяльності (Ярошенко І.С., 2006). Авторка дослідження виокремлює складові державно-правових засад соціального захисту, до яких відносить організаційно-правові форми, такі як: загальнообов'язкове державне соціальне страхування та адресну соціальну допомогу (Ярошенко І.С., 2006). Відповідно за сферою дії органи державного управління соціальним захистом пропонується розділяти на «органи державного управління загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням та органи державного управління адресною державною соціальною допомогою» (Ярошенко І.С., 2006).

З позицій ролі громади і задоволеності населення умовами життєдіяльності розглядає соціальний захист В.М. Переверзєв (2006). Науковець зазначає, що відповідальність за рівень і спосіб життя несе орган місцевого самоврядування з акцентуванням уваги на інтересах і потребах людини. Це вимагає розподілу повноважень між рівнями місцевого самоврядування і стосується таких проблем як: удосконалення трудових відносин; реформування системи соціального забезпечення; розвиток соціально-гуманітарної сфери (Переверзєв В.М., 2006).

Інші дослідники (Мних М.В., 2007) вважають, що дієвим впливом на соціальних захист є формування страхових фондів та розвиток бізнесу і підприємництва. Все це, має впливати на соціальних захист населення, оскільки розвиток підприємництва і бізнесу спрямовано на підняття рівня життя населення і на розвиток економіки. Відповідно, що це, як вважає М.В. Мних (2007), викликає необхідність розвитку системи страхування та використання її як економічного механізму надання соціальних гарантій розвитку бізнесу та підприємництва, а також соціального захисту всього населення. Вважається, що така система

соціального страхування вимагає розбудову гнучких адаптовних систем управління соціальними ризиками.

Наступні дослідження стосуються, як зазначає В.А. Рудик (2007), необхідності нових підходів до розуміння соціального захисту стосовно «побудови нової організаційно-правової системи соціального захисту в Україні» (Рудик В.А., 2007). Мова йде про проблеми гарантій прав людини, в першу чергу, на соціальний захист. Як і багато попередніх дослідників, В.А. Рудик надає визначення поняттю «соціальний захист» в широкому і у вузькому сенсі. У першому випадку соціальний захист пояснюється як функція держави і як напрямок соціальної політики. У другому випадку соціальний захист характеризується як соціальне забезпечення і соціальна допомога за умов настання соціального ризику. Втім, на відміну від науковців попередніх років, поняття «соціальний захист» розглядається як більш загальна категорія, яка включає в себе такі поняття як: соціальне забезпечення; соціальне страхування; соціальна допомога. Ці поняття тлумачаться як взаємозалежні і співвіднесені та є різними формами і видами соціального захисту. Основою змісту права на соціальний захист, як констатує В.А. Рудик (2007), є правомочності, що закріплені у соціально-економічному законодавстві. У дослідженні цього автора відмінними є також і підходи щодо кількісної вивітрюваності права людини на соціальний захист. При цьому одиницями виміру є: кількість благ; розмір пенсій; допомог; кількість пілг та ін. А обсяг права на соціальний захист включає в себе соціальні потреби, доходи, заробіток людини. Важливим є виокремлення науковцем значень межі здійснення права на соціальний захист, які стосуються власне правових меж (чітке закріплення прав і обов'язків правомочної особи; кількості матеріальних благ, наданих державою; підстав та умов їх надання та ін.) і соціально-економічних меж (економічна забезпеченість держави, фінансові можливості держави, фінансовий потенціал суб'єктів фінансування соціальної сфери).

В.А. Рудик (2007) розподіляє систему правових гарантій на соціальний захист в Україні на два рівні: перший рівень – міжнародні (комплекс міжнародних стандартів соціального захисту і правозахисний механізм забезпечення соціального

захисту); другий рівень – національні/державні гарантії (нормативно-правові, організаційно-правові, процедурні, процесуальні гарантії права на соціальний захист) (Рудик В.А., 2007).

І.О. Терехов (2007) систему соціального захисту розглядає як «економічний інструмент, що регулює відтворення робочої сили й визначає повну вартість сукупної робочої сили суспільства» (Терехов І.О., 2007).

В.О. Лактіонов (2007) визначає принципи соціального захисту населення, до яких відносить наступне: соціальна відповідальність суспільства та держави; багатосуб'єктність соціального захисту (Лактіонов В.О., 2007). Суб'єктами у цьому випадку є «держава, регіональні органи управління, органи місцевого самоврядування, роботодавці» (Лактіонов В.О., 2007). Особливий наголос робиться на удосконаленні механізмів взаємовідносин органів місцевого самоврядування з органами державної влади в регулюванні соціального захисту населення. Такий процес визначається як система заходів, спрямована на реалізацію загальнодержавних інтересів у вирішенні соціальних проблем на місцевому рівні, що передбачає наступне: раціональне використання ресурсного потенціалу регіону; вирішення соціальних проблем місцевого населення; створення на місцевому рівні додаткових форм захисту і соціальних гарантій; розвиток соціальної інфраструктури; наповнення місцевих бюджетів (Лактіонов В.О., 2007).

В процесі регулювання соціального захисту населення виокремлюються напрями удосконалення механізмів реалізації взаємовідносин органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади, які стосуються: стимулювання соціального та економічного розвитку депресивних міст; соціального страхування; запровадження єдиних мінімальних соціальних стандартів та прожиткових нормативів; соціального моніторингу, прогнозів, програм; забезпечення законодавчої бази управління соціальним розвитком; надання соціальних пільг та послуг; формування ефективної структури соціального управління; розвитку продуктивних сил на регіональному рівні; соціальної допомоги та соціальної підтримки непрацевдатних та малозабезпечених громадян; сприяння розвитку

підприємництва та формування середнього класу; створення вільних економічних зон і територій спеціального розвитку; розробки регіональних програм подолання бідності (Лактіонов В.О., 2007).

Привертають увагу дослідження, які стосуються окремих сфер і галузей публічного управління та адміністрування. Дискусивними на наш погляд є твердження Р.Ф. Атаманюк (2008) щодо соціального захисту, який має бути активною політикою держави і спонукати окремі прошарки населення (у дослідженні сільського населення) до трудової діяльності, а сам соціальний захист має бути результатом економічної активності населення. При цьому, дослідник (Атаманюк Р.Ф., 2008) вважає, що соціальний захист не може стосуватись виключно соціального страхування, соціальної допомоги, надання пільг, а має ґрунтуватись на державних гарантіях економічного розвитку, стимулюванні такого розвитку з боку держави, забезпеченні такого розвитку на організаційно-правовому, фінансовому, інвестиційному рівнях. З іншого боку, йдеться і про реалізацію здібностей особою для свого соціального забезпечення з акцентами на політиці зайнятості, яка включає декілька блоків: зайнятість; професійна підготовка; підвищення кваліфікації незайнятого населення; надання допомоги незайнятому населенню; організація громадських робіт (Атаманюк Р.Ф., 2008).

Нестандартним є погляд О.Б. Німко (2008) щодо розуміння соціального захисту, який розглядається в контексті досвіду Німеччини і стосується створення спеціальних ощадних кас. Н.Г. Сорокіна (2008) тлумачить соціальний захист в контексті попередження соціальної напруженості у суспільстві при забезпеченні соціальних гарантій, що на наш погляд, є більш прийнятним визначенням в контексті нашого дисертаційного дослідження.

Також цікавим і доречним є дослідження соціального захисту населення, проведеного С.В. Богославець (2009), де за основу береться реалізація людиною свого права на недержавну пенсію. Даний підхід є актуальним і на теперішній час для вирішення питань соціального забезпечення моряків та побудови відповідної моделі соціального забезпечення. С.В. Богославець (2009) розглядає дві категорії як складові права соціального забезпечення – це: соціальний захист і соціальний

ризик. При цьому соціальний захист розглядається крізь призму діяльності держави у рамках державного управління. Ця категорія є домінуючою, оскільки від неї залежать прояви соціального ризику (неоптимальні умови життя). Взаємодію цих двох категорій С.В. Богославець (2009) тлумачить як систему правових норм, які спрямовані на регулювання суспільних відносин в аспекті задоволення потреб особи в матеріальному забезпеченні, яке має бути не нижче державно встановленого мінімального рівня. Цікавим є твердження, що до категорії «соціальний захист» відноситься кожне соціальне благо і це має бути визнано правовою гарантією соціального захисту України (Богославець С.В., 2009). Дослідник (Богославець С.В., 2009) вважає, що категорії «соціальний захист населення» та «право на недержавне пенсійне забезпечення» співвідносяться як ціле та його частина. При цьому друга категорія є додатковим інструментом системи соціального захисту.

Акценти на державному управлінні системою соціального захисту в Україні зроблено в дослідженні Ю.М. Бондаренко (2008). Головна роль в управлінні соціальним захистом відводиться державі, але з залучення громадських організацій, які надають соціальні послуги населенню. Виокремлюються заходи їх залучення в сферу соціального захисту, зокрема: «розробка і реалізація спільних регіональних програм; проведення конкурсів соціальних проектів на основі соціального замовлення; включення соціального розділу в міжнародні програми, в тому числі в програми прикордонного співробітництва; залучення лідерів громадських організацій соціального спрямування до роботи навчально-методичних семінарів та запрошення їх на державну службу в органи соціального забезпечення» (Бондаренко Ю.М., 2008). Також йдеться про зміни в методах фінансування системи соціального захисту в Україні з акцентами на методах страхування від різних ризиків, що передбачає наступне: активізацію діяльності недержавних та приватних пенсійних фондів; підвищення пенсійного віку виходу на пенсію; впровадження ефективних схем залучення пенсіонерів до роботи; створення єдиного Центру координації, узгодження та управління соціальним страхуванням, підпорядкованого Уряду. Визначаються функції подібного

управління, зокрема: «централізований збір та розподіл між страховими фондами страхових внесків, нагляд за сферою соціального страхування та запобігання зловживанням із страховими коштами; побудова загальної уніфікованої бази даних реципієнтів пенсій та допомоги по соціальному страхуванню» (Бондаренко Ю.М., 2008).

Інші науковці (Чічкань М.В., 2009) соціальне забезпечення розглядають в традиційному для попередніх наукових робіт контексті як частину соціального захисту, яка характеризує систему правовідносин. У широкому сенсі, у даному контексті, соціальний захист аналізується крізь категорію «соціальний ризик». При цьому останній визначається не тільки в межах законодавчо закріплених норм, а й визнається суспільством. У вузькому розумінні соціальний захист розуміється як соціально-захисна діяльність держави. Поняття «соціальний захист» М.В. Чічкань (2009) визначає як категорію і вважає, що вона включає в себе забезпечення всіх соціальних прав. Узагальнено соціальний захист розуміється як система правовідносин між державною і громадянами.

Н.М. Жигар (2009) соціальний захист населення розглядає як діяльність держави стосовно захисту від економічних, соціальних і екологічних ризиків на регіональному та локальному рівнях. Особливість соціального захисту трактується в контексті прямих та опосередкованих впливів. Прямим впливам держави відводиться значне місце, до яких відносяться: пенсійна реформа; вдосконалення системи оплати праці; створення нових робочих місць, створення мережі соціальної та гуманітарної допомоги. Заходи опосередкованого впливу – це: забезпечення паритету цін на промислову і сільськогосподарську продукцію, форми власності (Жигар Н.М., 2009).

В.П. Пархоменко (2009) веде мову про створення системи інформаційної взаємодії через створення дворівневої інформаційної системи всіх служб різних відомств, котрі забезпечують реалізацію соціального захисту (Пархоменко В.П., 2009).

З протилежних позицій щодо визначення поняття соціальний захист підходить Л.А. Князька (2010). Соціальний захист визначається з позицій

досягнення соціальної безпеки, а поняття «соціальна безпека» є синонімом поняття «соціальна захищеність». В даному контексті розглядається система соціального захисту населення, яка включає декілька інститутів, зокрема: соціальна допомога; соціальна підтримка; соціальне страхування; державне забезпечення та надання соціальних пільг і послуг окремим категоріям населення, у тому числі пенсійне забезпечення (Князька Л.А., 2010). Відзначається провідна роль в цьому процесі органів виконавчої влади, як основних інституцій, які забезпечують соціальний захист в державі. Втім, наголошується на важливій ролі недержавних утворень. Л.А. Князька (2010) надає достатньо широке визначення поняття «соціальний захист» як системи «принципів, методів, законодавчо встановлених державою економічних, соціальних і правових засобів, соціальних гарантій, діяльність закладів та установ, які забезпечують надання оптимальних умов життя, задоволення потреб, підтримку різних соціальних категорій та верств громадян, а також створення рівних з іншими громадянами можливостей участі у громадському житті» (Князька Л.А., 2010). Доречним, на наш погляд, є акцент на адміністративно-правовому регулюванні у галузі соціального захисту, яка визначається як «це заснована на адміністративно-правових нормах діяльність уповноважених державою суб'єктів публічного адміністрування з метою забезпечення прав громадян на соціальний захист, що здійснюється адміністративними методами у визначених законодавством формах» (Князька Л.А., 2010).

Є дослідження (Луцький Р.П., 2010), в яких соціальний захист розглядається як правова категорія, котра як і в дослідженнях попередніх років тлумачиться в контексті суспільних відносин. Саме такі відносини є віддзеркаленням сутності держави і стосуються здійснення окремою особою власних соціальних прав. Привертає увагу категорія «професійний соціальний захист», яку розглядають як складову категорії «соціальний захист», і є категорією, що відображає юридичне «визнання державою визначеного виду трудової діяльності як такої, що відповідає державним інтересам» (Луцький Р.П., 2010). Для нашого дисертаційного дослідження цікавою є думка Р.П. Луцького (2010) щодо встановлення державою

для окремих категорій працівників особливого правового режиму соціального захисту. Основним критерієм такого визнання є «ступінь значимості виду трудової діяльності» (Луцький Р.П., 2010). Відповідно, держава керується «винятково потребами суспільної значимості відповідної діяльності для держави» (Луцький Р.П., 2010).

Дослідник (Луцький Р.П., 2010) виокремлює два види соціального захисту: загальний; професійний. Ці види соціального захисту характеризуються як: відмінні; різні види національної системи соціального захисту; відмінні між собою за суб'єктами; несхожими за змістом державних гарантій; неоднаковими за підставами соціальних гарантій. Відповідно визначення професійного соціального захисту, яке надає Р.П. Луцький (2010) стосується наступного: встановлення державних приписів; забезпечення додаткових та підвищених гарантій; врахування природних та професійних ризиків. Науковець вважає доцільним розглядати діяльність державних службовців в контексті професійних соціальних гарантій, а не спеціальних умов їх діяльності. Відповідно пропонується використовувати термін «професійний соціальний захист» (Луцький Р.П., 2010).

Сутність поняття соціального захисту Т.Л. Постригань (2010) розкриває з нових позицій, які відрізняються від досліджень попередніх років, зокрема як: гарантування трудових прав; система гарантів з сукупністю об'єктивних та суб'єктивних факторів; реалізація трудових прав і інтересів громадян; усунення перешкод з реалізації трудових прав (Постригань Т.Л., 2010). Окрім того, що «соціальний захист» є діяльністю держави, як і у багатьох попередніх дослідженнях, Т.Л. Постригань (2010) це поняття розглядає в контексті діяльності громадських організацій, професійних спілок щодо реалізації політики держави в сфері праці, «а також діяльність суб'єктів соціального захисту щодо страхування та соціального забезпечення працівників». Вводиться таке поняття як «соціальний захист працівників», що стосується сукупності соціальних і юридичних гарантій з боку держави, які забезпечуються державними органами щодо реалізації трудових прав громадян. Реалізація соціального захисту розглядається в контексті декількох блоків норм, а саме: уповноважуючи (дозволяючи); зобов'язуючі; забороняючі

(Постригань Т.Л., 2010).

Форма соціального забезпечення – «це законодавчо закріплена сукупність державних і суспільних організаційно-правових заходів з приводу забезпечення громадян певними матеріальними і нематеріальним благами, пільгами, соціальним послугами за рахунок Державного бюджету, відповідних фондів споживання та роботодавця» (Постригань Т.Л., 2010). Виокремлюються суб'єкти соціального захисту – це держава в особі уповноважених органів; трудовий колектив через органи представництва, профспілка; інші громадські організації відповідно до закону (Постригань Т.Л., 2010). Соціальний захист працівників тлумачиться через визнання міжнародних правових актів, які закріплені в Конституції України та законодавстві щодо мінімальних стандартів забезпечення соціально-економічних прав і свобод населення (Постригань Т.Л., 2010).

Т.Л. Постригань (2010) класифікує систему гарантій трудових прав громадян в контексті соціального захисту. Така класифікація охоплює багато складових, які було досліджено і висвітлено у попередні роки і наведено в тексті вище. Класифікація відбувається за: безпосередніми цілями або способами захисту трудових прав (превентивні (попереджувальні); припиняючі; відновлюючі); суб'єктами застосування гарантій (парламентські, президентські, судові, прокурорські, муніципальні, адміністративні, контрольні, суб'єкти колективної правотворчості, тобто соціального партнерства); видами юридичної діяльності (правотворчі, право роз'яснювальні, право реалізаційні); онтологічним статусом у правовій системі (нормативно-документальні, діяльнісні); сферою дії (внутрішньодержавні, міжнародні); правовим становищем особи (загальні, спеціальні, індивідуальні гарантії); правовідносинами із соціального захисту (індивідуально-процедурні, індивідуально-процесуальні, колективно-процедурні, колективно-процесуальні) (Постригань Т.Л., 2010). Види соціального захисту також розглядаються більш широко, аніж в попередні роки. До них відносяться: соціальні виплати; відшкодування; пільги; послуги, що надаються працівникам за рахунок роботодавця (Постригань Т.Л., 2010).

В.О. Швець (2010) надає власне визначення поняття соціальний захист

населення «як системи правових норм соціального характеру, що регулює приватні та публічні відносини, спрямовані на створення умов для реалізації особою своїх прав та свобод при настанні соціальних ризиків» (Швець В.О., 2010). У даному визначенні вводять дві нові категорії, на відміну від попередніх досліджень»: «приватні відносини», «публічні відносини». Втім, дані категорії не характеризуються широко і не наводиться їх співвіднесення.

В дослідженні Н.Г. Савченко (2010) акцентується увага на тому, що саме суспільство формує і розвиває систему соціального захисту. Сама сутність поняття «соціальний захист» розглядається в аспектів системи управління факторами соціальних ризиків і наслідками таких ризиків, що спрямовано на підтримку соціальних стандартів життя (Савченко Н.Г., 2010). Втім, авторка дослідження визначає основні організаційно-правові форми соціального захисту населення, які не відрізняються від попередніх досліджень. До них відносить державну і недержавну соціальну допомогу і соціальне страхування.

Сенс дефініції «соціальний захист» О.І. Афенкіна (2010) вбачає в поєднанні організаційно-правових та економічних заходів, що є подібним до багатьох інших досліджень. До першої групи заходів відноситься: створення інститутів соціального захисту; розробка законів, які мають регламентувати діяльність інститутів соціального захисту. До другої групи - формування механізмів перерозподілу податків, інших платежів і трансфертів (Афенкіна О.І., 2010).

Вирізняється дослідження О.А. Казак (2011), в якому йдеться про доцільність запровадження різноаспектного соціального захисту поряд з традиційними формами і підходами. Мова йде про соціальний захист не вразливих верств населення, а про економічно активне населення. Наголоси робляться на сприянні формуванню ментальності самого працівника щодо активної участі в самозахисті. Таким самозахистом має стати соціальний внесок в систему пенсійного забезпечення. Втім, це також передбачає запровадження пенсійного страхування, що передбачає «перенесення відповідальності за соціальний захист від держави громадянину з паралельним створенням пільгових умов для добровільних особистих пенсійних накопичень» (О.А. Казак, 2011).

С.В. Пасічніченко (2011) соціальний захист розглядає як об'єкт адміністровано-правового регулювання, що є сукупністю суспільних відносин, які «виникають в результаті взаємодії органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, самоврядних інституцій та громадських організацій» для забезпечення державного регулювання у сфері соціального захисту (Пасічніченко С.В., 2011).

Наявні дослідження (Вольська А.А., 2011), в яких однією з важливих форм здійснення прав громадян на соціальний захист є інститут соціального страхування.

О.В. Сімкіна (2012) розглядає сутність понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення» в історичному дискурсі і порівнює їх з позицій появи цих понять в науково-прикладному контексті. Поняття «соціальний захист» дослідниця вважає «наймолодшим», оскільки воно сформувалось лише у другій половині XX століття. І це поняття стало набагато ширшим та «поглинуло» поняття «соціальне забезпечення». Висновки зроблено на підставі уживаності понять в міжнародних правових актах та зарубіжній юридичній практиці (Сімкіна О. В., 2012). Окрім того, поняття «соціальний захист» вважається унікальним, оскільки основу свого розвитку бере з «юридично-правової галузі», а нормативно-правові акти стали підґрунтям визначення сенсу поняття «соціальний захист» і введення його у вжиток. Соціальний захист розуміється як більш широке соціальне явище, ніж соціальний захист та соціальна допомога (Сімкіна О. В., 2012).

Важливою є твердження авторки щодо відсутності єдиного розуміння змісту і сенсу поняття «соціальний захист» в різних країнах і правових традиціях. Привертає увагу також твердження дослідниці щодо неодноразовості спроб узагальнення різних тлумачень і вироблення узагальненого, чіткого і конкретного визначення поняття «соціальний захист». Проведений аналіз дав можливість дослідниці зробити висновки, що не вироблено загального наукового визначення поняття «соціальний захист», а кожен з дослідників намагається виробити своє власне розуміння цього поняття (Сімкіна О. В., 2012).

Втім, як і багато інших науковців, дослідниця (Сімкіна О. В., 2012)

характеризує соціальний захист як систему суспільних відносин, спрямованих на задоволення матеріальних потреб громадян, шляхом використання індивідуальної системи розподілу, замість оплати праці з урахуванням трудового стажу громадян або без його урахування з акцентуванням уваги на соціальному факторі. Для цього використовуються спеціальні фонди. При цьому право соціального забезпечення також розглядається в сталому контексті крізь систему регуляторних правових норм забезпечення громадян у старості та при інших ситуаціях. Предметом правового регулювання соціального забезпечення визначаються суспільні відносини, зокрема: майнові; управлінські; охоронні, де перші посідають значне місце, оскільки стосуються також і питань соціального забезпечення.

О.Й. Хомин, О.І. Бутрин (2015) розглядають формування сенсу і змісту поняття «соціальний захист» крізь призму етапів його розвитку у світі. Використовують наступну класифікацію: античні часи – середина XIX сторіччя (1-ий етап) – самодопомога, сімейне забезпечення, доброчинність. Середина XIX сторіччя – 30-ті роки 20 сторіччя (2-ий етап) – розвиток пенсійного страхування; низька участь держави у соціальному забезпеченні; наявність привілеїв для певних груп (чиновники, державні службовці, військові та ін.); пенсія розглядається як незначна добавка до існуючих можливостей населення. 30-ті роки – початок 90-х років 20 сторіччя (3-ій етап) – система соціального захисту охоплюється майже все населення; навантаження щодо пенсійних внесків розподіляється між працівниками та роботодавцями; держава фінансує систему соціального захисту; пенсія розглядається як винагорода за трудову діяльність і є основою належного рівня життя пенсіонера. Початок 90-х років – по теперішній час (4-ий етап) – соціальне забезпечення ґрунтується на принципі солідарності поколінь, проводиться реформування системи соціального захисту, оскільки з'являється криза її фінансування, проявляється вплив на систему соціального захисту старіння населення; розвиваються приватні фонди соціального захисту населення; основний тягар страхових внесків перекладається на працівника (Хомин О. Й., Бутрин О. І., 2015).

Аналізуючи систему соціального захисту в Україні О.Й. Хомин, О.І. Бутрин

(2015), наводять найбільш уживану класифікацію інших фахівців, наголошують на відмінності існуючої системи соціального захисту на теперішній час. Відлік створення системи соціального захисту ведуть від 2 сторіччя до нової ери по теперішній час. При цьому першим етапом вважають період з 1991 р. по 1996 р. і співвідносять його з домінуванням підходів соціального забезпечення пільгових категорій та соціально незахищених верств населення (ветерани війни, постраждалі внаслідок Чорнобильської катастрофи, репресовані громадяни та ін.). 1996-2000 рр. – це другий етап, який характеризується ухваленням Конституції України 28 червня 1996 року, де визначаються шляхи розвитку України як соціальної держави. З цього періоду відбувається становлення системи соціального захисту та забезпечення населення, зокрема: ухвалення низки нормативно-правових актів; визначення найбільш актуальних питань державної політики; вирішення поширених проблем населення. 2000-2003 рр. – третій етап, на якому вже сформовано базовий пласт нормативно-правових актів щодо соціального захисту та соціального забезпечення населення, а також виявлено основні напрями державної політики щодо соціально вразливих верств населення. З 2003 р. по 2015 р. – четвертий етап, який характеризується наступною діяльністю: системність у наближенні законодавства України до європейських стандартів (Хомин О. Й., Бутрин О. І., 2015).

Власну класифікацію етапів розвитку соціального захисту науковці наводять у такій інтерпретації: античні часи до XV сторіччя – 1-ий етап, який характеризується відсутністю нормативного регулювання соціального захисту, який базувався на пожертви інших осіб та залучення церкви для вирішення соціальних та життєвих проблем жебраків, сиріт, інвалідів та ін.; XV-XVII сторіччя – 2-ий етап, на якому створюються благодійні заклади з допомоги нужденним, з'являється законодавство щодо заборони жебракування та соціальної підтримки жебраків, формується пенсійне забезпечення для певних привілейованих груп населення; XVII-XIX сторіччя – 3-ій етап, де відбувається зміна милостинь на благодійництво, розпочинається відкриття державних медичних закладів, сиротинців, притулків, розвивається виплата пенсій від роботодавців не лише при

нешасних випадках або хворобах, а й пенсій за віком та пенсій для інвалідів; кінець XIX сторіччя – XX сторіччя – 4-ий етап, на якому засновується велика кількість виховних закладів для сиріт, аптеки, лікарні, божевільні та ін., стає пріоритетом соціальний захист працюючих та членів їх сімей, набуває розвитку державне соціальне страхування, вплив доброчинності різко знижується; кінець XX сторіччя – початок XXI сторіччя – 5-ий етап, котрий відзначений формуванням власне системи соціального страхування, де держава бере на себе фінансування соціального забезпечення, визначає мінімальну заробітну платню, мінімальну пенсію тощо. На цьому етапі ухвалюються нормативно-правові акти щодо регламентування соціального захисту і соціального забезпечення, а також їх забезпечення для всього населення незалежно від потреби. Набувають поширення приватні фонди соціального страхування (Хомин О. Й., Бутрин О. І., 2015).

Привертають увагу висновки Р.П. Підлипної (2015), з якими важко не погодитись, щодо виокремлення двох основних підходів до поняття «соціальний захист», зокрема: 1-ий підхід – соціальний захист розглядається як широке поняття і стосується усієї соціальної сфери держави (соціальна допомога, соціальні гарантії, соціальні програми, державна політика щодо зайнятості, боротьба з безробіттям); 2-ий підхід – «певна обмежена сукупність дій, спрямованих на надання допомоги під час життєвих негараздів» (Підлипна Р.П., 2015).

Дослідники Н.В. Піроженко та О.А. Митрофанов (2016) відзначають, що соціальна держава тісно пов'язана з поняттям соціального захисту, а також співвідноситься з поняттям соціального забезпечення. Поглиблення соціально-політичної кризи негативно впливає на дотримання соціальних прав людини. Поділяючи погляди Н. Путило, науковці відзначають, що соціальні права людини розподілено на три групи: 1) права, що спрямовані на забезпечення засобів існування і встановлення контролю держави за відносинами працівника і роботодавця в процесі праці (захист від безробіття; права, що гарантують відповідність доходів необхідним витратам, права в охороні праці тощо); 2) права, що гарантують гідний рівень життя людини (право на досягнення найкращого стану здоров'я; право на безоплатну початкову та середню освіту; право на участь

у соціальному страхуванні; право на доступний життєвий мінімум); 3) соціальне забезпечення (Піроженко Н.В., Митрофанов О.А., 2016).

В більш нових дослідженнях (Василик О., 2019) соціальний захист розглядається в контексті розподільчих відносин і ринкової економіки як її продукт. Отже, виокремлюються відносини і продукт цих відносин. При цьому стверджується, що соціальний захист є проблемним в умовах державної власності, оскільки держава не може будувати взаємовідносини з населенням і не може захищати громадян. Фактично йдеться про наявність домінуючих встановлених державною правил. З іншого боку, О. Василик (2019) посилається на широке тлумачення поняття «соціальний захист» в аспекті діяльності держави щодо розвитку і формування особистості, її самовизначення і самоствердження. Вузьке значення цього поняття розглядається в плані сукупності правових і економічних гарантій як основи збереження та дотримання соціальних прав особистості (Василик О., 2019). Якщо узагальнити погляди Василик О. (2019), то мова йде про соціальний захист як вид соціальних гарантій. При цьому, широкий спектр соціальних гарантій стосується прожиткового мінімуму, надання матеріальної допомоги, умов безперешкодного в межах закону заробляння коштів для забезпечення проживання, умов праці, захисту від негативних впливів виробництва, захисту прав і свобод, сприятливого психологічного клімату в суспільстві, стабільності громадського життя.

М. Копетюк (2019) стверджує, що в Україні тривалий час в соціальному праві було закріплено термін «соціальне забезпечення» і тільки в кінці минулого сторіччя (XX сторіччя) почали використовувати термін «соціальне забезпечення», що зумовлено наближенням до міжнародних правових стандартів. Втім, дослідник наголошує на важливості визначення сутності та особливості понять і категорій «соціальний захист», «соціальне забезпечення», а також здійснити розмежування цих двох понять і категорій. Зокрема, науковець зазначає, що одним із важливих правових питань нашої держави є вирішення наукової дилеми, яка протягом багатьох років існує з приводу визначення співвідношення та змістовного наповнення понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення», обидва з яких

містяться у статті 46 Основного Закону держави – Конституції України (Копетюк М., 2019). Особлива увага приділяється розмежуванню цих понять і категорій як в науковому контексті, так і в правовому полі, з чим ми повністю погоджуємось.

В інших публікаціях (Даніліна М., 2020) при тлумаченні соціального захисту за основу беруться норми Конституції України. Увага концентрується на гарантіях соціального страхування, яке формується з внесків різних видів і форм, бюджетних та інших формах соціального забезпечення, низці закладів різних форм власності для догляду за непрацездатними, пенсійних та інших соціальних виплатах, встановлення прожиткового мінімуму. М. Даніліна соціальний захист розглядає як систему заходів, які мають правову, соціально-економічну, організаційну основу, які забезпечуються і гарантуються державою з врахуванням стандартів суспільства і стосуються матеріального забезпечення для гідного життя (Даніліна М., 2020). При цьому, цю систему розглядають (Даніліна М., 2020) як допоміжну в контексті соціальних прав людини та їх реалізації державою, яка найбільшою мірою забезпечує соціальні права, гарантує їх та реалізує за умов формування соціальної держави як форми державного устрою.

В. Крижна (2020) акцентує увагу на відмінності понять «соціальний захист» і «соціальне забезпечення». Авторка (Крижна В., 2020) вважає, що соціальний захист передбачає певні гарантії щодо охорони праці, охорони здоров'я, оточуючого середовища в сфері життєдіяльності людини і функціонування держави. У широкому контексті соціальний захист тлумачиться в плані суспільних відносин, які є окремим сегментом таких відносин і стосується «забезпечення достатніх можливостей особи» для нормальної життєдіяльності (Крижна В., 2020). Так само як і О. Василик (Василик О., 2019), В. Крижна (Крижна В., 2020) соціальний захист розглядає в контексті економічних, соціальних, правових заходів з відмінним акцентом на забезпеченні працездатного або непрацездатного громадянина. У першому випадку мова йде про власний трудовий внесок, а в другому – про гарантії використання різних фондів, матеріальну допомогу, зниження податків, отримання пенсій та інших соціальних виплат за рахунок різних фінансових можливостей (соціальне страхування, приватні/бюджетні

джерела соціального забезпечення. В межах Конституційних гарантій наголошується на визначених сферах соціального захисту, зокрема: втрати працездатності чи годувальника; безробіття; старості та ін. в межах засад соціальної державності та економічної спроможності держави.

Виокремлюється (Крижна В., 2020) вертикальна структура права на соціальний захист, яка стосується наступного: позитивні обов'язки держави (повнота законодавчого регулювання, система соціального страхування, діяльність установ, які надають соціальні допомоги та соціальні послуги, адресний характер соціальної допомоги і соціальних послуг).

І. Юрійчук (2020) соціальний захист розглядає як варіант суспільних потреб, які забезпечує держава, і зобов'язана їх забезпечити. Соціальний захист вважається найважливішою суспільною потребою (Юрійчук І., 2020).

Я. Берназюк (2020) розглядає право на соціальний захист в сфері діяльності судів, зокрема щодо загальних підходів до обрахунку строків звернення особи до суду, спірності таких підходів, оскільки «право на соціальний захист реалізують соціально незахищені особи» (Берназюк Я., 2020). Складним і важливим аспектом є те, що саме така соціально незахищена особа може швидко реагувати на зміни в законодавстві і перевіряти «правомірність дій суб'єктів владних повноважень, невідкладно звертатися із заявами та скаргами до таких суб'єктів» (Берназюк Я., 2020)

Деякі фахівці (Бучик А., 2020) вважають, що соціальний захист є певною якістю держави і не є одностороннім зобов'язанням держави. Соціальний захист створює умови для взаємодії держави і громадян, розв'язання конфліктів, «подолання інертності особи в вирішенні тих проблем, від яких безпосередньо залежить матеріальне благополуччя» (Бучик А., 2020).

У певних публікаціях є думка, що проблеми виконання рішень суду стосовно позовів про соціальний захист обумовлені процесами судової реформи (Трофімова Л., 2020). Це стосується правової, фінансової, соціальної політики держави, як зазначає Л. Трофімова (Трофімова Л., 2020), що впливає на реалізацію засад внутрішньої політики держави і на баланс інтересів у суспільстві щодо судового

контролю за процесом соціального захисту і відновленням прав громадян в цій сфері.

О.Г. Боднарчук (2020) наголошує на важливості подальшого аналізу застосування термінів «соціальний захист» та «соціальне забезпечення в науковому та правовому контексті, оскільки наявна велика різноманітність підходів як науковців, так і в міжнародних правових актах та законодавчих актах України (Боднарчук О.Г., 2020). Ми також повністю погоджуємось з цим автором, що серед науковців немає єдиної думки стосовно змісту і сенсу поняття категорії «соціальний захист» та її співвіднесення з категорією «соціальне забезпечення». Безсумнівно слушними є висновки О.Г. Боднарчук (2020) щодо розуміння науковцями поняття «соціальний захист», зокрема як: функції держави; соціальної політики держави; відокремленого поняття від соціального забезпечення, який є складником поняття «соціальний захист»; системи організаційно-правових та економічних заходів (широке значення); системи спеціальних заходів захисту окремих категорій працівників і населення з огляду на особливості їх професійного та соціального статусу (вужке значення) (Боднарчук О.Г., 2020).

Висновки М. Бондар (2021), на наш погляд, доповнюють проведений аналіз і висновки О.Г. Боднарчук (2020) щодо загальних результатів вагомого пласту наукових досліджень з проблематики соціального забезпечення. Зокрема наголошується на тому, що здебільшого вивчаються проблеми: інституційного захисту та організаційних аспектів реалізації процедур соціального захисту; трактування понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення»; нормативно-правового регулювання політики соціального захисту; постійних змін в порядку нарахування соціальних платежів; встановлення мінімальних рівнів соціального захисту; розвитку багатостороннього партнерства за участю державних, приватних та некомерційних організацій (Бондар М., 2021).

І.М. Белова та Н.В. Семенишена (2021) акцент роблять на проблемах першочергового захисту окремих категорій громадян, таких як військовослужбовці, вимушені переселенці, постраждалі та ін.). Важливими є наголоси авторів (Белова І.М., Семенишена Н.В., 2021) на ролі в процесі

соціального захисту та соціального забезпечення нормативно-правових актів, а також Верховної Ради України, Президента та Кабінету Міністрів України, які здійснюють нормотворчий вплив на політики в сфері соціального захисту та розподіленні владних повноважень. Сенс і зміст соціального захисту розглядається в контексті багаторівневої системи економічних, соціальних та правових відносин з попередження та ліквідації небажаних наслідків соціальних ризиків, що надано також у інших науковців та дослідників. Втім, автори надають своє власне визначення поняття «соціальний захист» як системи, що діє «в ринкових умовах і є комплексом нормативних актів, форм, методів та дій, що мають забезпечити: періодичне оновлення гарантованого прожиткового мінімуму; визначення нижньої межі заробітної плати; формування системи пенсій та допомоги; гарантування обслуговування в житлово-комунальній та соціально-культурній сферах; диференційний підхід до різних соціально-демографічних верств населення залежно від ступеня їх економічної самостійності, працездатності та можливості отримання доходів; реалізацію прав кожного громадянина на працю і отримання гарантованого мінімуму доходів, достатнього для нормальної життєдіяльності працюючого та його сім'ї; державні гарантії по оплаті найманої праці, встановленням її мінімального рівня, незалежно від об'єкта прикладання праці: у власному виробництві, кооперативі, асоціації, акціонерному товаристві або державному підприємстві; надання різних форм допомоги безробітним; державні гарантії щодо підтримки необхідного рівня життя малозабезпеченим категоріям населення; індексування грошових вкладів населення у випадку зростання цін на товари та послуги; грошову компенсацію населенню при здійсненні реформ цін; розробку та законодавче врегулювання (затвердження) всього комплексу заходів, що представляють у всій повноті систему соціального захисту всього населення (працюючих, непрацюючих у працездатному стані, непрацездатних, пенсіонерів, інвалідів, підростаючого покоління, багатодітних матерів, неповні та малозабезпечені сім'ї)» (Белова І.М., Семенишена Н.В., 2021). Дане визначення є найбільш широким і вагомим у порівнянні з усім масивом існуючих визначень.

Т.Я. Грень (2022) розглядає проблеми соціального захисту за умов воєнного

стану та війни. Основні наголоси робляться на ефективності політики соціального захисту та її впливу на стійкість, збалансованість та сталість суспільного розвитку, а також на рівень національної безпеки. Особлива увага приділяється таким категоріям населення як військовослужбовці, переміщені особи та ін., а також тим, хто забезпечує діяльність критичної інфраструктури. Проблемними питаннями для забезпечення сталого соціального захисту є ті умови, в яких опинилось населення: втрата роботи; труднощі з пошуком роботи в регіонах, в які населення переміщено; втрата джерел прибутків. За цих умов соціальний захист стосується «забезпечення суспільної життєдіяльності в цілому» (Грень Т.Я., 2022). Спрямування державної політики за умов війни стосуються декількох напрямів: залучення міжнародної допомоги; сприяння розташуванню переміщених суб'єктів господарювання. Ми повністю погоджуємось з думкою Т.Я. Грень (2022) щодо потреби побудови сучасної моделі соціального захисту в Україні. Цікавим для нашого дослідження є думка щодо основних напрямів побудови такої моделі соціального захисту, зокрема щодо: підвищення розміру пенсійних виплат; цифровізації соціальної сфери; соціальної допомоги малозабезпеченим; участі усіх членів суспільства у життєдіяльності громади; забезпечення суспільства загальнодоступною та якісною допомогою; визначення механізму надання соціальних послуг; збереження рівня видатків (а за можливості і підвищення) на соціальний захист попри обмеження, викликані воєнними діями (Грень Т.Я., 2022).

Ми повністю погоджуємось з позицією інших науковців (Бражко О.В., 2022) щодо доцільності переосмислення сутності національної системи соціального захисту населення, що вимагає її модернізації за умов воєнного стану, а також потребує нових досліджень щодо сутності соціального захисту.

Підсумовуючи зазначимо, що проведений нами аналіз наукових публікацій стосовно змісту та сенсу поняття «соціальний захист» продемонстрував, що *за весь період дослідження даної проблематики не вироблено єдиного підходу щодо визначення даного поняття*. Аналіз наукових досліджень продемонстрував відсутність єдиних підходів і позицій щодо тлумачення поняття «соціальний захист». Найбільш популярними і поширеними є визначення, які характеризують

соціальний захист як: відносини і продукт цих відносин; гарантії (соціальні, конституційні, правові); право на соціальний захист; обов'язок держави; механізм усунення конфліктів; взаємодія держави і громадян; правова, фінансова, соціальна політика держави; внутрішня політика держави, що впливає на баланс інтересів у суспільстві; багатопланове поняття сфери соціально-трудова і розподільних відносин; багаторівнева, ієрархічно організована система заходів; фактор збереження людського потенціалу; функцію держави; діяльність органів влади по забезпеченню соціального захисту і його правового регулювання; засіб збереження стабільності та злагоди в суспільстві; інструмент впливу на життя людей; багатофункціональна система підтримки благополуччя населення; справедливий соціальний обмін; соціальну безпеку; економічний інструмент; державну або приватну форму організації соціального захисту; обов'язків держави; нормотворчого впливу на політики в сфері соціального захисту; стійкість, збалансованість та сталість суспільного розвитку в умовах воєнного стану.

Поняття «соціальний захист» визначається в широкому та вузькому сенсі. При цьому у другому варіанті це стосується спеціальних програм соціального захисту за окремими професіями або соціальними категоріями.

Існуючі класифікації соціального захисту стосуються декількох напрямів: історії становлення соціального захисту в контексті ролі держави в розвитку соціального захисту як явища і як процесу; розвитку правових основ соціального захисту; способів захисту; діяльності органів влади; сфери дії; ролі суб'єктів і об'єктів сфери соціального захисту.

При цьому відсутній єдиний підхід до визначення суб'єктів та об'єктів соціального захисту. Вони визначаються і класифікуються з позицій впливу суб'єкта на об'єкт. До суб'єкта відносять органи влади і відповідні структури, а до об'єкта громадян. Фактично мова йде про суб'єкт-об'єктні відносини, де суб'єкт впливає на об'єкт через певні гарантії та регуляторні правові акти.

Поняття «соціальний захист» і «соціальне забезпечення» розглядаються в наукових роботах неоднозначно і мають два підходи: 1) це синонімічні поняття; 2) ці поняття є різними, при цьому друге поняття є складовою першого поняття.

Також зустрічаються різні підходи щодо визначення соціального захисту як поняття і як категорії, що розглядаються як синоніми, оскільки все це є формами мислення і концептуальними поглядами на соціальний захист.

Узагальнення результатів досліджень дало можливість класифікувати наукові визначення поняття «соціальний захист» за:

- суб'єкт-об'єктними відносинами (конституційні правові, соціальні гарантії; побудова системи відносин між державною і громадськістю);
- суб'єкт-суб'єктними відносинами (діяльність органів влади, громадянського суспільства та інститутів громадянського суспільства з вироблення та реалізації державної політики соціального захисту; залучення до нормотворчого процесу);
- впливами (правові: зменшення соціальних ризиків, попередження конфліктів тощо; соціальні: справедливий соціальний обмін, стійкий суспільний розвиток, самозабезпечення, саморозвиток, зниження рівня соціальної напруги і соціальних конфліктів, задоволення духовних і матеріальних потреб людей; економічні: рівень розвитку ринкових відносин, трудові та розподільні відносини);
- організаційними формами (державна, приватна, недержавна некомерційна);
- повноваженнями (регулювання, співпраця, спільна діяльність, попередження складних умов життя, реалізації державних політик).

1.2. Зарубіжні погляди щодо соціального захисту в науково-прикладному контексті

Аналіз зарубіжних науково-прикладних джерел продемонстрував відсутність єдиного погляду на розуміння соціального захисту, його структуру та моделі. Так, П. Брунорі та М. О'Рейлі (2010), досліджуючи соціальний захист для розвитку, за основу беруть аналіз існуючих визначень, які виробляються в науковому контексті та використовуються в практичній площині. Вони провели достеменний аналіз багатьох визначень і підходів в зарубіжній літературі до 2010 року. Результати їх досліджень демонструють, що деякими науковцями в основу визначення

соціального захисту у контексті розвитку було покладено три основні концепції. Враховуючи традиції Міжнародної організації праці (МОП), багато науковців визначають соціальний захист як право людини. Це підхід, заснований на правах. В цьому контексті громадяни розглядаються як «правовласники», а держава як «носій обов'язків». Відповідно соціальний захист розглядається в аспекті розвитку соціальних прав, таких як рівність, інтеграція та недискримінація (Brunori P., O'Reilly M., 2010).

Іншим джерелом визначення поняття «соціальний захист» є Світовий банк. Розуміння соціального захисту (SP) надається в контексті управління соціальними ризиками (SRM). В цьому аспекті соціальний захист є найкращою відповіддю на все більш нестабільні сценарії, коли справа доходить до подолання бідності та дозволяє вразливим верствам інвестувати та накопичувати активи, щоб уникнути бідності в подальшому. Втім, є автори, які вважають, що основою визначення соціального захисту є підхід, де він виступає активною складовою при слабкому економічному зростанні. Одне з базових понять, яке найчастіше повторюється у всіх визначеннях – це «вразливість», що є основою визначень, які надаються Світовим банком. Втім, це поняття визначається і основною проблемою, яка викликає необхідність створення певних структур і моделей соціального захисту (Brunori P., O'Reilly M., 2010).

З'являються нові концепції, які гуртуються на концепціях «соціального шоку». Вони стверджують, що на макрорівні вразливість відноситься до країн або регіонів, що можуть зазнати часті зовнішні шоки, які мають низьку стійкість і обмежену здатність реагувати на них. Вважається, що вразливість уповільнює економічне зростання на макрорівні, тоді як на мікрорівні вразливість шкодить домогосподарствам, які зазнають більших втрат добробуту, коли відбуваються шоки. Це все змінює стратегії домогосподарств, не дозволяючи домогосподарствам ризикувати (Brunori P., O'Reilly M., 2010).

Соціальний захист фахівцями (Brunori P., O'Reilly M., 2010) класифікується як: короткостроковий та довгостроковий. Його роль у скороченні бідності полягає в допомозі людям зберігати та накопичувати активи і трансформувати їх соціально-

економічні відносини таким чином, щоб вони не були напруженими. Окрім того, виокремлюються дві складові системи соціального захисту: соціальна допомога; соціальне страхування. Ці два компоненти спрямовані на реалізацію двох різних політик: управління ризиками та перерозподіл.

Інша класифікація (Brunori P., O'Reilly M., 2010) стосується політики соціального захисту, яка має три компоненти широкої дії: захист (мінімальний рівень добробуту для людей, які перебувають у скрутному становищі); запобігання/профілактика (вразливі особи не можуть знаходитись за межою прийнятих стандартів добробуту); просування (зменшення вразливості людей). Зауважається, що ці три компоненти представляють три концентричні кола, від ширшого до вузкого. Зовнішнє коло рекламних заходів включатиме весь спектр макроекономічних, галузевих та інституційних заходів, що мають велике значення для подолання бідності. Середні кола складаються з прямих заходів подолання бідності (перерозподіл активів, створення робочих місць і продовольча безпека). Внутрішнє коло має містити конкретні заходи для полегшення чи захисту від бідності. Це демонструє наскільки широким має бути коло політик з соціального захисту для вирішення окремої чи загальної проблеми. Вагому роль дослідники (Brunori P., O'Reilly M., 2010) відводять донорським установам для розвитку соціального захисту та розширення політичних договорів про соціальний захист там, де вони існують, і робота над такими договорами в тих сферах, де вони відсутні. Головною метою таких донорських установ має бути зміцнення та розширення політичних договорів.

Центральними дійовими особами (суб'єктами соціального захисту) в будь-якій діяльності з соціального захисту є уряди та політичні агенції, які можуть пом'якшити ризики та запровадити стратегії їх подолання. Їх роль особливо підвищується, на думку науковців (Brunori P., O'Reilly M., 2010), у великомасштабній, національно орієнтованій ініціативі, такій як схеми соціального страхування. Інші суб'єкти – це політичні еліти, які можуть визначати порядок денний політики соціального захисту, визначати, хто заслуговує захисту, і тим самим сприяти тим формам і видам соціального захисту, які суспільство вважає

прийнятними. Наступні суб'єкти – це адміністративно-бюрократичні агентства, що любіють ініціативи та можуть визначити, чи будуть ініціативи з соціального захисту успішними. В таких інтерпретаціях уряди відіграють центральну роль як носіїв обов'язків соціального захисту, але це не є виключно їх прерогативою. Великий внесок роблять неурядові актори, до яких відносяться саме уразливі групи в суспільстві та всі громадяни. Мова йде про взаємність, яка вбудована в будь-який суспільний договір. Населення залучається до вироблення конкретного типу соціального захисту та методів його впровадження (Brunori P., O'Reilly M., 2010).

Інші дослідники, як наголошують П. Брунорі та М. О'Рейлі (Brunori P., O'Reilly M., 2010) стверджують, що саме створення системи соціального страхування розширює соціальний захист у традиційному визначенні, оскільки він виходить за межі державного забезпечення. Тут важливим інструментом постає управління ризиками за умов неформальних і ринкових впливів на розвиток та зростання. Різні автори, більшою чи меншою мірою, розширювали набір дійових осіб і констатують, що активними учасниками розвитку соціального захисту постають домогосподарства, які за умов ринку і ринкових відносин розробили напівформальні та неформальні механізми страхування від ризиків. Крім того, у багатьох контекстах неофіційний соціальний захист, що надається спільнотою є важливою частиною культурної ідентичності і явно вважається складовою соціального забезпечення та розвитку.

Отже, виокремлюється (Brunori P., O'Reilly M., 2010) декілька механізмів формування соціального захисту: офіційний; напівофіційний; неформальний. Ролі та взаємодія державних, приватних і неофіційних акторів мають бути узгодженими з врахуванням особливостей кожного контексту. Кожний з акторів має залучатись на центральному рівні і на рівні громад (домогосподарств), враховуючі різні контексти. Перевага неформального механізму на рівні громади полягає в отриманні інформації, якою володіють громади, необхідної для управління ризиком в процесі соціального забезпечення. Цей механізм часто називають інформаційним.

Визначення соціального захисту також є різними і мають як наукову

(академічну) складову, так і «робоче» значення, яке використовується в діяльності урядів, міжнародних організацій та ін. Так, соціальний захист різними акторами визначається по різному (Brunori P., O'Reilly M., 2010), зокрема як:

- певну сукупність суспільних дій щодо вирішення проблеми вразливості життя населення через соціальне страхування, пропонуючи захист проти ризику та негараздів протягом усього життя; через соціальну допомогу, з надання виплат для підтримки бідних верств населення; і через соціальні зусилля із залучення, які підвищують здатність доступу маргіналізованих груп до соціального страхування та допомоги;

- комплекс суспільних дій, що здійснюються державою та ін., які спрямовані на: вирішення проблеми ризику, вразливості, дискримінації та хронічної бідності; соціальну безпеку в дитинстві, старості та під час інвалідності, що виражається в діапазоні між національними деклараціями та договорами з прав людини; трансферти соціального страхування у формі пенсій, допомоги на дітей, допомоги по інвалідності як основних елементів комплексної системи соціального захисту;

- набір політик і програм, які дозволяють уразливим групам запобігати, зменшувати та/або впоратися з ризиками, які орієнтовані на незахищені верстви населення, передбачають грошові або натуральні перекази;

- усі заходи від державних, приватних, волонтерських організацій і соціальних мереж щодо підтримки спільноти, домогосподарств та окремих осіб в їхніх зусиллях запобігати, керувати та подолати певний набір ризиків і вразливостей;

- піднабір публічних дій, що здійснюються державою або приватним шляхом, спрямованих на запобігання ризику, нестабільності і хронічної бідності через розподіл політики соціального захисту на три підгрупи: соціальне страхування (особи об'єднують ресурси шляхом сплати внесків державним або приватним постачальником, задля отримання фінансової підтримки за обставин зміни середовища, ризиків та ін.); соціальна допомога (незалежні від внесків трансферти тим, хто її потребує на основі вразливості чи бідності); встановлення та

впровадження мінімальних стандартів для захисту громадян на робочому місці, що важко досягти в неформальній економіці;

- політика на ринку праці та варіанти страхування (для пенсійного та медичного страхування), а також деякі компоненти галузевої політики, головна увага яких зосереджена на таких сферах, як освіта, охорона здоров'я та ін.;

- встановлення мінімальних стандартів для галузей соціального забезпечення (медичне обслуговування; допомога у зв'язку з хворобою; допомога по безробіттю; допомога по старості; допомога у разі нещасного випадку на виробництві; родинний прибуток; допомога по вагітності та пологах; допомога по інвалідності; допомога у зв'язку з втратою годувальника), які досягаються трьома шляхами: універсальні схеми; схеми соціального страхування; схеми соціальної допомоги;

- державні витрати на соціальний захист, які включають видатки на послуги та трансферти, надані окремим особам і домогосподарствам та витрати на послуги, що надаються на колективній основі. Витрати на окремі послуги та трансферти розподіляються на групи через видатки на колективні послуги. Служби захисту займаються такими питаннями, як адміністрування, формування державної політики, формування та виконання законодавства щодо соціального захисту, прикладними дослідженнями і дослідно-конструкторськими розробками;

- політика та дії, які підвищують здатність бідних і вразливих людей уникнути бідності, що дозволяє їм краще керувати ризиками та потрясіннями. Заходи соціального захисту включають соціальне страхування, соціальні трансферти та мінімальні стандарти праці;

- набір державних і приватних політик і програм, прийнятих суспільством у відповідь на різні випадки, щоб компенсувати відсутність або часткове зменшення доходу від роботи; надання допомоги сім'ям з дітьми, а також забезпечення людей охороною здоров'я та житлом;

- набір трансфертів і послуг, які допомагають окремим особам і домогосподарствам протистояти ризикам і негараздам (включаючи надзвичайні ситуації) і забезпечують мінімальний стандарт гідності та добробуту протягом

усього життєвого циклу, а також спрямовані на зменшення вразливості бідних і маргіналізованих груп через поєднання трансфертів і послуг;

- державне втручання, спрямоване на надання можливості бідним і вразливим домогосподарствам збільшити їх здатність керувати ризиком, що дозволяє їм робити внесок, брати участь і отримувати користь від економічного зростання;

- державне втручання з метою надання допомоги окремим особам та спільноті для кращого управління ризиками та надання підтримки критично бідним;

- сітка безпеки, а також плацдарм для бідних створюється через програми надання бідним можливості вибратися з кризи або принаймні відновити оплачувану роботу;

- один із видів інвестицій, а не витрати, що сприяє створенню умов для бідних верств населення для доступу до основних соціальних послуг, уникнення соціальної ізоляції та протидії стратегіям подолання з незворотними негативними наслідками під час несприятливих потрясінь;

- вузьке бачення, де соціальний захист є засобом надання короткострокової допомоги окремим особам і домогосподарствам, щоб впоратися з потрясіннями, поки вони тимчасово знаходять нові екологічні та економічні можливості, які швидко дозволяють їм покращити своє становище;

- ширше бачення, яке розглядає соціальний захист як короткострокову та довгострокову політику у скороченні бідності (допомога людям зберігати, накопичувати активи та трансформувати їхні соціально-економічні відносини, щоб вони не були обмежені). Довгострокові форми соціальної допомоги передбачають гранти та пенсії без внесків;

- потенційний засіб для вирішення багатьох факторів, що спричиняють постійну бідність і зростаючу вразливість;

- державні дії, які вживаються у відповідь на рівні вразливості, ризики та депривації, які вважаються соціально неприйнятними в межах певного державного устрою суспільства. Таким чином, соціальний захист стосується як абсолютних знедолених, так і вразливих верств населення, а також враховує потреби тих, хто

зараз зайнятий (не бідний), мати безпеку від потрясінь, ризиків, криз. При цьому публічність соціального захисту, управління ним стосується діяльності урядових чи неурядових установ або включає комбінацію установ з обох секторів;

- право громадян приймати власні рішення, а також вимагати збереження своїх прав і права притягувати державу до відповідальності. Включення і участь у процесах прийняття рішень є ключовою;

- стратегії боротьби з соціальною вразливістю, які стосуються соціальної справедливості, яка виникає від структурної нерівності та зловживань владою та трансформаційного соціального захисту, спрямованого на досягнення розширення прав і можливостей, справедливості та реалізації економічних, соціальних і культурних прав.

Ф.-К. Меррієн (Merrien F.-X., 2013), висвітлюючи питання соціального захисту як політики розвитку в контексті нової міжнародної програми дій зазначає, що соціальний захист на межі тисячоліть є новим пріоритетом як для держав, так і для міжнародної політики розвитку в цілому. Соціальний захист став пріоритетним інструментом Цілей розвитку тисячоліття, а Світовий банк сприяв соціальному захисту як ключовому компоненту міжнародних стратегій скорочення бідності (управління соціальними ризиками). Посилаючись на положення Конвенції Міжнародної організації праці 1952 р. (№ 102), автор публікації констатує, що соціальний захист охоплює політику соціального забезпечення, спрямовану на захист працівників від соціальних ризиків і стосується дев'яти сфер. Зазначимо, що ці сфери визначені вище в цьому підрозділі в характеристиці поглядів попереднього автора статті.

Дослідник (Merrien F.-X., 2013) констатує, що необхідність розширення соціального захисту була нововиявленим питанням консенсусу, іноді його називають «пост-Вашингтонським консенсусом» стосовно того, що розширення соціального захисту означитиме на практиці. У 2000-х роках було досягнуто компромісу між раніше несумісними позиціями «управління соціальним ризиком» і «трансформаційного соціального захисту». Соціальний захист більше не розглядається як видатки, а як засіб зміцнення соціального та людського

капіталу. Відповідно, він швидко став ключовим елементом політики розвитку. Компромісу між прихильниками ортодоксального економічного підходу та прихильниками підходу до соціального забезпечення, заснованого на адвокації, сприяло міжнародне просування інноваційних, модельних соціальних програм.

В інших публікаціях, які надають розуміння соціального захисту через його визначення та соціальні практики (Introduction to social protection, 2014) соціальний захист характеризується з позицій визначення Міжнародної організації праці в аспекті захисту, який суспільство надає своїм членам для: компенсації втрати доходу, викликані будь якою із непередбачених обставин (безробіття та ін.); полегшення доступу до соціальних послуг (медичні послуги, освіта та інші); задоволення основних потреб.

При цьому є деякі відмінності в трактуванні поняття «соціальний захист», зокрема це стосується (Introduction to social protection, 2014):

- ширшого інституційного поняття управління ризиками, ніж те, яке пропонують системи соціального забезпечення;
- опису заходів, спрямованих лише на потреби найбільш уразливих та ізольованих груп населення;
- розуміння соціального забезпечення неуніверсального компоненту соціального захисту, призначеного лише для тих, хто перебуває у офіційних трудових відносинах;
- сприйняття понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення» як взаємовиключних, де перше пропонує потенціал охопити тих, хто не охоплений або вважається нездатним легко охопити інших;
- розвіювання уявлення, що поняття «соціальний захист» і «соціальне забезпечення» фактично є частиною однієї концепції соціальної політики.

Виокремлюються два види соціальних трансфертів (виплати, які надає система соціального забезпечення), а саме:

- внески (фінансуються за рахунок внесків працівників, їхніх роботодавців і в деяких випадках держави), які включають обов'язкове соціальне страхування (наприклад, обов'язкове членство для всіх працівників приватного сектора) та

добровільне страхування (наприклад, деякі схеми мікрострахування, схеми соціального страхування для працівників неформального сектору тощо). Значну частку внесків сплачує держава за схемою часткових внесків;

- не заснованими на внесках (фінансуються за рахунок податків) і можуть бути орієнтованими на бідних, категоричними (наприклад, орієнтованими на людей похилого віку старше певного віку, дітей віком 0–3 роки тощо) або універсальними (Introduction to social protection, 2014).

Колдер Р., Танхареун Т. (Calder R., Tanhchareun T., 2014) акцентують увагу на неформальному соціальному захисті (ISP), який є структурованим соціальними відносинами. Догляд та підтримка надається членам сім'ї, громади та групи через соціальні структури та соціальні мережі. Будучи важливою частиною всіх суспільств, неформальний соціальний захист не завжди підтримує або захищає. Він виключає певні групи людей або включає їх на нерівних умовах.

Дослідники (Calder R., Tanhchareun T., 2014) зауважують, що офіційний соціальний захист (FSP) відіграє унікальну та дедалі важливішу роль поряд із неформальним соціальним захистом, оскільки він може розподіляти ресурси відповідно до потреб, прав і громадянства, не вимагаючи взаємності. Офіційний соціальний захист також може «закрити діри» неформального соціального захисту і підтримати його системи. Відмінність між офіційним соціальним захистом і неофіційним полягає в наступному:

- офіційний соціальний захист керується економічними та соціальними принципами, неофіційний – релігійними та культурними принципами, а також суспільними та сімейними цінностями, що вбудовано в соціальні відносини, які керуються соціальними, культурними та релігійними принципами і суспільними цінностями та нормами;

- офіційний соціальний захист має інституційні механізми, правила, положення та механізми підзвітності;

- є відмінності за типом інституційних механізмів, що характеризують офіційний та неофіційний соціальний захист;

- офіційний соціальний захист характеризується відносинами громадянин-

держава, тоді як неофіційний соціальний захист базується на індивідуальних і колективних угодах, які виходять за межі цих систем.

В деяких публікаціях (Browne E., 2015) зазначається, що соціальний захист спрямований на захист і допомогу тим, хто є бідним і вразливим, хоча тривають дискусії щодо того, які заходи становлять соціальний захист і до якої категорії вони підходять, оскільки соціальний захист збігається з рядом втручань у сфері засобів існування, людського капіталу та продовольчої безпеки. Е. Браун (Browne E., 2015) наголошує на тому, що є традиційне розуміння соціального захисту: усі державні та приватні ініціативи, які забезпечують трансферти доходів або споживання бідним, захищають уразливі верстви населення від ризиків для існування та покращують соціальний статус і права маргінальних верств населення із загальною метою зменшення економічної та соціальної вразливості бідних, уразливих і маргіналізованих груп. Констатується, що це визначення відповідає міжнародним підходам, але може відрізнятися від визначень соціальної політики в країнах з високим рівнем доходу (Browne E., 2015).

Соціальний захист, як правило, забезпечується державою. Це теоретично задумано як частина договору «держава-громадянин», у якому держави та громадяни мають права та обов'язки один перед одним. Форма та функції програм соціального захисту можуть бути дуже різними відповідно до конкретної мети (Browne E., 2015), зокрема виокремлюються наступні форми соціального захисту:

- «мережі безпеки», які допомагають людям задовольнити невідкладні основні потреби під час кризи (типовими короткостроковими цілями є пом'якшення негайного впливу шоків і згладжування споживання; або це є програмами соціальної допомоги за тлумаченням Світового банку);

- форми соціального захисту спрямовані на довгостроковий розвиток і надання людям можливості назавжди вийти з бідності (покращення можливостей для інклюзивного зростання, розвитку людського капіталу, справедливості та соціальної стабільності);

- програми соціального захисту (трансформація, підтримка справедливості, розширення можливостей і прав людини).

Існує кілька різних концептуальних підходів до аналізу цілей і наслідків соціального захисту. Кожен концептуалізує потенційний вплив різними способами: трансформація; людський капітал; вразливість; права людини. Також є кілька теорій змін. Найкраще розроблені з них стосуються грошових переказів (Browne E., 2015).

Е. Браун (Browne E., 2015) виокремлює найбільш часто використовувану концептуальну основу, яка описує чотири функції соціального захисту: захисна – надання допомоги від позбавлення доходу (виплати доходів, державні пенсії); профілактика – запобігання позбавленню доходу (ощадні клуби, соціальне страхування); стимулювання – підвищення доходів і здібностей (внески); трансформація – соціальна справедливість та інтеграція, розширення можливостей і прав (законодавство про працю). Більшість систем соціального захисту також концептуалізують соціальний захист як інвестицію в людський капітал, що збільшує потенціал і накопичення виробничих активів, створюючи умови для «передачі бідності від покоління до покоління» (Browne E., 2015).

Інша поширена теорія (Browne E., 2015) полягає в тому, що соціальний захист знижує вразливість і ризик, забезпечуючи захист від потрясінь. Це припускає, що вразливість до небезпек обмежує людський та економічний розвиток, а управління ризиками стабілізує доходи та споживання і є інвестицією в скорочення бідності.

І. Ортіс (Ortiz I., 2018), аналізуючи підходи щодо загального соціального захисту і уразливістю населення протягом свого життя наголошує, що країни в усьому світі прагнуть забезпечити соціальний захист для всіх громадян або мешканців, як правило, шляхом поєднання державного соціального страхування та соціальної допомоги. При цьому авторка (Ortiz I., 2018), як ми можемо засвідчити, соціальний захист і соціальне забезпечення розглядає як синоніми і однорядні поняття і дії, що є відмінним від поглядів дослідників у 2010, 2015 роках. Так, авторка пише: «Соціальний захист, або соціальне забезпечення, включає грошові та натуральні допомоги ...» (Ortiz I., 2018). Далі йдеться про існування універсальних потреб серед населення і намагання побудувати універсальні

системи соціального захисту відповідно до Цілей сталого розвитку, прийнятих у 2015 р.

Втім, у дослідженні І. Ортіс (Ortiz I., 2018) привертають увагу описи розуміння різних політик соціального захисту, зокрема:

- загальний соціальний захист (політична мета, яка ґрунтується на глобальних зобов'язаннях);
- мінімальний рівень соціального захисту (політика та стандарт, що складається з національно визначеного набору базових гарантій соціального забезпечення, які повинні забезпечити, як мінімум, загальний доступ до основної медичної допомоги та базового гарантованого доходу);
- гарантований мінімальний дохід (схема соціальної допомоги, що перевіряється на доходи, яка зазвичай використовується в країнах, які зазнають жорсткої економії або фіскальної консолідації. Він не універсальний, а радше спрямований на бідних);
- універсальний базовий дохід (безумовна грошова передача всім жителям країни (вид соціальної допомоги).

Однак, як зазначає І. Ортіс (Ortiz I., 2018), незважаючи на значний прогрес у розширенні соціального захисту в багатьох частинах світу, лише 45% населення планети фактично охоплено принаймні однією допомогою соціального захисту, тоді як решта 55% (4 мільярди людей) залишаються незахищеними. І. Ортіс (Ortiz I., 2018) основний акцент робить на значущості загального соціального захисту як ключового елементу національних стратегій щодо сприяння людському розвитку, політичній стабільності та інклюзивному зростанню, зокрема:

- *в аспекті сприяння інклюзивного зростання* вони підвищують продуктивність і можливості працевлаштування шляхом зміцнення людського капіталу, збільшення внутрішнього споживання та попиту та сприяння структурній трансформації економіки;
- *в аспекті сприяння людського розвитку* грошові перекази полегшують доступ до харчування, освіти та охорони здоров'я, а також заохочують вищий рівень охоплення освітою, призводять до зменшення дитячої праці;

- в аспекті сприяння захисту людей від втрат через потрясіння убезпечує від економічних спадів, стихійних лих;

- в аспекті сприяння побудові політичної стабільності та соціального миру зменшує соціальної напруги та насильницьких конфліктів.

Побудова інклюзивних систем соціального захисту означає надання їм здатності адаптуватися до демографічних змін, змін у світі праці, міграції та нестабільних умов (Ortiz I., 2018).

Як відмічає І. Ортис (Ortiz I., 2018) системи соціального захисту також адаптуються до нових форм зайнятості. Країни експериментують із значними інноваціями, які розширюють охоплення соціальним захистом тих, хто працює в неформальній економіці, і полегшують їхній перехід до офіційної економіки. Це стосується підприємств і самозайнятих осіб, яким надаються субсидії в поєднанні зі спрощеним механізмом оподаткування та внесків на соціальне страхування, який називається *моноподатком*.

Огляд системи соціального захисту ОЕСР щодо інструментарію, інструментів політики розвитку ОЕСР (Social Protection System Review: A Toolkit, 2018) демонструє намагання деяких країн виробити індивідуальні схеми соціального захисту та гармонізувати їх у комплексні та узгоджені системи в контексті глобального поширення схем соціального захисту у 21-му столітті. Процес побудови систем зазвичай починається з формулювання політики соціального захисту, яка містить бачення інтеграції різних схем і досягнення кращого охоплення. Незважаючи на те, що між країнами існують відмінності, термін «система соціального захисту» зазвичай відноситься до структури, за допомогою якої три стовпи соціального захисту (соціальна допомога, соціальне страхування та програми ринку праці) інтегровані або, як мінімум, скоординовані. Інтеграція зазвичай передбачає створення зв'язків між різними програмами в рамках кожного стовпа системи соціального захисту, наприклад, поєднання різних трансфертів на забезпечення продовольчої безпеки в межах соціальної допомоги. Інтеграція також може відбуватися між стовпами. Наприклад, на адміністративному рівні різні схеми соціального захисту можуть обмінюватися

даними та системами моніторингу, які в ідеалі будуть пов'язані з іншими реєстрами громадян. На операційному рівні схеми соціального захисту часто мають спільні системи реєстрації та надання, тоді як на інституційному рівні одна установа може бути уповноважена координувати заходи соціального захисту між секторами та міністерствами. Політику та механізми системи охорони здоров'я, розроблені для підтримки загального охоплення медичним обслуговуванням, розглядають як такі, що перетинають три стовпи соціального захисту і четвертий стовп системи соціального захисту (Social Protection System Review: A Toolkit, 2018).

Переваги інтегрованої системи соціального захисту є різноманітними. Це полегшує забезпечення мінімального рівня соціального захисту, за допомогою якого люди належним чином захищені протягом усього життєвого циклу. Це досягається не тільки шляхом забезпечення достатнього спектру програм для охоплення профілю ризику населення, але й шляхом обміну інформацією про осіб, щоб переконатися, що вони пов'язані з відповідними програмами. Системи також мінімізують витрати як з боку уряду (шляхом спільного використання інфраструктури та досягнення економії масштабу), так і на індивідуальному рівні (шляхом зменшення операційних витрат, пов'язаних із подачею заявок на різні програми соціального захисту) (Social Protection System Review: A Toolkit, 2018).

В Узагальненому звіті про дослідження систем соціального захисту, що реагують на удари (O'Brien C., Scott Z., Smith G., Barca V., Kardan A., Holmes R., Watson C., Congrave J., 2018) соціальний захист розглядається як набір суспільних дій, спрямованих на усунення злиднів і вразливості найбільш вразливих верств населення, а також на потреби небідних у безпеці перед обличчям потрясінь і конкретних вимог на різних етапах життєвого циклу. В цьому документі, на відміну від інших документів та наукових публікацій, виокремлюється більший перелік інструментів соціального захисту, зокрема: соціальна допомога; соціальний догляд; соціальне страхування; політика ринку праці.

В Узагальненому звіті (O'Brien C., Scott Z., Smith G., Barca V., Kardan A., Holmes R., Watson C., Congrave J., 2018) систему соціального захисту розглядають на трьох рівнях: сектор (повноваження, політика, правила тощо); індивідуальні

програми; системи доставки, що підтримують програми (бази даних, механізми оплати тощо). Для соціального забезпечення виокремлюють п'ять основних напрямків: запобігання; пом'якшення наслідків; готовність; реагування; відновлення. Визначаються п'ять ключових варіантів адаптації соціального захисту «до ударів» (ризиків, кризи і шоки): коригування дизайну (внесення невеликих коригувань до дизайну основної програми); «підбірка» (запозичення елементів існуючої програми або системи з наданням окремого реагування на надзвичайні ситуації); «вертикальне розширення» (поповнення підтримки бенефіціарів); «горизонтальне розширення» (тимчасове розширення підтримки для нових домогосподарств); узгодження соціального захисту та/або гуманітарних заходів одне з одним.

Відповідний дизайн програми залежатиме від загального контексту формування політики, що має п'ять атрибутів: політична воля; нормативне середовище; організаційний потенціал і мандати; фінансування; конфлікт (O'Brien C., Scott Z., Smith G., Barca V., Kardan A., Holmes R., Watson C., Congrave J., 2018).

В посібнику з політики соціального розвитку ООН (Why We Need Social Protection, 2018) соціальний захист розглядається крізь призму набору заходів, які спрямовані на допомогу населенню підтримувати достатній життєвий рівень і міцне здоров'я протягом усього життя. Соціальний захист також сприяє реалізації ряду інших прав людини, таких як право на достатній рівень життя, право на освіту та на найвищий досяжний рівень здоров'я.

Є дослідження, які відзначають необхідність вдосконалення державної політики соціального захисту на місцевому рівні, що полягає у розвитку соціального діалогу з приватними й публічними інституціями з метою найбільш повного представництва наявних груп інтересів на всіх рівнях системи управління та для забезпечення соціальної безпеки в цілому (Криштанович М. Ф., Гонтар З. Г., 2019).

З позицій кліматичних ризиків проблеми соціального захисту розглядає М. Олександрова (Aleksandrova M., 2019). Авторка зазначає, що розробка ефективних систем соціального захисту, що реагують на кліматичні ризики, вимагає розуміння

того, хто є вразливим до зміни клімату, і, що найважливіше, чому. Йдеться про розуміння соціального захисту в контексті допомоги розвитку. Прийняття підходу, що ґрунтується на правах, зміщує кут соціального захисту з вибору політики на зобов'язання та відповідальність держав і міжнародних режимів управління. Це відкриває шлях для встановлення національних мінімальних рівнів соціального захисту, які є визначеним на національному рівні набором базових гарантій соціального забезпечення, що гарантують захист, спрямований на запобігання або пом'якшення бідності, уразливості та соціальної ізоляції. На відміну від цього підходу, Світовий банк використовує підхід до управління соціальними ризиками для формулювання цілей своєї Стратегії соціального захисту та праці на 2012-2022 рр., які включають покращення стійкості (пом'якшення ризиків), справедливості (подолання ризиків) та можливостей (зниження ризику) (Aleksandrova M., 2019).

На відміну від соціального захисту, соціальну допомогу М. Олександрова (Aleksandrova M., 2019) розглядає як програми соціального захисту без внесків, що надають регулярні виплати (соціальні трансферти та послуги) бідним і вразливим верствам населення з метою зменшення хронічної бідності та економічної вразливості до потрясінь. Ці програми фінансуються переважно з державного бюджету. До інструментів соціальної допомоги відносять: соціальні трансферти спрямовані на бідність і зосереджені на ризиках життєвого циклу; програми громадських робіт (PWP); дитячі допомоги; субсидії; звільнення від плати; та ін. Програми соціальної допомоги Світовий банк і Міжнародний рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця називають «мережами безпеки». Відмінність між програмами соціальної допомоги та соціальної безпеки полягає в тому, що останні включають гуманітарні заходи та заходи з надання допомоги у разі стихійних лих, які фінансуються переважно донорськими організаціями (наприклад: грошові перекази (умовні та безумовні); перекази в натуральній формі (шкільне харчування та звільнення від плати для підтримки доступу до основних послуг, таких як освіта, житло та охорона здоров'я). Залежно від їх тривалості та цілей PWP класифікують як короткострокові програми допомоги, середньострокові програми, інтегровані в ширші заходи розвитку, або гарантії зайнятості. З одного боку, такі програми є

більш стійкими за умов спрямованості на підвищення рівня доходів і продуктивності. З іншого боку, такі програми мають обмеження, оскільки вони є механізмом соціального захисту для підтримки населення працездатного віку, а отже, багато вразливих груп виключаються.

Механізми страхування М. Олександрова (Aleksandrova M., 2019) розглядає як інструменти управління ризиками, які охоплюють широкий спектр ризиків (хвороба, безробіття та пошкодження майна). Визначаються дві форми соціального страхування, доступних для бідних і соціально незахищених верств населення: мікрострахування (додатковий інструмент соціального захисту для людей, виключених з офіційних схем соціального страхування, яке пропонує захист людей з низькими доходами від конкретних небезпек в обмін на регулярні виплати премій, пропорційні ймовірності та вартості ризику; продукти мікрострахування створені для покриття широкого діапазону ризиків для здоров'я (первинна медична допомога), майна (худоба, активи) та доходу (рослинництво) та ін.); соціальне страхування. Вони надаються чи санкціонуються урядом та базуються на принципі солідарності і фінансуються за рахунок внесків бенефіціарів та їхніх роботодавців або субсидуються урядом для підтримки особливих груп. Схеми мікрострахування є вірогідним варіантом розширення охоплення формального соціального страхування бідних і забезпечення соціальних гарантій у неформальному секторі. Однак, на відміну від соціального страхування, вони мають обмежене застосування для захисту вкрай бідних верств населення та для забезпечення надійного страхування від ризиків, пов'язаних зі здоров'ям і життєвим циклом. Визначають такі можливі ролі мікрострахування як інструменту соціального захисту:

- заміна соціального страхування за відсутності адекватних формальних систем соціального страхування;
- альтернатива соціальному страхуванню для працівників неформального сектору;
- зв'язок із соціальним страхуванням для розширення охоплення (наприклад, у неформальних міських районах або віддалених сільських регіонах) через співпрацю з місцевими провайдерами мікрострахування;

- доповнення до соціального страхування для покриття додаткових витрат, таких як вартість основних ліків або транспортування до медичних центрів у віддалених районах;

- додаток до соціального страхування, який надає додаткові виплати, такі як додаткова пенсія за вислугу років, або покриває додаткові ризики, такі як ризики, пов'язані з екстремальними кліматичними умовами та катастрофами.

При цьому, на рівні міжнародних організацій (Social protection floor) мінімальний рівень соціального захисту тлумачиться як *визначені на національному рівні набори базових гарантій соціального забезпечення, які повинні гарантувати, як мінімум, що протягом життєвого циклу всі потребуючі мають доступ до основного медичного обслуговування та базового гарантованого доходу, які разом забезпечують ефективний доступ до визначених товарів і послуг у міру необхідності на національному рівні. Мінімальний рівень соціального захисту має включати:* доступ до основної медичної допомоги, включаючи материнство; забезпечення базового доходу для дітей, забезпечення доступу до харчування, освіти, догляду та будь-яких інших необхідних товарів і послуг; забезпечення основного доходу для осіб у працездатному віці, які не можуть отримати достатній дохід, зокрема у випадках хвороби, безробіття, материнства та інвалідності; забезпечення базового доходу для людей похилого віку.

В документі «Реалізація стратегії соціального захисту. Програма систем соціального захисту Європейського Союзу (EU-SPS)» (Implementing social protection strategies, 2019) визначаються три конкретні цілі: 1) розробити відповідні методології та інструменти, за допомогою яких можна оцінити політику, програми та потенціал соціального захисту в десяти обраних країнах-партнерах; 2) підвищити адміністративний та технічний потенціал у країнах-партнерах для підтримки розвитку доступних, стійких та інклюзивних систем соціального захисту; 3) створити базовані на фактах знання для майбутньої співпраці з ЄС та для використання іншими партнерами з розвитку щодо ефективності соціального захисту у зменшенні бідності та вразливості, усуненні нерівності та сприянні соціальній єдності. Зазначається, що система соціального захисту, здатна

генерувати синергію, потребує політики та законодавчої стратегії, включно з бюджетною структурою, а також набором конкретних програм і відповідними системами їх реалізації. Інтегровані заходи соціального захисту можуть ще більше посилити соціально-економічні результати політики соціального захисту. Інвестиції в інтегрований соціальний захист, спрямований на боротьбу з багатовимірними деприваціями, призводять до покращення здоров'я, харчування та освіти та пропонують можливості для покращення гендерної рівності через вплив на працевлаштування та освіту, здоров'я матері та дитини, динаміку стосунків, народжуваність, домашнє насильство та доступ до ресурсів.

Л.Е. Пайва (Paiva L.H., 2019), досліджуючи можливий вплив соціальних виплат на економічне зростання стверджує, що соціальний захист може мати негативний вплив на певну поведінку, пов'язану з економічним зростанням, наприклад: негативний вплив на заощадження, пропозицію робочої сили та народжуваність, усі потенційно важливі фактори для стимулювання коротко- та довгострокового економічного зростання. Втім, соціальні виплати також можуть усунути обмеження ліквідності, які заважають людям інвестувати більше в освіту дітей, відкривати новий бізнес або мігрувати до місця, де є більше можливостей на ринку праці.

Соціальне страхування Л.Е. Пайва (Paiva L.H., 2019) розглядає як обов'язковий соціальний захист, який передбачає внески та зазвичай пов'язаний із заробітком і має два очікуваних ефекти: 1) згладжування споживання протягом життєвого циклу та утримання сімейного споживання вище певного рівня у разі потенційних соціальних ризиків і потрясінь; 2) збільшення середнього споживання (і відповідне зменшення добровільних заощаджень). Ці очікувані ефекти сумісні з наступним: 1) з теорією життєвого циклу, яка передбачає, що пенсійне забезпечення за певних обставин замінить добровільні заощадження на пенсію; 2) з ідеєю, що соціальне страхування може підірвати превентивні заощадження. Л.Е. Пайва (Paiva L.H., 2019) наголошує, що існує велика кількість емпіричних даних про зв'язок між соціальним страхуванням, споживанням і заощадженнями.

Л. Сімаппа, А. Саран, С.Р.В. Де Сюза та В. Бініл (Thimmapra L., Saran

A., D'Souza S. R. B., and Binil V., 2021), досліджуючи ефективність заходів соціального захисту в країнах з низьким і середнім рівнем доходу відзначають соціальний захист, його наявність як один з найвизначніших соціальних досягнень двадцятого століття. Системи соціального захисту дозволяють суспільствам підвищувати добробут і безпеку своїх громадян, захищаючи їх від уразливості, щоб вони могли вести гідне життя. Соціальний захист може задовольнити основні потреби виживання людини шляхом забезпечення базової соціальної та економічної безпеки. Соціальний захист збігається з низкою засобів існування, людського капіталу та заходів із забезпечення продовольчої безпеки і полягає в тому, що люди та сім'ї мають безпеку за умов уразливості і непередбачених обставин, а також мають доступ до медичної допомоги і безпечні умови праці. Цілі заходів соціального захисту дуже різноманітні: від зменшення бідності та вразливості, розвитку людського капіталу, розширення прав і можливостей жінок і дівчат, покращення засобів до існування та реагування на економічні та інші потрясіння. Мінімальні рівні соціального захисту повинні мати мінімальні вимоги соціального забезпечення, такі як основні медичні послуги, всебічний розвиток дітей, безробіття, догляд за вагітністю та пологами та інвалідність, коли група працездатного віку не може працювати для заробітку та забезпечення базового доходу для літніх людей. Мінімальний рівень соціального захисту – це набір національних гарантій соціального забезпечення, які забезпечують доступ до основних медичних послуг і гарантій базового доходу для всіх, хто цього потребує. Системи соціального захисту допомагають окремим особам і сім'ям, особливо бідним і вразливим верствам населення, долати кризи і потрясіння, знаходити роботу, підвищувати продуктивність, інвестувати в здоров'я та освіту своїх дітей і захищати старіюче населення.

Дослідники (Thimmappa L., Saran A., D'Souza S. R. B., and Binil V., 2021) наголошують, що соціальний захист є ширшим поняттям, ніж соціальне забезпечення, яке включає соціальні послуги, захист від фінансової незахищеності та соціальне забезпечення. Соціальний захист призначений для надання допомоги жертвам життєвих катастроф у партнерстві з державним і приватним секторами,

що призводить до кращих результатів. Його метою є підвищення спроможності задовольняти потреби людей і сприяти добробуту людей. Загальний соціальний захист включає: надання соціальної допомоги у вигляді грошових виплат тим, хто її потребує, особливо дітям; пільги та допомога особам працездатного віку у разі вагітності та пологів, інвалідності, каліцтва на виробництві або непрацюючих; та пенсійне забезпечення людей похилого віку. Допомога надається через соціальне страхування, соціальні виплати, що фінансуються за рахунок податків, послуги соціальної допомоги, програми громадських робіт та інші схеми, що гарантують базовий рівень доходу. Зазначається, що соціальний захист може бути успішним інструментом для виходу людей із бідності.

Окрім того, наголошується (Thimmapra L., Saran A., D'Souza S. R. B., and Binil V., 2021), що ініціатива Єдиного мінімального рівня соціального захисту ООН (SPF-I), яку зараз очолюють МОП і Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) і схвалена Радою керівників ООН, вимагає інтегрованого набору соціальних політик для забезпечення гарантованого доходу і доступу до основних соціальних послуг для всіх, приділяючи особливу увагу вразливим групам.

Основними елементами SPF-I є: базовий набір соціальних трансфертів, як у грошовій, так і в натуральній формі, для забезпечення мінімального доходу та/або гарантії зайнятості та засобів до існування для безробітних і працюючих бідних; універсальний доступ до основних соціальних послуг у сферах охорони здоров'я, водопостачання та санітарії, освіти, продовольчої безпеки, житла та інших, визначених національними пріоритетами. Заходи соціального захисту можуть мати потенціал для безпосереднього покращення добробуту окремих осіб, сімей і, отже, суспільства в цілому. Соціально-економічна безпека є ключем до благополуччя людини та сімей у громаді. Реагуючи на потреби людей, соціальний захист сприяє соціальній інтеграції, гендерній рівності та допомагає будувати безпечні громади та стабільні суспільства, тим самим сприяючи покращенню Цілей сталого розвитку. Соціальний захист є важливим для подолання бідності та голоду, а також для забезпечення продовольчої безпеки людей як у розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються (Thimmapra L., Saran A., D'Souza S. R. B., and Binil V.,

2021).

У «Звіті про соціальний захист у світі 2020–22: Соціальний захист на роздоріжжі – у пошуках кращого майбутнього» Міжнародного бюро праці (World Social Protection Report 2020–22: Social protection at the crossroads – in pursuit of a better future, 2021) стверджується, що загальний соціальний захист є наріжним каменем орієнтованого на людину бачення майбутнього, що пропонує перспективу реалізації права людини на соціальне забезпечення для всіх, викорінення та запобігання бідності, зменшення множинної та пересічної нерівності, підвищення людських можливостей і продуктивності, сприяння солідарності та справедливості та відновлення суспільного договору. Зміцнення систем соціального захисту матиме першочергове значення для цього кращого майбутнього.

У Звіті (World Social Protection Report 2020–22: Social protection at the crossroads – in pursuit of a better future, 2021) зауважується, що системи соціального захисту потребують рішучого зміцнення для підтримки інклюзивного та стійкого відновлення, сприяння соціальній справедливості та реалізації права людини на соціальне забезпечення для всіх. При цьому виокремлюються два поняття «соціальний захист» і «соціальне забезпечення». Соціальне забезпечення тлумачиться не як благодійність, а як фундаментальне право людини. Це пов'язується з тими викликами, які вимагають постійного підвищення кваліфікації. Ці виклики стосуються екологічних, технологічних і демографічних трансформацій. Відповідно соціальний захист розглядається як запобіжник (дозволяє людям жити гідним життям і впевнено сприймати зміни) і як передумова для майбутньої праці, орієнтованої на людину, а також як основного інструменту для боротьби з бідністю і нерівністю та зміцнення соціальної єдності (кризи, пов'язані зі здоров'ям, економічними потрясіннями, зміною клімату або катастрофами та конфліктами, завжди підкреслювали необхідність розширення соціального захисту). Автори Звіту вважають, що кризи демонструють ефективність суспільств з надійними системами соціального захисту.

Загальний соціальний захист, як констатується у Звіті (World Social Protection Report 2020–22: Social protection at the crossroads – in pursuit of a better future, 2021)

лежить в основі суспільного договору та сталого розвитку суспільства. Він гарантує наступне: належний захист усіх членів суспільства на основі соціальної солідарності та колективного фінансування; забезпечує доступ до охорони здоров'я та гарантований дохід; запобігає або пом'якшує бідність; зменшує вразливість, соціальну ізоляцію та нерівність, одночасно підтримуючи зростання та процвітання; стимулює сукупний попит під час економічних спадів; слугує економічним стабілізатором; сприяє структурним перетворенням; сприяє гендерній рівності.

В Глобальному огляді «Глобальні дослідження врядування та соціального захисту» (Global research on governance and social protection: Global Overview, 2021) констатується, що відсутнє загальновизнане визначення врядування щодо соціального захисту. За даними Міжнародної асоціації соціального забезпечення (ISSA) визначення часто залежить від цілей, які мають бути досягнуті, залучених організацій і соціально-політичного середовища. Світова увага повертається до важливості належного врядування для досягнення результатів, очікуваних від національної системи соціального захисту в цілому. Належне врядування у сфері соціального захисту може бути самоціллю в певних випадках, зокрема щодо: усунення розривів між юридичним і ефективним охопленням; підвищення адекватності пільг; наявності високого ризику, що ініціативи, зосереджені на належному врядуванні «заради себе», в кінцевому підсумку обслуговуватимуть еліти (Global research on governance and social protection: Global Overview, 2021).

Для того, щоб належне врядування мало значення в контексті загальноприйнятої мети досягнення загального соціального захисту, воно має діяти в рамках правових норм, має сприяти побудові універсальної, адекватної та стійкої системи соціального захисту шляхом суттєвого, а не маргінального, розширення, де система соціального захисту покриває ключові ризики життєвого циклу, включає належне управління та узгодженість політики (Global research on governance and social protection: Global Overview, 2021).

В цьому Глобальному огляді (Global research on governance and social protection: Global Overview, 2021) виокремлюються ознаки належного управління

системами соціального захисту на підставі принципів Керівництва ISSA щодо належного управління для установ соціального забезпечення та основних принципів з Рекомендації МОП 202, зокрема:

- високий ступінь узгодженості та координації між міністерствами, програмами та схемами, а також між різними політиками (економічною, зайнятістю, фіскальною тощо) – горизонтальна координація; узгодження процесу політики – від розробки до адміністративних структур і структур підзвітності громадянам, а також від національних до місцевих (для максимізації потенціалу досягнення загального соціального захисту) – вертикальна координація;

- високий ступінь фінансової, фіскальної та економічної стабільності з належним урахуванням соціальної справедливості, солідарності та справедливості як у рамках, так і між схемами та програмами;

- високий рівень підзвітності, пов'язаний із чіткими повноваженнями (включно з правами та зобов'язаннями) для різних суб'єктів та зацікавлених сторін, чітко сформульованих у нормативно-правовій базі;

- чіткі канали прозорості в доступі до інформації про програми соціального захисту та права, включаючи управління фінансами, механізми надання інформацію про права тощо. пільги та послуги в системі соціального захисту, включаючи забезпечення належної правової процедури та процедури розгляду скарг і апеляцій;

- широкі можливості для участі зацікавлених сторін або їхніх представників осіб, захищених шляхом широкого та інклюзивного соціального діалогу та соціальної участі, у вирішенні прогалин у охопленні та потребах, а також перешкод у доступі до соціального захисту та в прийнятті рішень щодо їхніх прав та інтересів;

- високий потенціал адаптивності, динамізму та здатності реагувати на постійну потребу у вдосконаленні розробки та впровадження мінімальних рівнів соціального захисту, визначених на національному рівні.

Зауважується, що системи соціального захисту, які демонструють ці характеристики, мають набагато більше шансів бути інклюзивними, а отже,

політично стійкими (Global research on governance and social protection: Global Overview, 2021).

Привертає увагу думка, висвітлена у Глобальному огляді (Global research on governance and social protection: Global Overview, 2021), що на глобальному рівні між міжнародними організаціями та академічною наукою існує багато розбіжностей щодо розуміння поняття «соціальний захист». Також різні підходи і розуміння щодо соціального захисту існує в різних національних урядах, що зумовлено традиціями, історичною спадщиною, політичними поглядами. Серед найбільших розмежувальних ліній у визначеннях соціального захисту, як на глобальному, так і на національному рівнях, є відносний акцент, який приділяється різним видам допомоги. Плутанини додає те, що терміни «соціальний захист» і «соціальне забезпечення» продовжують використовуватися по-різному в різних контекстах. Зокрема, «соціальне забезпечення» часто плутають із системами внесків, пов'язаними з працевлаштуванням, або соціальним страхуванням.

Структуризації і побудові моделі соціального захисту, на наш погляд, мають сприяти організаційно-правові акценти в Глобальному огляді. Зокрема, в Глобальному огляді (Global research on governance and social protection: Global Overview, 2021) наголошується на тому, що національні стратегії соціального захисту (NSPS) або національні політики соціального захисту (NSPP) є одним із важливих способів, за допомогою яких країни на ранніх стадіях розширення соціального захисту можуть підвищити його важливість в національному порядку денному та встановити контроль над процесом соціального захисту. Національні стратегічні документи соціального захисту дають можливість: утвердити легітимну роль держави в забезпеченні базового доходу та безпеки здоров'я населення; визначити соціальний захист у національному контексті (включаючи конкретний перелік схем, програм та/або типів програм), які підпадають під сектор; встановлювати стратегічні пріоритети; гарантувати урядам, що їхні негайні рішення узгоджуються з довгостроковими планами.

В публікаціях щодо впливу соціального захисту на соціальну згуртованість і примирення (Impacts of social protection on social cohesion and reconciliation:

Theories, experiences and case studies, 2021) стверджується, що соціальний захист має задокументований вплив на кілька аспектів соціальної згуртованості. Соціальна згуртованість є багатовимірною концепцією, яка включає політичний, соціальний, економічний аспекти. Програми соціального захисту включають низку способів за допомогою яких сприяють вимірам соціальної єдності в різних країнах, зокрема:

- політичний вимір (підвищення легітимності держави: соціальний захист може сприяти зміцненню легітимності держави, збільшуючи здатність держави відповідати очікуванням громадян);
- соціальний вимір (запобігання насильству та заворушенням; збільшення соціального капіталу; зменшення соціального відчуження, оскільки існує тісний зв'язок між соціальним відчуженням, соціальною згуртованістю та незахищеністю; соціальна підзвітність і механізми розгляду скарг);
- економічний вимір (зменшення рівня бідності; зменшення економічної нерівності; захист від коваріативних шоків).

В публікаціях (Impacts of social protection on social cohesion and reconciliation: Theories, experiences and case studies, 2021) йдеться про відсутність універсального визначення поняття «соціальна згуртованість», однак, більшість визначень посиляються на якість соціальних стосунків і сприйняття та почуття людей спільної єдності. Є публікації, в яких констатується, що соціальна згуртованість складається з чотирьох ключових компоненти: 1) соціальні відносини, 2) зв'язок, 3) орієнтація на загальне благо і 4) рівність. Отже, соціальна згуртованість пов'язана з широким колом питань, які впливають на те, як люди ставляться один до одного та до держави, включаючи управління, права людини, соціальну підзвітність, бідність, нерівність і соціальну відчуженість. Для соціальної згуртованості важливими є дві групи соціальних відносин: 1) взаємовідносини громадян і держави; 2) відносини між громадянами (між різними соціальними групами і стосується розподілу ресурсів).

Підсумовуючи результати проведеного аналізу зарубіжних джерел зазначимо, що використовуються два напрями досліджень для формулювання

поняття «соціальний захист», зокрема: 1) академічні дослідження і наукові визначення; 2) визначення, надані міжнародними фінансовими структурами, міжнародними та політичними організаціями.

В зарубіжних джерелах, так само як і в українських, відсутнє єдине визначення поняття «соціальний захист». Втім, визначення даного поняття відбувається в контексті розвитку і в основу покладено основні концепції: соціальних прав населення, де громадянин – правовласник, а держава – носій обов'язків; управління соціальними ризиками (для населення створюються умови для накопичування власних заощаджень для самозабезпечення в умовах ризиків і втрати працездатності); соціального шоку (вразливість населення, залежність від рівня економічного розвитку держави); належного врядування; соціальної згуртованості (як багатовимірної концепції, яка поєднує політичний, соціальний, економічний аспекти); а також теорія змін.

Соціальний захист фахівцями класифікується як: короткостроковий; довгостроковий; захист (мінімальний рівень добробуту для людей, які перебувають у скрутному становищі); запобігання/профілактика (вразливі особи не можуть знаходитись за межею прийнятих стандартів добробуту); просування (зменшення вразливості населення).

Виокремлюються складові системи соціального захисту: соціальна допомога; соціальне страхування; програми ринку праці. Ці компоненти спрямовані на реалізацію двох різних політик: управління ризиками; перерозподілу; соціального розвитку. Відповідно соціальний захист більше не розглядається як видатки, а тлумачиться в контексті зміцнення соціального та людського капіталу. Відповідно, соціальний захист стає ключовим елементом політики розвитку.

Вирізняється декілька механізмів формування соціального захисту: офіційний; напівофіційний; неформальний (на рівні громад). При цьому публічність соціального захисту, управління ним стосується діяльності урядових чи неурядових установ або включає комбінацію установ з обох секторів.

До суб'єктів соціального захисту в будь-якій діяльності з соціального захисту відносять: уряди держав; політичні агенції (впливають на пом'якшення ризиків та

запровадження стратегій їх подолання); політичні еліти (визначають порядок денний політики соціального захисту, перелік тих, хто заслуговує захисту, а також – форми і види соціального захисту); адміністративно-бюрократичні установи (лобіюють ініціативи з соціального захисту та визначають їх успішність); неурядові актори (уразливі групи суспільства та всі громадяни, які залучаються до вироблення конкретного типу соціального захисту та методів його впровадження).

Соціальний захист тлумачиться з різних позицій, зокрема як: певна сукупність суспільних дій; комплекс суспільних дій; набір політик і програм; усі заходи від державних, приватних, волонтерських організацій і соціальних мереж щодо підтримки спільноти; піднабір публічних дій, що здійснюються державою або приватним шляхом; політика на ринку праці та варіанти страхування; встановлення мінімальних стандартів для галузей соціального забезпечення; державні витрати на соціальний захист; політика та дії, які підвищують здатність бідних і вразливих людей уникнути бідності; набір державних і приватних політик і програм; набір трансфертів і послуг; державне втручання; сітка безпеки; один із видів інвестицій; засіб надання короткострокової допомоги; короткострокова та довгострокова політика у скороченні бідності; потенційний засіб для вирішення багатьох факторів; право громадян приймати власні рішення; стратегія боротьби з соціальною вразливістю. Фактично йдеться про суб'єкт-суб'єктні відносини.

Особлива увага приділяється в дослідженнях впливу соціального захисту на соціальну згуртованість населення. Для нашого дослідження було взято за основу деякі аспекти даної сучасної концепції, оскільки соціальна згуртованість стосується декількох компонентів, які є вкрай важливими для побудови моделі соціального захисту моряків, зокрема: соціальні відносини; соціальний зв'язок; орієнтація на загальне благо; рівність. Основне – це ставлення людей один до одного, до держави, управління державою, подолання соціальної нерівності, побудова взаємовідносин громадян і держави, а також відносин між різними групами громадян.

Узагальнення результатів досліджень дало можливість класифікувати наукові визначення поняття «соціальний захист» в зарубіжних публікаціях за:

- суб'єкт-об'єктними відносинами (правові);
- суб'єкт-суб'єктними відносинами (політики з подолання бідності, запобігання/подолання ризиків, залучення населення до вироблення конкретного типу соціального захисту та методів його впровадження);
- впливами (правові: вироблення форм і видів соціального захисту; визначення категорій населення, які можуть отримати соціальний захист; вирішення проблеми вразливості життя населення через соціальне страхування та соціальну допомогу; економічні: трансфери соціального страхування у формі пенсій, допомоги на дітей, допомоги по інвалідності як основних елементів комплексної системи соціального захисту; грошові або натуральні перекази; встановлення та впровадження мінімальних стандартів для захисту громадян на робочому місці);
- організаційними формами (державна, приватна, недержавна некомерційна);
- повноваженнями (регулювання, співпраця, спільна діяльність, попередження складних умов життя, реалізації державних політик).

1.3. Концептуальні наукові-прикладні підходи стосовно соціального захисту моряків

Узагальнення автором цього дисертаційного дослідження (Зозуля І.Ю., Теоретико-методологічні проблеми дослідження стану соціального захисту моряків, 2022в) результатів розвідок, висвітлених в авторефератах дисертацій показало, що:

- в юридичних науках: розглядається сутність поняття «соціальний захист», його співвідношення із соціальним забезпеченням і соціальною безпекою; аналізуються різні наукові погляди та теорії; висвітлюється адміністративно-правовий статус органів управління у сфері соціального захисту, його форми та методи (Князька Л.А., 2010); пропонуються визначення понять «соціальний захист», «соціальна захищеність», «загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «адресна державна соціальна допомога» (Ярошенко І.С.,

2006); досліджується соціальний захист державних службовців, його зміст та правова природа (Луцький Р.П., 2010); розкривається зміст ключових термінопонять системи соціального захисту та визначається їх співвідношення на основі аналізу чинного національного та міжнародного законодавства в сфері соціального захисту; досліджується юридична природа права людини на соціальний захист, його зміст, обсяг та межі; робиться опис системи юридичних гарантій права людини на соціальний захист; визначаються види та рівні юридичного гарантування права людини на соціальний захист; висвітлюються ознаки ефективності даних гарантій права людини на соціальний захист та засоби їх впровадження (Рудик В.А., 2007);

- в економічних науках: розкривається сутність понять «соціальний захист», «соціальне забезпечення»; визначається їх місце у системі соціально-трудових і розподільних відносин (Федорова М.В., 2006); проводяться дослідження з використанням системного підходу уточнено визначення поняття «соціальний захист населення» (Антоненко О.І., 2006); уточнюються та доповнюються економічні категорії «соціальне страхування», «соціальний захист», «соціальне забезпечення», «загальнообов'язкове державне соціальне страхування» у взаємозв'язку з іншими категоріями, визначено місце та роль у фінансовій системі держави фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування (Вольська А.О., 2011); досліджуються концептуальні засади створення фінансового механізму соціального захисту населення, його сутність і складові з позицій важелів фінансового механізму, які визначають процес формування та використання засобів фінансового забезпечення соціального захисту населення (Савченко Н.Г., 2010);

- в науці «державне управління»: обґрунтовуються методичні положення та практичні заходи щодо трансформації діяльності державних органів соціального захисту населення на територіальному рівні; визначається перспективна тривимірна модель соціальної політики для України, що передбачає соціальний розвиток з елементами соціального страхування; виявляються основні ознаки історичних етапів розвитку системи соціального захисту в Україні;

удосконалюється структурно-функціональний підхід до раціоналізації побудови територіальних органів соціального захисту населення, що надає можливість підвищити ефективність їх діяльності (Собченко В.В., 2005); досліджуються питання вдосконалення діяльності органів управління в сфері соціального захисту населення за умов становлення та розвитку України як соціальної держави (Юрченко Ю.Д., 2006); визначаються основні напрями формування надійної системи соціального захисту від безробіття (Терехов І.О., 2007); розглядаються європейські тенденції соціального захисту населення та шляхи досягнення Україною європейських стандартів соціального захисту (Бондаренко Ю.М., 2008); сформулюються інноваційні підходи в реалізації соціального захисту населення на регіональному рівні в контексті теоретичних засад соціальної держави крізь призму управління та політики (Афенкіна О.Г., 2010); аналізуються теоретичні засади формування соціальної політики в Україні (Лактіонов В.О., 2007); пропонується створити електронний варіант дворівневої системи соціального захисту населення, що дозволить налагодити взаємодію автоматизованих систем управління всіх місцевих служб, регіональних і державних відомств на якісно новому рівні (Пархоменко В.П., 2009); аналізується особливості функціонування органів місцевого самоврядування за умов надзвичайних техногенних ситуацій та їх роль у формуванні та реалізації державної політики економічного розвитку та соціального захисту регіонів (Войтенко А.Б., 2005); доводиться важливість зростання ролі місцевих податків і зборів у вирішенні питань соціального захисту населення (Вдовенко С.М., 1999); аналізуються правові засади соціального захисту в Україні та наведено рекомендації щодо їх удосконалення та розвитку, а також формулюється активна ресурсна стратегія соціального захисту (Крупник А.С., 2002); досліджуються особливості організації системи місцевого самоврядування й обґрунтовуються шляхи посилення ролі даної структури у соціальному захисті населення; проводиться аналіз концептуальних положень соціального захисту та соціальної політики на всіх рівнях державного та місцевого управління; визначаються основні напрями формування системи соціального захисту населення території й обґрунтовуються шляхи підвищення ефективності діяльності

органів місцевого самоврядування; характеризуються форми участі органів місцевого самоврядування у розробці та реалізації програм соціального захисту населення (Переверзєв В.М., 2006).

Втім, недослідженою залишається проблема побудови в Україні моделі соціального захисту моряків, що потребує формування концептуальної моделі та створення системи правових актів з акцентом на запровадження зарубіжного досвіду.

Аналіз науково-прикладних джерел щодо проблематики соціального захисту моряків показав, що не існує єдиного розуміння поняття «соціальний захист моряків», а також єдиного розуміння поняття «соціальний захист». Здебільшого науковці дають визначення поняттю «соціальний захист моряків» на підставі існуючих характеристик соціального захисту в академічному та прикладному аспектах (Зозуля І.Ю., 2022в).

Аналіз публікацій з проблематики соціального захисту моряків демонструє погляди (Баранник Л.Б., 2017) на соціальний захист як складову комплексної системи розвинутої ринкової економіки і відображає рівень розвитку соціальної держави. Наголоси робляться на важливості законодавчого порядку та економічного механізму вирішення проблем соціального захисту, оскільки останній носить компенсаційний та упереджувальний характер і відображає сукупність заходів держави з вирішення проблем соціального захисту.

О.О. Кукшинова та Н.І. Чербаджи (2017) соціальний захист моряків розуміють як «комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб моряків та їхніх сімей відповідно до особливого виду їхньої діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у морському середовищі» (Кукшинова О.О., Чербаджи Н.І., 2017). Йдеться про реалізацію соціальних, громадянських і політичних прав моряків, що здійснюється через систему соціального захисту.

Є публікації (Доценко І.О., Кукурічко Р.С., 2015), в яких наводяться приклади

використання соціальної допомоги як складової соціального захисту за концепцією «за місцем проживання». Йдеться про досвід Швеції, Фінляндії, Норвегії, де допомога надається всім, хто її потребує, у тому числі і іноземцям, які проживають у цих державах законно, незалежно від тривалості проживання. Громадські права гарантуються через систему соціальних послуг. Ще одним з форматів соціальної допомоги є універсальна пенсія за віком, яка носить назву «демогрант» в Канаді, Данії, Новій Зеландії. Інший варіант соціальної допомоги – це послуги з охорони здоров'я, які гарантовані Національними службами охорони здоров'я Великої Британії та Італії. Такі види медичної допомоги фінансуються з державного бюджету. Всі ці допомоги розглядаються як вираз солідарності на загальнодержавному рівні прав бенефіціарів як членів спільноти.

Л.В. Ширяєва, С.В. Онешко та І.О. Загороднюк (2018), розглядаючи проблеми і сучасні тенденції розвитку крюінгового ринку відзначають, що України є постачальником кваліфікованих спеціалістів у морській галузі, як офіцерського, так і рядового складу і займає провідне місце на крюінговому ринку, а сама затребуваність українських моряків привела до поширення діяльності, пов'язаною з їх працевлаштуванням, яку забезпечують крюінгові компанії для вітчизняних і зарубіжних судновласників (Ширяєва Л.В., Онешко С.В., Загороднюк І.О., 2018). Саме така ситуація, на нашу думку, викликає певні проблеми з соціальним забезпеченням моряків як в Україні, так і за кордоном.

О.П. Єлєзаров (2016), розглядаючи деякі аспекти правового захисту праці моряків за міжнародним і національним законодавством визначає низку проблем для українських моряків, зокрема (Єлєзаров О.П., 2016): піратські напади; відсутність соціального захисту; політико-правові проблеми, пов'язані з порушенням прав моряків владою або приватними особами інших держав; проблеми, пов'язані з крюінговими компаніями у відносинах посередництва із судновласниками.

Дослідник (Єлєзаров О.П., 2016) констатує наявність великого комплексу проблем стосовно соціального захисту моряків, зокрема:

- невиконання фінансових зобов'язань судновласника перед екіпажем;

відсутність відповідальності, зобов'язань та страхування від кріюінгових агенцій, які юридично не зобов'язуються опікуватись долею моряка;

- наявність безлічі невеликих слабких морських профспілок;
- відсутність судового захисту від дій судновласника, який порушив права моряків у країні прапора, а також недоступність такого захисту із-за високої вартості адвокатських послуг;
- порушення прав моряків владою або приватними особами інших держав (порушення норм міжнародного морського права і законодавства);
- ігнорування форс-мажорних обставин;
- невизначеність України в міжнародно-правовій сфері.

Науковець (Єлеазаров О.П., 2016) вирішення проблем соціального захисту вбачає через розвиток міждержавного співробітництва.

О.О. Белогубова (2020) акцентує увагу на спеціальних нормативно-правових актах, що регламентують працю моряків в більшості держав світу. В такі правові акти включені норми, що поширюються також на моряків-іноземців, які працюють під прапором певної держави. Це стосується і регулювання трудових відносин (Белогубова О.О., 2020).

Йдеться про специфіку праці моряків, яка викликає складність стосовно дотримання прав тільки національними правовими засобами, що зумовлено певною низкою причин, зокрема (Белогубова О.О., 2020):

- інтернаціональний ринок праці в морській сфері;
- міжнародний характер судноплавства;
- поширення на трудові відносини на судні юрисдикції держави прапора;
- складність контролю за умовами праці моряків з боку держави прапора;
- низький рівень захисту моряків державою громадянства, як в процесі працевлаштування на іноземні судна, так і в процесі роботи «під прапором»;
- існування системи «зручних прапорів» з низьким рівнем оплати та умов праці.

Авторка (Белогубова О.О., 2020) вбачає вирішення проблем, на відміну від попереднього дослідника, шляхом «поєднання національних засобів з

міжнародним співробітництвом на універсальному і регіональному рівнях».

Наступна група науковців (Філіппова В., Лопушинський І., Артем'єв О., Мальцев У., Сікорський М., Андрієвський, О., 2021) відзначають, що в нових економічних умовах та в умовах перехідного періоду питання соціального забезпечення моряків майже випали з поля зору українських владних структур.

С.В. Ківалов (2019), зосереджуючи увагу на проблемах ратифікації Конвенції МОП 2006 року про працю в морському судноплавстві відзначає важливість нормативних механізмів Конвенції щодо забезпечення морякам гідних умов праці та захисту прав моряків за кордоном. Важливість цих питань зумовлена тим, що праця моряка:

- має міжнародний характер; відбувається переважно на судах під іноземними прапорами, у водних просторах під юрисдикцією різних держав, з різним правовим режимом;
- потрапляє під дію норм різнонаціонального законодавства (Ківалов С.В., 2019).

В цій публікації, як і в попередніх дослідженнях, йдеться про уніфікацію, стандартизацію й інтернаціоналізацію правових приписів, обов'язкових для більшості держав, які задіяні в міжнародному судноплавстві, зокрема це стосується:

- мінімального віку для прийому на роботу;
- трудових договорів;
- кількості годин роботи та відпочинку;
- оплати праці;
- щорічної оплачуваної відпустки;
- репатріації після закінчення трудового контракту;
- медичних послуг на борту;
- користування послугами ліцензованих приватних служб найму та працевлаштування;
- проживання, харчування та столового обслуговування;
- охорони здоров'я та забезпечення безпеки, попередження нещасних

випадків;

- розгляд скарг моряків (Ківалов С.В., 2019).

Фактично мова йде про складові соціального захисту моряків. Важливість вирішення цих питань і забезпечення українських моряків всіма соціальними послугами полягає в тому, що «десятки тисяч українських моряків працюють на іноземних судновласників на суднах під прапорами інших держав, заробляючи для України кошти у цінній вільно конвертованій іноземній валюті, які витрачаються та інвестуються в Україні, підтримуючи українську економіку і навіть цілі сектори зайнятості для українських громадян» (Ківалов С.В., 2019).

Є.В. Редіна (2009), висвітлюючи соціально-економічні проблеми екіпажу зосереджується на соціальній захищеності екіпажів, які працюють під «зручним» прапором. Пропозиції авторки (Редіна Є.В., 2009) щодо відкритих реєстрів стосуються відкритості бухгалтерських документів судновласників, які практикують подвійну бухгалтерію. Така практика стосується підписання моряками контрактів, які є відмінними один від одного і в яких вказані різні суми зарплат. При цьому, один контракт схвалюється різними відповідальними структурами, федераціями і має більшу суму платні моряку. Інший контракт є реальним, в якому вказується менша сума виплат, яку фактично отримує моряк. Варіанти використання такої практики є різні. Найчастіше це робиться для запобігання конфліктів з профспілками моряків, які контролюють заробітну платню моряків. При цьому морякам, які працюють за таких умов заборонено скаржитись на умови праці, проживання, соціального захисту як іноземній владі, так і профспілкам. Також їм заборонено вступати в профспілки або їх створювати (Редіна Є.В., 2009).

В інших публікаціях (Новікова О., 2015), які стосуються особливостей правового захисту прав українських моряків у відносинах з іноземними роботодавцями, наголошується, що найбільш поширені скарги моряків стосуються саме порушення їх прав в аспекті:

- не виплати заробітної плати;
- не виплати допомоги за хворобою;

- відмови в наданні медичної допомоги; покриття витрат на медичну допомогу за наявності підтверджувальних документів;
- не виплати компенсації у зв'язку з втратою моряком працездатності;
- не виплати компенсації у зв'язку зі смертю моряка;
- порушення правил репатріації;
- недотримання вимог до житлових приміщень на борту судна, умов праці, відпочинку, харчування та столового обслуговування тощо.

Важливо враховувати, що на правові правовідносини моряка розповсюджується:

- законодавство держави прапора, порту заходу судна, реєстрації компанії-судновласника, роботодавця та ін.;
- віддаленість судна від країни проживання моряка, а часом і від берега, що ускладнює зв'язок з моряком і надання послуг, у тому числі і медичних (Рекомендації морякам. Захист за кордоном, 2019).

I.B. Підпала (2020) звертає увагу на правові процеси в державах і їх відповідальності щодо ратифікації Конвенції МОП через прийняття індивідуальних і колективних заходів відповідно до національного законодавства стосовно соціального забезпечення моряків та їх соціального захисту. Йдеться про зобов'язання держав щодо забезпечення моряка захистом більш сприятливим, ніж для працівників на березі (Підпала I.B., 2020). До соціально-правового забезпечення моряків авторка відносить встановлення системи виплат пенсій: морякам; лоцманам; особам, які перебувають на борту на службі не в судновласника, а в іншого роботодавця; офіцерам-радистам чи радистам; особам, зайнятим загальним обслуговуванням; особам, зайнятим у порту, котрі звичайно не зайняті в морі; службовцям державних органів влади, котрі мають право на соціальне забезпечення; особам, які були зайняті на борту чи на обслуговуванні китобійних суден, на плавучих заводах чи на транспортних суднах, або зайняті іншим чином на китобійному промислі чи інших таких промислах відповідно до умов, які передбачаються положеннями окремої колективної угоди щодо китобійного промислу чи аналогічної угоди, яку уклала організація моряків і яка

визначає ставки заробітної плати, робочий час та інші умови праці та іншим особам (Підпала І.В., 2020).

В цьому контексті важливим є те, що на теперішній час 40% трудових угод, які укладають з українськими моряками агенції з найму на роботу, не містять соціальних гарантій для моряків (Підпала І.В., 2020). Окрім того, система соціального захисту моряків, що працюють під прапорами іноземних держав, в Україні знаходиться в зародковому стані (Підпала І.В., 2020). І.В. Підпала вважає, що наслідком такої ситуації є урахування іноземного досвіду щодо тригивенної системи пенсійного страхування та неврахування ризиків, які не покриваються різними страховками, зокрема:

- відповідальність перед особами, які не являються моряками;
- тілесні пошкодження, хвороба, смерть моряків;
- витрати на репатріацію і заміну;
- втрата і пошкодження особистої власності моряків і інших осіб;
- безквиткові пасажери та біженці;
- рятування життя;
- зіткнення з іншими суднами;
- ризики пов'язані з забрудненням;
- відповідальність, що виникає у зв'язку з буксировкою та пошкодженням судна;
- відповідальність в зв'язку з аварією;
- витрати на карантин;
- відповідальність пов'язана з вантажем;
- неповоротні загально аварійні пайові внески;
- доля загально аварійних збитків судна;
- спеціальна компенсація рятівнику;
- штрафи (Підпала І.В., 2020).

Отже, зазначимо, що досліджень стосовно соціального захисту моряків мало. Всі вони стосуються ратифікації Конвенції МОТ 2006 року, правових аспектів захисту моряків, ролі кріюнгів. Також проблема соціального захисту різних

категорій населення не є сталим поняттям і постійно досліджується науковцями в різних галузях наук. Однією з важливих наукових проблем постає надання більш точного визначення поняттю «соціальний захист» та його реалізації в контексті нормативно-правових актів. Цій проблематиці найбільше приділено увагу в юридичній та економічній галузі. В науці публічного управління та адміністрування цій проблемі приділено не багато уваги. В наукових дослідженнях здебільшого йдеться про організаційні та інституційні аспекти соціального захисту. Наукові визначення поняття «соціальний захист» мають велику кількість трактувань від визначень в Конституції України до соціального захисту громадян окремих професій. Втім, всі визначення стосуються соціальної політики держави, соціально-економічних та правових аспектів. Для деяких категорій професій та верств населення розробляються окремі наукові концепції соціального захисту. Інші – відносяться до загальної системи соціального захисту. Важливими постають питання розуміння соціального захисту на концептуальному та прикладному рівнях, зокрема для морської сфери (Зозуля І.Ю., 2021в).

Аналіз продемонстрував відсутність досліджень у наступних актуальних напрямках: 1) соціального захисту в науці публічного управління та адміністрування в аспекті впливу на дану проблематику органів місцевого самоврядування та громади, які можуть створювати акціонерні громадські товариства задля підтримки судноплавства та працевлаштування моряків; 2) соціального захисту моряків, які працюють в Україні, і тих, хто працює під прапорами інших держав; 3) створення окремого законодавства з питань соціального захисту моряків; 4) ратифікації міжнародних правових актів з праці моряків та їх соціального забезпечення та соціальних гарантій; 5) формування окремого структурного підрозділу в органах державної влади та місцевого самоврядування з питань соціального захисту моряків; 6) вирішення правових колізій щодо ратифікації міжнародних правових актів щодо соціального захисту моряків; 7) побудови моделі публічного управління соціальним захистом. Також відсутні дослідження щодо ролі місцевого самоврядування в умовах децентралізації в розробці моделі соціального захисту моряків, зокрема у приморських регіонах (Зозуля І.Ю., 2021е).

Стосовно проблеми окремих категорій населення, таких як моряки, не вироблено державну політику соціального захисту. Відсутність ратифікації Україною міжнародних Конвенцій, які забезпечують соціальний захист моряків, працюючих під прапорами інших держав, фактично унеможлиблює соціальний захист моряків. Зарубіжний досвід соціального захисту моряків достатньо різноплановий і залежить від тої моделі соціального захисту та системи публічного управління, яка прийнята в конкретній державі (Зозуля І.Ю., 2021а).

В зарубіжних публікаціях також мова йде про подібні труднощі моряків в сфері соціального захисту. Сам соціальний захист розглядається в контексті міжнародних документів та їх ролі для держав. Так, С. Драгомир, Л. Попа (Dragomir S., Popa L., 2018) розглядають проблему соціального захисту моряків в контексті Порядку денного 2030 року щодо сталого розвитку, де зазначено про створення умов для гідної роботи для всіх, що покладено в основу політики на стійке та всеосяжне зростання та розвиток.

I.C. Merriam (Merriam I.C. International Action Toward Social Security for Seamen) наголошує, що для моряків, котрі працюють на суднах під прапором країни їхнього проживання, захист соціального страхування, гарантований конвенціями, є суттєвим і достатнім. Втім, для моряків-нерезидентів гарантії дуже обмежені, хоча вони виходять за рамки тих, які сьогодні доступні для моряків-нерезидентів, які працюють на суднах низки країн. Підкреслюється важливість більш адекватного захисту соціального забезпечення для моряків-нерезидентів, але на даний момент найбільше, що можна зробити, це вказати шлях до подальшої міжнародної угоди та співпраці шляхом прийняття рекомендації для урядів членів.

I.C. Merriam (Merriam I.C. International Action Toward Social Security for Seamen) констатує, що у дискусіях щодо відносного становища моряків у різних країнах часто наголошувалося на тому, що обсяг соціального захисту, який надається морякам, повинен розглядатися разом із рівнем виплачуваної заробітної плати. У ряді країн, зокрема у Франції та Бельгії, протягом багатьох років моряки користувалися, відповідно до спеціальних систем соціального страхування та пенсійного забезпечення, сприятливим режимом порівняно з промисловими

робітниками загалом. В інших країнах для моряків більшість ризиків покривається загальною системою соціального страхування. Через особливі умови найму в морському судноплаванні протягом багатьох століть судновласник несе особливу відповідальність за благополуччя моряка. Згідно із законодавством усіх основних морських країн, судновласник несе відповідальність за надання медичної допомоги пораненому моряку, захворілому на борту або під час служби на судні. Однак, якщо адекватний догляд неможливий на борту, то судновласник відповідальний за висадку моряка в найближчому порту та отримання ним там догляду і отримання там технічного обслуговування до тих пір, поки моряк не буде репатрійований. Судновласник також несе відповідальність за виплату заробітної плати хворому моряку під час перебування на борту судна та, у деяких країнах, протягом визначеного періоду після того, як він був висаджений на берег. Крім того, у більшості країн судновласник несе відповідальність за репатріацію моряка, який залишився хворим за кордоном, у його порт приписки або в порт, з якого він відплив.

Втім, як констатує I.C. Merriam (Merriam I.C. International Action Toward Social Security for Seamen) право моряка подати позов до судновласника про відшкодування збитків у результаті травм, отриманих під час служби на судні, у більшості країн було замінено або доповнено законодавством про компенсацію працівникам. Таке законодавство зазвичай встановлює фіксований трафік компенсації за втрату працездатності або смерть і позбавляє працівника необхідності доводити недбалість з боку роботодавця. Втім, працівникові все одно може звернутися до суду для отримання виплат. У кількох країнах компенсація морякам була замінена державним страхуванням від нещасних випадків на виробництві. Більшість моряків у всьому світі мають невеликий або взагалі не мають соціального захисту, окрім обмеженої відповідальності судновласників і прав працівників на компенсацію. Відсутність захисту та прогалини в захисті частково виникають через той факт, що багато моряків походять із країн, які ще не створили системи соціального страхування для жодного зі своїх громадян, а багато великих морських країн проводять дискримінацію між громадянами та іноземцями,

резидентами та нерезидентами у своїх законах про соціальне страхування чи спеціальних системах для моряків, а в деяких випадках у своїх законах про відповідальність судновласників та компенсації працівникам.

На четвертому засіданні Спеціального тристороннього комітету Конвенції про працю в морському судноплавстві 2006 року з поправками (MLC, 2006) Женева, 19–23 квітня 2021 р. (Fourth meeting of the Special Tripartite Committee of the Maritime Labour Convention, 2006, as amended (MLC, 2006) йшлося про еволюцію інструментів соціального захисту в контексті розробки проекту рамкового інструменту щодо трудових стандартів у морському судноплавстві.

В Огляді міжнародного соціального забезпечення (*International Social Security Review*) (Placing seafarers' access to social security on the radar, 2020) важливе місце приділено доступу моряків до соціального захисту. Мова йде про вирішення проблем моряків, які пов'язані з глобальними ланцюгами постачання та міжнародними пропозиціями робочої сили. Акцент робиться на ефективній реалізації універсального соціального захисту. Загалом, моряки мають доступ до соціального забезпечення, що визначено широкою координаційною системою міжнародних правових інструментів, а також регіональних і двосторонніх національних угод про соціальне забезпечення. Втім, на практиці моряки можуть зіткнутися з перешкодами, намагаючись отримати доступ до цього захисту. З одного боку, моряки стикаються з низкою проблем, спільних для інших груп працівників, таких як зростання використання короткострокових трудових контрактів, залежність від ситуації в площині транскордонної роботи та зайнятості, що може вплинути на можливість отримання доступу до будь-якої національної схеми соціального забезпечення (відсутність доступу або обмеженість відсутності доступу). Специфічним в отримання доступу моряків до соціального забезпечення є характер їх професійної морської діяльності, зокрема це стосується наступного:

- національної юрисдикції, де проживає роботодавець;
- юрисдикції місця проживання моряків;
- юрисдикції для стягнення податків на доходи працівників;
- юрисдикції для сплати внесків на соціальне страхування працівників, а

також для визначення установи соціального забезпечення, яка повинна виплачувати допомогу, на яку може мати право моряк.

Зазначається (Placing seafarers' access to social security on the radar, 2020), що повний доступ до виплат соціального забезпечення часто є складним, якщо не неможливим завданням для багатьох моряків. Щоб вирішити проблему, пов'язану з відсутністю єдиної національної юрисдикції, юридичні органи зазвичай вдаються до віднесення всіх справ на борту судна до закону «держави прапора». Пропонується і застосовується *перехід від принципу держави прапора до принципу проживання*. При цьому, *принцип проживання* пропонує переваги, включаючи покращену адміністративну ефективність і результативність, а також покращену координацію між установами, відповідальними за внески на соціальне страхування та податок на доходи фізичних осіб у транскордонних ситуаціях. Зокрема, для моряків, які працювали в більш ніж одній країні, внески на соціальне страхування повинні сплачуватися лише в одну систему в будь-який момент часу. У свою чергу, зацікавлені держави зобов'язані координувати та забезпечувати принципи агрегації та збереження набутих прав для цих працівників у процесі придбання. Вони однаково зобов'язані забезпечити виплату (перенесення) допомоги бенефіціарам, які проживають за кордоном. Це принципи, які є спільними для захисту соціальних прав транскордонних працівників загалом.

Іншою проблемою є відсутність узгодженості між системами податку на доходи фізичних осіб і положеннями про соціальне забезпечення в багатьох країнах. Оскільки моряки часто працюють за кордоном, за відсутності чітких двосторонніх угод щодо сплати податку на прибуток, а також внесків на соціальне страхування, моряки можуть зіткнутися з ризиком подвійного оподаткування – або повної відсутності оподаткування (Placing seafarers' access to social security on the radar, 2020).

Транскордонне співробітництво між органами соціального забезпечення є не тільки складним, але й співробітництво може бути більш складним і навіть відсутнім між різними національними податковими органами та органами соціального забезпечення. Як наслідок, моряки можуть і надалі бути позбавлені

повного оподаткування та соціальних прав (Placing seafarers' access to social security on the radar, 2020).

Конвенція про працю в морському суднопластві 2006 (MLC) (MLC 2006 Regulation 4.5 - Social Security Protection for Seafarers, 2021) в Регламенті 4.5 «Захист соціального забезпечення для моряків для забезпечення вжиття заходів з метою надання морякам доступу до захисту соціального забезпечення» зазначається його відповідність соціальному забезпеченню, спрямованому на країну, в якій моряк зазвичай проживає. Існують також деякі спеціальні зобов'язання, спрямовані на держави прапора, що, по суті, підтверджує додаткові зобов'язання відповідно до Правил 4.1 і 4.2 та інших положень MLC 2006, пов'язаних із соціальним захистом. Існує також більш загальне зобов'язання для всіх країн співпрацювати, намагаючись забезпечити, щоб, незалежно від місця проживання чи громадянства, моряки не залишалися без соціального захисту. Правова форма та система реалізації цих вимог є гнучкою і може приймати форму законів чи нормативних актів, приватних схем, колективних договорів або їх поєднання.

Це також може включати двосторонні або багатосторонні угоди для забезпечення збереження страхового покриття за системами, що базуються на внесках або без внесків, або включати положення, прийняті в рамках регіональних організацій економічної інтеграції. Деталі відповідного покриття зазвичай можна знайти в національних законах, що стосуються конкретних виплат соціального забезпечення. Однак деякі положення також необхідні в одному із зазначених вище форматів, щоб роз'яснити загальне право на захист, яке надається країною проживання (MLC 2006 Regulation 4.5 - Social Security Protection for Seafarers, 2021).

У деяких країнах соціальне забезпечення забезпечується державою через оподаткування. В інших країнах приватні особи можуть оформити особисте страхування або домовитися через схему компанії. На моряка може поширюватися законодавство його рідної країни або держави прапора, у будь-якому випадку положення повинні бути не гіршими, ніж для берегового працівника в цій державі. Конвенція спрямована на заохочення ширшого соціального захисту

мор'яків. Держави, які підписали конвенцію, повинні забезпечити принаймні три сфери з наведених сфер: медичне обслуговування; допомога у зв'язку з хворобою; допомога у випадку виробничого травматизму. Зазвичай це має робити влада країни, де проживає моряк, але це може бути організовано за угодою з державою прапора або через роботодавця чи профспілку. Можливо, моряку доведеться зробити фінансовий внесок у схему. В основі соціального захисту та доступу до нього є трудова угода моряка, яку він має уважно укладати і нести відповідальність за дану угоду. В такій трудовій угоді *мають бути чітко визначені будь-які аспекти соціального захисту, які надає судновласник, будь-які встановлені законодавством відрахування з заробітної плати моряка (сплачуються в державну схему) та будь-які внески, які судновласник має сплачувати від імені моряка* (MLC 2006 Regulation 4.5 - Social Security Protection for Seafarers, 2021).

Л.К. Піньейро (Piñeiro L.C., 2020), розглядаючи приклади Європейського Союзу щодо проблеми реалізації соціального захисту моряків, наголошує на важливості користуватися перевагами, які надають конкурентні умови держав прапора та короткострокової зайнятості. Втім, користування такими перевагами є неможливим для багатьох моряків. Саме з цієї причини Конвенція про працю в морському судноплаванні 2006 року відмовилася від принципу держави прапора на користь принципу проживання. Проте кожна країна адаптує свою схему соціального забезпечення з огляду на свою економіку та медичні заклади, включаючи визначення платників та бенефіціарів схеми.

Авторка (Piñeiro L.C., 2020) констатує, що проблема моряків та інших морських професіоналів полягає в тому, що їхні послуги надаються на борту судна, яке проходить через різні юрисдикції та відкрите море, і таким чином моряки не здійснюють свою діяльність на території держави під прапором якої вони працюють. Відсутність юрисдикції в принципі було вирішено шляхом звернення до міжнародного публічного права та віднесення всіх питань на борту судна до законодавства держави прапора. Як справа держави, соціальне забезпечення не вписується ні в договірну, ні в позадоговірну сферу, але односторонній підхід, заснований на принципі територіальності, є кращим, ніж підхід на основі

колізійного права, коли мова йде про визначення права, що регулює це. Зважаючи на це, кожна держава прапора визначає, хто має переваги від її схеми соціального забезпечення. Іспанія та Італія надають страхування морякам, які проживають у країні та працюють на борту суден, що плавають під їхнім прапором. Незважаючи на це, вони дозволили суднам, зареєстрованим у їхньому реєстрі, виключати моряків, які проживають у третій країні, зі своїх національних схем.

Ще одна проблема, як зазначає Л.К. Піньейро (Piñeiro L.C., 2020), виникає через короткий період, протягом якого внески сплачуються певній державі прапора, або через те, що судно змінює прапор, або тому, що моряк найнятий для рейсу або на короткостроковій основі. Загалом, а також через характер морських перевезень і віддаленого риболовлі, працівники можуть робити внески в низку держав прапора і тим не менше не отримувати жодних переваг. Система координації соціального забезпечення в ЄС базується на визначеннях Конвенції МОП (1952) № 102, але вона не прагне гармонізувати ці питання в рамках Європейської економічної зони (ЄЕЗ). На практиці кожна країна визначає власну схему соціального забезпечення, яка зазвичай зображується двома факторами: залученням державного управління та зобов'язанням роботодавців та/або працівників платити в одну схему соціального забезпечення. Одна особливість має вагоме значення для моряків: правила застосовуються лише до обов'язкових схем, окрім нестатутних схем додаткового страхування або спеціальних схем для самозайнятих осіб і колективних договорів, якщо національне законодавство не визнало їх обов'язковими. Ця функція негативно впливає на права моряків, оскільки вони не можуть скористатися цими правилами, щоб отримати доступ до пільг, які надаються приватними страховими схемами.

У спільному звіті Європейської федерації працівників транспорту та Всесвітнього морського університету «Права соціального забезпечення європейських моряків-резидентів» (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022) констатується, що деякі країни спеціально виключають зі свого законодавства тих, хто не проживає на їхній території під час роботи на

борту судна. Ще одна проблема виникає через короткий період, протягом якого внески сплачуються певній державі прапора, або через те, що судно змінює прапор, або тому, що моряк найнятий для рейсу або на короткостроковій основі. Загалом, а також через характер морських перевезень і віддаленого риболовства працівники можуть робити внески в низку держав прапора і тим не менше не отримувати жодних переваг. Хоча державна координація вирішила б цю проблему відсутності агрегації, вона потребувала б міжнародних домовленостей, які є далеко не простими. Таким чином, виникає така ситуація, коли необхідно встановити, чи існує зобов'язання робити внески до певної країни (це може бути держава прапора чи держава проживання) чи ні, і чи існує двосторонній договір, який охоплює цей випадок. На цьому тлі та як підкреслюється в Повідомленні Комісії Європейських Співтовариств до Європейського Парламенту, Ради, Європейського економічного та соціального комітету та Комітету регіонів щодо перегляду нормативно-правової соціальної бази для збільшення кількості та кращих робочих місць моряків у ЄС-13, механізми соціального забезпечення зазвичай залишаються автономією сторін і, отже, приватним страхуванням.

В інших публікаціях (Social insurance for seafarers supports retirement of seafarers, 2023) щодо соціального страхування для моряків в Німеччині розглядається як «проміжна допомога» та «допомога, що виплачується після досягнення стандартного мінімального пенсійного віку» для моряків після того, як вони закінчили свою роботу або самозайнятість у морській галузі. Такий підхід викликає низку проблем, зокрема, моряку пропонується можливість дострокового виходу на пенсію шляхом забезпечення пенсійної виплати, як проміжної пенсії на період між виходом на пенсію з морської служби та початком виплат стандартної пенсії за віком. Так звана проміжна допомога виплачується лише за заявою. Проміжні виплати та допомоги, які виплачуються після досягнення стандартного мінімального пенсійного віку, виплачуються за заявою. Рекомендується подавати заяву завчасно, до звільнення з морської служби або до початку отримання пенсії, оскільки це може вплинути на початок виплат.

Соціальне страхування моряків фінансується за рахунок внесків

застрахованих моряків та їх роботодавців. Виплати соціального страхування для моряків розглядаються як дохід, який передбачає обов'язкові внески в обов'язкове медичне страхування та страхування по догляду за хворими. Крім того, ці виплати вважаються оподатковуваним доходом відповідно до німецького закону про податок на прибуток.

Соціальне забезпечення моряків в Бельгії (About social security for seafarers), які працюють як члени екіпажу морських суден є спеціальний режим соціального забезпечення, зокрема і для моряків у торговому судноплаванні. Втім, такий режим не поширюється на морське рибальство або екіпажі морських суден федеральних і регіональних органів влади. Режим соціального забезпечення для моряків має власні правила щодо внесків на соціальне страхування, безробіття, пенсій, страхування на випадок хвороби та інвалідності та нещасних випадків на виробництві.

Підсумовуючи зазначимо, що попри відсутність єдиного визначення поняття «соціальний захист моряків» в українських та зарубіжних дослідженнях є єдиний погляд на проблеми соціального захисту моряків, які працюють в межах держави (моряки-резиденти) і поза межами держави (моряки-нерезиденти).

Українські дослідження небагаточисленні і стосуються здебільшого правових аспектів діяльності моряків. Зарубіжні дослідження стосуються більш широкого спектру досліджень соціального захисту моряків, зокрема: ролі публічного управління; діяльності державних органів та недержавних організацій; правового захисту; міжнародного та транскордонного співробітництва; відповідальності держав та судновласників.

Спостерігаються відмінності в підходах щодо соціального захисту моряків в контексті відповідальності держави. *Узагальнення зарубіжних досліджень дало можливість визначити особливості підходів до розв'язання проблем соціального захисту моряків* (що є відмінним від української науки і практики), а саме:

- на правовому рівні деякі великі морські держави визнають на законодавчому рівні відмінність соціального захисту для моряків-резидентів та моряків-нерезидентів;

- у певних державах акцент робиться на створенні умов для соціального захисту моряків-нерезидентів;
- створюються спеціальні системи соціального страхування та пенсійного забезпечення для моряків зі сприятливим режимом порівняно з промисловими робітниками загалом;
- більшість ризиків покривається загальною системою соціального страхування;
- судновласник несе/не несе особливу відповідальність за благополуччя моряка;
- гарантуються на державному рівні компенсації за втрату працездатності або смерті моряка;
- у кількох країнах компенсація морякам була замінена державним страхуванням від нещасних випадків на виробництві;
- деякі країни зосереджені на ефективній реалізації універсального соціального захисту моряків;
- режими соціального забезпечення для моряків мають власні правила щодо внесків на соціальне страхування, безробіття, пенсій, страхування на випадок хвороби та інвалідності та нещасних випадків на виробництві;
- у більшості країн є спеціальні нормативно-правові акти, що регламентують працю моряків.

Систематизація результатів аналізу українських та зарубіжних науково-прикладних джерел дало можливість визначити дві площини публічного управління соціальним захистом моряків, зокрема:

- 1) соціальний захист, до якого відносяться: послуги з охорони здоров'я; безпека і попередження нещасних випадків; кількість годин роботи і відпочинку; оплачувані відпустки; оплата праці; медичні послуги на борту; проживання, харчування; репатріації після закінчення трудового контракту; захист при форс-мажорних обставинах; виплати допомог (хвороба, травми на робочому місці тощо); пенсійне забезпечення; особливий статус праці і положення у суспільстві;
- 2) правовий захист, до якого відносяться наступні проблеми: відсутність

соціального захисту; негативна діяльність крюінгових компаній; маніпуляції з трудовими контрактами; невиконання фінансових зобов'язань судновласника; піратські напади; недоброчесність судновласника; порушення норм міжнародного морського права і законодавства; ігнорування форс-мажорних обставин.

Визначено, що публічне управління соціальним захистом забезпечують: уряди, національні служби, профспілки. Визначаються два суб'єкти публічного управління у розробці схеми соціального забезпечення моряків: державне управління; роботодавці та/або працівники.

Порівняння українських та зарубіжних підходів щодо вирішення проблем соціального забезпечення є відмінними. В українських дослідженнях пропонується:

- розвивати міждержавне співробітництво;
- поєднувати національні засоби з міжнародним співробітництвом на універсальному і регіональному рівнях;
- ратифікувати Конвенцію МОП 2006 року про працю в морському судноплавстві.

В зарубіжних дослідженнях більш широко розглядаються шляхи вирішення проблем соціального захисту, а саме пропонується:

- підписувати міжнародні угоди щодо співпраці шляхом прийняття рекомендації для урядів;
- підписувати двосторонні або багатосторонні угоди для забезпечення збереження страхового покриття за системами, що базуються на внесках або без внесків, або включати положення, прийняті в рамках регіональних організацій економічної інтеграції;
- розробляти схеми внесків на соціальне страхування для моряків, які працювали в більш ніж одній країні, і які повинні сплачуватися лише в одну систему в будь-який момент часу;
- забезпечувати принципи агрегації та збереження набутих прав для моряків;
- узгоджувати системи податку на доходи фізичних осіб з положеннями про соціальне забезпечення в багатьох країнах;

- налагоджувати транскордонне співробітництво між органами соціального забезпечення з різними національними податковими органами та органами соціального забезпечення.

Аналіз зарубіжних джерел показав, що в останній час домінують нові глобальні концептуальні підходи до соціального забезпечення моряків: перехід від концепції соціального захисту «держави прапора (за місцем роботи)» до концепції соціального захисту «за місцем проживання»; зменшення впливу системи «зручних прапорів». Саме такий міжнародний підхід є складним для українських моряків і створює багато труднощів з соціальним захистом моряків, оскільки не визнано їх особливий статус і відсутні спеціальні правові акти, які б регулювали соціальний захист моряків, що працюють під іншим державним прапором.

Висновки до розділу 1

Проведений аналіз наукових підходів щодо розуміння поняття «соціальний захист» свідчить про відсутність єдиного визначення як в академічних колах, так і в правовій площині різних держав та міжнародних організацій.

Спостерігається відмінність в поглядах зарубіжних та українських фахівців щодо сенсу і змісту поняття «соціальний захист». Проведене порівняння на підставі аналізу наукових джерел, які були систематизовані за роками видання, свідчить про відмінність теоретико-методологічних та теоретико-прикладних підходів до вирішення проблем соціального захисту населення та окремих його категорій в державі. Основними показниками для проведення порівняння було взято наступне: концептуальні та теоретичні основи; суб'єкти та об'єкти соціального захисту; суб'єкт-об'єктні відносини; форми та види соціального захисту; механізми формування соціального захисту.

Порівняння за показником «концептуальні та теоретичні основи» показав відмінність в наукових поглядах та підходах в українській та зарубіжній науці. Так, в українській науці, концептуальною основою розуміння поняття «соціальний захист» є концепції: соціального захисту; людського капіталу; системного підходу;

соціального права; соціальної держави; соціальних відносин; впливів; публічного управління та адміністрування; державного управління. В зарубіжній науці – це: соціальних прав населення; соціального капіталу; управління соціальними ризиками; соціального шоку; належного врядування; соціальної згуртованості; а також теорія змін. Спільними для зарубіжних та українських наукових поглядів є декілька концептуальних підходів: соціального права; публічного адміністрування; людського капіталу. На наш погляд, це свідчить про різні традиції та наукові школи при проведенні наукових досліджень, а також певні відмінності в традиціях, моделях, системах і схемах соціального розвитку, притаманних зарубіжним державам і Україні. Втім, в українській науці більш широко досліджено проблематику соціального захисту і питання запровадження зарубіжного досвіду зі збереженням традицій та кращих вітчизняних практик. Однак, є напрями, які слабо досліджені в українській науці і стосуються управління ризиками, змінами, інноваціями. Особливо актуальними такі дослідження є для умов воєнного стану та воєнних дій.

Порівняння за показником «суб'єкти та об'єкти соціального захисту» показало, що в українських дослідженнях до суб'єктів соціального захисту відносять: державу; державні та муніципальні служби; підприємства; об'єднання громадян; самих громадян; приватний та недержавний некомерційний сектори економіки; Верховну Раду; Уряд; органи виконавчої влади та місцевого врядування; судові органи; органи спеціальної компетенції (фонди та ін.); громадські організації; професійні спілки; трудові колективи. При цьому, їх же відносять і до об'єктів соціального захисту. У зарубіжних дослідженнях до суб'єктів соціального захисту в будь-якій діяльності з соціального захисту відносять більш обмежену кількість суб'єктів, але це є більш узагальненим підходом, зокрема це: уряди держав; політичні агенції; політичні еліти; адміністративно-бюрократичні установи; неурядові актори. Ця відмінність відображає особливості моделей публічного управління та адміністрування в державах і специфіку організації системи соціального захисту.

Порівняння за показником «суб'єкт-відносини» показало, що в українських

наукових публікаціях акценти робляться на наступному: соціальна відповідальність суспільства та держави; багатосуб'єктність соціального захисту; суспільні відносини. В зарубіжній науці і практиці здебільшого наголошується на суспільних діях, політиці, варіантах страхування, соціальній згуртованості. Розбіжності полягають в підходах до організації взаємовідносин держави і суспільства та розподілення відповідальності в аспекті соціального захисту. Узагальнено – відмінність полягає в тому, що в українських дослідженнях більше йдеться про суб'єкт-об'єктні відносини, в зарубіжних – про суб'єкт-суб'єктні.

Порівняння за показником «форми та види соціального захисту» також демонструє певні розбіжності. Українські дослідники до форм відносять наступне: соціальний захист; соціальна допомога; соціальне страхування; соціальне забезпечення. До видів соціального захисту відносять: соціальні виплати; пільги; субсидії; соціальні послуги; відшкодування. В зарубіжних поглядах – це: соціальна допомога; соціальне страхування; програми ринку праці, що є основою для формування різних політик (управління ризиками, соціальне страхування, програми ринку праці). До видів соціального захисту відносять: короткостроковий; довгостроковий; запобігання/профілактика; просування (зменшення вразливості населення).

Порівняння за показником «механізми формування соціального захисту» свідчить про кардинально різні підходи до розуміння механізмів соціального захисту. Так, в українських наукових дослідженнях це загалом такі механізми: взаємовідносин органів місцевого самоврядування з органами державної влади; перерозподілу податків, інших платежів і трансфертів. В зарубіжних публікаціях – це наступні механізми: соціального захисту: офіційний; напівофіційний; неформальний (на рівні громад).

Узагальнення результатів досліджень дало можливість класифікувати наукові визначення поняття «соціальний захист» в українських публікаціях за:

- суб'єкт-об'єктними відносинами (конституційні правові, соціальні гарантії; побудова системи відносин між державною і громадськістю);
- суб'єкт-суб'єктними відносинами (діяльність органів влади,

громадянського суспільства та інститутів громадянського суспільства з вироблення та реалізації державної політики соціального захисту; залучення до нормотворчого процесу);

- впливами (правові: зменшення соціальних ризиків, попередження конфліктів тощо; соціальні: справедливий соціальний обмін, стійкий суспільний розвиток, самозабезпечення, саморозвиток, зниження рівня соціальної напруги і соціальних конфліктів, задоволення духовних і матеріальних потреб людей; економічні: рівень розвитку ринкових відносин, трудові та розподільні відносини);
- організаційними формами (державна, приватна, недержавна некомерційна);
- повноваженнями (регулювання, співпраця, спільна діяльність, попередження складних умов життя, реалізації державних політик).

Узагальнення результатів досліджень *дало можливість класифікувати наукові визначення поняття «соціальний захист» в зарубіжних публікаціях за:*

- суб'єкт-об'єктними відносинами (правові);
- суб'єкт-суб'єктними відносинами (політики з подолання бідності, запобігання/подолання ризиків, залучення населення до вироблення конкретного типу соціального захисту та методів його впровадження);
- впливами (правові: вироблення форм і видів соціального захисту; визначення категорій населення, які можуть отримати соціальний захист; вирішення проблеми вразливості життя населення через соціальне страхування та соціальну допомогу; економічні: трансфери соціального страхування у формі пенсій, допомоги на дітей, допомоги по інвалідності як основних елементів комплексної системи соціального захисту; грошові або натуральні перекази; встановлення та впровадження мінімальних стандартів для захисту громадян на робочому місці);
- організаційними формами (державна, приватна, недержавна некомерційна);
- повноваженнями (регулювання, співпраця, спільна діяльність, попередження складних умов життя, реалізації державних політик).

Отже, узагальнено спільними для наукових поглядів, висвітлених в українських і зарубіжних публікаціях щодо соціального захисту є правові та

економічні основи, вироблення відповідних політик та їх реалізація, вироблення організаційних форм та повноважень органів влади. Втім, відмінними є публічноуправлінські підходи, механізми, заходи, форми і методи соціального захисту.

Аналіз українських та зарубіжних джерел продемонстрував відсутність єдиного підходу до визначення поняття «соціальний захист моряків». Втім, є загальні погляди на проблеми соціального захисту моряків. Українські дослідження небагаточисленні і стосуються правових аспектів діяльності моряків. Питання публічного управління соціальним захистом моряків, а також діяльність органів влади щодо соціального захисту моряків, визначення їх особливого соціального статусу та особливого статусу в суспільстві не досліджені на відмінну від зарубіжних досліджень, де акценти робляться на ролі публічного управління; діяльності державних органів та недержавних організацій, правовому захисті, міжнародному та транскордонному співробітництві, відповідальності держав та судновласників.

Спостерігаються відмінності в підходах щодо соціального захисту моряків в контексті відповідальності держави. *Узагальнення зарубіжних досліджень дало можливість систематизувати особливості підходів до розв'язання проблем соціального захисту моряків, що є відмінним від української науки і практики, і стосуються суб'єкт-суб'єктних відносин та поділити їх на два класи:*

1) держава-судновласник-моряк (резидент і нерезидент), де в основі відносин покладено: визнання на законодавчому рівні відмінність соціального захисту для моряків-резидентів і моряків-нерезидентів; покриття більшості ризиків загальною системою соціального страхування; відповідальності судновласника; державних гарантій щодо нещасних випадків; державного страхування від нещасних випадків;

2) держава-моряк (резидент і нерезидент), де в основу відносин покладено: прийняття спеціальних нормативно-правових актів щодо регламентації праці моряків; створення умов для соціального захисту моряків-нерезидентів; створюються спеціальні системи соціального страхування та пенсійного забезпечення моряків зі сприятливим режимом; реалізація універсального

соціального захисту моряків; вироблення спеціальних правил для моряків стосовно внесків на соціальне страхування, безробіття, пенсії, страхування на випадок хвороби, інвалідності, нещасних випадків.

Систематизація результатів аналізу українських та зарубіжних науково-прикладних джерел дало можливість визначити дві площини публічного управління соціальним захистом моряків, зокрема:

1) соціальний захист (вимоги до: особливого статусу праці та положення у суспільстві; охорони здоров'я; медичних послуг; безпеки; робочого часу і відпочинку; умов проживання, харчування, репатріації; виплат компенсацій і допомог; оплати праці і відпустки; страхування; пенсійного забезпечення);

2) правовий захист (щодо: відсутності соціального захисту; недоброчесності судновласників і кріюінгових компаній; маніпуляцій з трудовими контрактами; невиконання фінансових зобов'язань судновласника; порушення норм міжнародного морського права і законодавства; ігнорування форс-мажорних обставин.

А також можливість виокремити два суб'єкти публічного управління у розробці схеми соціального забезпечення моряків: публічне управління; роботодавці та/або працівники.

Визначено, що публічне управління соціальним захистом моряків забезпечують уряди, національні служби, профспілки.

Порівняння українських та зарубіжних підходів щодо вирішення проблем соціального забезпечення є відмінними. В українських дослідженнях пропонується розвивати міждержавне співробітництво на державному і регіональному рівнях, ратифікувати Конвенцію МОП 2006 року про працю в морському судноплавстві. В зарубіжних дослідженнях шляхи вирішення проблем соціального захисту стосуються вироблення рекомендацій для уряду на міжнародному рівні щодо співпраці, підписання багатосторонніх угод для збереження страхового покриття за різними системами (внески/без внесків); розробки схем внесків для моряків, які працювали в більш ніж одній країні, і які повинні сплачуватися лише в одну систему в будь-який момент часу; забезпечення принципів агрегації та збереження

набутих прав для моряків; узгодження системи податків на доходи фізичних осіб з положеннями про соціальне забезпечення в багатьох країнах; налагодження транскордонного співробітництва між органами соціального забезпечення з різними національними податковими органами та органами соціального забезпечення.

Аналіз зарубіжних джерел показав, що в останній час домінують нові глобальні концептуальні підходи до соціального забезпечення моряків: перехід від концепції соціального захисту «держави прапора (за місцем роботи)» до концепції соціального захисту «за місцем проживання»; зменшення впливу системи «зручних прапорів». Саме такий міжнародний підхід є складним для українських моряків і створює багато труднощів з соціальним захистом моряків, оскільки не визнано їх особливий статус і відсутні спеціальні правові акти, які б регулювали соціальних захист моряків, що працюють під іншим державним прапором.

Враховуючи проведений аналіз було зроблено висновок, що відсутність теоретико-методологічних досліджень щодо публічного управління соціальним захистом призводить до відсутності системності у вирішенні проблеми соціального захисту моряків. Це передбачає не дослідження окремих проблем, а побудову узагальненої моделі публічного управління соціальним захистом моряків.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ МОДЕЛІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЗАХИСТОМ МОРЯКІВ

2.1. Організаційно-управлінські характеристики моделей соціального захисту населення в державах світу

Аналіз зарубіжних та українських джерел продемонстрував відмінність підходів щодо моделей соціального захисту. Автором дисертаційного дослідження відзначено, що науковці розглядають моделі соціального захисту в зарубіжних державах відповідно до тих моделей, які існують в державі. Відповідно всі ці моделі є основою для формування систем соціального захисту моряків (Зозуля І.Ю. 2021d).

Так, в роботі Ю.М. Бондаренко (2008) йдеться про особливості системи соціального захисту в Україні, зокрема це: затягування реформ; характер самих реформ; зuboжіння населення; соціальна поляризація в суспільстві; обмеженість соціальних заходів; криза державних фінансів; обмеженість соціальних заходів.

Наголошується на доцільності розробки методологічних засад прогнозування потреби у розвитку установ соціального обслуговування населення різних регіонів країни в контексті ресурсного матеріально-технічного та організаційного забезпечення *сучасної моделі соціального захисту населення* (Бондаренко Ю.М., 2008). Акцентується увага також на проблемі підвищення рівня довіри населення до соціальних інститутів. Основним методом для цього пропонується роз'яснення мети діяльності і заходів щодо соціального захисту.

Ю.М. Бондаренко (2008), аналізуючи практику вирішення соціальних питань в країнах ЄС звертає увагу на застосування моделей соціальної політики при моделюванні державної системи соціального захисту. Науковець зауважує, що модель соціальної політики України доцільно будувати з урахуванням соціального механізму і диференціації по групах населення, зокрема:

- побудувати ієрархічну систему підходів до соціального страхування різних

груп населення;

- проводити корекцію соціальної політики з застосуванням реформування системи соціального захисту;

- зберігати людський потенціал як основну продуктивну силу суспільства (Бондаренко Ю.М., 2008).

В інших дослідженнях (Афенкіна О.Г., 2010) пропонується *модель управління соціальним захистом населення на міському та регіональному рівнях*. Така модель передбачає наявність центру волонтерства і незалежного інформаційного центру для населення як основних похідних елементів моделі. Управління праці та соціального захисту населення пов'язане з територіальним центром і домами-інтернатами. При цьому Управління передбачає у своєму складі мобільний офіс, громадську приймальню та уповноважених з питань соціального захисту у сільських і селищних радах і мікрорайонах. Територіальний центр має більш широкий склад: відділ соціальної допомоги на дому; відділ організації надання грошової та натуральної адресної допомоги малозабезпеченим і непрацездатним громадянам; відділ медико-санітарної реабілітації; стаціонарне відділення, яке включає відділення тимчасового перебування та відділення постійного перебування; спеціалізовані житлові будинки; пункти побутового обслуговування для малозабезпечених сімей; їдальні; госпрозрахункові відділення для надання платних послуг. Дома-інтернати також розподіляються на три види: загального типу; дитячі; психоневрологічні. Практичне вирішення проблем соціального захисту О.Г. Афенкіна (2010) вбачає в наступному: створення мобільних офісів; створення громадських приймалень. На наш погляд дана модель стосується вирішення окремих питань, окремих груп населення і не враховує всі прошарки і не є універсальною.

О.Г. Афенкіна (2010) характеризує існуючі моделі соціального захисту в європейських країнах. Зазначається, що кожна модель враховує специфіку соціально-економічного і культурного розвитку країн. Зокрема, у *континентальній системі* основним є соціальне страхування, яке здійснюються спеціально створені структури, яким передано повноваження держави і які є фінансово самостійними

(Афенкіна О.Г., 2010).

Остання встановлює правові вимоги до соціального страхування і діяльності подібних структур, а також держава здійснює контроль за їх діяльністю. *Англосаксонська модель* характеризується низьким рівнем використання соціального страхування, яке дає низькі виплати, а наявним є високий рівень соціальної допомоги. *Південно-європейська модель* демонструє незначну роль держави, яка мало фінансує соціальний захист, а також наявний низький рівень відповідальності соціальних органів. Як універсальну описують *шведську модель* соціального захисту, яка стосується солідарної участі «у фінансуванні всіх громадян незалежно від соціального статусу, які роблять сумірний своїм прибуткам внесок» (Афенкіна О.Г., 2010).

Скандинавську модель (соціал-демократичну) О.Г. Афенкіна (2010) вважає кращим варіантом ліберальної моделі, а *південно-європейську модель* називає найгіршим варіантом консервативної моделі. При цьому для України пропонується використати консервативну модель з елементами соціал-демократичної з урахуванням особливостей України. Втім, цікавими є пропозиції О.Г. Афенкіної (2010) щодо *концептуальних засад нової моделі системи управління соціальним захистом для України*: науковість; комплексність; правонаступність; відсутність популізму; врахування етнонаціональних і соціально-економічних особливостей та територіальної специфіки, гендерних питань; достатнє правове, ресурсне, кадрове й інформаційне забезпечення.

В.М. Семенов, Ю.М. Рагуліна (2017) більш детально розглядають класичні моделі соціального захисту, характерні багатьом розвиненим країнам. Так, до характеристики *континентальної моделі* (Австрія, Бельгія, Франція, Люксембург) відносять наступне:

- жорсткий зв'язок між рівнем соціального захисту та тривалістю професійної діяльності;
- центральне місце займає соціальне страхування, тісно прив'язане до зайнятості та сімейного стану;
- соціальні видатки фінансуються за рахунок страхових внесків роботодавців

і застрахованих працівників;

- величина страхових виплат визначається величиною страхових внесків;
- наявні страхові фонди, якими керують власники підприємств та наймані робітники;

- для малозабезпечених з відсутністю страхового стажу застосовується принцип соціальної допомоги;

- централізація ВВП у бюджеті складає близько 35-45%;

- паралельно існують державні і комерційні установи соціальної сфери.

Англосаксонська модель (Великобританія, Ірландія) характеризується таким чином:

- кожному гарантується мінімальний дохід для забезпечення базових потреб;
- модель базується на принципах всезагальності (універсальності) системи соціального захисту, яка поширюється на всіх громадян;

- має уніфікацію соціальних послуг і виплат;

- стандартизація способів розрахунку розміру та умов надання пенсій і медичного обслуговування;

- фінансування здійснюється за рахунок страхових внесків і податків при плоскій податковій ставці;

- традиційним одержувачем допомоги вважається не окрема людина, а сім'я в особі її глави (Семенов В.М., Рагуліна Ю.М., 2017).

Скандинавська модель соціального захисту (Данія, Швеція, Фінляндія) має відмінні риси:

- законне право громадянина;

- широке охоплення різних соціальних ризиків і життєвих ситуацій, які вимагають підтримки суспільства;

- послуги і виплати гарантується всім жителям країни;

- не залежить від зайнятості й виплати страхових внесків;

- активна перерозподільна політика, спрямована на вирівнювання прибутків;

- передбачає досить високий рівень централізації ВВП в бюджеті, близько 50–60 %;

- має розгалужену державну соціальну сферу;
- спрямована на формування податкової культури суспільства (Семенов В.М., Рагуліна Ю.М., 2017).

Південноєвропейська (Італія, Іспанія, Греція, Португалія) вважається такою, що розвивається і є перехідною, оскільки системи соціального захисту створені та вдосконалені в останні десятиліття. Особливостями такої моделі є:

- низький рівень соціального забезпечення;
- соціальний захист перебуває у сфері турботи родичів, сім'ї та церкви при обмеженій участі держави;
- є тенденції до індивідуалізації в соціальній культурі;
- є асиметрична структура соціальних видатків;
- підтримку сім'ї, материнства, освіти й політику зайнятості витрачаються порівняно незначні кошти;
- не має чіткої організації та знаходиться у стані розвитку (Семенов В.М., Рагуліна Ю.М., 2017).

М. Бондар (2021) виділяє в країнах-членах Європейського союзу *чотири основні моделі соціального захисту населення*: бісмарківська (континентальна); модель Беверіджа (англосаксонська); скандинавська; південно-європейська. Також виокремлює такі моделі: *ліберальна* (усі англосаксонські країни, включаючи Велику Британію); *консервативно-корпоративна* (Бельгія, Німеччина, Франція); *соціал-демократична* (скандинавські країни).

Ф.-Х. Меррієн (Merrien F.-X., 2013) описує більш конкретні моделі соціального захисту і ролі органів державного управління в цьому процесі. Так, Департамент міжнародного розвитку (DfID) у Сполученому Королівстві разом з іншими організаціями просував *модель розвитку, зосереджену на правах бідних*. На Глобальному Півдні розроблені *успішні програми соціального захисту, зокрема*: бразильська та південноафриканські соціальні пенсійні схеми; умовні грошові перекази (ССТ), створені в Мексиці та Бразилії були прийняті як зразкові програми на глобальному рівні.

При цьому дослідник (Merrien F.-X., 2013) зазначає, що поширення

бісмарківської, беверіджівської та «ліберальної» моделей соціального захисту в незалежних державах Латинської Америки та Азії та колонізованих країнах Африки та Азії мало на меті охопити працівників державного сектора та так званого «сучасного» приватного сектора. Соціальний захист пов'язувався насамперед із загальноприйнятими та корпоративними внесковими програмами соціального страхування, властивими модернізації. Такі програми наразі охоплюють приблизно 40 відсотків працездатного населення в багатших країнах, таких як Аргентина та Бразилія, але менше 10 відсотків в Африці на південь від Сахари. Ті, хто працює в сільській місцевості чи неформальному секторі, не включені та залишаються під захистом традиційної солідарності.

Виокремлюється *модель соціального захисту, запропонована Світовим банком*, яка не враховує нерівність і структурну бідність, оскільки є інструментальною концепцією соціального захисту, яка заснована на принципах економізму. Інший підхід використовується як протипоказ існуючому підходу, орієнтований на соціальні права і пропонувався Департаментом міжнародного розвитку (DfID) у Сполученому Королівстві та Інститутом досліджень розвитку (IDS). У цій моделі акцент робиться на наступному:

- універсальність прав людини;
- соціальний вимір прав людини;
- розробка засобів для покращення реалізації цих універсальних соціальних прав на міжнародному рівні (Merrien F.-X., 2013).

Такий підхід ґрунтувався на школі думки про «соціальні права для бідних». Її прихильники прагнуть запровадити комплексний підхід, який включає соціальний захист у політику розвитку (Merrien F.-X., 2013).

Інші науковці (Thimmapra L., Saran A., D'Souza S. R. B., Binil V., 2021) констатують, що багато країн не покращили свої інвестиції в соціальний захист. Розбудова соціального захисту базується на комплексних довгострокових національних планах дій соціального захисту, які, у свою чергу:

- розширюють діючі схеми соціального страхування;
- будують схеми страхування на основі громади чи зайнятості на

добровільній основі;

- запроваджують та розширюють послуги соціального забезпечення, а також схеми гарантування зайнятості та державних фінансів і грошових трансфертів без внесків.

В Програмі OECD (Implementing social protection strategies. The European Union Social Protection Systems (EU-SPS). Programme OECD, 2019) йдеться про *модель трансформаційного соціального захисту (TSP)*, який забезпечує більш розвивальну альтернативу підходу SRM. Йдеться про зміну підходів: від осмислення вразливості до визнання ролі соціально-політичних факторів, які впливають на рівень зростання бідності, вразливості населення. Ця модель передбачає *чотирикомпонентну модель інструментів соціального захисту*:

- соціальні трансфери та доступ до основних соціальних послуг;
- профілактика, включає заходи для запобігання депривації, такі як соціальне страхування, неформальні ощадні клуби та схеми диверсифікації ризиків;
- просування, складається із заходів підтримки засобів до існування, спрямованих на те, щоб вирвати людей із бідності, таких як програми мікрокредитування, громадські роботи та програми шкільного харчування;
- трансформація, стосується соціальних структур, які увічнюють бідність і соціальну відчуженість через реформу законодавства, антидискримінаційні кампанії, позитивні дії та мобілізацію громадянського суспільства.

Модель трансформаційного соціального захисту (TSP) ґрунтується на концепції циклічного політичного процесу, який пояснює шляхи сталого впровадження політики соціального захисту і складається з шести кроків:

- ідентифікація та формулювання проблеми для зменшення бідності, вразливості та підтримки інклюзивного економічного зростання, спрямованого на бідних верств населення;
- визначення порядку денного для поетапного та документування вимірюваних кроків;
- розробка та формулювання політики та здійснення політичного аналізу;
- політичні рішення та їх впровадження через низку державних органів;

- оцінка впливу для вимірювання досягнення цілей політики;
- переоцінка та зміни політики для усунення та виправлення неефективності або зміни соціального, політичного та економічного контексту. Вважається важливим те, що політика соціального захисту адаптується до контексту країни (Implementing social protection strategies. The European Union Social Protection Systems (EU-SPS). Programme OECD, 2019).

Ця модель передбачає визначення соціального захисту як системи формальних і неформальних втручань, які спрямовані на зменшення соціальних і економічних ризиків, що передбачає запобігання, управління та подолання ситуацій, які негативно впливають на добробут людей. Йдеться про інтегрований підхід, який усуває структурні причини бідності та вразливості, виходить за рамки управління ризиками та забезпечення мережі безпеки, яка реагує на тимчасові потрясіння. Інтегрований соціальний захист є багатогалузевим у своєму підході, сприяє співпраці та зв'язкам між відповідними департаментами та сферами втручання, цілісно розглядає багатовимірну вразливість протягом життєвого циклу та включає всю сім'ю (Implementing social protection strategies. The European Union Social Protection Systems (EU-SPS). Programme OECD, 2019).

Основне питання, яке необхідно вирішити на етапі проектування системи соціального захисту, полягає в тому, хто на інституційному рівні керуватиме розробкою, впровадженням і поточною діяльністю базових програм. *Існує багато моделей.* Більшість із них включає відповідне міністерство соціального розвитку, міністерство фінансів та відповідальні міністерства місцевого самоврядування, розвитку громад або людського капіталу (наприклад, охорони здоров'я чи освіти). *Інші використовують* виконавчий орган, такий як офіс президента чи прем'єр-міністра. Проте інші країни доручають зовнішній орган із загальною організацією соціального захисту (Implementing social protection strategies. The European Union Social Protection Systems (EU-SPS). Programme OECD, 2019).

Зазначається, що певні інституції можуть впливати на стан соціального захисту населення в державі і мають відповідати певним принципам, зокрема: щира та міцна політична відданість соціальному захисту; політичний вплив для

забезпечення ресурсів і захисту пріоритету програми; інституційна спроможність здійснювати адміністрування - інтенсивна програма. Наголошується на тому, що якщо одна установа не може виконати всі три вимоги, коаліція установ може спільно взяти на себе відповідальність за планування, керівництво та надання соціального захисту. У багатьох випадках партнери з розвитку підтримують такі коаліції, оскільки дані свідчать про те, що підходи до співпраці виявилися дуже ефективними в багатьох країнах (Implementing social protection strategies. The European Union Social Protection Systems (EU-SPS). Programme OECD, 2019).

Другий рівень представляє комітет відповідних галузевих міністерств, які або беруть центральну участь у розробці та реалізації соціального захисту або чия діяльність суттєво взаємодіє з ширшим соціально-економічним планом. Типовими є міністерства освіти, охорони здоров'я та соціального розвитку, але також можуть бути міністерства гендерних питань, сільського господарства, дітей та інші. Залучення та інтеграція залежать від відповідних міністерських структур і можливостей (Implementing social protection strategies. The European Union Social Protection Systems (EU-SPS). Programme OECD, 2019).

Третій рівень відповідає за надання соціальних виплат. Консолідація механізмів надання в рамках однієї установи сприяє економічній ефективності та ефективності грошей і мінімізує ризик фрагментації програми. Установа, яка надає програму, зазвичай відповідає галузевим міністерствам окремих програм. Координація під одним міністерством покращує загальну ефективність і зміцнює міжгалузеву підтримку. Тому він має спроможність забезпечити комплексний соціальний захист і додаткові послуги (Implementing social protection strategies. The European Union Social Protection Systems (EU-SPS). Programme OECD, 2019).

Н.Г. Діденко, І.Я. Тодоров, О.Р. Чугріна, О.К. Міхеєва (2011) розглядають моделі соціального партнерства, які є основою соціального захисту в різних державах. Так, *модель соціального партнерства у Великій Британії*, заснована у 60-ті роки 20 сторіччя і ґрунтується на ідеї «соціального контракту між урядом та Британським конгресом тред-юніонів. Такий контракт передбачає урядовий контроль і регулювання в певних сферах, зокрема за:

- цінами на споживчі товари;
- заходами щодо покращення охорони здоров'я;
- будівництвом дешевого житла;
- удосконаленням систем оплати праці;
- укріпленням профспілкових прав; при цьому профспілки мають певні зобов'язання: тримати під контролем страйкову боротьбу; систематизувати та обґрунтувати свої вимоги (Діденко Н.Г., Тодоров І.Я., Чугріна О.Р., Міхеєва О.К., 2011).

У 80-х роках ця модель «загального добробуту Великої Британії» була модернізована у модель «держава загальної праці» (Workfare State), у якій проголошується: рівність доходів і рівність шансів. Це передбачало: обмеження терміну виплат з безробіття; спонукання громадян активніше шукати роботу або погоджуватися на будь-яку запропоновану; демуніципалізацію, яка дала можливість уряду розпродати муніципальний житловий фонд у власність мешканців; контрактування, при якому уряд і місцеві органи влади розміщували підряди на прибирання територій, монтажньо-будівельні роботи, перебудову будинків та ін. Розвивається державно-приватне партнерство: уряд дає можливість на конкурсній основі приватним фірмам брати участь в реалізації різних проєктів щодо надання послуг, будівництво тощо. Соціальна політика в сфері соціального захисту включає такі напрями: держава спрямовує свою діяльність на окремі категорії населення, які не можуть бути задіяні в програмі «рівність шансів»; соціальна політика має адресний характер (Діденко Н.Г., Тодоров І.Я., Чугріна О.Р., Міхеєва О.К., 2011).

Наступна модель, яку виокремлюють фахівці (Діденко Н.Г., Тодоров І.Я., Чугріна О.Р., Міхеєва О.К., 2011) – це *французька (дирижистська) модель соціального партнерства*, яка сформувалась наприкінці 50-х років минулого століття. Її основною ознакою є державне регулювання економічних, соціальних, політичних, культурних відносин. Основною ідеєю таких відносин є «загальний інтерес». Він, у свою чергу, надає державі бути головним акціонером, арбітром, гарантом і захисником системи соціального захисту. Ця модель передбачає

державне регулювання в межах завдань, які визначаються ідеологією правлячої партії, але неодмінно стосуються підтримки високого рівня соціального захисту громадян. При цьому в межах соціального партнерства провідна роль відводиться державі.

Як вказують Н.Г. Діденко, І.Я. Тодоров, О.Р. Чугріна, О.К. Міхєєва (2011) організаційні складові такої моделі стосуються декількох рівнів, зокрема: на національному рівні – особисті зустрічі лідерів профспілок, підприємницьких об'єднань з державними службовцями, а також постійна дорадча діяльність громадських інститутів таких як Економічна і соціальна рада (надає висновки уряду щодо проєктів правових актів і планів соціально-економічного характеру, може висловлювати власну думку щодо певних проблем і реформ), Комісія з планування, Національна комісія з колективних переговорів, Національне агентство з покращення умов праці та ін. Регулюються ці відносини французьким деталізованим трудовим правом, яке регулює трудові відносини навіть на рівні підприємця чи компанії. Це спрямовано на регулювання відносин між роботодавцями та профспілками. Кінцева мета – збереження стабільності. В межах цих правових актів діяла система соціально-трудова відносин заснована на робочому самоуправлінні, яка проіснувала до середини 80-х років минулого століття і змінилась на інші більш сучасні форми соціальних відносин, зокрема «співучасть робітників в управлінні підприємством», що часто називають партисипацією або колективним суб'єктом діяльності.

Фахівці (Діденко Н.Г., Тодоров І.Я., Чугріна О.Р., Міхєєва О.К., 2011) виокремлюють декілька складних проблем в побудові соціального захисту в межах такої моделі, зокрема: безробіття, яке намагались вирішити за рахунок прямого бюджетного втручання, створення робочих місць в державному секторі, проведення цільових бюджетних програм та ін. З 2007 р., відповідно до нового закону про працю, відбулись певні зміни: зменшилися податки на великі й середні статки; збільшилася мінімальна погодинна ставка заробітної плати, оплата за додатково відпрацьовані години (робочий тиждень у Франції з 2000 р. скоротився з 39 до 35 годин); скорочені соціальні внески роботодавців на оплату

понаднормових годин; реалізовані реформи системи пенсійного забезпечення, охорони здоров'я, соціального страхування; урівнюється термін виплат в систему соціального забезпечення робітників усіх секторів економіки та підвищився пенсійний вік.

Наступна модель, яка виокремлюється спеціалістами (Діденко Н.Г., Тодоров І.Я., Чугріна О.Р., Міхеєва О.К., 2011) в контексті соціального партнерства – це *німецька модель соціального партнерства*. Вважається, що дана модель реалізує найкращу збалансованість інтересів праці і капіталу. За основу взята концепція співробітництва між підприємцями та найманими працівниками, яка була реалізована в 50-ті роки минулого століття. В цьому випадку визначались повноваження представників найманих працівників та власників капіталу, і членів наглядових рад задля вирішення питань взаємовідносин між підприємцями і працівниками. Це все сприяло створенню моделі «суб'єктивного добробуту», в основі якої є поєднання творчої самореалізації працівників, зменшення соціальної нерівності, реалізація активних соціальних програм. Іноді цю модель називають *моделлю німецького народного капіталізму* або *моделлю соціального ринкового господарства*. В цих моделях зацікавленими сторонами є: керуючий персонал; акціонери; наймані працівники; банки; банкіри; страхові компанії, які приймають на депонування акції або здійснюють кредитування. При цьому наймані працівники мають соціальну і корпоративну відповідальність. Втім, держава бере на себе посередницькі та координуючі функції для підтримання соціального миру, стабільності й ефективної економіки.

Для дієвості такої партисипації є практика створення виробничих рад як дорадчого органу, який є консолідованим органом, який є виборним і складається з: представників робітників і службовців підприємства; представників профспілок; можуть приймати участь представницькі органи молоді, учнів, інвалідів з правами призупинення рішення виробничої ради, якщо воно суперечить їх інтересам. *Формується модель: працівник – співпрацівник – партнер*. Дієвими є виробничі збори, які діють для підтримки виробничих контактів між працівниками і виробничою радою (Діденко Н.Г., Тодоров І.Я., Чугріна О.Р., Міхеєва О.К., 2011).

У Німеччині здійснюється регулювання соціально-трудова відносин. Особливу роль посідають профспілки, які проводять переговори з політики підвищення життєвих стандартів. За основу береться рамкова тарифна угода, яка укладається з працівниками на кожному підприємстві, і в якій затверджуються наступні питання: зарплата; посадовий оклад; інші винагороди за працю; процедури узгодження конфліктів; захист працівників; трудовий режим; графік робочого часу; строки виплати зарплати; принципи і форми оплати праці; попередження травматизму і професійних захворювань; впровадження нових технологій та ін. (Діденко Н.Г., Тодоров І.Я., Чугріна О.Р., Міхеєва О.К., 2011).

Окрему роль відіграють асоціації і спілки підприємців з правом ухвалення рішень стосовно соціально-економічних, фінансових, правових рішень, що затверджено на законодавчому рівні. 80% підприємців у промисловості, банківській сфері, страхуванні входять до спілок, де головним є Федеральне об'єднання німецьких спілок роботодавців, а також вагомими є Німецьке об'єднання торговельно-промислових палат, Об'єднання німецьких профспілок (Діденко Н.Г., Тодоров І.Я., Чугріна О.Р., Міхеєва О.К., 2011).

В соціальному контексті, як зазначають фахівці (Діденко Н.Г., Тодоров І.Я., Чугріна О.Р., Міхеєва О.К., 2011), державна політика соціального захисту ґрунтується на стимулюванні накопичення найманим працівникам заощаджень і власності. Запроваджується система податкових пільг здійснюється за допомогою податкових пільг для підприємців, які виплачують своїм працівникам певні суми, використовувані ними для придбання власності в різних формах. Також це стосується можливостей працівників отримувати певну частину прибутку на підприємствах, користуватись спільними фондами цінних паперів тощо. *Німецька модель соціального партнерства спрямована на створення системи соціального миру.*

Соціально-економічна модель Італії, як засвідчують Н.Г. Діденко, І.Я. Тодоров, О.Р. Чугріна, О.К. Міхеєва (2011), характеризується «сімейним типом власності», а також прямою та активною участю держави у виробничому процесі. Постійно відбувається процес модернізації соціальної сфери. Є декілька

організацій через які реалізується відносини соціального партнерства, зокрема: Конфедерація промисловиків; підприємницькі спілки; три профспілкові і два провідні кооперативні об'єднання, побудовані за територіально-галузевим принципом. Відмінність такої моделі полягає в підтримці підприємств промислового округу щодо захисту прав, розвитку інфраструктури, гарантування соціального партнерства, збільшення гнучкості ринку праці.

Модель соціального партнерства у Швеції має свою особливість, яка полягає в практиці співучасті найманих працівників в управлінні підприємствами (нововведення, інвестиції тощо). Основою ідеології шведської моделі є соціальна справедливість, солідарність, колективізм. Значна частина ВВП виділяється на соціальні виплати. Виокремлюються основні напрями соціального партнерства, які дали можливість створити багаторівневу систему взаємовідносин між соціальними партнерами, яка шляхом компромісів забезпечує стабільність і демократизацію суспільних відносин. Ці напрями стосуються наступного: прагнення до повної зайнятості населення; стимулювання економічної активності громадян і створення для цього прийнятних умов; рівномірність у розподілі доходів; зміцнення статусу працівника на підприємстві й поліпшення умов праці (Діденко Н.Г., Тодоров І.Я., Чугріна О.Р., Міхеєва О.К., 2011).

В Швеції сформована система трипартизму і яка представлена державними органами влади, а також профспілками Швеції (Центральне об'єднання профспілок Швеції, Шведська спілка роботодавців). Політика уряду, яка ґрунтується на його відповідальності і відповідальності парламенту, здійснюється через 400 державних служб зайнятості, у яких роботодавці зобов'язані за законом реєструвати всі наявні вакансії. А для активізації процесів зайнятості діє більше 10 програм. Основним методом соціального захисту є особлива система оподаткування за якою найбільший відсоток сплачують багаті (до 86%). До доходів включають: традиційні джерела; оплата за роботу у вільний час; всі види винагород; безкоштовне харчування; добові та ін. Система оподаткування побудована за принципом «виплата по мірі отримання доходів». Попри це спостерігаються певні диспропорції в соціальній сфері, зокрема: витрати на

виплати хворим; виплати достроковим пенсіонерам; виплати безробітним і особам, зайнятим через відсутність робочих місць тощо, зросли в два рази швидше, ніж ВВП.

Модель соціального партнерства в Нідерландах отримала назву «модель соціальної гармонії», як наголошують Н.Г. Діденко, І.Я. Тодоров, О.Р. Чугріна, О.К. Міхеєва (2011). Ця модель стосується створення корпоративних і центральних організацій для пом'якшення суперечностей між трудом і капіталом. Для цього використовується інтеграція методів політики доходів в макроекономічне планування. Найбільш яскраво узгодженість в межах соціального партнерства проявлялась за таких обставин: запровадження політики розумного обмеження заробітної плати з її підвищенням після підвищення цін (50-60-ті роки минулого століття); використання соціального контракту як засобу для обмеження зростання заробітної плати і розв'язання проблем зростаючого безробіття (70-80-ті роки минулого століття). В даній моделі чітко визначені функції кожного з партнерів. Відповідно органи державного управління можуть прогнозувати дії партнерів і вчасно вносити корективи в систему державного регулювання економікою та соціальними процесами.

Найбільш важливими складовими *моделі соціального партнерства в Австрії* є взаємодія держави і бізнесу. Мова йшла про створення безконфліктного трудового клімату в країні. Такий підхід отримав назву «гарантії політичної зайнятості». За таким підходом зайнятість вважається важливішою за рентабельність, а самі трудові колективи беруть участь у розв'язанні основних проблем підприємства. Така політика була найбільш активною на державних підприємствах, кількість яких досягла 80% до кінця 80-х років минулого століття. Все це стало передумовою того, що практично все доросле населення країни були членами профспілкових об'єднань. До Об'єднання австрійських профспілок належить більше 60% працівників за наймом. Унікальним вважається підхід щодо обов'язковості членства у системі австрійських палат, таких як: Робочі палати (для працівників за наймом у промисловості); Сільськогосподарські (для зайнятих у сільському господарстві); земельні Торгово-промислові палати (для представників

малого, середнього і великого бізнесу, які, у свою чергу, об'єднуються у Федеральну торгово-промислову палату, яка є основним суб'єктом партнерського процесу з боку бізнесу і активно впливає на соціально-економічну політику держави (Діденко Н.Г., Тодоров І.Я., Чугріна О.Р., Міхеєва О.К., 2011).

Політика соціального партнерства в Австрії здійснюється через Паритетну комісію з питань цін і заробітної плати, у якій беруть участь представники підприємців і профспілок, і яка була створена у 1957 році. Втім, між цією комісією та урядом є непорозуміння з питань бюджету і зовнішньої торгівлі. Однак, рішення Паритетної комісії є обов'язковими не лише для австрійських, але й для іноземних підприємців та фірм. Така структура партнерства дає можливість не тільки охопити всі складові соціально-економічного життя Австрії, а й проводити експертизу, що є основою для ухвалення рішень з таких питань: кваліфікація працівників; державне фінансування; бюджетні обмеження; упровадження інновацій; демографічні процеси; соціальний захист та ін. Важливим аспектом є сприяння розвитку інноваційних процесів. В цьому контексті використовуються різні системи субсидій і податкових пільг замість безпосереднього регулювання господарчих процесів (Діденко Н.Г., Тодоров І.Я., Чугріна О.Р., Міхеєва О.К., 2011).

В моделі соціального партнерства Фінляндії профспілки відіграють вагомую роль для формування держави добробуту. Найбільш активно це спостерігалось у 90-ті роки минулого століття, коли близько 80% фінських працівників залишалися членами профспілок, які, у свою чергу, завдяки своїм фондам страхували від безробіття, формували мережу соціального забезпечення для безробітних. Робітники мають суспільні програми в разі безробіття чи хвороби, не ризикують, коли країна розпочинає радикальні соціальні та економічні перебудови (Діденко Н.Г., Тодоров І.Я., Чугріна О.Р., Міхеєва О.К., 2011).

Є наукові дослідження, в яких акценти робляться на типології моделей соціальної держави. Так, Н.М. Хома (2012) констатує, що моделі соціальної держави методологічно базуються на різних ідеологіях, які є основою формування різних підходів до вирішення соціальних проблем. Виокремлюється *соціальна*

модель будь-якої держави. Вважається, що така модель сприяє визначенню позиції держави щодо суспільства і визначається певним комплексом чинників, таких як: соціальні; економічні; релігійні; традиції тощо. Цікавим є наголос автора публікації щодо важливості для України самоідентифікації у виборі моделі соціальної держави.

Особливості моделей соціальних держав характеризується наступними чинниками:

- обсягом соціальних видатків;
- ефективністю соціальних видатків для життя суспільства;
- структура та конфігурація, поєднання найважливіших інститутів соціального захисту (страхування, соціальна допомога, державне соціальне забезпечення, медична допомога, освіта та ін.)

- розміри ресурсів, що спрямовуються на функціонування соціального захисту;

- домінуюча роль одного з інститутів соціального захисту (Хома Н.М., 2012).

Соціальні держави класифікуються за певними критеріями, зокрема:

- місце соціальної політики серед національних пріоритетів;
- розподіл соціальних функцій між державою, громадянським суспільством і підприємницьким сектором;

- «питома вага» державного сектора;

- особливості соціальної політики щодо цілей та інструментів здійснення останньої;

- рівень доходів членів суспільства (Хома Н.М., 2012).

Виокремлюють «інституціональну» та «залишкову» моделі, які відрізняються рівнем та масштабами державного втручання у соціально-економічну сферу. У «залишковій» моделі заходи щодо «держави добробуту» проводяться вибірково на найбільш необхідні прошки населення. У «інституціональній» моделі державні заходи здійснюються за рахунок податків на основі високої прогресії і спрямовані на більш широкі прошки населення (Хома Н.М., 2012).

За іншою класифікацією виділяють три моделі соціальної держави:

- «*позитивна держава соціального захисту*» (англо-американська й англо-саксонська моделі) – орієнтація на добробут всіх громадян, створення умов для «рівних можливостей» (соціальне забезпечення базується на індивідуалізмі і корпоративних інтересах, на соціальні потреби виділяється незначна частка державного бюджету, відсутня система соціального законодавства);

- «*держава соціальної безпеки*» («держава соціальної захищеності», «держава соціального захисту») – створює умови для «рівних можливостей» і для цього створює умови повної зайнятості, отримання доходів не нижче прожиткового мінімуму, використання соціального страхування з метою ліквідації бідності;

- «*соціальна держава загального добробуту*» («держава загального добробуту», «соціальна держава загального благоденства») – спрямована на забезпечення повної зайнятості, згладжування різниці в доходах усього населення, створення численних постійних державних і громадських соціальних служб, а соціальна політика забезпечує створення рівних умов життя для всіх (Хома Н.М., 2012).

Є публікації, в яких наводиться типологія критеріїв соціальної держави, які стосуються змін, розширення соціальних прав, розвитку суспільно-приватного партнерства для організації соціального забезпечення. Відповідно виділяються і моделі соціальної держави: *ліберальна; консервативно-корпоративістська; соціал-демократична* (універсальна або скандинавська моделі) (Хома Н.М., 2012)

Інша позиція полягає в тому, що:

- для *ліберальної моделі* основною ідеєю вважається спрямованість соціальних програм на найбідніших;

- для *консервативної моделі* – це збереження статусних відмінностей соціальних груп (структура сім'ї, традиційна роль жінок та ін.);

- для *корпоративістської моделі* характерні особливості соціал-демократичної та ліберальної моделі (Хома Н.М., 2012).

Виокремлюється *католицька (латинська) модель*, в якій низька відповідальність держави за соціальний захист, а соціальна допомога ґрунтується на принципах християнської моралі і надходить від родин, громад, місцевої влади,

і в незначній кількості від держави (Хома Н.М., 2012).

Окремо виділяють *ліберально-колективістську модель*, яка становить поєднання соціалістичного та ліберального типів (Хома Н.М., 2012)

Є класифікації, в яких виділяють:

- *патерналістську* (досягнення ефективності з використанням фондів забезпечення членів суспільства, які найбільше цього потребують, має низький рівень втручання держави для вирішення соціальних проблем, а також втручання в ринкові відносини, має обмежене державне регулювання);

- *корпоративістську* (законодавчо закріплена співучасть державних і громадських структур у вирішенні проблем індивіда, групи, спільноти, громади);

- *етатистську* (орієнтована на централізовану, дорогу систему соціального забезпечення, значну державну участь у соціальному обслуговуванні, де контроль за реалізацією державної соціальної політики здійснюється місцевими органами влади, підзвітними центральному уряду) моделі (Хома Н.М., 2012).

В інших класифікаціях виділяється чотири моделі:

- *елітарна* (блага для всіх членів суспільства мають розподілятися порівну, в економічному сенсі всі є рівними);

- *«роулсіанська»* (справедлива диференціація доходів, відносна економічна нерівність може бути за умов досягнення вищого рівня життя незаможних членів суспільства, є зорієнтованість на максимальну корисність для найменш забезпечених прошарків населення);

- *утилітарна* (максимізація загальної корисності для всіх членів суспільства, отримання матеріальних благ більше для тих, хто приносить більше його для держави);

- *класична модель* (Хома Н.М., 2012).

Є розподілення на універсальну (реалізація універсальної соціальної політики) і селективну (ліберальна модель) моделі (Хома Н.М., 2012).

Є.О. Максимчук (2006) визначає основні переваги *універсальної моделі соціального захисту*, які стосуються наступного: досягнення соціальної справедливості у суспільстві; скорочення нерівності в розподілі соціальних та

економічних ресурсів шляхом абсолютного зменшення різниці в статусі та доходах; державних гарантій соціальних послуг без врахування особистого трудового внеску; переважають методи прямого (цільового) перерозподілу через оподаткування та бюджет; поєднання приватних і регіональних служб соціального забезпечення; запровадження системи соціального страхування з пайовим відрахуванням внесків зайнятих громадян і роботодавців.

В Австралії, Данії, Новій Зеландії *універсальна модель соціального захисту* найбільш розвинена і соціальне забезпечення гарантується державою. У Німеччині, Бельгії, Австрії, Італії, Іспанії, Греції домінує *страхова модель соціального захисту*. У Швеції, Фінляндії та Норвегії вдало поєднуються державне соціальне забезпечення та соціальне страхування. У Великій Британії, Ірландії, Канаді відбувається державне регулювання соціальних процесів, перерозподіл ВВП відбувається через бюджет, а на ринку праці домінує пасивна державна політика. США та Японія мають організацію національних систем соціального страхування, до яких додають додаткові колективні або індивідуальні форми захисту. В Європейському Союзі отримали розвиток добровільних форм соціального захисту (Максимчук Є.О., 2006).

Окремо характеризуються моделі соціального захисту в державах світу. Так, в Нідерландах модель соціального захисту включає в себе: страхування службовців; державне страхування; соціальну допомогу. Збір внесків здійснюють промислові страхові асоціації, державні податкові управління. У Фінляндії соціальний захист регулюється потужною і розвинутою нормативно-правовою базою, яка забезпечує рівність в отриманні соціальних послуг незалежно від економічного й соціального статусу. Запроваджене обов'язкове страхування по старості й непрацездатності. Допомога по безробіттю виплачується за рахунок держави. В Італії й Франції дуже розвинений волонтерський рух (Максимчук Є.О., 2006).

Л.О. Нікілева (2011) наводить різні класифікації моделей соціального захисту, ґрунтуючись на принципі «сімейної схожості». Пропонується наступна класифікація: «скандинавські країни (Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія), де

соціальний захист розвинений найкраще; так звані «Бісмаркові країни» (Австрія, Німеччина), які є прикладами «інституціональної» моделі соціального захисту; аглосаксонські країни (Велика Британія, США, Австралія, Нова Зеландія), де застосовується так звана «залишкова» модель; «Латинське узбережжя» (Іспанія, Португалія, Греція, Італія, Франція), де соціальне забезпечення перебуває лише у початковому стані» (Нікілева Л.О., 2011).

Привертають увагу в даній публікації акценти на організаційних аспектах публічного управління моделями соціального захисту. Так, у *скандинавській моделі*, за прикладом Швеції, держава запроваджує дії щодо мінімізації соціальних проблем і максимізації надходжень до бюджету. Також держава сприяє високому рівню зайнятості населенню і формуванню високого престижу соціальних працівників. *Корпоративна модель* (Австрія, Німеччина, Нідерланди, Швейцарія, Франція та Італія) передбачає участь державного, недержавного і неформального секторів в соціальному забезпеченні. Управління побудоване за принципом: вища організація не може перебирати на себе функції нижчої (підпорядкованої організації). Держава створює можливість недержавним і неформальним організаціям розв'язувати проблеми соціального захисту. Створюються умови для суперництва між цими організаціями задля впровадження інновацій. Формується система колективної відповідальності, яка перебуває під контролем держави. *Залишкова модель* (Велика Британія) спрямована на державну підтримку поза ринком праці і за умов, що це є останньою можливістю для людини отримати соціальний захист. При цьому держава здійснює контроль, а недержавні організації спрямовані на здійснення догляду. *Рудиментарна модель* (Португалія, Іспанія, Греція, Ірландія) передбачає правові гарантії на мінімальний соціальний захист або його відсутність. Держава делегує функції соціального захисту неформальному сектору і волонтерському сектору. Джерела фінансування соціального захисту проводять соціальні працівники. Відсутня координація і системність в роботі соціальних служб (Нікілева Л.О., 2011).

Континентальна модель (модель Отто Бісмарка) передбачає побудову соціального захисту на механізмі соціального страхування, де внесками є страхові

внески роботодавців і застрахованих працівників. Домінує існування партнерських страхових фондів, якими керують роботодавці і працівники. Фінансування подібної системи соціального захисту відбувається незалежно від державного бюджету. Для малозабезпечених сімей соціальний захист відбувається шляхом надання соціальної допомоги. *Англосаксонська модель* (модель Вільяма Беверіджа) передбачає універсальні системи соціального захисту, які розповсюджуються на всіх громадян. Також запроваджується уніфікація соціальних послуг і виплат. В такій моделі акценти робляться на національній солідарності, а не на професійній солідарності. Фінансується соціальний захист двома шляхами: страхові внески; державний бюджет. У *Скандинавській моделі* соціальний захист забезпечується в правовому полі, охоплює широке коло соціальних ризиків, гарантує отримання соціальних послуг всьому населенню держави, спрямований на вирівнювання прибутків, домінування принципів інституційного суспільства (високоорганізоване). Фінансування відбувається за рахунок оподаткування. Окремо існує система страхування, яка є добровільною і координується профспілками. *Південноєвропейська модель* характеризується низьким рівнем соціальної захищеності, де це є справою родини. Соціальна політика держави має пасивну роль, а домінує роль родини і громадянського суспільства (Нікілєва Л.О., 2011).

Публічне управління *моделлю соціального захисту в Німеччині* має свої особливості, зокрема: держава створює правову основу соціального захисту, де домінує соціальне страхування; держава здійснює правовий нагляд, контроль і перевірку діяльності органів соціального захисту; відокремлено діють організації з пенсійного забезпечення і страхові установи; передбачені механізми соціальної допомоги за умов вичерпаності страхових соціальних виплат; застосовуються державні дотації; фінансування відбувається з державних і приватних ресурсів (Нікілєва Л.О., 2011).

Організаційна структура *соціального захисту у Франції* має складну систему: висока частина видатків на соціальна програми; розгалужена система професійних і галузевих схем соціального страхування; розвинена система сімейних виплат;

значна роль додаткових систем соціального захисту у сфері пенсійного й медичного страхування; управління соціальним захистом ієрархічне (національний і регіональний рівень страхових кас, які є самоврядними організаціями з власним правлінням) (Нікілєва Л.О., 2011).

У Великій Британії відсутні: організаційно оформлені інститути страхування конкретних ризиків (старість, хвороба, безробіття, нещасні випадки на виробництві тощо); конкретні страхові програми; фінансування відбувається на національну охорону здоров'я та національне соціальне страхування (Нікілєва Л.О., 2011).

Фактично, у всіх дослідженнях мова йде про різні підходи щодо розуміння моделі публічного управління та суб'єктів цієї моделі. В цьому дисертаційному дослідженні ми брали за основу існуючі визначення в енциклопедичних та термінологічних словниках. Маємо зазначити, що категорія «модель публічного управління» в Енциклопедичному словнику з державного управління відсутня. Втім, визначається категорія «модель державного управління, яка А.О. Кузнецовим визначається як «сукупність концепцій і принципів побудови державно-управлінських систем, у яких відображено інституціональну побудову суспільно-політичних процесів» (Кузнецов А.О., 2010).

У цьому ж словнику є визначення категорій «моделі державної служби» (Прокопенко Л.Л., 2010), «моделі організаційних систем у державному управлінні (Васіна А.Ю., 2010), де надаються визначення з позицій особливостей взаємозв'язків елементів, властивостей, взаємодії, взаємозв'язків суб'єктів державного управління. Є характеристика категорій «модель підготовки державних службовців» (Прокопенко Л.Л., 2010). Н.А. Мажник надає визначення моделі прийняття рішень як спрощеного відображення реального світу (Мажник Н.А., 2010). А.М. Михненко, С.О. Борисевич, М.П. Месюк моделі розвитку міста розглядають в контексті стратегічного бачення (Михненко А.М., Борисевич С.О., Месюк М.П., 2010).

Моделі розвитку соціальної системи тлумачать як спрощені теорії (Бакуменко В.Д., Гогіна Л.М., Штика Л.Г., 2010). Наявне визначення моделей в державному управлінні: «засіб досліджень явищ і процесів у державному

управлінні на основі заміщення реального об'єкта його аналогами, умовними образами, тобто моделями» (Сурмін Ю.П., 2010). Модель як таку А.М. Панчук характеризує як «спрощене уявлення про реальний об'єкт, процес або явище (Панчук А.М., 2010).

В Термінологічному словнику з публічного управління також відсутнє визначення категорії «модель публічного управління». За наявності великої кількості визначення моделей різних аспектів публічного управління привертає уваги визначення категорії «моделі публічного адміністрування», яка визначається як «теоретично обґрунтована сукупність уявлень про структуру та принципи функціонування управлінських систем» (Шевчук Б.М., 2018).

Підсумовуючи зазначимо, що визначення категорії «модель публічного управління соціальним захистом моряків» має ґрунтуватись на комплексному підході з врахуванням теоретико-методологічних основ вирішення проблеми соціального захисту, а не в контексті розуміння як спрощеної моделі.

Проведений аналіз наукових і аналітичних джерел свідчить про наявність великої кількості класифікацій моделей соціального захисту населення та їх характеристик. Останні відбуваються за такими показниками: складові соціального захисту населення; відмінні риси соціального захисту населення; роль державного, приватного і громадського секторів в моделі соціального захисту населення; правові гарантії соціального захисту населення; рівень розподілення видатків між державою, приватним та громадським секторами.

В українських наукових джерелах наголошується на доцільності формування нової сучасної моделі соціального захисту населення в Україні. Враховуючи зарубіжний досвід і наявність різних моделей соціального захисту пропонується запровадити: ієрархічну систему соціального страхування різних груп населення; створення волонтерського сектору в соціальному забезпеченні; створення мобільних офісів та громадських приймалень; запровадження системи соціального страхування та ін.; запровадження консервативної моделі з елементами соціал-демократичної. Втім, конкретної моделі соціального захисту населення України, яка була б універсальною або синергетичною, враховувала особливості культурних

та правових традицій в наукових публікаціях не запропоновано.

Аналіз опису зарубіжного досвіду формування та розвитку моделей соціального захисту та публічного управління ними дав можливість автору дисертації класифікувати моделі соціального захисту за показниками:

- рівень залученості держави в моделі соціального захисту населення:

низький – південноєвропейська модель; залишкова модель; католицька (латинська) модель; патерналістська модель;

високий – шведська модель; скандинавська модель; модель соціального захисту, запропонована Світовим банком; модель трансформаційного соціального захисту (TSP); французька (дирижистська) модель соціального партнерства; модель соціального партнерства у Швеції; модель соціального партнерства в Нідерландах; модель соціального партнерства в Австрії; інституціональна модель; модель держави соціальної безпеки; модель соціальної держави загального добробуту; корпоративістська модель; етатистська модель; універсальна модель; модель соціального захисту Фінляндії;

- залученість громадського сектору в моделі соціального захисту населення: південноєвропейська модель; модель соціального партнерства (модель «загального добробуту Великої Британії»); модель «держави загальної праці» Великої Британії; французька (дирижистська) модель соціального партнерства; німецька модель соціального партнерства (модель німецького народного капіталізму або модель соціального ринкового господарства); модель соціального партнерства у Швеції; модель соціального партнерства Фінляндії; англо-американська й англо-саксонська моделі; модель соціальної держави загального добробуту; католицька (латинська) модель; корпоративістська модель;

- залученість приватного сектору в моделі соціального захисту населення: модель «держави загальної праці» Великої Британії; французька (дирижистська) модель соціального партнерства; німецька модель соціального партнерства (модель німецького народного капіталізму або модель соціального ринкового господарства); модель соціального партнерства у Швеції; модель соціального партнерства в Нідерландах; модель соціального партнерства в Австрії; англо-

американська й англо-саксонська моделі; патерналістська модель; корпоративістська модель;

- залученість неформального сектору в моделі соціального захисту населення: континентальна модель; південноєвропейська модель; соціально-економічна модель Італії;

- рівень узгодженості діяльності структур, які забезпечують соціальний захист населення:

узгоджені – модель соціального захисту, запропонована Світовим банком; модель трансформаційного соціального захисту (TSP); модель соціального партнерства в Нідерландах; модель соціальної держави загального добробуту;

неузгоджені – південноєвропейська модель.

2.2. Правове підґрунтя моделей соціального захисту моряків в державах світу

Проблема соціального захисту моряків в Україні є актуальною на теперішній час не тільки для самих моряків, а й для системи публічного управління. Україна за всі роки незалежності практично втратила одну з самих продуктивних галузей – судноплавство. На відміну від зарубіжних держав, в яких ця галузь є важливим сегментом економіки і стабільності держав, українські реалії демонструють відтік професійних кадрів (моряків) в закордонні судноплавні компанії. Не враховується навіть те, що у сучасному світі визначається, що судноплавство і моряки є однією з самих ранніх і продуктивних із глобалізаційних галузей. Самі моряки вважаються ключовим елементом для міжнародної торгівлі та міжнародної економічної системи. Саме тому Світова організація праці протягом багатьох років застосовувала близько 70 міжнародних документів, в яких визначено основні складові соціального захисту моряків та ролі держави та публічного управління в цьому. В першу чергу соціальний захист стосується багатьох складових: умов зайнятості, податкових внесків для тієї держави, громадянином якої є моряк і тих держав, під прапором яких працює моряк, який не є громадянином цієї держави;

умов проживання моряка; охорона здоров'я; медичного обслуговування; захисту соціального забезпечення, пенсії і світове визнання всіх документів моряків; а також питання репатріації (Зозуля І.Ю., 2020).

У лютому 2006 р. було прийнято Конвенцію 2006 р. про працю в морському судноплавстві (Maritime Labour Convention, 2006, as amended (MLC, 2006), де зафіксовано всі зобов'язання судновласників, держав та міждержавні відносини. Ця конвенція переробили і консолідувала 37 існуючих конвенцій і відповідних рекомендацій. Її ратифікували багато держав світу. На жаль, Україна її не ратифікувала. Саме тому, моряки нашої держави не мають належного соціального захисту, а в Україні не існує стрункої системи соціального захисту. Були правки 2014 р., але Україна навіть не згадується у цих документах. Йдеться про багато держав, які не прийняли правки, але ратифікація мала відбутись у 2019 р., зокрема: Албанія, Беліз, Кабо-Верде, Канада, Китай, Конго, Хорватія, Кіпр, Данія, Джибуті, Естонія, Фіджі, Індія, Індонезія, Ісламська Республіка Іран, Йорданія, Кенія, Ліван, Мальдіви, Португалія, Румунія, Словачія, Таїланд. Така сама ситуація і з правками 2018 р., які низка держав вже ратифікувала і вони будуть діючими з 2019 р. Також очікується ратифікація низки правок у другій половини 2020 р. В Україні не йдеться про ратифікацію міжнародних документів. Є окремі документи СОТ, які регулюють умови праці та соціального захисту моряків для тихоокеанського регіонального співробітництва в області морської праці та програми захисту працівників портів для держав: Фіджі, Кірибаті, Папуа-Нова Гвінея, Республіка Маршаллові Острови, Самоа, Соломонові Острови, Тувалу і Вануату (International Labour Standards on Seafarers, 2020)

У 2011 р. Європейська комісія приділила особливу увагу праці моряків та їх соціальному захисту, зокрема приділено увагу питання громадянства та відповідних елементів надання соціального захисту, створення умов праці та проживання тощо (Barnard С., 2011). Йдеться про єдині вимоги і норми для держав ЄС і ті умови, в які попадають інші громадяни, які працюють під прапорами держав ЄС. Втім, не у всіх державах відсутні дискримінаційні моменти щодо соціального захисту моряків, зокрема це стосується законодавства Нідерландів, де особливій дискримінації

піддаються капітани-іноземці (низька зарплатня, практично відсутній соціальних захист, у тому числі медичне обслуговування тощо), а ті іноземці, хто працює під прапором Греції мають привілеї. Це пов'язано з особливостями законодавства в сфері соціального партнерства. Громадські об'єднання та профспілки стають на захист іноземних моряків і вимагають для них гарантій. У Данії, навпаки, профспілки заключають угоди про працю з моряком і забезпечують найвигідніші умови для своїх громадян. У Словаччині закон про морську навігацію передбачає, що праця іноземних громадян регулюється не законом про працю, а умовами контракту з роботодавцями. В Італії та Великобританії дискримінація стосується заробітної платні по відношенню громадян з третьої держави. У Чеській Республіці, Греції та Ірландії дискримінація вбачається в тому, що для роботи капітанів визначено умови щодо громадянства держави, освіти та знання мови. У Швеції, Литві, Польщі, як зазначається, не існує дискримінації в сфері захисту моряків. До іноземців застосовуються такі самі норми як і до громадян цих держав. У Німеччині у 2006 р. були проведені зміни до законодавства, що унеможливило дискримінацію до моряків інших держав. Такі ж зміни відбулись в законодавстві Франції у 2008 р., а у Іспанії у 2009 р. (Зозуля І.Ю., 2020; Зозуля І.Ю., 2021с).

Для України важливо розробити власну модель публічного управління соціальним захистом моряків та розбудови галузі судноплавства.

За впровадження умов соціального захисту моряків відповідальні уряди держав (HANDBOOK Guidance on implementing the Maritime Labour Convention, 2006 and Social Security for Seafarers, 2012).

В аналітичних зарубіжних джерелах (Seafarers Residing in France. Published, 2019) зазначається, що до 2011 року моряки, які проживають у Франції, не мали права (як і інші наземні працівники) вимагати підвищеної компенсації від держави, якщо травма, пов'язана з роботою (або гірше), була спричинена недбалістю (*faute inprostable*) роботодавця, право, яке існувало деінде десятиліттями. Проте з MLC 2006 у Франції задля забезпечення реалізації міжнародної конвенції щодо праці моряків було прийнято і введено закони від 9 березня та 30 грудня 2017 року та внесено відповідні зміни до статті L.5551-1

Транспортного кодексу.

У законі від 9 березня 2017 року було зазначено, що моряки, які проживають у Франції (і працюють на суднах під іноземним прапором), зобов'язані бути приєднаними до французького режиму соціального забезпечення (ENIM). Наступний закон пом'якшив ці положення. Закон від 30 грудня того ж року роз'яснив, що членство не є обов'язковим, якщо судновласник пропонує соціальні виплати (державні чи приватні) принаймні еквівалентного рівня тим, забезпечується французьким соціальним забезпеченням (стаття L.111-1 Кодексу соціального забезпечення) (Seafarers Residing in France. Published, 2019), зокрема:

- захист соціального забезпечення для моряка, який має вищезазначену кваліфікацію, повинен: охоплювати медичні витрати (втручання/перебування в лікарні/догляд за довгостроковою хворобою), витрати на материнство та батьківство та витрати на медичне обслуговування (відвідування лікаря загальної практики/виписані медичні препарати) для моряка та його бенефіціарів; покривати лікарняні у разі хвороби чи нещасного випадку (пов'язаного з роботою чи ні); компенсувати стійкі втрати працездатності; включаючи пенсії за вислугу років та сімейні виплати (аліменти та догляд за дітьми). При цьому, будь-який альтернативний пакет соціального забезпечення повинен забезпечувати те саме покриття;

- судновласник повинен заповнити та надіслати до режиму соціального забезпечення (ENIM) «декларацію честі» із зобов'язаннями роботодавця про забезпечення моряка; якщо судновласник вирішує не приєднуватися до ENIM, тоді декларація та приєднання можуть бути зроблені працівником, тобто моряком;

- якщо моряк уже є членом ENIM, він може подати заявку на відмову від французької схеми соціального забезпечення, якщо він/вона буде охоплений схемою соціального забезпечення, що забезпечує принаймні рівний захист. Якщо це не так, приналежність до ENIM збережеться.

У французькому режимі соціального забезпечення передбачаються штрафи, а саме:

- якщо роботодавець (судновласник) спонукає працівника (моряка)

відмовитися від дотримання положень кодексів соціального страхування/транспортного кодексу, роботодавець може бути покараний у вигляді позбавлення волі строком до 2 років та/або штраф у розмірі 30 000 євро;

- особа, яка навмисно відмовляється виконувати зобов'язання, пов'язані з афіліюванням, або постійно затримує/не виконує запити щодо вжиття адміністративних заходів, може бути покарана максимальним терміном ув'язнення на 6 місяців та/або штрафом у розмірі 15 000 євро;

- кримінальний кодекс Франції також передбачає тюремне ув'язнення/штраф у розмірі 30 000 євро у випадку неправдивих/неповних декларацій з метою отримання виплат або пільг у рамках французької системи соціального забезпечення (Seafarers Residing in France. Published, 2019).

В інших джерелах (Seaman's pension, 2021) акцент робиться на соціальному забезпеченні як складової соціального захисту і стосується пенсійного забезпечення. Пенсійне страхування моряків (PTS) в Норвегії – це законодавча пенсійна схема для працівників, які працюють на морі. Державна обов'язкова пенсійна схема встановлена Законом від 3 грудня 1948 р. щодо пенсійного страхування моряків. Основною метою пенсійної схеми є виплата пенсії морякам віком від 60 до 67 років, які отримали достатню кількість пенсійних місяців на норвезьких зареєстрованих суднах (NOR та NIS). Питання про право на пенсію моряків або відшкодування пенсійних внесків, а також розмір цих виплат залежить від кількості місяців накопиченого пенсійного стажу. Основне правило полягає в тому, що пенсійні внески повинні бути сплачені за період, який може бути визнаний пенсією. Пенсійне страхування не поширюється на осіб, які працюють у відділенні готелів і ресторанів на борту суден NIS. Це також стосується громадян Норвегії.

У спільному звіті Європейської федерації працівників транспорту та Всесвітнього морського університету «Права соціального забезпечення європейських моряків-резидентів» (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022) надається характеристика правовим основам низки

держав.

Система соціального захисту моряків Бельгії застосовується відповідно до Регламенту 883/2004 та положень Статутного наказу від 7 лютого 1945 року щодо соціального забезпечення моряків у торговому флоті. Останнє стосується моряків, які працюють на борту бельгійських суден, у тому числі тих, хто не проживає в країні, якщо на них поширюється згадане положення або міжнародна угода з відповідними країнами проживання. Бельгія уклала двосторонні договори з такими країнами: Албанія, Алжир, Аргентина, Австралія, Боснія і Герцеговина, Канада (також окрема угода з Квебеком), Бразилія, Чилі, ДР Конго, Філіппіни, Індія, Ізраїль, Японія, Косово, КЮР Македонія, Молдова, Марокко, Сан-Марино, Чорногорія, Сербія, Туніс, Туреччина, Уругвай, США та Південна Корея. Деякі з них конкретно стосуються моряків та їхнього соціального забезпечення, зокрема:

- принцип прапора використовується в угодах з Боснією, Чилі, Марокко, Туреччиною, Уругваєм і Сполученими Штатами;
- резиденція моряка використовується в угодах з Австралією, Філіппінами, Індією та Македонією;
- місцезнаходження роботодавця є сполучним фактором, який використовується в угодах з Канадою, Квебеком, Японією та Південною Кореєю (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Бельгія в основному дотримується принципу прапора з поступками щодо місця проживання моряка, як зазначено в Регламенті 883/2004 і у згаданих вище двосторонніх угодах. До Регламенту 883/2004, яка і досі в силі, відносять Бельгійсько-Люксембурзьку угоду від 25 березня 1991 року, згідно з якою моряки, зареєстровані в Бельгійському пулі моряків торгівлі, підлягають бельгійському режиму соціального забезпечення, якщо вони працюють на борту судна, яке плаває під прапором Люксембургу (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Що стосується моряків, які проживають у Бельгії та працюють на борту країн

під іноземним прапором, які не є членами ЄС/ЄЕЗ/Чехії/Великобританії та з якими не було укладено жодного двостороннього договору, національне законодавство не застосовується, якщо не виконується ряд умов, а саме:

- трудовий договір моряка (SEA) укладається через бельгійську транспортну компанію-посередника, яка несе повну відповідальність за дотримання зобов'язань щодо соціального забезпечення перед Національним управлінням соціального захисту (NSSO), оскільки вона вважається судновласником для цих цілей;

- ця бельгійська судноплавна компанія-посередник повинна подати заявку на підпорядкування цих суден до керівного комітету Національного управління соціального забезпечення (NSSO) для моряків;

- моряки повинні бути зареєстровані в списку пулів, зазначеному в статті 1bis, 1 Законодавчого наказу від 7 лютого 1945 року. Моряки не можуть підлягати іноземному режиму соціального забезпечення, в даному випадку держави прапора.

- Керівний комітет Національного управління соціального захисту (NSSO) у справах моряків приймає рішення щодо заявки. Це підпорядкування може бути дозволено протягом максимально на один рік, але може продовжуватися щорічно (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

У Звіті (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022) зазначається, що ті моряки, які проживають у Бельгії, але не відповідають вищезазначеним вимогам, не охоплюються бельгійським режимом соціального забезпечення. Бельгія також входить до числа тих країн, які виключають моряків, які не проживають в ЄС/ЄЕЗ/Швейцарії/Великобританії, зі своєї системи соціального забезпечення. Відповідно до своїх зобов'язань як держави прапора, Бельгія вимагає від судновласників декларувати, чи надають вони гідне страхування цим морякам. Тим не менш, це не стосується порівняння того, чи надаються їм ті самі філії, що й морякам, які проживають у Бельгії, чи пільги порівнюються. Щодо виплат, то Бельгія ратифікувала C102, хоча її Частина VI більше не застосовується внаслідок ратифікації Конвенції про виплати у випадку

нешасних випадків на виробництві 1964 року [Додаток I змінено в 1980 році] (№ 121). Те саме стосується частини III після ратифікації Конвенції про медичну допомогу та допомогу у зв'язку з хворобою 1969 року (№ 130) 22 листопада 2017 року. MLC 2006 року також було ратифіковано.

Бельгійська система соціального забезпечення має широке охоплення та фінансується за рахунок сплати соціальних внесків роботодавцями та працівниками, які вносять внески до фонду, який використовується для виплати наступного: допомоги у разі хвороби; допомоги по безробіттю; допомоги в випадок непрацездатності через хворобу або інвалідність; допомога у разі нещасних випадків на виробництві; допомога у разі виробничого захворювання; сімейна допомога; пенсії. Уряд виплачує інші додаткові системи підтримки: допомога доходу; гарантія доходу для людей похилого віку; гарантована сімейна допомога; виплати для людей з обмеженими можливостями; виплати допомоги людям похилого віку. Моряки, охоплені бельгійською системою, мають право на допомогу по безробіттю залежно від часу, відпрацьованого на борту суден, охоплених системою, тобто, принаймні, мінімальний 150 робочих днів протягом одного року, що передуює ситуації безробіття. Хвороба, інвалідність та пенсії також покриваються. Однак система не надає медичної допомоги або допомоги у зв'язку з хворобою морякам під час перебування на борту, покладаючись на відповідальність судновласника. Виплата допомоги по хворобі бельгійською системою почнеться тільки після висадки (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

У Хорватії доступ до режиму соціального забезпечення регулюється Регламентом 883/2004 та відповідними міжнародними договорами з Австралією, Боснією та Герцеговиною, Чорногорією, Канадою, Квебеком, Македонією, Сербією та Туреччиною. Деякі з них конкретно стосуються моряків та їхнього соціального страхування: принцип прапора використовується в угодах з Боснією та Герцеговиною, Чорногорією, Македонією, Сербією та Туреччиною (остання за винятком випадків, коли проживають як моряк, так і судновласник в одній країні);

резиденція моряка використовується в угодах з Австрією та Канадою; місцезнаходження роботодавця є сполучним фактором, який використовується в угодах із Квебеком (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Окрім цієї міжнародно-правової бази, відповідними положеннями є стаття 129(2) Морського кодексу від 8 грудня 2004 року (текст № 3142) та стаття 7(1)(3) Закону про обов'язкове медичне страхування, відповідно до якого всі моряки, зайняті в міжнародному судноплавстві, які проживають у Хорватії, вважаються застрахованими особами з обов'язковою пенсійною схемою, обов'язковим медичним страхуванням і страхуванням безпеки та гігієни праці. Різниця щодо моряків, зайнятих у національному судноплавстві, полягає в тому, що іноземні судновласники не зобов'язані сплачувати внески до системи через труднощі із забезпеченням цих платежів державою (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

У Звіті (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022) констатується, що станом на січень 2021 року хорватський режим соціального забезпечення фінансується за рахунок соціальних внесків, хоча уряд забезпечує незначну частину фінансування, головним чином для виплат соціального страхування та сплати внесків для певних категорій застрахованих осіб. Пенсійне та медичне страхування мають фіксовані ставки, а цільові податки використовуються для фінансування соціального захисту. Управління виплатами по старості та іншими довгостроковими виплатами здійснюється як розрахункова схема (схема з визначеним розміром виплат, фінансується за рахунок внесків і державного бюджету) для першого рівня та накопичувальна схема (схема з визначеним розміром внесків, фінансована за внесками та ставками прибутку) для другого рівня. Моряки, які займаються міжнародним судноплавством і не підпадають під дію жодної міжнародної угоди, є єдиними платниками своїх внесків

до обов'язкової системи пенсійного забезпечення та системи охорони здоров'я. Система базується на книзі моряка, а працевлаштування засвідчується капітаном порту, який подає заяву на страхування до відділів соціального захисту. Єдина сплата внесків моряками, які здійснюють міжнародне судноплавство, була запроваджена в 2008 році для вирішення проблеми відсутності будь-якого виду соціального захисту в галузі. Внески та виплати розраховуються з урахуванням рангів і зарплат відповідно до законодавства Хорватії, незалежно від зарплати, отриманої за кордоном. Зрештою, вони платять менше, ніж береговим працівникам, і лише за час, який вони працюють на борту.

Коли вони вдома, вони вважаються безробітними з відповідними виплатами. Такий підхід приносить користь не тільки моряку, але й судновласнику, якому не доведеться мати справу зі складною системою. Тим не менш, судновласник передбачає вищу зарплату для сплати соціальних внесків, і насправді профспілки працюють над тим, щоб включити положення про соціальне забезпечення до своїх СВА. Уряд також виграє, тому що моряки роблять внесок у систему, хоча до реформи вони жодним чином не робили внеску в систему. Щоб уникнути обов'язкового страхування в Хорватії, вони повинні надати капітану порту підтвердження того, що вони сплачують внески іншій державі. Інакше вони платитимуть подвійні внески. Ситуація інша для моряків на борту прапорів ЄС/ЄЕЗ/СН/ВК (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Опис пільг, наданий у Звіті (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022) стосується наступного: пенсійне страхування (пенсія за віком, права на основі інвалідності, фізичних вад, пенсія у зв'язку з втратою годувальника); медичне страхування (охорона здоров'я, право на компенсацію заробітної плати в разі хвороби); допомога з материнства, допомога по вагітності та пологах, допомога по догляду за дитиною; допомога по безробіттю (право на грошову допомогу); сімейна допомога (допомога на дитину); травми – короткострокові виплати (охорона здоров'я, право на компенсацію заробітної

плати).

Специфіка хорватської системи соціального забезпечення полягає в тому, що існує немає єдиної системи щодо травм на виробництві та професійних захворювань, яка б включала короткострокові та довгострокові виплати на цій основі, але короткострокові виплати (компенсація заробітної плати та медичне обслуговування на більш сприятливих умовах) надаються в рамках підсистеми медичного страхування, тоді як довгострокові-строкові виплати надаються за пенсійним страхуванням (пенсії по інвалідності, пенсії у зв'язку з втратою годувальника на більш сприятливих умовах та допомога у зв'язку з вадою фізичного розвитку). Моряки скаржаться на виплату короткострокових допомог, оскільки вони покриваються судновласником протягом часу перебування на борту (медичне обслуговування, допомога у зв'язку з хворобою та допомога у випадку виробничого травматизму). Якщо вони захворіли на борту, їм платитиме лише судновласник, тоді як хорватська медична страховка позбавить їх права на допомогу у зв'язку з хворобою, оскільки умовою її отримання є те, що хвороба/травма почалася принаймні за 8 днів до того, як вони стануть безробітними. Однак безробіття у них починається лише після репатріації, тому вони не відповідають умовам отримання допомоги у зв'язку з хворобою (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

У Хорватії виплати по старості та по інвалідності складаються з двох компонентів. Другий рівень також став обов'язковим для застрахованих осіб, які народилися з 1 січня 1962 року. Закон про страховий стаж, який зараховується із збільшеною тривалістю, встановлює визначення важкої та небезпечної роботи з метою зниження пенсійного віку, який є значно нижчим для моряків аніж для інших працівників. Допомоги по безробіттю надаються морякам під час перебування на березі. Громадяни, які проживають за кордоном, не охоплюються. Проте для моряків можливе добровільне страхування. Моряки зазвичай обирають приєднання до хорватської системи замість системи держави прапора, Таким чином, Хорватія регулярно використовує статтю 16 Регламенту 883/2004, щоб за

угодою з відповідною країною відхилятися від іншої застосовної системи соціального забезпечення, а саме системи держави прапора чи країни роботодавця. Система координації працює добре, тому що моряки завжди охоплюються в тій чи іншій державі-члені (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Режим соціального захисту Кіпру застосовується відповідно до Регламенту 883/2004 та міжнародних договорів, укладених з Австралією, Австрією, Канадою, Грецією, Єгиптом, Квебеком, Нідерландами, Сербією, Словацькою Республікою, Сирією, Швейцарією та Великобританією. Деякі з них конкретно стосуються моряків та їхнього соціального забезпечення: принцип прапора використовується в угодах з Австрією, Грецією, Єгиптом (за винятком моряків і судновласників, які проживають в одній країні), Словацькою Республікою, Сирією, Швейцарією, Великою Британією; місце проживання моряка вказано в угодах з Австралією (плюс принцип прапора, оскільки він/її також вимагається працювати на борту суден під кіпрським прапором), Канадою та Квебеком; місцезнаходження роботодавця є сполучним фактором, який використовується в угодах з Нідерландами та Сербією. Постанова 883/2004 розвинута Законом про соціальне забезпечення 59(i)/2010, пункт 2 частини I Першого додатку, вказує, що на тих, хто працює на борту судна під кіпрським прапором, поширюється режим Кіпру. Однак, згідно з параграфом 6 частини II першого додатку Закону про соціальне забезпечення, моряки, на яких поширюється дія Регламенту 883/2004, але які не мають постійного місця проживання на Кіпрі та працювали менше шести місяців на борту судна під прапором Кіпру, а судна та застраховані в іншій державі, звільняються від сплати внесків соціального страхування на Кіпрі. Якщо випадок не охоплюється міжнародними рамками, відповідним законодавством є Конвенція про працю в морському судноплавстві 2006 р. (ратифікація) та Закон 2012 р. щодо питань, пов'язаних з нею, у статті 151 якого застосовується принцип держави прапора (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Кіпр ратифікував C102, хоча в результаті ратифікації Конвенції про допомогу в разі нещасних випадків на виробництві 1964 року [Додаток I змінено в 1980 році] (№ 121), Конвенції про допомогу по інвалідності, старості та втраті годувальника 1967 року (№ 128) та відповідно до статті 45 цієї Конвенції певні частини C102 більше не застосовуються. Кіпр також ратифікував MLC 2006 року (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Режим соціального захисту Данії застосовується відповідно до Регламенту 883/2004 та міжнародних угод з Австралією, Боснією та Герцеговиною, Канадою, Чилі, Ізраїлем, Хорватією, Македонією (КЮРМ), Марокко, Чорногорією, Новою Зеландією, Пакистаном, Квебеком, Сербією, Туреччина і США. Існує угода з Філіппінами, підписана в 2012 році. Деякі з них конкретно стосуються моряків та їхнього соціального забезпечення: принцип держави прапора використовується в угодах з Чилі, Ізраїлем, Марокко, Філіппінами та Сполученими Штатами; резиденція моряка використовується в угодах з Австралією, Канадою та Квебеком (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Немає спеціальних правил щодо тих, хто проживає в країні, працює на борту суден під іноземним прапором і не працевлаштований роботодавцем, що базується в ЄС/ЄЕЗ/СН/Великобританії, або RPS, крім міжнародної правової бази. Однак адміністрація соціального забезпечення Данії (International social sikring) розглядає цю ситуацію в кожному конкретному випадку та дотримуючись прецедентного права Суду ЄС, тобто переважає фактор проживання, і ці моряки підпадають під дію данської системи. Загалом, моряки, які працюють на борту суден під прапором Данії, охоплені системою незалежно від місця їхнього проживання (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

У країні діє розрахункова система пенсій за віком (folkepension) та пенсії по інвалідності (førtidspension). Для додаткових пенсій застосовується накопичувальна система. Моряки, які працюють на борту суден під прапором Данії,

мають право приєднатися до ATP Livslang Pension (додаткова пенсія ринку праці), яка є внесками на соціальне страхування, які сплачує роботодавець. Також приймаються добровільні внески в систему. У разі травми внаслідок нещасного випадку на виробництві компенсація фінансується за рахунок внесків у накопичувальну приватну систему страхування.

Данія видала різні виконавчі накази, що стосуються деяких пільг для моряків: Закон про умови праці моряків тощо, Законодавчий наказ № 1662 від 17 грудня 2018 р.; Розпорядження № 825 від 20 вересня 1994 року про право вагітних моряків на звільнення та вільне повернення додому; Розпорядження № 1331 від 5 грудня 2006 року про спеціальну схему медичного страхування моряків та інших; Розпорядження № № 728 від 29 червня 2012 року про допомогу морякам у разі хвороби; Розпорядження № № 1110 від 26 листопада 2012 року про допомогу морякам по вагітності та пологах; Розпорядження № 229 від 7 березня 2013 року про право моряків на безкоштовний проїзд з утриманням; Розпорядження № 286 від 14 березня 2013 року про право моряків на піклування (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Моряки, які працюють на борту суден під прапором Данії, мають право на пенсію ATP Livslang, тоді як інші можуть отримати доступ на добровільній основі. Моряки, які не проживають у Данії, але працюють на борту суден під датським прапором, мають право вимагати пенсії в Данії, а їхній час на борту зараховується так, ніби вони були резидентами в Данії. країна. Що стосується інших пільг, а також під час роботи на борту суден під прапором Данії, моряки, які проживають за кордоном, отримують жовту медичну картку, щоб отримати медичне обслуговування в їхніх країнах, яке оплачує уряд Данії (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Законодавство Данії було змінено, щоб нафтові вишки, які працюють на континентальному шельфі, підпадали під юрисдикцію Данії, а не під прапор, під яким вони позначені. Це важлива зміна чинного законодавства щодо соціального

забезпечення людей, які працюють на борту. Усі комунікації між датською владою та іноземними моряками здійснюються данською мовою (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Режим соціального забезпечення Франції застосовується відповідно до Регламенту 883/2004 та міжнародних договорів, укладених з Алжиром, Андоррою, Беніном, Боснією та Герцеговиною, Камеруном, Канадою, Кабо-Верде, Чилі, Конго (Республіка), Хорватією, Чеською Республікою, Габоном, Гернсі, Індією, Ізраїлем, Кот-д'Івуар, Японією, Джерсі, Македонією, Мадагаскаром, Малі, Мавританією, Монако, Чорногорією, Марокко, Нігером, Норвегією, Філіппінами, Польщею, Румунією, Сен-П'єр і Мікелон, Сан-Марино, Сенегалом, Сербією, Словаччиною, Південною Кореєю (РК), Іспанією, Швецією, Швейцарією, Того, Тунісом, Туреччиною, Сполученими Штатами Америки. Деякі з них конкретно посиляються на моряків та їхнє соціальне забезпечення, віддаючи перевагу принципу держави прапора. Однак деякі угоди ввели виключення з цього правила, тобто вони передбачають, що моряки французького громадянства, найняті на судно, яке плаває під прапором іншої Договірної держави, можуть продовжувати користуватися режимом французького моряка за умови, що іноземний судновласник робить внески для цих моряків. до французького органу соціального забезпечення моряків, Etablissement National des Invalides de la Marine (ENIM, Національна установа інвалідів військово-морського флоту). В угодах з Беніном, Мавританією та Того подібні положення існують для громадян іншої договірної держави на борту судна, що плаває під французьким прапором. В інших угодах, наприклад, Алжиру, Кот-д'Івуару та Габону, положення є односторонніми та застосовуються лише до французьких моряків на борту суден, які плавають під прапором іншої договірної держави (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Стаття L.5551-1 Транспортного кодексу зі змінами, внесеними законами від 9 березня та 30 грудня 2017 року, стосується доступу моряків до французького соціального забезпечення, включаючи ті випадки, які не охоплюються

вищезазначеною міжнародною системою. Зокрема, це положення стосується допомоги по старості, якою керує ENIM, і було розроблено для моряків: з навігаційними навичками; регулярно проживають у Франції; працюють на борту судна під іноземним прапором, які не охоплені іноземною режим відповідно до Регламенту 883/2004 або міжнародної угоди, укладеної Францією і не охоплюється параграфом. 34 статті L. 311.5 Кодексу соціального страхування, згідно з якою моряки, зайняті у внутрішньому судноплаванні, підлягають загальному режиму. Подальші винятки із спеціального режиму соціального забезпечення для моряків застосовуються до тих, чийі послуги в основному надаються на суші та як це визначено морською адміністрацією, беручи до уваги їхню позицію як найманих працівників або самозайнятих працівників, а також до тих, хто перебуває на суднах, експлуатація яких не вимагає спеціальної кваліфікації. Тим не менш, останнє не включає судна, які перевозять більше 12 пасажирів, обслуговують регулярні лінії, надають спеціальні портові послуги та беруть участь у будівництві, постачанні або обслуговуванні морських установок (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Нові положення Транспортного кодексу мають перехідний період. Моряки, які плавали до 31 березня 1999 року на борту суден під іноземним прапором, можуть, на їхнє прохання, коли вони плавають на судні, зареєстрованому у Французькому міжнародному реєстрі (RIF), зберегти переваги соціального страхування, про які вони уклали раніше.

Французька система фінансується за рахунок соціальних внесків і податків. На фінансування соціального захисту виділяється близько п'ятдесяти податків, у тому числі загальний соціальний внесок (CSG) і внесок на погашення соціального боргу (contribution au remboursement de la dette sociale, CRDS). Французькі департаменти фінансують підтримку доходів (revenu de solidarité active, RSA). Сплату внесків здійснюють як роботодавці, так і працівники. Для роботодавців, які не знаходяться в державі-члені, але наймають моряків, які проживають у Франції, була створена спеціальна система сплати внесків, що сприяло регулярній реєстрації

200 судновласників, які перебувають на заморських територіях. Основною умовою є те, що моряк проживає в країні і визначається як фактичний період перебування в метрополії Франції або в заморському департаменті щонайменше 6 місяців. Це також включає до соціального захисту моряків, які проживають у третій країні, але працюють у територіальних або внутрішніх водах протягом 6 місяців протягом 12-місячного періоду.

У Звіті (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022) акцентується увага режимі соціального забезпечення Італії, який застосовується відповідно до Регламенту 883/2004 та міжнародних договорів, укладених з Аргентиною, Австралією, Бразилією, Канадою, Кабо-Верде, Квебеком, Ізраїлем, Джерсі та Каннальськими островами, Монако, Боснією і Герцеговиною, Македонією (КЮРМ), Сербією, Чорногорією, Косово, Мексикою (лише вже отримані виплати по старості), Кореєю (відрядження працівників), Сан-Марино, Тунісоь, Туреччинлю, Сполученими Штатами, Уругваєм, Ватиканом, Венесуелою. Деякі з них конкретно стосуються моряків та їхнього соціального забезпечення: - принцип прапора використовується в угодах з Аргентиною, Бразилією, Канадою (хоча існує спеціальне правило для роботи на континентальній платформі), Кабо-Верде, Квебеком (є поступка принципу проживання у випадку, якщо моряк і роботодавець проживають в одній країні), Ізраїлем (місце проживання роботодавця також береться до уваги, особливо якщо судно плаває під прапором третьої держави), Джерсі та Канальськими островами (але місце проживання моряка також вимагається і є виключення для випадків, коли місце проживання як моряка, так і судновласника є спільним), Боснією і Герцеговиною, Македонією (КЮРМ), Сербією, Чорногорією, Косово, Монако, Тунісом, Туреччиною (виняток для випадків, коли місце проживання як моряка, так і судновласника є спільним), Уругваєм і Венесуелою; резиденція моряка використовується в угодах з Кореєю, якщо моряк вважається тимчасово відрядженим працівником; зареєстроване місцезнаходження роботодавця є сполучним фактором, який використовується в угодах із Сан-Марино, Ватиканом, Сполученими Штатами, а також з Боснією і

Герцеговиною, Македонією (КЮРМ), Сербією, Чорногорією, Косово, Туреччиною щодо перевезення пасажирів і вантажів.

Відповідне національне законодавство міститься в Законі № 413 від 26 липня 1984 року, яким засновано Пенсійний фонд (Fondo di Previdenza Marinara). Останній зосереджується на допомогах по старості, у зв'язку з інвалідністю та у зв'язку з втратою годувальника. Усі моряки, які проживають в Італії, включаючи тих, хто працює на борту суден під іноземним прапором, включені за умови, що вони сплачують внески до італійської системи. Приймаються добровільні внески моряків. Моряки, які проживають в Італії, охоплені державами під іноземним прапором можуть мати доступ до додаткової безпеки в країні завдяки цій добровільній системі. Відповідно до Закону № 413 від 26 липня 1984 року та Fondo di Previdenza Sociale, моряки з короткостроковими контрактами отримують вигоду на 40% збільшення часу, відпрацьованого на борту. Головним завданням, з яким стикається країна, є забезпечення того, щоб іноземні судновласники робили внески в італійську систему. З цією метою статті 4 і 5 Закону № 135 від 4 квітня 1977 року вимагають від італійських RPS забезпечити сплату внесків на соціальне страхування. На випадок невиконання зобов'язань судновласником ці служби зобов'язані взяти спеціальну страховку Система соціального забезпечення Італії розрізняє систему, засновану на страхуванні, що фінансується за рахунок внесків відповідно до розподільної системи, і систему соціальної допомоги, яка фінансується переважно за рахунок загального оподаткування. На фінансування соціального захисту населення цільові податки не використовуються. Внески встановлюються для кожної філії кремо. Фінансуванням охорони здоров'я займаються як державні, так і регіональні органи влади. Допомоги по старості, по інвалідності та у зв'язку з втратою годувальника базуються на розподільній системі (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Режим соціального забезпечення Мальти, відповідно до Звіту (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022), застосовується відповідно

до Регламенту 883/2004 та міжнародних договорів, укладених з Австралією, Канадою, Лівією, Сполученим Королівством (застосовується лише до островів Манн і Гернсі) і Новою Зеландією (лише для допомоги по старості) та інші довгострокові виплати. Деякі з них конкретно стосуються моряків та їхнього соціального забезпечення: принцип прапора використовується в угоді з Великобританією (із застосуванням місця проживання моряка, якщо роботодавець також знаходиться в тій самій країні, а також для випадків тимчасово відряджених моряків), але його замінив Регламент 883/2004, а тепер Протокол до Угоди про торгівлю та співробітництво між ЄС та Великобританією щодо координації соціального забезпечення; резиденція моряка використовується в угоді з Австралією та Канадою. Якщо ситуація не охоплюється Регламентом 883/2004 і міжнародними угодами, відповідним національним законодавством є глава 318 Закону про соціальне забезпечення від 1 січня 1987 року. Відповідно до Першого додатку [стаття 5], страхова зайнятість в основному визначається в відповідно до місця проживання працівника та місця роботи роботодавця на Мальті. Це виключає тих іноземних громадян, які проживають за межами ЄС/ЄЕЗ/СН/Великобританії, чий судновласник не має підприємства на Мальті. Крім того, розділ 168A(2) Закону про торгове судноплавство встановлює, що положення Закону про соціальне страхування або будь-які законодавчі акти, що замінюють цей Закон, не застосовуються до іноземних моряків, найнятих на мальтійських судах.

У випадку моряків, які проживають на Мальті та працюють на борту суден під прапором третіх країн для роботодавців, які не розташовані в ЄС/ЄЕЗ/Шантарії/Великобританії застосовується стаття 13 Закону про соціальне забезпечення, яка встановлює право моряків на доступ до системи шляхом сплати добровільних внесків. У цих ситуаціях від судновласників не вимагатимуть сплати внесків.

Система соціального забезпечення Мальти фінансується за рахунок внесків, які сплачують роботодавці, наймані працівники та самозайняті особи, з різницею між витратами та надходженнями від внесків, які покриває уряд із загальних податкових надходжень. Допомога по безробіттю, інвалідності та догляд не

передбачає внесків і фінансується за рахунок загального оподаткування. Цільових податків немає. Допомога по старості, а також інші довгострокові виплати управляються як розрахункові схеми. На Мальті передбачено: сімейні виплати; допомоги по вагітності та пологах; охорона здоров'я на довгостроковий догляд; допомоги у зв'язку з хворобою; пенсія по інвалідності; претензія на допомогу у зв'язку з травмою на виробництві та захворюванням/медичним станом, пов'язаним з роботою; пенсія для вдів/вдівців і осіб, які втратили годувальника; пенсія за вислугу років; соціальна допомога; допомога по безробіттю (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Режим соціального забезпечення Нідерландів застосовується відповідно до Регламенту 883/2004 та міжнародних договорів, укладених з Австрією, Португалією, Іспанією, Швецією, Швейцарією, Новою Зеландією, Філіппінами (тільки щодо експорту допомоги), Тунісом, Туреччиною (тільки щодо експорту пільг), Сполученими Штатами. Єдина угода, зміст якої можна було б ознайомити та передати морякам, полягає в тому, що Туніс використовує місце проживання моряка як сполучний фактор. Моряки, які проживають у Нідерландах, мають право на медичне обслуговування, допомогу по старості, допомогу на дітей та допомогу у зв'язку з втратою годувальника. Ті, хто проживає та працює на роботодавця, який проживає в Нідерландах, а також моряки, найняті іноземним роботодавцем, які працюють на суднах під прапором Нідерландів, також охоплюються допомогою у зв'язку з хворобою, безробіттям, допомогою по вагітності та пологах та допомоги по інвалідності. Випадки моряків, які проживають в Нідерландах, але працевлаштовані в третій країні та працюють на борту судна під прапором третьої країни не розглядаються. Втім, практично всі моряки, що проживають у Нідерландах, працювали під прапором Нідерландів або на роботодавців, що базуються в Нідерландах, через систему державної допомоги в країні, яка надає перевагу судновласникам, тобто податкові платежі зменшуються, якщо вони наймають моряка, що проживає в Нідерландах.

Система фінансується за рахунок соціальних внесків, тоді як держава

покриває лише дефіцит, коли він виникає. У Нідерландах існує дві системи. Національні схеми страхування (Volksverzekeringen), що охоплюють медичне обслуговування, допомогу по старості, допомогу на дітей і допомогу у зв'язку з втратою годувальника, фінансуються за рахунок соціальних внесків усіх резидентів і нерезидентів, які підлягають сплаті прибуткового податку в Нідерландах. Схеми страхування працівників (werknemersverzekeringen), які охоплюють грошові допомоги на випадок безробіття, інвалідності та хвороби, включно з материнством, фінансуються роботодавцями або агенціями з надання допомоги у випадку одержувачів допомоги. Ресурси гарантованого мінімального доходу (Participatiewet), а також пільги, які надаються згідно із Загальним законом про допомогу на дітей (Algemene Kinderbijslagwet) фінансуються за рахунок загального оподаткування. Законодавча пенсія за віком (перший рівень) та інші довгострокові виплати фінансуються на розраховній основі. На додаток до встановленої пенсії, моряки перебувають у обов'язковому пенсійному фонді торгового флоту, який поширюється на судна під прапором Нідерландів. Голландські роботодавці, які використовують судна під іноземним прапором, забезпечують пенсію на основі страхування відповідно до СВА. Однак існують проблеми з дотриманням та забезпеченням виконання, наприклад, щодо допомоги по безробіттю у складних випадках, коли моряк проживає в державі-члені, але працює на борту судна під прапором іншої держави. Ці випадки охоплюються статтею 65 Регламенту 883/2004, але, незважаючи на це, існують проблеми із застосуванням (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Режим соціального забезпечення Норвегії діє відповідно до Регламенту 883/2004 та міжнародних договорів, укладених з Австрією, Австралією, Боснією та Герцеговиною, Канадою, Чилі, Хорватією, Францією, Грецією, Угорщиною (щодо медичного обслуговування), Індією, Ізраїлем, Італією, Люксембургом, Чорногорією, Нідерландами, Португалією, Сербією, Словенією, Швейцарією, Туреччиною, Сполученим Королівством та США, на додаток до окремої домовленості з Квебеком. Крім того, існує конвенція про соціальне забезпечення

між скандинавськими країнами. Деякі з них конкретно стосуються моряків та їхнього соціального страхування: принцип прапора використовується в угодах із США, Австралією (за винятком тих випадків, коли обидва судновласник і моряк проживають в одній країні), Боснією і Герцеговиною, Чорногорією, Сербією, Чилі; резиденція моряка використовується в угодах між скандинавськими країнами та Канадою (якщо не є громадянином іншої сторони та працює на борту судно під прапором), Індією, Великобританією; зареєстроване місцезнаходження роботодавця є сполучним фактором, який використовується в угодах з Ізраїлем (для Норвегії на додаток до принципу держави прапора). Загалом будь-хто, хто проживає чи працює в Норвегії, або на постійній чи рухомій території на Норвезькому континентальному шельфі, є обов'язковим застрахованим за Національною схемою страхування. Однак, хоча громадяни країн ЄС/ЄЕЗ/Швейцарії/Великобританії, які працюють на норвезьких суднах, є обов'язково застрахованими, це не стосується персоналу готелів і ресторанів на круїзних суднах, зареєстрованих у Норвезькому міжнародному судновому реєстрі (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Обов'язкове покриття за схемою національного страхування зберігається під час тимчасового перебування за кордоном, тобто менше одного року. Однак, якщо працівник найнятий роботодавцем із третьої країни та не працює на борту норвезького судна (незалежно від реєстрації), страхове покриття припиняється, і пенсія за виконану роботу не виплачується. Особи, які не застраховані відповідно до вищезазначених положень, можуть подати заяву на добровільне членство в Національній схемі страхування, якщо виконуються певні умови. Таким чином, вони мають право вибирати медичну частину, пенсійну частину або обидва. Членство в пенсійній частині включає право на допомогу по безробіттю. Основними загальними схемами соціального страхування в Норвегії є Національна схема страхування, Схема допомоги на дітей та Схема грошової допомоги для сімей з маленькими дітьми. Допомоги за національною схемою страхування надаються відповідно до Закону від 28 лютого 1997 року. Допомога на дітей

призначається відповідно до Закону від 8 березня 2002 року. Грошова допомога сім'ям з маленькими дітьми призначається відповідно до Закону від 26 червня 1998 року. Національна схема страхування (NIS, folketrygden) фінансується за рахунок соціальних внесків (сплачуваних працівниками/самозайнятими особами та роботодавцями), а деякі кошти надаються державним оподаткуванням у разі дефіциту. Цільових податків немає. Виплати по старості та інші довгострокові виплати фінансуються через розподільну систему. Моряки на борту норвезьких реєстрів з країн ЄС/ЄЕЗ/Швейцарії/Великобританії охоплені Національною схемою страхування, включаючи доступ до пенсії за віком. Якщо вони проживають в іншій державі-члені, вони мають право добровільно сплачувати частину податків (до 8% доходу), призначену для норвезького соціального забезпечення (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Держава самостійно фінансує такі виплати: одноразову допомогу в разі материнства та усиновлення; дотацію для покращення функціональної здатності повсякденного життя; основну допомогу; допомогу по догляду; гарантовану додаткову пенсію для осіб, які втратили працездатність при народженні або в ранньому віці. життя; виплати на освіту; виплати по догляду за дитиною; перехідні виплати для втрат годувальника та одиноких, розлучених і осіб, які живуть окремо; виплати для сімейних медсестер; допомога на поховання; авансові виплати аліментів для дітей, які перевищують відшкодування від материнської відповідальності. Норвегія ратифікувала C102, хоча в результаті ратифікації Конвенції про допомогу по інвалідності, старості та втраті годувальника 1967 року (№ 128) і відповідно до статті 45 цієї Конвенції деякі частини C102 більше не застосовуються. Таким же чином, частина III C102 більше не застосовується внаслідок ратифікації Конвенції про медичну допомогу та допомогу в разі хвороби 1969 року (№ 130).

Допомога по старості ділиться на дві частини. Базова пенсія залежить від проживання в Норвегії (40 років). Схема додаткової допомоги не є ані частиною комплексної програми національного страхування, ані частиною програми

соціальної допомоги. Вона повністю фінансується з центрального урядового бюджету і управляється Норвезькою службою праці та соціального забезпечення. Допомога по інвалідності виплачується особам, чия здатність до доходу постійно знижується принаймні на 50 відсотків через хворобу, травму або дефект, за умови, що вони були застраховані протягом щонайменше трьох років до настання непередбачуваного випадку. Відповідальність моряків щодо забезпечення своїх прав є більш гострою у зв'язку з тим, що вони змушені приєднуватися до системи на добровільній основі. Їхня відповідальність є більшою, ніж у тих, хто працює на березі, оскільки міжнародний характер справи ускладнює виконання державою своєї ролі правозастосування (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Польський режим соціального забезпечення застосовується відповідно до Регламенту 883/2004 та міжнародних договорів, укладених з Боснією та Герцеговиною, Сербією та Чорногорією, Македонією, США, Канадою, Квебеком, Кореєю, Австралією, Україною та Молдовою. Втім, жодна з угод, з США, Канадою, Австралією та Україною не містять спеціальні положення щодо моряків, за винятком угоди з колишньою Югославією, яка зараз застосовується до Боснії та Герцеговини, Сербії, Чорногорії та Македонії, яка застосовує принцип держави прапора. Польська служба соціального забезпечення (Zakład Ubezpieczeń Społecznych - ZUS) і Норвезька NAV уклали угоду на основі статті 16 Регламенту № 883/2004, згідно з якою моряки, які проживають у Польщі та працюють на борту суден, що плавають під прапором NIS залишаються охопленими польським соціальним забезпеченням. Обов'язковий режим поширюється на резидентів Польщі, які працюють на польського роботодавця, але не на тих, чий роботодавець знаходиться за межами Польщі. Згідно зі статтею 7 Закону від 13 жовтня 1998 року про систему соціального страхування (Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych), право на добровільне страхування допомоги по старості та інвалідності надається особам, які не відповідають умовам для обов'язкового страхування таким страхуванням. Те саме стосується страхування на випадок хвороби, нещасного

випадку та медичного страхування, тобто ті, хто проживає в Польщі, але працює на борту суден під іноземним прапором, мають право на добровільне медичне страхування лише шляхом сплати внеску до Національного фонду здоров'я (NFZ), розмір якого розраховується відповідно до періоду, протягом якого моряк не мав медичної страховки в Польщі. Відповідно до розділу 68(8)(a) Закону про медичні послуги зі змінами, внесеними в 2015 році, цей період не включає час, протягом якого моряк працював на борту судна під іноземним прапором, і, таким чином, запитувана плата може бути або дуже низьким, або взагалі відсутньою. Польща не гарантує рівне ставлення до моряків як до берегових працівників (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Польська система соціального забезпечення фінансується як за рахунок соціальних внесків, так і за рахунок податків (хоча це не цільові податки). Є дві гілки. Соціальне страхування покриває допомогу по старості, допомогу по інвалідності, допомогу у зв'язку з хворобою та вагітністю та пологами, а також страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, тоді як система соціального забезпечення передбачає медичне страхування, допомогу по безробіттю та сімейні допомоги. Соціальне страхування, медичне страхування та допомога по безробіттю фінансуються за рахунок соціальних внесків, хоча держава покриває дефіцит і фінансує деякі виплати, наприклад деякі медичні послуги, за рахунок податків. Система соціального забезпечення та сімейні виплати фінансуються за рахунок податків. Фінансування довгострокових виплат (наприклад, допомоги по інвалідності та допомоги у зв'язку з втратою годувальника) здійснюється за допомогою розподільної системи. Схема старості є змішаною, складається з першого рівня, що фінансується на основі принципу «виплачуєш», і накопичувального другого рівня. Внески сплачують як роботодавці, так і працівники. Однак у випадку, коли моряки працюють на судні під прапором третьої країни, добровільні платежі приймаються, але лише самими моряками (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Польське законодавство передбачає дострокову пенсію, яка застосовується до моряків за умови дотримання деяких вимог, що дає їм право виходити на пенсію у віці 55 років, якщо вони жінки, і в 60 років, якщо вони чоловіки. Польські профспілки уклали договори з Норвезькою асоціацією судновласників, згідно з якою включено виплати польській системі соціального забезпечення (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Режим соціального забезпечення в Румунії застосовується відповідно до Регламенту 883/2004 та міжнародних договорів, укладених з Албанією, Алжиром, Канадою, Чилі (не чинний), Квебеком, Кореєю (Республікою), Лівією, Македонією, Молдовою, Марокко, Чорногорією, Перу (не набула чинності), Сербією, Туреччиною, Україною. Деякі з них конкретно стосуються моряків та їхнього соціального страхування: принцип прапора використовується в угодах із Сербією; резиденція моряка використовується в угодах з Албанією, Канадою та Квебеком. Незважаючи на те, що Румунія ратифікувала MLC 2006 року, країна ще не запровадила його, включаючи Регламент 4.5, Стандарт A4.5 та Керівний принцип B4.5. Відповідно, застосовуються загальні положення щодо доступу до системи, тобто моряки, які проживають у країні, найняті роботодавцем із третьої країни та працюють на борту судна під прапором третьої країни, не охоплюються тими філіями, які фінансуються за рахунок соціальних внесків.

Румунська система фінансується за рахунок соціальних внесків, хоча держава покриває дефіцит державного соціального страхування та фінансує соціальну допомогу. Система базується на допомогах, що сплачуються за рахунок внесків (по старості, по безробіттю, медичне страхування, відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами та допомога по догляду за дитиною, батьківські виплати) і виплатах, які не залежать від внесків (державна допомога на дітей та сім'ї, екстрена допомога та фінансова допомога, допомога по інвалідності). Незастраховані особи мають доступ лише до мінімального пакету медичних послуг (невідкладна операція, пологи, туберкульоз та інші епідемічні захворювання). Цільових податків немає. Виплати по старості, інвалідності та у зв'язку з втратою годувальника

охоплюються тією ж ставкою. Вони управляються на основі оплати за використання. Місцева влада також підтримує соціальну допомогу. У країні діє єдина ставка податку в 10%, а соціальні внески, що сплачуються роботодавцями, стали обов'язком працівників: 25% для внесків на соціальне страхування, 10% для внесків на медичне страхування та 2,25% для страхування праці (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

У Звіті (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022) наголошується, що Угода про вихід Великої Британії з Європейського Союзу продовжила застосування Регламенту 883/2004 протягом перехідного періоду, який тривав до 31 грудня 2020 року.

Угоди про торгівлю та співробітництво між ЄС і Великобританією про координацію соціального забезпечення регулює транскордонні трудові ситуації між Великобританією та державами-членами ЄС. Мобільність з Ісландією, Ліхтенштейном і Норвегією охоплюється іншою угодою. Стаття SSC.11 застосовується до відряджених працівників іншим способом, ніж Регламент 883/2004, оскільки вона передбачає лише правило країни походження до 24 місяців і не дозволяє продовження на 5 років за згодою відповідних органів. SSC.12 застосовується до працівників, зайнятих у більш ніж одній країні одночасно, на умовах, подібних до тих, що передбачені Регламентом 883/2004, тобто якщо значна частина роботи виконується в країні проживання працівника, останній буде застосовувати замість держави прапора. Якщо ні, а держава прапора є третьою державою, застосовна буде країна проживання роботодавця. Соціальне забезпечення резидентів ЄС/Великобританії є подібним до того, що було до Угоди про вихід (за винятком відряджених працівників), включаючи прецедентне право Суду.

Великобританія уклала міжнародні договори з питань соціального забезпечення з Австрією, Бермудськими островами, Барбадосом, Канадою, Чилі, островом Мен, Кіпром, Фінляндією, Джерсі та Гернсі, Ізраїлем, Ямайкою, Японією,

Мальтою, Маврикієм, Норвегією, Філіппінами, Південною Кореєю (ROK), Іспанією, Швецією, Швейцарією, Туреччиною, Сполученими Штатами Америки, Боснією та Герцеговиною, Хорватією, Сербією, Чорногорією та Македонією. Деякі з них конкретно стосуються моряків та їх соціального забезпечення: принцип держави прапора використовується в угоди з Чилі, островом Мен, Джерсі та Гернсі, Ямайкою, Маврикієм (за винятком останніх чотирьох країн), Боснією та Герцеговиною, Хорватією, Сербією, Чорногорією та Македонією (якщо судновласник і моряк не проживають в одній країні), Швейцарією (місце діяльності Shipowner у Великобританії також відповідає вимогам). Місце проживання моряка вказано в угодах з Бермудськими островами, Японією, Кореєю, Норвегією, США. Зареєстроване місцезнаходження роботодавця є сполучним фактором, який використовується в угодах з Барбадосом, Філіппінами (для обох країн, за винятком випадків, коли місце проживання моряка та значна частина його /її робота в тій самій країні) (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Національні положення системи Сполученого Королівства не розглядають випадки, коли моряки проживають у країні, але працюють на борту суден, з якими Сполучене Королівство не має жодних угод і з якими застосовуються міжнародні угоди. Сплата моряком національного страхування Великобританії залежить від його місця проживання, бази роботодавця, де надається робота та типу наданої роботи. У цьому ключі існує різниця між резидентами Великобританії, які працюють на роботодавця у Великобританії, або на борту судна під прапором Великобританії, або на континентальному шельфі Великобританії, та іншими моряками, найнятими іноземцями (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

В інших публікаціях (Basurko O.F., 2017) визначається, що моряки є категорію працівників, які мають особливі умови праці і виконую роботу в особливому контексті. Враховуючи це в державах Європейського Союзу запроваджується національне законодавство зі спеціальними стандартами, які

адаптовані до особливих обставин діяльності щодо регулювання робочого часу та системі представництва працівників. При цьому враховується особливість діяльності моряків, оскільки вони працюють в найбільш стратегічному секторі, зокрема 80% світової торгівлі відбувається на морі. Фактично йдеться про комерційну конкурентоспроможність відбувається за рахунок ефективного доступу до міжнародних морських послуг та їх вартості.

В рамках соціальної політики співтовариства спеціальне або інше регулювання становища працівників у морському секторі, як це традиційно відбувалося в національних правах, не вважалося необхідним, але також не було потрібним посилення захисту працівників надання послуг на борту суден відповідно до мінімальних міжнародних стандартів МОП або ІМО. Серед набору Директив, з яких можуть бути виключені моряки, є набір соціальних Директив, пов'язаних із випадками ділової чи економічної кризи. Це стосується Директиви 2008/94/ЄС щодо захисту працівників у разі неплатоспроможності їх роботодавця, Директиви 98/59/ЄС про наближення законодавства держав-членів стосовно колективних звільнень або Директиви 2001 /23/ЕС щодо наближення законодавства держав-членів стосовно захисту прав працівників у разі передачі підприємств, підприємств або частин підприємств. В ЄС постійно неодноразово визнавалася необхідність вирішення проблеми повного або загалом випадкового виключення морських секторів із деяких соціальних директив. Втім, першочерговими завданнями було вирішення проблем з соціальними умовами та зайнятістю моряків (Basurko O.F., 2017).

Відповідно до стандарту A4.5 (2) і (10), Уряд Австралії (Social security protection for seafarers, 2023) визначив такі галузі соціального захисту: медичне обслуговування; допомога по хворобі; допомога по безробіттю; допомога по старості; допомога у разі нещасного випадку на виробництві; сімейна допомога; допомога по вагітності та пологах; допомога по інвалідності та у зв'язку з втратою годувальника. Всі ці послуги можуть отримувати моряки.

В Австралії прийнято низку правових актів щодо соціального захисту моряків (Australia – Sources, 2023), зокрема: Австралія Угода МОП-ІМО, 2011 р.,

Керівництво MLC, 2013 р., Морський наказ 11 (Умови життя і праці на суднах), 2013 р., Морський орден 14 (проживання), 2007 р., Морський наказ 28 (Операційні стандарти та процедури), 2012 р., Морський орден 3 (морська кваліфікація), 2013 р., Морський наказ 9 (Здоров'я - медична придатність), Закон «Про судноплавство» (внесення відповідних змін), 2012 р., № 129.

Європейська Комісія (State aid: Commission approves prolongation of Irish scheme to refund employers' social security contributions in respect of seafarers on certain vessels, 2022) схвалила продовження ірландської схеми відшкодування внесків роботодавців на соціальне страхування щодо моряків на певних суднах в контексті державної допомоги. Метою схеми є підвищення привабливості для ірландських судноплавних компаній щодо працевлаштування моряків, тим самим підвищуючи конкурентоспроможність ірландського судноплавного сектору. Захід спочатку був схвалений Комісією у вересні 1999 року (SA.10506), продовжений у 2005 р. (SA.19574), 2011 р. (SA.33606) і 2018 р. (SA.49248), термін дії якого закінчується 31 грудня 2022 року. Ірландія повідомила про продовження схеми до 31 грудня 2028 року зі збільшенням бюджету на 300 000 євро, що довело загальний бюджет до 4,2 мільйона євро. Згідно зі схемою, допомога матиме форму відшкодування внесків на соціальне страхування роботодавцям моряків, які працюють на суднах, зареєстрованих у реєстрі судноплавства держави-члена Європейської економічної зони, які є самохідними та мають тоннаж понад 100 тонн брутто. Комісія оцінила схему згідно з правилами державної допомоги ЄС, зокрема відповідно до статті 107(3)(c) Договору про функціонування Європейського Союзу та Рекомендацій щодо державної допомоги морському транспорту. Комісія виявила, що схема продовжує бути необхідною та прийнятною для сприяння привабливості працевлаштування моряків в Ірландії та підвищення конкурентоспроможності ірландських операторів суден. Крім того, Комісія дійшла висновку, що цей захід залишається пропорційним, оскільки він обмежений необхідним мінімумом і має обмежений вплив на конкуренцію та торгівлю між державами-членами. На цій основі Комісія встановила, що продовження схеми відповідає правилам ЄС щодо державної допомоги.

Отже, проведений автором цього дисертаційного дослідження аналіз науково-прикладних джерел зарубіжних фахівців показав існування активної діяльності в створенні умов для соціального захисту моряків як окремої категорії, так і продемонстрував наявність низки проблем щодо підтримки моряків і створення окремих умов соціального захисту і соціального забезпечення як його складової.

Основним документом щодо змін в правовому полі багатьох держав стала Конвенція 2006 р. про працю в морському судноплавстві, ратифікація якої визначила зміни в національних законодавствах багатьох зарубіжних держав. Останні автором цього дисертаційного дослідження було класифікована за декілька ознаками:

- ратифікація Конвенції та зміни в національному законодавстві: Австралія; Великобританія; Данія; Італія; Кіпр; Мальта; Нідерланди; Нова Зеландія; Норвегія; Франція; Хорватія;

- ратифікація Конвенції без застосування в національному законодавстві: Румунія;

- використання умов соціального захисту «держави прапора» і «держави проживання моряка» через окремі договори: Бельгія; Великобританія; Данія; Італія; Кіпр; Мальта; Нідерланди; Норвегія; Франція (тільки для французьких моряків); Хорватія;

- використання умов соціального захисту «держави прапора»: Австрія; Алжир; Аргентина; Боснія; Бразилія; Велика Британія; Великобританія; Венесуела; Габон; Гернсі; Герцеговина; Греція; Джерсі; Єгипет; Ізраїль; Кабо-Верде; Канада (і окремо Квебек); Канальські острови; Косово; Кот-д'Івуару; Маврикія; Македонія; Марокко; Монако; острів Мен; Сербія; Сирія; Словацька Республіка; Сполучені Штати; Туніс; Туреччина; Уругвай; Філіппіни; Чилі; Чорногорія; Швейцарія; Ямайка;

- використання умов соціального захисту «держави проживання моряка»: Австралія; Албанія; Алжир; Аргентина; Бермудські острови; Боснія; Бразилія; Ватикан; Герцеговина; ДР Конго; Ізраїль; Індія; Канада (також окрема угода з

Квебеком); Косово; КЮР Македонія; Марокко; Молдова; Норвегія; Південна Корея; Сан-Марино; Сербія; Сполучені Штати; США; Туніс; Туреччина; Уругвай; Філіппіни; Чилі; Чорногорія; Японія;

- використання умов соціального захисту «місцезнаходження роботодавця»: Канада (також окрема угода з Квебеком); Японія; Південна Корея; Нідерланди; Сербія; Барбадос; Філіппіни;

- угоди, що не містять спеціальні положення щодо моряків: Польща;

- дискримінаційні вимоги щодо окремих категорій моряків або повністю всіх категорій моряків, зокрема: Нідерланди (дискримінація капітанів-нерезидентів); Італія, Великобританія (зарплатня моряків з третіх держав); Словаччина (умови соціального захисту регулюються контрактами, а не законами); Чеська Республіка та Ірландія (для роботи капітанів визначено умови щодо громадянства держави та освіти);

- привілеї для моряків-іноземців у порівнянні з моряками-громадянами держави: Греція; Данія (профспілки заключають контракти);

- відсутня дискримінація щодо моряків-іноземців: Швеція, Литва, Польща (іноземці користуються тими самими вимогами до соціального захисту як і громадяни держав); Німеччина, Франція, Іспанія (прийнято закони, які унеможливають дискримінацію моряків-іноземців);

- прийняття правових актів стосовно соціального захисту моряків: Франція; Норвегія; Бельгія; Хорватія; Кіпр; Данія; Італія; Мальта; Нідерланди; Норвегія; Австралія;

- прийняття правових актів щодо пільг для моряків: Хорватія; Данія;

- спеціальні режими соціального забезпечення: Франція; Нова Зеландія.

2.3. Організаційні особливості моделі публічного управління соціальним захистом моряків в державах світу

В публічному управлінні соціальним захистом моряків в різних державах світу приймають участь різні суб'єкти: державні, недержавні, неформальні, приватні. Так, в Австрії (International Organisations. Social Security Organisations in Other Countries, 2023):

- органи державної влади: Федеральне міністерство праці, соціальних справ і захисту прав споживачів і Федеральне міністерство фінансів, які забезпечують загальний нагляд;

- недержавний сектор: Федерація австрійських установ соціального страхування, що складається з самоврядних пенсійних установ з обраними представниками застрахованих осіб та роботодавців, координує програму;

- приватний сектор на партнерських умовах: Установа пенсійного страхування розпоряджається 85% усіх пенсій. Лікарняні каси збирають внески та перераховують їх установам пенсійного страхування та ведуть облік внесків для окремих працівників.

В Бельгії:

- державна установа – приватний сектор (державно-приватне партнерство з делегуванням функцій держави): Національне управління соціального захисту збирає внески; Національне пенсійне управління керує пенсіями за віком та втратою годувальника та відповідає за фінансове управління програмою; Національний інститут страхування на випадок хвороби та інвалідності призначає допомогу по інвалідності.

В Канаді:

- органи виконавчої влади: Міністерство зайнятості та соціального розвитку Канади через районні та місцеві відділи адмініструє програми загального, соціального страхування (СРР) і соціальної допомоги;

- спеціально створені установи: Агентство доходів Канади збирає внески для програми соціального страхування (СРР);

- урядові структури та неурядові органи на правах партнерства: Департамент доходів Квебеку та Пенсійна рада Квебеку адмініструвати та збирати внески для програми соціального страхування (QPP).

В Чилі:

- органи державної влади: Міністерство праці та соціального захисту через Пенсійне управління забезпечує загальний нагляд;

- спеціально створені органи: Індивідуальні компанії з управління пенсійними фондами (AFP) керують індивідуальними рахунками та збирають внески;

- неурядові організації: Інститут соціального забезпечення адмініструє програми соціального страхування та допомоги.

В Хорватії є різні суб'єкти публічного управління для різних видів соціального захисту, зокрема:

а) для соціального страхування:

- органи державної влади: Міністерство праці та пенсійного забезпечення здійснює загальний правовий нагляд; Міністерство Фінансів забезпечує фінансовий нагляд;

- територіальні органи виконавчої влади: Податкові органи при Міністерстві фінансів збирають внески;

- спеціально створені установи: Хорватський інститут пенсійного страхування розпоряджається пільгами; Інститут медичної експертизи, професійної реабілітації та зайнятості людей з інвалідністю відповідає за медичне обстеження.

б) для обов'язкового індивідуального рахунку:

- органи виконавчої влади: Міністерство праці Пенсійна система забезпечує загальний правовий нагляд.

- державні установи: Хорватське агентство з нагляду за фінансовими послугами забезпечує фінансовий нагляд; Центральний реєстр афілійованих осіб веде облік учасників обов'язкових пенсійних фондів, веде індивідуальні рахунки та розпоряджається коштами;

- територіальні органи виконавчої влади: Податкові органи при Міністерстві фінансів збирають внески;

- приватний сектор: Пенсійні страхові компанії надають виплати.

На Кіпрі:

- органи виконавчої влади: Послуги соціального страхування Міністерства праці, соціального забезпечення та соціального страхування, яким керує тристороння дорадча рада соціального страхування та директор служби соціального страхування, збирає внески та керує програмою.

В Чеській Республіці:

- органи виконавчої влади: Міністерство праці та соціальних питань забезпечує загальний нагляд і відповідає за розробку політики для всіх сфер соціального забезпечення, крім медичного страхування;

- державні установи: Чеське управління соціального забезпечення збирає та адмініструє внески, а також надає виплати для програми соціального страхування через своє центральне управління та 77 районних адміністрацій; Бюро праці виплачувати допомогу на поховання.

В Данії:

- органи виконавчої влади: Міністерство зайнятості забезпечує загальний нагляд та національне адміністрування універсальної програми;

- спеціально створені органи: Орган фінансового нагляду Данії курує універсальну програму;

- державні установи: Установа додаткового пенсійного забезпечення ринку праці, незалежна установа, очолювана двосторонньою радою директорів, адмініструє та збирає внески для програми соціального страхування.

В Естонії виокремлюються два блоки публічного управління соціальним захистом по двом різним напрямам, зокрема:

а) для загального соціального страхування та соціальної допомоги:

- органи виконавчої влади: Мінсоц відповідає за загальне керівництво та нагляд;

- державні установи: Департамент соціального страхування відповідає за

загальне планування та координацію; Податкова та митна служба збирає внески;

- спеціально створені організації: Естонський фонд страхування на випадок здійснює призначення надбавки за працездатністю (з 01.07.2016);

- органи місцевого самоврядування: Органи місцевого самоврядування виплачують допомогу на поховання.

б) для обов'язкового індивідуального рахунку:

- органи виконавчої влади: Міністерство Фінансів здійснює нагляд за Органом фінансового нагляду та Реєстратором Естонського центрального реєстру цінних паперів;

- спеціально створені державні органи: Орган фінансового нагляду контролює постачальників фінансових послуг, включаючи компанії з управління пенсійними фондами та компанії зі страхування життя; Реєстратор Центрального реєстру цінних паперів Естонії відкриває пенсійний рахунок для кожної застрахованої особи.

В Фінляндії:

- органи державної влади: Міністерство соціальних справ та охорони здоров'я забезпечує загальний нагляд.

- державні установи: Установа соціального страхування, якою керує керівний орган, призначений парламентом, керує універсальною програмою через окружні офіси. П'ять страхових округів визначають вимоги щодо пенсій за віком та у зв'язку з втратою годувальника; Центр пенсійного забезпечення по інвалідності визначає питання про призначення пенсії по інвалідності; Фінський центр пенсій, яким керує тристороння правління, контролює програму соціального страхування; Фінансовий нагляд здійснює нагляд за перевізниками;

- некомерційні організації: Ліцензовані некомерційні страхові компанії, пенсійні фонди та фонди є носіями виплат соціального страхування та збирають внески.

В Німеччині:

- органи державної влади: Федеральне міністерство праці та соціальної політики забезпечує загальний нагляд; Федеральний інститут страхування

контролює Федеральне пенсійне страхування Німеччини; Федеральне німецьке пенсійне страхування адмініструє програму спільно з регіональними управліннями та органом пенсійного страхування залізничників і моряків;

- державні установи: Офіси соціального забезпечення керують програмою підтримки базового доходу;

- неурядові партнерські установи: Лікарняні каси збирають внески та передають їх до федеральних установ пенсійного страхування Німеччини.

В Греції:

- органи державної влади: Міністерство праці та соціального захисту забезпечує загальний нагляд;

- державні установи: Єдиний фонд соціального страхування (ЕФКА), якою керує керуючий і рада директорів, збирає внески та керує програмою через філії.

В Угорщині:

- органи державної влади: Міністерство людських можливостей забезпечує загальний нагляд;

- державні установи: Державне казначейство Угорщини здійснює через районні відділи виплати допомоги по старості, інвалідності та втраті годувальника; Національна податкова та митна адміністрація збирає внески;

- органи місцевого самоврядування: Департамент реабілітації муніципального уряду Будапешта контролює оцінку інвалідності.

В Індії:

- органи державної влади: Міністерство праці та зайнятості забезпечує загальний нагляд за більшістю схем; Центральні та державні органи влади керують схемою винагороди; Міністерство сільського розвитку забезпечує загальний нагляд за схемами соціальної допомоги;

- державні установи: Організація фонду забезпечення працівників здійснює адміністрування програми резервного фонду через регіональні, субрегіональні, інспекційні та субрахунки; Національна програма соціальної допомоги керує програмами соціальної допомоги за віком, інвалідністю та у зв'язку з втратою годувальника;

- дорадчі партнерські органи: Центральна опікунська рада Фонду забезпечення працівників через тристоронній орган, до складу якого входять представники уряду, роботодавців і працівників, керує фондами.

В Ірландії:

- державні установи: Управління з питань зайнятості та соціального захисту населення адмініструє програми соціального страхування та соціальної допомоги; Податкові комісії збирають внески для застрахованих осіб.

В Італії:

- органи державної влади: Міністерство праці та соціальної політики та Міністерство економіки та фінансів забезпечують загальний нагляд;

- державні установи: Національний інститут соціального забезпечення збирає внески та адмініструє національну програму через свої філії та адмініструє низку спеціальних програм для певних категорій застрахованих працівників.

В Японії:

- державні установи: Пенсійне бюро Міністерства охорони здоров'я, праці та соціального забезпечення контролює як національну програму пенсійного забезпечення, так і програму пенсійного забезпечення працівників; Пенсійна служба Японії, якою керує Міністерство охорони здоров'я, праці та соціального забезпечення, керує обома програмами на національному рівні; Пенсійна служба Японії збирає внески, надає консультаційні послуги та виплачує виплати для обох програм через свої філії.

В Кореї:

- органи державної влади: Міністерство охорони здоров'я та соціального забезпечення забезпечує загальний нагляд;

- державні установи: Національна пенсійна служба адмініструє програму та виплачує допомогу.

В Латвії:

- органи державної влади: Міністерство добробуту забезпечує загальний нагляд;

- державні установи: Державне агентство соціального страхування веде

грошові виплати та індивідуальні рахунки; Служба державних доходів збирає внески; Комісія ринку фінансів і капіталу здійснює нагляд за розпорядниками активів;

- державно-приватне партнерство: Менеджери активів керують індивідуальними рахунками.

На Мальті:

- органи державної влади: Міністерство у справах сім'ї, прав дитини та соціальної солідарності забезпечує загальний нагляд;

- державні установи: Управління соціального забезпечення адмініструє програми; Комісар податкової служби збирає внески.

В Нідерландах:

- спеціально створені державні органи: Нідерландська інспекція праці здійснює загальний контроль за збором та виплатою грошової допомоги; Департамент національних доходів Податкової та митної адміністрації збирає внески; Інститут пільг працівників призначає допомогу по інвалідності;

- приватний сектор: Банк соціального страхування здійснює призначення пенсій за віком та у зв'язку з втратою годувальника; Роботодавці виплачують працівникам допомогу по інвалідності протягом перших двох років.

У Новій Зеландії:

- державні установи: Сервісна лінія Робота та дохід, при Мінсоцрозвитку, здійснює управління пенсіями та допомогами через свої місцеві відділення.

В Норвегії:

- органи державної влади: Міністерство охорони здоров'я, Міністерство у справах дітей та рівності та Міністерство праці та соціальних питань забезпечують загальний нагляд;

- державні установи: Норвезьке управління праці та соціального забезпечення (NAV) адмініструє програми на національному рівні. Локальні служби NAV адмініструють програми локально; Місцева податкова служба кожного муніципалітету зазвичай збирає внески; Орган фінансового нагляду Норвегії забезпечує загальний нагляд за програмою обов'язкового професійного

пенсійного забезпечення;

- приватні установи: Зареєстровані професійні пенсійні фонди керують власними обов'язковими програмами професійного пенсійного забезпечення.

В Польщі:

- органи державної влади: Міністерство сім'ї, праці та соціальної політики забезпечує загальний нагляд;

- державні установи: Установа соціального страхування збирає внески та адмініструє програми соціального страхування та NDC; Управління фінансового нагляду Польщі здійснює нагляд за компаніями з управління пенсійними фондами;

- приватні установи: Адміністрування індивідуальних рахунків здійснюють компанії з управління пенсійними фондами.

В Португалії:

- органи державної влади: Міністерство праці, солідарності та соціального захисту здійснює загальний нагляд через Державний секретаріат соціального забезпечення;

- державні установи: Інститут соціального забезпечення адмініструє програму через Національний пенсійний центр; Інститут фінансового менеджменту соціального забезпечення збирає та розпоряджається внесками.

В Республіці Північна Македонія:

- спеціально створений органи: Фонд пенсійного страхування та інвалідності.

У Словацькій Республіці:

- органи державної влади: Міністерство праці, соціальних питань та сім'ї забезпечує нагляд за програмами соціального страхування та універсальними;

- державні органи: Агентство соціального страхування адмініструє програму соціального страхування та збирає внески для програм соціального страхування та індивідуальних рахунків; Головне управління праці, соціальних питань та сім'ї керує універсальною програмою; Національний банк Словаччини ліцензує та здійснює нагляд за пенсійними фондами за програмою індивідуальних рахунків;

- приватний сектор: Ліцензовані компанії з управління пенсійним забезпеченням керувати індивідуальними обліковими записами.

В Словенії:

- органи державної влади: Міністерство праці, сім'ї, соціальних справ та рівних можливостей забезпечує загальний нагляд; Міністерство фінансів збирає внески через Фінансову адміністрацію Республіки Словенія;

- державні установи: Інститут пенсійного страхування та страхування на випадок інвалідності Словенії, через дев'ять регіональних підрозділів, адмініструє програми.

В Іспанії:

- органи державної влади: Міністерство зайнятості та соціальних питань забезпечує загальний нагляд;

- державні установи: Головне казначейство соціального забезпечення адмініструє доходи системи соціального захисту, реєструє роботодавців і застрахованих осіб, збирає внески; Національний інститут соціального забезпечення, незалежна установа при Міністерстві зайнятості та соціальних справ, адмініструє програму соціального страхування та виплачує допомогу; Інститут людей похилого віку та соціальних служб, підпорядковані Міністерству зайнятості та соціальних справ або більшості автономних регіонів, керують пенсіями, що не здійснюються за рахунок внесків, і додатковими виплатами в натуральній формі для людей похилого віку та людей з обмеженими можливостями.

В Швейцарії:

- державні органи: Соціальне страхування (базова пенсія) Федеральний департамент внутрішніх справ забезпечує загальний нагляд; Федеральне управління соціального страхування здійснює контроль за виконанням законодавства; Центральний офіс компенсацій веде реєстр усіх застрахованих осіб та пенсіонерів; Вища комісія з нагляду за професійними пенсіями контролює обласну владу;

- приватні установи: Децентралізована мережа кантональних, промислових і федеральних компенсаційних фондів збирає та реєструє внески та виплачує пенсії; Близько 1648 (2016) зареєстрованих професійних пенсійних інститутів керують програмою;

- органи місцевого самоврядування: Обов'язкова професійна пенсія
Регіональна влада забезпечує прямий нагляд.

В Об'єднаному Королівстві:

- державні установи: Пенсійна служба Управління праці та пенсійного забезпечення здійснює управління державною пенсійною системою та надає послуги та підтримку пенсіонерам; Податкове та митне управління Її Величності адмініструє систему внесків на національне страхування; Центр зайнятості Плюс Департаменту праці та пенсійного забезпечення здійснює пільги особам працездатного віку та допомагає їм у працевлаштуванні.

В Сполучених Штатах Америки:

- державні установи: Адміністрація соціального захисту, незалежний орган виконавчої гілки влади, адмініструє програми через регіональні програмні центри, районні відділення та відділення; Департамент казначейства контролює збір податків на соціальне страхування через Службу внутрішніх доходів і контролює виплату допомоги та управління коштами (International Organisations. Social Security Organisations in Other Countries, 2023).

В процесі публічного управління соціальним захистом вагому роль посідають неурядові організації, які працюють за принципами громадських та професійних об'єднань. Так, Рада добробуту австралійських моряків (Australian Seafarers' Welfare Council, 2023) робить акцент на безпечній роботі та функціонуванні галузі. В контексті *Конвенції про працю в морському судноплаванні 2006 року* подібні ради з соціального забезпечення тепер потрібні на портовому, регіональному та національному рівнях. Австралія створила Австралійську раду з питань добробуту моряків (ASWC), щоб забезпечити відповідність умов соціально-побутового забезпечення та допомогти в координації портових і регіональних комітетів із соціального забезпечення. До Австралійської ради добробуту моряків входять представники таких організацій: Австралійське товариство добробуту моряків; Австралійське управління безпеки на морі (AMSA); Австралійське бюро транспорту та безпеки (ATSB); Hunterlink National; Міжнародна федерація транспортників; Maritime Industry Australia Ltd (MIAL); Австралійська морська

промисловість; Mission to Seafarers; Порти Австралії; RightShip (правильні кораблі); Shipping Australia Limited (австралійське судноплавство); Стелла Маріс; Асоціація моряків Tas Bull.

Соціальне забезпечення моряків в ЄС (Social security coverage for seafarers is rather a matter of cooperation, 2022) розглядається також як питання співпраці між національними органами влади. Проблемними є питання соціального захисту моряків, оскільки вони мають короткострокову зайнятість і працюють під прапорами інших держав. Багато країн не гарантують, що всі моряки, які постійно проживають на їхній території, користуються захистом соціального забезпечення у відповідних галузях. Зокрема, деякі європейські країни не гарантують рівного ставлення до моряків і берегових робітників щодо захисту соціального забезпечення у випадку моряків, які працюють на борту іноземних суден (окрім Європейського Союзу (ЄС)).

Європейська федерація працівників транспорту (ETF) доручила Всесвітньому морському університету (WMU) оцінити, чи національні закони та нормативні акти в 10 країнах Європейського Союзу (ЄС) (Бельгія, Хорватія, Кіпр, Данія, Франція, Італія, Мальта, Нідерланди, Польща та Румунія), одній країні Європейської економічної зони (ЄЕЗ) (Норвегія) та Сполучене Королівство (Велика Британія) забезпечують соціальне страхування для моряків, які проживають у державах-членах ЄС/ЄЕЗ, Швейцарії (CH) або Великобританії. Комунікація, співпраця та координація між країнами залишаються пріоритетом у питаннях соціального забезпечення. Після проведеного аналізу пропонується кілька ключових сфер втручання, щоб заповнити наявні прогалини в чинному законодавстві та нормативних актах і встановити кращі способи, якими моряки можуть отримати користь від комплексного соціального забезпечення: 1) на інституційному рівні ЄС/ЄЕЗ/CH: підхід до соціального забезпечення європейських моряків слід розглядати як справу ЄС; адміністративне співробітництво між ЄС/ЄЕЗ/Чехією/Великим Королівством має бути посилено; 2) на національному рівні: необхідно покращити освіту та інформацію про системи соціального забезпечення; необхідно розглянути випадки проживання моряків на

їхній території, на які не поширюється дія регламенту 883/2004; включати та сприяти включенню захисту соціального забезпечення; дотримання та забезпечення виконання положень національного соціального забезпечення має бути посилено (Social security coverage for seafarers is rather a matter of cooperation, 2022).

Зважаючи на глобальний характер судноплавства, завданням залишається забезпечення повноцінної системи соціального забезпечення для моряків, але це, швидше за все, справа доброї волі на рівні національних органів влади та співпраці між різними адміністраціями (Social security coverage for seafarers is rather a matter of cooperation, 2022).

В інших джерелах (Payment of Social Security of Seafarers) ще однією з проблем публічного управління є виплата соціального страхування моряків. При цьому моряків вважають вразливою групою, оскільки вони мають більш високий ризик бути жертвами експлуатації, насильства та жорстокого поводження або постраждати від будь-якої несправедливості. Сектор мореплавства охоплює широкий спектр діяльності, починаючи від коротких рейсів на поромі до далеких рейсів на танкерах, які перевозять небезпечні вантажі. Вони діють у межах різних національних юрисдикцій і підпадають під різні міжнародні та національні закони. Відповідно є труднощі при визначенні, який має бути застосовний закон чи інший правовий акт при сплаті внесків на соціальне страхування.

На Мальті працевлаштування регулюється Законом про зайнятість і трудові відносини (EIRA) і допоміжним законодавством. Однак працевлаштування моряків регулюється іншими правовими джерелами, крім EIRA. Згідно зі статтею 39 EIRA, зайнятість моряків регулюється Законом про торговельне мореплавство (MSA). Після вступу Мальти до Європейського Союзу європейське законодавство замінило національне. Таким чином, Регламент ЄС 882/2004, який набув чинності в 2010 році, є застосовним законом, коли йдеться про регулювання внесків на соціальне страхування для моряків, які працюють на судні під прапором країни-члена ЄС. З точки зору зазначеного Регламенту, моряки можуть підпадати під дію системи соціального забезпечення лише однієї держави-члена. До введення нового

регламенту ЄС 882/2004 моряки сплачували внески в державі прапора судна з певними винятками. Ця позиція залишилася незмінною навіть після вступу в дію Регламенту ЄС 882/2004. Єдина відмінність, яка виникла між старим і новим положенням, полягає у винятках із правила, оскільки вони були спрощені згідно з новим положенням. Виняток стосується внесків, які включають моряків, які отримують винагороду від «підприємства» в державі-члені, де вони проживають. У такому випадку застосовується законодавство держави-члена проживання (Payment of Social Security of Seafarers).

Трудові відносини моряків досить фрагментовані, тобто особа може мати громадянство однієї держави, працювати через агентство іншої держави та працювати на судні, зареєстрованому в іншій державі. На Мальті моряки, які не проживають у державах ЄС чи ЄЕЗ чи Швейцарії, мають право подати заяву на отримання системи соціального забезпечення у своїй країні проживання. До впровадження Регламенту ЄС/883/2004, щоб бути частиною системи соціального забезпечення Мальти, моряк, який працював на судні під мальтійським прапором, також повинен був проживати на Мальті. Якщо моряк застрахований на Мальті, він отримує Європейську карту медичного страхування (EHIC), а також має можливість вимагати допомоги по безробіттю. Сума сплачених внесків розраховується на основі відсотка тижневої зарплати, якщо остання не перевищує суму 428,54 євро. Якщо зазначений поріг перевищено, то сплачується фіксована сума внесків (Payment of Social Security of Seafarers).

Ідея створення стандартного соціального забезпечення на міжнародному рівні для всіх моряків, включаючи рибалок, є досить амбітною метою (Payment of Social Security of Seafarers).

У Фінляндії публічне управління соціальним захистом моряків будується за принципами державно-приватного партнерства. Приватні страхові установи займаються як статутним, так і добровільним страхуванням. Діяльність у страховому секторі підлягає авторизації. Уряд видає дозвіл страховим компаніям пенсійного страхування, пов'язаних із заробітком, а Орган фінансового нагляду (FIN-FSA) видає дозвіл іншим страховим компаніям. Дозволи надаються за

класами та підкласами страхування відповідно до Закону про класи страхування. Окрім страхових компаній, у сфері страхування працюють: недержавні пенсійні та інші страхові установи; фонди допомоги по безробіттю; пенсійні установи, створені законом (Сермерська установа соціального страхування та Пенсійний фонд моряків). Дозволи на фонди допомоги по безробіттю надаються Міністерством соціальних справ та охорони здоров'я. Окрім приватних пенсійних установ, обов'язковим пенсійним страхуванням, пов'язаним із заробітком, керує Keva та Державне казначейство (Insurance institutions, 2023).

В Індії відповідно до правових актів створено спеціальні установи для забезпечення соціального захисту моряків, зокрема: Національна рада судноплавства; Національна рада з питань добробуту моряків; Фонд забезпечення моряків, в правління якого парламентом обирається шість членів, інші розподіляються між Центральним урядом, судновласниками, моряками та іншими зацікавленими особами (INSTITUTIONS ESTABLISHED under the ACT, 2023).

В Бельгії загальна схема для працівників в основному управляється Національним управлінням соціального захисту (NSSO) та переважно фінансується за рахунок соціальних внесків. Інші фінансові ресурси включають державні субсидії, альтернативне фінансування та інші доходи. Для фінансування бюджету охорони здоров'я використовуються внески на автострахування та лікарняне страхування, а також збір з обороту фармацевтичних препаратів. Як федеральна держава, так і регіони беруть участь у фінансуванні схеми за рахунок державних коштів із загальних ресурсів. Соціальні внески залежать від загальної ставки, а фінансування виплат згідно з принципом загального управління базується на розподільній схемі. Моряки підпадають під спеціальну систему соціального забезпечення під керівництвом комітету моряків Національного управління соціального захисту (NSSO). Система вимагає, щоб моряки були зареєстровані в пуловому списку, який повинен відповідати таким критеріям: проживати в Бельгії та/або бути громадянином ЄС; громадяни країн, які не входять до ЄС, також можуть зареєструватися, але лише у випадку нестачі громадян ЄС; доступ до Списку пулів обмежено одним роком для останнього, але його можна поновлювати

щороку; під час медичного обстеження було визнано фізично та психічно придатним; мати міжнародний сертифікат про вакцинацію, який засвідчує відповідність усім вимогам для роботи за професією; бути в змозі надати копію судимості або іншу необхідну інформацію, що стосується моральних вимог; мати здатність виконувати роботу, на яку претендує моряк. Внески на соціальне страхування сплачуються відповідно до заробітної плати моряка, включаючи стандартну оплату, понаднормову роботу та інші надбавки, призначені моряку. Розрахунок внесків залежить від того, чи зареєстровано судно в державному реєстрі ЄС/ЄЕЗ/СН/УК (з максимального розміру внесків до пенсійної схеми), а також час, проведений у зоні бойових дій або під загрозою піратства. Застосовуються додаткові спеціальні або нестатутні внески. Застосовується принцип співоплати роботодавцем і працівником. Однак судновласники з операційною базою на території Фламандського регіону або в іншій державі-члені ЄЕЗ можуть отримати вигоду від зменшення внесків на соціальне страхування, а судна, зареєстровані в реєстрі держав-членів ЄС/ЄЕЗ/СН/УК, звільняються від внесків роботодавця щодо всіх філій і схем, у рамках яких NSSO організовує збір, за винятком: основного роботодавця внесок (загальний внесок роботодавця): 0,05%, азбестовий фонд: 0,01% (заборгованість лише за роботу з 01/01 по 30/06 за кожен календарний рік); щорічна відпустка (супутники/берегові особи): 15,72%; нестатутні пенсії (на внески, внесені роботодавцем: 8,86%; одноразові виплати на основі результатів: 33%. Судновласник, незважаючи на це, несе відповідальність за декларацію про роботу на борту та розрахунки внесків на тримісячній основі. Зобов'язання поширюється на всіх судновласників незалежно від їх місцезнаходження, якщо вони наймають людей, які охоплені бельгійською системою соціального забезпечення. Існують проблеми із правозастосуванням щодо тих судновласників, які базуються в третіх країнах, хоча їх небагато, оскільки більшість судновласників працюють у Бельгії через RPS (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Режимом соціального забезпечення моряків в Бельгії керує керівний комітет

моряків у Національному офісі соціального забезпечення (NSSO). Цей керівний комітет складається з представників судноплавних компаній і моряків і контролюється федеральними міністрами соціальних справ і зайнятості. NSSO отримує, перевіряє та збирає внески на соціальне страхування, керує пуловим списком і відповідає за надання допомоги по безробіттю. Агентство з охорони здоров'я та інвалідності (HZIV/CAAMI) відповідає за обов'язкове страхування моряків на випадок хвороби та інвалідності. Fedris є страховиком від нещасних випадків на виробництві для екіпажів морських суден. Федеральна пенсійна служба відповідає за призначення та впровадження соціального страхування (Зозуля І.Ю., 2020).

Що стосується ефективного адміністративного співробітництва, то Європейська федерація транспортників (ETF) та бельгійська профспілкова організація ВТВ АВВВ повідомили у жовтні 2020 року про випадки кількох моряків, які проживають у Бельгії та працюють на суднах під прапором Кіпру та Мадейри, які не могли скористатися захистом режиму соціального забезпечення держави прапора. До цього бельгійська адміністрація вже залучала координаційні механізми ЄС, однак проблема не була вирішена, тобто певна кількість моряків (не лише бельгійські, а й польські та румунські) не мають доступу до системи соціального забезпечення, оскільки вони не отримують доступу до кіпрської чи мадейської системи на практичній основі. Кіпр не мав достатніх людських і матеріальних ресурсів для управління системою (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Режим соціального забезпечення Кіпру управляється Службою соціального страхування (Υπηρεσίες Κοινωνικών Ασφαλίσεων), яка фінансується переважно за рахунок соціальних внесків, при цьому уряд забезпечує незначну частину фінансування, тобто застрахованих осіб, роботодавців і держави. На фінансування соціального захисту населення цільові податки не використовуються. Застосовується єдиний загальний набір ставок соціальних внесків. Пенсії за віком та інші довгострокові виплати фінансуються двома рівнями. Основна пенсія

фінансується за розподільною схемою, тоді як додаткова пенсія частково фінансується (премія загального рівня) Службою управління соціальними виплатами (Υπηρεσία Διαχείρισης Επιδομάτων Πρόνοιας), яка забезпечує гарантований мінімальний дохід (Ελλ άχιστο Εγγυημένο Εισόδημα) та Схема підтримки домогосподарств пенсіонерів з низьким доходом (Σχέδιο ενίσχυσης νοικοκυριών συνταξιούχων με χαμηλά εισοδήματα). Останні повністю фінансуються державою. Асимільований заробіток, що підлягає страхуванню, за періоди: безробіття; непрацездатності; материнства; батьківства; інвалідності; військової служби; освіти; відпустки по догляду за дитиною; виховання дитини до 156 тижнів на дитину, наданий жінкам, які мають право на пенсію після 31 грудня 1992 року, які не змогли сплачували внески, оскільки виховували дітей віком до 12 років. Крім того, для підвищення додаткової частини пенсії передбачені перспективні кредити з дня інвалідності або смерті до 63 років. Ставки внесків сплачуються роботодавцем і працівником пропорційно, кожен у розмірі 8,3% від страхового доходу. Для кіпрських роботодавців дозволяються добровільні внески, а також для тих, хто працює за кордоном. Перші – це ті, хто бажає продовжити своє страхування після встановленого періоду обов'язкового страхування, тоді як другі сплачують внески на основі свого фактичного доходу або можуть обрати сплату на тих самих засадах, що й добровільні внески (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Датський режим соціального захисту фінансується в основному за рахунок загального оподаткування. Відповідно, ані роботодавець, ані працівники не зобов'язані сплачувати внески на соціальне страхування, але сплачують податки, а моряки, охоплені системою, повинні сплачувати спеціальну ставку податку. Немає цільових податків, але є внески для додаткових схем, а також у разі нещасних випадків на виробництві та безробіття. Надання пілг – це прерогатива місцевих органів влади щодо охорони здоров'я, соціальної допомоги, довгострокового догляду, допомоги у зв'язку з хворобою та інвалідності, включаючи муніципалітети, відповідальні за співфінансування деяких послуг (наприклад,

охорона здоров'я, догляд за людьми похилого віку, позалікарняна реабілітація тощо) і грошових виплат (наприклад, допомога по безробіттю, допомога у зв'язку з хворобою тощо). Останні можуть стягувати власні податки, але не ті регіони, які в основному відповідають за систему охорони здоров'я (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Отримати виплати, морякам допомагає данська профспілка завдяки угоді, укладеній з Датською асоціацією судноплавства. Згідно з цією угодою, компанії повідомляють про тих моряків, які потребують їхньої допомоги, до профспілки, яка займається адміністративними справами за них, якщо моряк погоджується підписати з ними довіреність. У разі професійних захворювань компенсація надається за рахунок внесків у солідарній системі (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Система соціального забезпечення Італії розрізняє систему, засновану на страхуванні, що фінансується за рахунок внесків відповідно до розподільної системи, і систему соціальної допомоги, яка фінансується переважно за рахунок загального оподаткування. На фінансування соціального захисту населення цільові податки не використовуються. Внески встановлюються для кожної філії окремо. Фінансуванням охорони здоров'я займаються як державні, так і регіональні органи влади. Допомоги по старості, по інвалідності та у зв'язку з втратою годувальника базуються на розподільній системі (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Румунські профспілки ведуть колективні переговори щодо включення до своїх СВА положень про соціальне страхування, яке мають сплачувати судновласники (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Деякі іноземні роботодавці використовують схему Pay As You Earn (PAYE) на користь своїх працівників, які можуть подати заявку на відшкодування, якщо:

роботодавець знаходиться за межами ЄС, Ліхтенштейну, Ісландії та Норвегії в країні, яка не має взаємної угоди компенсації з Великобританією; робота виконується за межами вод Великобританії; робота на судні, зареєстрованому за межами ЄС, Ліхтенштейну, Ісландії та Норвегії в країні, яка не мають взаємної угоди з Великобританією. Платежі також можна здійснювати безпосередньо в систему, якщо роботодавець не керує схемою PAYE або не робить внески Національного страхування. Прямі виплати також можна здійснювати, якщо: робота виконується на судні, зареєстрованому за межами Великобританії; роботодавець знаходиться за межами Великобританії, але власник/керуючий власник судна знаходиться в Великобританії; якщо було укладено трудову угоду моряка у Великобританії (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

Система соціального забезпечення Сполученого Королівства включає такі схеми: Національна схема страхування (NIS), яка надає грошову допомогу в разі хвороби, безробіття, смерті партнера, виходу на пенсію тощо. Люди отримують право на ці виплати, сплачуючи внески національного страхування; Національна служба охорони здоров'я (NHS), яка надає медичне, стоматологічне та оптичне лікування та яка зазвичай доступна безкоштовно лише для людей, які проживають у Великій Британії та Північній Ірландії; Схеми допомоги на дітей та податкової пільги на дітей, які надають грошові допомоги людям, які виховують дітей; Незалежні від внесків виплати для певних категорій інвалідів або осіб, які здійснюють догляд; Інші встановлені законодавством виплати роботодавців працівникам, які мають право на відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами, по догляду за дитиною та у зв'язку з усиновленням. Система Великобританії фінансується за рахунок внесків національного страхування, які сплачують роботодавці та наймані працівники, і загальних податкових надходжень (Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport Workers' Federation and World Maritime University, 2022).

В Австралійських професійних організаціях визначають ще одну проблему,

притаманну багатьом морякам, а саме: у деяких випадках екіпажі не можуть покинути свої судна, не втрачаючи права на оплату. У 2023 році AMSA: продовжуватиме робити свій внесок у те, щоб моряки на судах, які відвідують австралійські порти, отримували вимоги Конвенції про працю в морському судноплавстві; продовжуватиме дотримуватися підходу нульової терпимості до порушень, пов'язаних з добробутом моряків; продовжуватиме тісно співпрацювати з зацікавленими сторонами, такими як морські профспілки, представники судновласників, портові адміністрації, постачальники соціальних послуг морякам (такі як Mission to Seafarers і Stella Maris) і з урядами з питань соціального забезпечення моряків. Моряки часто не мають іншого вибору, окрім як продовжувати покладатися на підтримку благодійних організацій. AMSA вважає, що це має бути обов'язок роботодавця. Необхідно вирішити проблему залежності галузі від благодійних послуг. Жодна інша професія не покладається настільки сильно на мережу благодійних організацій лише для виконання обов'язків, які зазвичай належать до компетенції роботодавця (Seafarer Welfare: Towards Better Treatment of Seafarers, 2023).

Організація «Права людини на морі» (Human Rights at Sea – HRAS) закликала уряд Австралії посилити національне законодавство щодо соціального забезпечення моряків (HRAS urges the Australian Government to reinforce its national legislative on seafarer welfare, 2023). Організація вважає, що австралійський уряд не створює умови для моряків та їхніх сімей щодо соціального захисту. Як вони запевняють, наполеглива адвокація як HRAS, так і Австралійської ради добробуту моряків (ASWC) з 2021 року поки що не принесла бажаних результатів. Як приклад, наводиться досвід, створений урядом Нової Зеландії в липні 2021 року щодо внесення змін до основного законодавства, Закону про морський транспорт 1994 року, що призвело до створення унікального шляху на державному рівні для забезпечення потреб моряків у сфері соціального захисту та пов'язаних з ними витрат за рахунок існуючого фінансування морського збору. Незважаючи на це, завдяки скоординованим зусиллям з адвокації всередині та за межами Нової Зеландії було внесено незначне оновлення тексту основного законодавства, що

призвело до зміни. Поточні витрати на центри для моряків, персонал і пов'язані з ними витрати більше не покриватимуться за рахунок збору коштів, цілеспрямованих безоплатних зусиль місцевої громади волонтерів або донорів.

На цій основі було підготовлено та надано уряду Австралії дві повністю обґрунтовані пропозиції зацікавлених сторін: одну щодо екстреного фінансування в серпні 2022 року, а іншу – для довгострокового фінансування в листопаді 2022 року. Нещодавно Human Rights at Sea було повідомлено, що надзвичайних ситуацій немає, буде виділено короткострокове фінансування, оскільки ця пропозиція більше не входить в дію. Пропозиція щодо довгострокового фінансування зараз розглядається як частина урядового бюджетного циклу на травень 2024 року, тобто 24-25 фінансового року. Тим часом відповідний департамент планує організувати круглий стіл високого рівня та запросить представників порту, операторів і власників суден, а також постачальників соціальних послуг для вивчення різних моделей (HRAS urges the Australian Government to reinforce its national legislative on seafarer welfare, 2023).

Радою з питань соціального забезпечення моряків Нової Зеландії (SWB) провела кампанію шляхом публікації незалежного звіту під назвою «Нова Зеландія: Недостатнє фінансування служб соціального забезпечення моряків і погане дотримання вимог MLC». Мова йшла про необхідні зміни для забезпечення сталого фінансування центрів соціального забезпечення в десяти портах. Внесені зміни до Закону про морський транспорт 1994 року встановили новий міжнародний прецедент використання коштів національного збору для потреб моряків. У звіті, опублікованому 16 квітня 2020 року, містилося п'ять ключових рекомендацій: 1) рекомендувати уряду Нової Зеландії негайно переглянути механізм фінансування або його відсутність для берегових закладів та послуг соціального забезпечення моряків згідно з MLC по всій державі; 2) рекомендувати уряду Нової Зеландії розробити та запропонувати відповідні поправки до національного законодавства для підтримки соціальних служб моряків, наприклад, до Закону про морський транспорт 1994 року з метою введення в дію Правила 4.4 MLC; 3) рекомендувати уряду Нової Зеландії запровадити оновлену систему

обов'язкового портового збору відповідно до тієї, яку відстоюють ITF, ICS та інші морські організації з питань добробуту, які спеціально зосереджуються на стабільному наданні послуг із соціального забезпечення моряків; 4) в якості альтернативи рекомендується, щоб уряд Нової Зеландії обмежив і розподілив частину поточного морського збору, який зараз діє, для забезпечення майбутнього фінансування та захисту матеріально-побутових приміщень і послуг моряків; 5) рекомендувати SWB подати офіційну скаргу до МОП щодо невиконання зобов'язань за Конвенцією, якщо уряд Нової Зеландії згодом не вживе заходів. Закон про внесення змін до Закону про регулятивні системи (транспорт) 2021 року (30 березня 2021 року) набув чинності разом із ключовою поправкою до Розділу 191 (Морські збори), яка зазначала: «Після розділу 191(2)(b) вставте: (c) сприяння або підтримка служб соціального забезпечення моряків». Ця оновлена частина 14 Загальні положення, що стосуються судноплавства (Potential Legislative Amendment to Support Shore-Based Seafarers' Welfare in Australia, 2022).

У 2023 році неурядова організація Human Rights at Sea (HRAS) повідомила, що Maritime New Zealand (MNZ) вимагає громадського перегляду варіантів морських зборів для фінансування соціального забезпечення моряків. Починаючи з 2019 року, Maritime New Zealand (MNZ) шукає способи внести зміни в механізми фінансування соціального захисту у відповідь на заклики Ради з питань добробуту моряків Нової Зеландії (SWB), зацікавлених сторін із соціального забезпечення та прав людини на морях до ефективних і стійких змін. Ця робота є частиною ширшої кампанії «Права людини на морі», спрямованої на покращення стандартів добробуту та зручностей для всіх моряків у всьому світі (New Zealand looks at levy options to fund seafarer welfare, 2023).

Також у 2023 році урядовий департамент Нової Зеландії, відповідальний за морські справи, проводить публічний аналіз варіантів морських зборів для забезпечення сталого фінансування соціального захисту моряків на суші. У березні 2021 року були прийняті поправки до законів про морські збори, в яких зазначено, що кошти зборів повинні використовуватися для покращення добробуту моряків, на відміну від попередньої ситуації, коли добробут моряків не був обов'язковим

видатком із надходжень від морського збору (The New Zealand Government Department responsible for maritime matters is conducting a public review of maritime levy options for delivering sustainable onshore seafarer welfare funding, 2023).

В Іспанії соціальний захист моряків залежить від вимог до системи професійного страхування. Професійні члени екіпажу зобов'язані бути зареєстровані в Régimen Especial de la Seguridad Social de Trabajadores del Mar (схема спеціального соціального страхування моряків) як працівники. Втім, відповідно до Закону 47/2015 від 21 жовтня, що регулює соціальний захист працівників морського сектору та рибальства, вони можуть бути записані як самозайняті або автономні працівники в рамках схеми RETA (Regimen de Trabajadores Autonomos - Режим самозайнятих працівників). Найпоширенішим є те, що судновласники як роботодавці надають приватний поліс щодо особистого здоров'я та нещасних випадків, виключаючи пенсійні схеми та залишаючи за працівником або членом екіпажу будь-яку відповідальність щодо податків або соціального страхування, яка в деяких випадках не виконує положення Конвенції про морське право. У цих випадках МСА може відкликати судновий сертифікат праці у морському судноплавстві, якщо умови життя та праці моряка порушені. Це ускладняється тим, що застосовуються різні законодавства та юрисдикції залежно від реєстрації судна, портової бази, громадянства та місця проживання власника та/або кінцевого бенефіціарного власника (UBO), громадянства та місця проживання для цілей оподаткування члена екіпажу, характеру і положення трудового договору, приватного чи комерційного використання судна тощо (Seafarer's Social Security. Legal & Financial, 2019).

Особливе місце займають міжнародні організації моряків, які можуть надавати допомогу, зокрема (Bhattacharjee Sh., 2021; 13 Important Organizations Seafarers Can Contact For Help: A Global Guide):

- Міжнародна федерація працівників транспорту (ITF) є глобальним союзом різноманітних профспілок, які працюють у транспорті, пов'язаному з різними галузями. ITF відстоює інтереси профспілок працівників *Міжнародної морської організації* (ІМО). Членство профспілок у ITF дає змогу Організації обговорювати

різні інтереси та права працівників/моряків. Допомога ITF надається незалежно від національності та/або прапора судна моряка;

- Міжнародна організація праці (МОП) відіграла ключову роль у формуванні таких конвенцій, як *Конвенція про працю в морському судноплавстві* (MLC, 2006), *Конвенція про найм і працевлаштування моряків* (1996), *Конвенція про репатріацію моряків* (1987), *Конвенція про посвідчення особи моряків* (2003) та багато інших;

- Церковний інститут моряків (SCI) надає широкий спектр послуг для моряків щодо особистих, професійних, духовних потреб моряків, а також юридичної допомоги. Найважливішим з них є безоплатна правова допомога, яку вони надають виключно морякам;

- Міжнародна мережа добробуту та допомоги морякам (ISWAN) є благодійною організацією, метою якої є надання безкоштовних та конфіденційних послуг для вирішення проблем окремих осіб;

- Телефон довіри Sailors (Індія) - це неурядова організація, яка залучає волонтерів із юридичної професії, церкви та інших задіяних у галузі для надання допомоги морякам;

- Apostleship of The Sea (AoS – Апостольство моря) надає допомогу, підтримку та поради морякам майже у всіх великих портах Великобританії та в усьому світі, незалежно від їх національності. Відвідувачі кораблів-волонтери співпрацюють із місцевими капеланами, щоб допомогти морякам, які потребують допомоги;

- Міжнародна християнська морська асоціація (ICMA) співпрацює з 28 неурядовими організаціями в інтересах моряків. Така широка асоціація забезпечує масове представництво по всьому світу;

- Seafarers UK (Моряки Великобританії) – це благодійна організація, яка надає фінансування нужденним морякам або їхнім сім'ям. Вони працюють індивідуально або надають гранти іншим благодійним організаціям, які займаються потребами моряків. Seafarers UK також бере активну участь у зборі коштів та проведенні кампаній щодо підвищення обізнаності про галузь;

- Centres for Seafarers (Центри для моряків) – це некомерційна благодійна

компанія, яка спочатку була партнерством трьох міжнародних християнських місійних товариств: The Apostleship of the Sea, The Sailors Society та The Mission to Seafarers. Вони разом працюють, щоб забезпечити добробут, комфорт і притулок для моряків, які відвідують порти Великобританії;

- Підтримка моряків як організація обслуговує діючих і відставних моряків Королівської морської піхоти, Королівського флоту, Торгового флоту та рибалок (Велика Британія). Вони є комплексною довідковою службою, надають поради і фінансову допомогу для розвитку кар'єри;

- Товариство моряків – міжнародне благодійне товариство допомоги морякам, яке розташоване у Великобританії, пропонує підтримку морякам та їхнім сім'ям;

- Місія моряків Нової Англії (NESM) – це організація при церкві, яка піклується про потреби моряків, які проходять через територію Нової Англії (США);

- Морське піратство – Програма гуманітарного реагування (MPHRP) – це пангалузевий альянс власників суден, менеджерів, агентів з комплектування екіпажів, страховиків та асоціацій соціального забезпечення, які працюють разом, щоб допомогти морякам та їхнім сім'ям у гуманітарних аспектах травматичного інциденту, спричиненого піратством, нападом, збройним пограбуванням або захопленням в заручники.

Канадська національна рада соціального забезпечення моряків складається з судновласників, представників соціального забезпечення та праці моряків, представників порту та уряду. Створення Ради узгоджується з положеннями Конвенції про працю в морському судноплавстві 2006 року (MLC 2006), і Рада має повноваження консультувати уряд Канади з питань, пов'язаних із добробутом моряків, а також покращення матеріально-побутового забезпечення моряків у Канаді, а також доступ моряків до цих засобів та інших послуг, які їм можуть знадобитися. Рада з соціального забезпечення моряків складається з: управління радою (виконавчий директор, 2 заступники голови, секретаріату), членів ради (організації соціального захисту моряків, профспілки моряків, промисловці (Canadian National Seafarers' Welfare Board, 2023).

Узагальнюючи зазначимо, що моделі публічного управління соціальним захистом моряків різняться в державах світу за: кількістю суб'єктів публічного управління (державні, недержавні, неформальні, приватні); підходами держави щодо визнання особливостей діяльності моряків; схемами соціального захисту та задіяними в них органами державної влади; роллю різних секторів та суб'єктів в організації соціального захисту моряків.

З'ясовано, що моделі публічного управління соціальним захистом моряків ґрунтуються на взаємодії декількох секторів, які мають делеговані повноваження від держави або право на партнерські умови з надання послуг з соціального захисту моряків. Автором дисертаційного дослідження, проаналізовані моделі публічного управління соціальним захистом моряків в зарубіжних державах були класифіковані за наступними критеріями:

- органи виконавчої влади – недержавний сектор - приватний сектор на партнерських умовах (Австрія);
- органи виконавчої влади – державні установи – приватний сектор на партнерських умовах (Словацька Республіка, Норвегія, Польща, Латвія);
- державно-приватне партнерство з делегування функцій держави (Бельгія);
- органи виконавчої влади – спеціально утворені установи – урядові структури та неурядові органи на правах партнерства (Канада);
- органи виконавчої влади – спеціально утворені установи – неурядові організації на правах партнерства (Німеччина);
- органи виконавчої влади – спеціально утворені установи – неурядові організації (Чилі, Фінляндія);
- органи виконавчої влади - територіальні органи виконавчої влади - спеціально створені установи (Хорватія):
- органи виконавчої влади – державні установи - територіальні органи виконавчої влади - приватний сектори (Хорватія);
- органи виконавчої влади (Кіпр, Ірландія);
- органи виконавчої влади – державні установи (Чеська Республіка, Греція, Італія, Південна Корея, Мальта, Португалія, Словенія, Іспанія, Об'єднане

Королівство);

- органи виконавчої влади – спеціально утворені установи – державні установи (Данія);

- органи виконавчої влади – спеціально утворені установи – державні установи – органи місцевого самоврядування (Естонія);

- органи виконавчої влади – спеціально утворені установи (Естонія);

- органи виконавчої влади – державні установи – органи місцевого самоврядування (Угорщина);

- органи виконавчої влади – державні установи – дорадчі партнерські органи (Індія);

- державні установи (Японія, Нідерланди, Нова Зеландія, США);

- спеціально створені державні органи – приватний сектор (Нідерланди);

- спеціально створені органи (Північна Македонія);

- органи виконавчої влади – приватні установи – органи місцевого самоврядування (Швейцарія).

Вагому роль в забезпеченні змін в законодавстві щодо соціального захисту моряків відіграють неурядові організації, які впливають на процеси просування інтересів моряків на всіх рівнях публічного управління (законодавчий, виконавчий, місцевого самоврядування). Найбільш вагомими здобутками мають неурядові організації в Австралії, Новій Зеландії.

Найбільш актуальними питаннями є: безпека роботи; існування галузі; соціально-побутові проблеми; координація діяльності неурядових організацій моряків (громадські організації, профспілки, професійні асоціації тощо); забезпечення соціального страхування для моряків; сприйняття урядами держав світу проблем соціального захисту моряків як справи доброї волі на рівні національних органів влади та співпраці між різними адміністраціями; виплати соціального страхування; працевлаштування моряків; створення стандартного соціального забезпечення на міжнародному рівні для всіх моряків; фінансування центрів соціального забезпечення в портах; перегляд правових актів та вимог щодо фінансової складової соціального захисту; покращення стандартів добробуту

моряків.

Багато держав створили Раду з питань добробуту моряків, в яку входять: асоціації; товариства; федерації; фонди з забезпечення моряків; судновласники; моряки; представники портів; представники соціального забезпечення та праці моряків; представники уряду; профспілки. Також створюють різні дорадчі органи, зокрема: керівні комітети зі справ моряків; спільні комітети профспілок і асоціацій судновласників; координаційні ради. Такі органи мають повноваження: консультації уряду; проведення аналітики і видання звітів; проведення аналітики правових документів та внесення змін до них або розробка і пропозиція нових правових актів; проведення громадських обговорень тощо.

Роль неурядових організацій та об'єднань – адвокація інтересів моряків, що може продовжуватись роками з вирішення окремого питання соціального захисту моряків.

Висновки до розділу 2

Аналіз наукових і аналітичних джерел показав наявність великої кількості класифікацій моделей соціального захисту населення. Характеристики моделей проводяться за різними показниками, які здебільшого стосуються проблем фінансового забезпечення соціального захисту населення, рівні взаємодії різних секторів (державного, приватного, громадського), правових гарантій, організації публічного управління соціальним захистом населення. Втім, конкретне визначення поняття «модель публічного управління» та «модель публічного управління соціальним захистом» відсутні в енциклопедичних та термінологічних словниках з державного управління та публічного управління. Такі моделі мають ґрунтуватись на комплексному підході з врахуванням теоретико-методологічних основ вирішення проблеми соціального захисту, а не в контексті розуміння як спрощеної моделі.

Продемонстровано відмінність між зарубіжними та українськими підходами щодо моделювання соціального захисту населення та публічного управління ним.

В українській науці пропонується створити ієрархічну систему соціального страхування з диференціацією для різних груп населення, розвивати волонтерський сектор для соціального забезпечення, залучення громадськості, а також пропонується застосувати консервативну модель з елементами соціал-демократичної. Однак, конкретної моделі соціального захисту населення не пропонується.

Узагальнення опису зарубіжного досвіду формування та розвитку моделей соціального захисту та публічного управління ними стосується економічних та політичних моделей побудови взаємовідносин держави і суспільства. Моделі було систематизовано за основними критеріями класифікацій авторами публікацій, які було проаналізовано, зокрема це:

- класичні моделі (континентальна, англосаксонська, південноєвропейська, скандинавська, шведська); деталізовані класичні моделі, розподілені на підкласи, де до перелічених моделей додаються ліберальна, консервативно-корпоративна, соціал-демократична моделі;
- моделі розвитку (зосереджену на правах бідних, успішні програми соціального захисту, модель соціального захисту, запропонована Світовим банком, модель трансформаційного соціального захисту, чотирикомпонентна модель інструментів соціального захисту);
- моделі соціального партнерства окремих держав («загального добробуту Великої Британії», «держава загальної праці» (Великобританія), французька (дирижистська) модель соціального партнерства, німецька модель соціального партнерства (яку називають моделлю німецького народного капіталізму або моделлю соціального ринкового господарства), соціально-економічна модель Італії, модель соціального партнерства у Швеції, модель соціального партнерства в Нідерландах, моделі соціального партнерства в Австрії, модель соціального партнерства Фінляндії);
- моделі державного втручання у соціально-економічну сферу, які відрізняються за рівнем та масштабами (інституціональну, залишкова);
- моделі соціальної держави (позитивна держава соціального захисту

(держава рівних можливостей), держава соціальної безпеки (держава соціальної захищеності або держава соціального захисту), соціальна держава загального добробуту (держава загального добробуту, соціальна держава загального благоденства);

- моделі за рівнем відповідальності держави за соціальний захист населення (ліберальна, консервативно-корпоративістська; соціал-демократична (універсальна або скандинавська моделі), католицька (латинська) модель, ліберально-колективістська модель);

- співучасті різних секторів: державного, приватного, громадського (патерналістська, корпоративістська, етатистська);

- моделі розподілення доходів для соціального захисту населення (елітарна, «роулсіанська», утилітарна, класична);

- моделі реалізації соціальної політики (універсальна (реалізація універсальної соціальної політики) і селективна (ліберальна модель) моделі);

- моделі рівня державних гарантій соціального захисту (універсальна, страхова, поєднання соціального забезпечення і соціального страхування, національне соціальне страхування з додаванням додаткових колективних або індивідуальних форм захисту);

- моделі соціального захисту за принципі «сімейної схожості» (скандинавські, Бісмаркові, інституціональні, англосаксонські, «латинського узбережжя»).

Проведений аналіз публічноуправлінської складової кожної з моделей дав можливість автору цього дисертаційного дослідження класифікувати моделі соціального захисту за показниками:

- рівень залученості держави в моделі соціального захисту населення: низький (південноєвропейська модель; залишкова модель; католицька (латинська) модель; патерналістська модель); високий (шведська модель; скандинавська модель; модель соціального захисту, запропонована Світовим банком; модель трансформаційного соціального захисту (TSP); французька (дирижистська) модель соціального партнерства; модель соціального партнерства у Швеції; модель

соціального партнерства в Нідерландах; модель соціального партнерства в Австрії; інституціональна модель; модель держави соціальної безпеки; модель соціальної держави загального добробуту; корпоративістська модель; етатистська модель; універсальна модель; модель соціального захисту Фінляндії);

- залученість громадського сектору в моделі соціального захисту населення (південноєвропейська модель; модель соціального партнерства у (модель «загального добробуту Великої Британії»); модель «держава загальної праці» Великої Британії; французька (дирижистська) модель соціального партнерства; німецька модель соціального партнерства (модель німецького народного капіталізму або моделлю соціального ринкового господарства); модель соціального партнерства у Швеції; модель соціального партнерства Фінляндії; англо-американська й англо-саксонська моделі; модель соціальної держави загального добробуту; католицька (латинська) модель; корпоративістська модель);

- залученість приватного сектору в моделі соціального захисту населення (модель «держава загальної праці» Великої Британії; французька (дирижистська) модель соціального партнерства; німецька модель соціального партнерства (модель німецького народного капіталізму або моделлю соціального ринкового господарства); модель соціального партнерства у Швеції; модель соціального партнерства в Нідерландах; модель соціального партнерства в Австрії; англо-американська й англо-саксонська моделі; патерналістська модель; корпоративістська модель);

- залученість неформального сектору в моделі соціального захисту населення (континентальна модель; південноєвропейська модель; соціально-економічна модель Італії);

- рівень узгодженості діяльності структур, які забезпечують соціальний захист населення: узгоджені (модель соціального захисту, запропонована Світовим банком; модель трансформаційного соціального захисту (TSP); модель соціального партнерства в Нідерландах; модель соціальної держави загального добробуту); неузгоджені – південноєвропейська модель.

Проведений автором цього дисертаційного дослідження аналіз науково-

прикладних джерел зарубіжних фахівців показав існування активної діяльності в створенні умов для соціального захисту моряків як окремої категорії, так і продемонстрував наявність низки проблем щодо підтримки моряків і створення окремих умов соціального захисту і соціального забезпечення як його складової.

Основним документом щодо змін в правовому полі багатьох держав стала Конвенція 2006 р. про працю в морському судноплавстві, ратифікація якої визначила зміни в національних законодавствах багатьох зарубіжних держав. Останні автором цього дисертаційного дослідження було класифікована за декілька ознаками:

- ратифікація Конвенції та зміни в національному законодавстві: Австралія; Великобританія; Данія; Італія; Кіпр; Мальта; Нідерланди; Нова Зеландія; Норвегія; Франція; Хорватія;

- ратифікація Конвенції без застосування в національному законодавстві: Румунія;

- використання умов соціального захисту «держави прапора» і «держави проживання моряка» через окремі договори: Бельгія; Великобританія; Данія; Італія; Кіпр; Мальта; Нідерланди; Норвегія; Франція (тільки для французьких моряків); Хорватія;

- використання умов соціального захисту «держави прапора»: Австрія; Алжир; Аргентина; Боснія; Бразилія; Велика Британія; Великобританія; Венесуела; Габон; Гернсі; Герцеговина; Греція; Джерсі; Єгипет; Ізраїль; Кабо-Верде; Канада (і окремо Квебек); Канальські острови; Косово; Кот-д'Івуару; Маврикія; Македонія; Марокко; Монако; острів Мен; Сербія; Сирія; Словацька Республіка; Сполучені Штати; Туніс; Туреччина; Уругвай; Філіппіни; Чилі; Чорногорія; Швейцарія; Ямайка;

- використання умов соціального захисту «держави проживання моряка»: Австралія; Албанія; Алжир; Аргентина; Бермудські острови; Боснія; Бразилія; Ватикан; Герцеговина; ДР Конго; Ізраїль; Індія; Канада (також окрема угода з Квебеком); Косово; КЮР Македонія; Марокко; Молдова; Норвегія; Південна Корея; Сан-Марино; Сербія; Сполучені Штати; США; Туніс; Туреччина; Уругвай;

Філіппіни; Чилі; Чорногорія; Японія;

- використання умов соціального захисту «місцезнаходження роботодавця»: Канада (також окрема угода з Квебеком); Японія; Південна Корея; Нідерланди; Сербія; Барбадос; Філіппіни;

- наявність угоди, що не містять спеціальні положення щодо моряків: Польща;

- наявність дискримінаційних вимог щодо окремих категорій моряків або повністю всіх категорій моряків, зокрема: Нідерланди (дискримінація капітанів-нерезидентів); Італія, Великобританія (зарплатня моряків з третіх держав); Словаччина (умови соціального захисту регулюються контрактами, а не законами); Чеська Республіка та Ірландія (для роботи капітанів визначено умови щодо громадянства держави та освіти);

- наявність привілеїв для моряків-іноземців у порівнянні з моряками-громадянами держави: Греція; Данія (профспілки заключають контракти);

- відсутня дискримінація щодо моряків-іноземців: Швеція, Литва, Польща (іноземці користуються тими самими вимогами до соціального захисту як і громадяни держав); Німеччина, Франція, Іспанія (прийнято закони, які унеможливають дискримінацію моряків-іноземців);

- прийняття правових актів стосовно соціального захисту моряків: Франція; Норвегія; Бельгія; Хорватія; Кіпр; Данія; Італія; Мальта; Нідерланди; Норвегія; Австралія;

- прийняття правових актів щодо пільг для моряків: Хорватія; Данія;

- спеціальні режими соціального забезпечення: Франція; Нова Зеландія.

Аналіз організації публічного управління соціальним захистом моряків в зарубіжних державах показав, що моделі публічного управління соціальним захистом моряків різняться в державах світу за: кількістю суб'єктів публічного управління (державні, недержавні, неформальні, приватні); підходами держави щодо визнання особливостей діяльності моряків; схемами соціального захисту та задіяними в них органами державної влади; роллю різних секторів та суб'єктів в організації соціального захисту моряків.

З'ясовано, що моделі публічного управління соціальним захистом моряків ґрунтуються на взаємодії декількох секторів, які мають делеговані повноваження від держави або право на партнерські умови з надання послуг з соціального захисту моряків. Автором дисертаційного дослідження, проаналізовані моделі публічного управління соціальним захистом моряків в зарубіжних державах були класифіковані за наступними критеріями:

- органи виконавчої влади – недержавний сектор - приватний сектор на партнерських умовах (Австрія);
- органи виконавчої влади – державні установи – приватний сектор на партнерських умовах (Словацька Республіка, Норвегія, Польща, Латвія);
- державно-приватне партнерство з делегування функцій держави (Бельгія);
- органи виконавчої влади – спеціально утворені установи – урядові структури та неурядові органи на правах партнерства (Канада);
- органи виконавчої влади – спеціально утворені установи – неурядові організації на правах партнерства (Німеччина);
- органи виконавчої влади – спеціально утворені установи – неурядові організації (Чилі, Фінляндія);
- органи виконавчої влади - територіальні органи виконавчої влади - спеціально створені установи (Хорватія);
- органи виконавчої влади – державні установи - територіальні органи виконавчої влади - приватний сектори (Хорватія);
- органи виконавчої влади (Кіпр, Ірландія);
- органи виконавчої влади – державні установи (Чеська Республіка, Греція, Італія, Південна Корея, Мальта, Португалія, Словенія, Іспанія, Об'єднане Королівство);
- органи виконавчої влади – спеціально утворені установи – державні установи (Данія);
- органи виконавчої влади – спеціально утворені установи – державні установи – органи місцевого самоврядування (Естонія);
- органи виконавчої влади – спеціально утворені органи (Естонія);

- органи виконавчої влади – державні установи – органи місцевого самоврядування (Угорщина);
- органи виконавчої влади – державні установи – дорадчі партнерські органи (Індія);
- державні установи (Японія, Нідерланди, Нова Зеландія, США);
- спеціально створені державні органи – приватний сектор (Нідерланди);
- спеціально створений органи (Північна Македонія);
- органи виконавчої влади – приватні установи – органи місцевого самоврядування (Швейцарія).

Вагому роль в забезпеченні змін в законодавстві щодо соціального захисту моряків відіграють неурядові організації, які впливають на процеси просування інтересів моряків на всіх рівнях публічного управління (законодавчий, виконавчий, місцевого самоврядування). Найбільш актуальними питаннями діяльності неурядових організацій є: безпека роботи; існування галузі; соціально-побутові проблеми; координація діяльності неурядових організацій моряків (громадські організації, профспілки, професійні асоціації тощо); забезпечення соціального страхування для моряків; сприйняття урядами держав світу проблем соціального захисту моряків як справи доброї волі на рівні національних органів влади та співпраці між різними адміністраціями; виплати соціального страхування; працевлаштування моряків; створення стандартного соціального забезпечення на міжнародному рівні для всіх моряків; фінансування центрів соціального забезпечення в портах; перегляд правових актів та вимог щодо фінансової складової соціального захисту; покращення стандартів добробуту моряків.

Багато держав створили Раду з питань добробуту моряків, в яку входять: асоціації; товариства; федерації; фонди з забезпечення моряків; судновласники; моряки; представники портів; представники соціального забезпечення та праці моряків; представники уряду; профспілки. Також в зарубіжних державах створюють різні дорадчі органи, зокрема: керівні комітети зі справ моряків; спільні комітети профспілок і асоціацій судновласників; координаційні ради. Такі органи мають повноваження: консультації уряду; проведення аналітики і видання звітів;

проведення аналітики правових документів та внесення змін до них або розробка і пропозиція нових правових актів; проведення громадських обговорень тощо.

РОЗДІЛ 3

МОДЕЛЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЗАХИСТОМ МОРЯКІВ В УКРАЇНІ

3.1. Теоретико-методологічна основа моделі публічного управління соціальним захистом моряків в Україні

Результати проведених досліджень дали можливість побудувати теоретико-прикладну модель публічного управління соціальним захистом моряків. Модель складається з декількох блоків. Перший блок – теоретико-методологічний, який є основою розвитку практичної складової моделі.

Враховуючи результати досліджень, висвітлені в першому розділі даної дисертації, узагальнюючи українські та зарубіжні дослідження концептуальною основою запропонованої нами моделі є основні теорії. По-перше, – це *теорія публічного управління та адміністрування*.

Тлумачення публічного управління в зарубіжній і українській науці є різноплановим. Так, зарубіжні автори (Types of Public Administration Theory) зазначають, що публічне управління – це галузь науки, яка спрямована на пояснення ролі, впливу та механізмів реалізації державної політики. Публічне управління означає реалізацію урядової політики за допомогою конкретних повноважень, методів і документації. Публічне управління – це практична сфера, яка розвивалася з давніх часів з метою регулювання місцевих проблем і питань. Теорія державного управління є об'єднанням різних наукових сфер, включаючи політичну теорію, теорію організації, соціальну теорію, історію та інші взаємопов'язані галузі науки. Загальну теорію публічного управління можна розділити на три основні гілки, включаючи класичну теорію державного управління, нову теорію державного управління та постмодерну теорію державного управління.

Класичну теорію публічного управління визначають (Types of Public Administration Theory) як комбінацію кількох теорій, розроблених для пояснення

управління країнами та їх окремими регіонами. Класичний підхід виник у результаті аналізу впливу державного контролю на ефективність праці. Теоретики намагалися зобразити, як публічне управління змінює становище працівників, умови їх праці та приватне життя. Найбільш популярною та уживаною стала теорія М. Вебера щодо бюрократичної системи, яка стосується наступного: функціональної спеціалізації та розподілу повноважень за сферами діяльності; розподілу повноважень з метою максимальної ефективності закладу; професійних методів роботи та підходів до вирішення різних соціальних проблем; роботи бюрократичних установ, яка базується на офіційних правових документах; бюрократичної системи, яка є ієрархічною, і вищі рівні контролюють роботу та ефективність нижчих; членів бюрократичної системи, які повинні бути професіоналами та мати досвід гнучкості та навчання. Теорія, розроблена М. Вебером, спрямована на створення специфічної бюрократичної системи, покликаної ефективно регулювати державні питання. Державні адміністратори наразі мають бюрократичні риси через структурну організацію та ієрархічну структуру; ці аспекти були визначені в рамках класичної теорії державного управління.

Наукова теорія управління (Types of Public Administration Theory) була розроблена в США на початку XX століття. Перші ідеї, включені в цю теорію, були розроблені Ф. Тейлором, який також розглядав державне управління через наголос на роботі та зайнятості. Тейлор був зацікавлений у підвищенні продуктивності та вдосконаленні робочого процесу. Два основних твердження теорії щодо продуктивності такі: продуктивність – це стан системи, яка складається з конкретних стійких елементів і функціонує для досягнення конкретних цілей; продуктивність також можна аналізувати як процес діяльності людей, спрямований на впровадження інновацій в існуючу систему, прагнучи збалансувати її з поточним рівнем науково-технічного розвитку. Теорія Тейлора в даний час вважається основною ідеєю публічного управління, оскільки ці установи переслідують досить схожі цілі з науковою теорією управління. Сучасні експерти констатують, що ця теорія не була зосереджена саме на створенні конкретних

моделей публічного управління. Проте іншими методами експерти мали на меті впровадження бізнес-структур у теорію публічного управління, намагаючись повторити його ефективність.

В. Вілсон вважається батьком теорії публічного управління (Types of Public Administration Theory). Згідно з його поглядами всі державні установи в країні повинні бути розділені на два сектори, включаючи адміністрацію та політику. Основною метою діяльності публічного управління є виконання закону та ефективне виконання постанов уряду. Поділ між адміністрацією та політикою є суттєвим, оскільки виконання політики тісніше взаємопов'язане з бізнес-системою та методами управління. Теорія В. Вільсона стала фундаментальною для сучасної американської системи державного управління.

Американські та європейські вчені розробили термін «Нова теорія публічного управління» (Types of Public Administration Theory), щоб так назвати набір теорій та ідей про державну службу, які виникли у 1980-х роках. Центральна точка зору в цій теорії стосується понять капіталізму та перспективи глобалізації. Експерти розглядали публічне управління через контекст нових форм економічних відносин та поширення системи вільного ринку. Першим прикладом практичного використання Нової теорії управління є функціонування державних адміністрацій у Великій Британії під час керівництва Маргарет Тетчер. Вона здійснила фундаментальні реформи в системі державної служби в таких аспектах, як трудові відносини, державна служба, оцінка та аудит, організаційні методи, а також фінансовий менеджмент. Нова теорія була в основному зосереджена на стабільній економіці та ефективному наданні державних послуг. Однак система британського публічного управління того періоду часто критикується через те, що вона робила основний акцент на інтересах еліт, і цей аспект негативно впливав на здатність органів державної влади наближатися до потреб усіх інших верств британського суспільства.

Нова теорія публічного менеджменту включає кілька аспектів (Types of Public Administration Theory), які експерти вважають основними елементами державного управління нового типу. Основним питанням є управління та його

ефективність у вирішенні суспільних проблем, розв'язанні громадських питань. Другий аспект, який розглядається в контексті нової теорії публічного управління, стосується стандартів ефективності, які використовувалися як основні характеристики для оцінювання роботи органів державного управління. Ця теорія включає питання контролю та децентралізації, які спрямовані на підтримку якості та створення ефективної структури сфери. Останньою характеристикою є питання зниження витрат, яке випливає з економічного раціоналізму та намагається зробити використання витрат більш ефективним і вигідним для державного бюджету. Нова теорія державного управління не може бути застосована до нинішніх державних адміністрацій, оскільки вона не сприяє розвитку послуг, орієнтованих на громадян (Types of Public Administration Theory).

Постмодерна теорія публічного управління була представлена в рамках політології та менеджменту (Types of Public Administration Theory). Теорія робить наголос на таких постмодерністських аспектах, як лідерство, ефективність, управління та організація. Центральним елементом постмодерної теорії є визнання позитивізму та логіки об'єктивної соціальної науки як фундаментальних принципів дослідження державного управління. Постмодерна теорія публічного управління доводить, що всі рівні ієрархії державного управління не можуть бути об'єктивними чи нейтральними, оскільки всі державні службовці також є членами спільноти. Цей аспект може створювати проблеми для ефективної реалізації урядових рішень, оскільки державні службовці не можуть бути достатньо зацікавлені в цих ініціативах. Постмодерні органи державного управління є більш демократичними, адаптивними, ефективно реагувати на різноманітні соціальні зміни, економічні та політичні обставини. Державні адміністрації повинні організовувати свою роботу на основі принципів співпраці, демократії та консенсусу.

Інші автори (Dash J.K., Barik R.) констатують, що публічне управління є однією з важливих концепцій вивчення адміністрування. Буквально термін адміністрація означає:

- управління справами - державними чи приватними;

- піклування про людей;
- рішучі дії, які здійснюються для досягнення свідомої мети;
- керівництво, координацію та контроль багатьох осіб для досягнення певної мети;
- організація та використання людей і матеріалів для досягнення мети;
- діяльність груп, які співпрацюють для досягнення спільних цілей;
- розподіл людей і матеріалів для раціонального досягнення цілей;
- організацію та використання людей і матеріалів для досягнення мети;
- процес, у якому залучаються люди, які спільно працюють над досягненням спільних цілей;
- низку складових елементів, які разом у дії дають результат виконання визначеного завдання;
- напрямок об'єднання людей для досягнення певної тимчасово спільної мети;
- інклюзивний процес інтеграції людських зусиль для отримання бажаного результату;
- рішучу дію, що здійснюється для досягнення свідомої мети;
- систематичне впорядкування справ і продумане використання ресурсів, спрямоване на здійснення того, чого ми хочемо, і водночас на запобігання розвитку подій, які не відповідають усім нашим намірам;
- детальне та систематичне застосування закону;
- виконавчої та оперативної сторони діяльності уряду;
- діяльність органів виконавчої влади національних, державних і місцевих органів влади;
- сукупність усіх операцій, метою яких є виконання або забезпечення виконання публічної політики;
- виконання роботи уряду шляхом координації зусиль людей, щоб вони могли працювати разом для виконання поставлених завдань;
- роботи, пов'язаної з фактичним веденням урядових справ, незалежно від конкретної гілки влади;

- мистецтво і науку управління у застосуванні до справ держави;
- безперервну, ділову частину уряду, яка опікується дотриманням закону, створеного законодавчими органами та інтерпретованого курсом, через процес організації та управління;
- дій, спрямованих на вплив на наміри чи бажання уряду;
- виконання або забезпечення виконання державної політики, проголошеної компетентними органами;
- управління, яке пов'язане з діяльністю уряду, центрального чи місцевого;
- дослідження найкращих засобів, які волею людей можуть бути організовані для формулювання політики.

Значення публічного управління дослідниками (Dash J.K., Barik R.) розглядається в контексті його залежності від ступеня розвитку суспільства. Якщо суспільство стає складним і розвиненим, його публічне управління також набуває вирішального значення. Це колективна діяльність для досягнення певної мети. Існують різні характеристики публічного управління на основі виключного публічного поля та адміністративної ефективності, зокрема:

- через відсутність процесу конкуренції в державній сфері виникає ситуація монополії, що призводить до деспотичного правління;
- існує високий рівень свідомості громадських послуг;
- існує висока постійність лікування;
- існує відчуття анонімності посадових осіб, які виконують державну роботу;
- існує високий ступінь громадської відповідальності;
- доступність публічної інформації;
- є великомасштабні організаційні засоби;
- формування та впровадження державної політики;
- координація, групова діяльність і соціальні стосунки.

Важливими є думки науковців (Dash J.K., Barik R.) щодо напрямів публічного управління, а саме:

- загальне або головне адміністрування - це в першу чергу стосується управлінської діяльності, такої як планування, співкоординація, командування;

- організаційна структура - це стосується вивчення дизайну організації, такого як ієрархія, скалярний ланцюг тощо;
- управління персоналом – включає навчання, просування по службі, розгляд скарг, набір персоналу тощо;
- управління фінансами – стосується вивчення економного використання фінансових джерел;
- матеріали та постачання – стосується управління матеріальними ресурсами.

В деяких публікаціях зустрічається думка, що публічне управління набуло величезного значення з моменту виникнення адміністративної держави (Ramakrishnan.T.K, Raimol Ravi. K., 2017). Існує декілька поглядів на природу публічного управління, а саме: інтегральний; управлінський; цілісний.

З позицій цілісного погляду публічне управління розглядається в контексті сукупності усіх видів діяльності. Акцент робиться на погляді Л. Гуліка, який техніку публічного управління об'єднав літерами POSCORB, де кожна літера описує одну техніку: P = Планування; O = Організація; S = Кадрове забезпечення; D = Керівництво; CO = Координація; R = Звітність; B = Бюджетування (Ramakrishnan.T.K, Raimol Ravi. K., 2017).

Дослідники (Ramakrishnan.T.K, Raimol Ravi. K., 2017) виокремлюють роль публічного управління в сучасному суспільстві як дуже високу, і значення цієї ролі постійно зростає з розширенням діяльності держави, оскільки таке управління є всеохоплюючим чинником повсякденного життя окремої людини, а також спільноти, невід'ємної частини суспільства. Важливість адміністрації розглядають як: стабілізуючу силу в суспільстві; інструмент соціальних змін, необхідний для збереження цивілізації, необхідний для соціальної гармонії; необхідний інструмент для успішного планування; важливий інструмент для добробуту держави.

Важливість публічного управління окреслюються наступними характеристиками (Ramakrishnan.T.K, Raimol Ravi. K., 2017):

- головною метою публічного управління є ефективне надання державних послуг;
- це є кооперативна та соціальна діяльність;

- публічне управління має особливий статус у країнах, що розвиваються в контексті здійснення соціального захисту;

- публічне управління займає важливе місце в житті людей;

- публічне управління в сучасній демократії будується на концепції соціальної держави, що розширило масштаби публічного управління.

Виокремлюються характеристики управління розвитком в контексті теорії публічного управління, зокрема:

- орієнтація на зміни: турбота про соціально-економічні зміни;

- орієнтація на результат: зміни мають відбуватися швидко та в межах визначеного графіку;

- відданість роботі: очікувана роль організації передбачає відданість соціально-економічним змінам і турботі про виконання програм, обмежених у часі;

- інноваційність: управління розвитком зосереджується на заміні або вдосконаленні існуючих керівних структур і норм такими, які відповідають мінливому політичному та соціальному середовищу;

- орієнтація на клієнта: позитивна орієнтація на задоволення потреб маргінальних верств населення;

- орієнтація на участь громадян приймається принцип асоціативної та партисипативної системи управління (люди - активні учасники розробки та виконання планів, політики та програм розвитку);

- часовий вимір: час набуває значного значення в управлінні розвитком, оскільки потребує прийняття швидких рішень;

- ефективність координації: координація між зростаючою кількістю організаційних структур;

- екологічна перспектива: управління розвитком формує політичне, соціальне та економічне середовище та, у свою чергу, зазнає його впливу. Це не замкнена система, яка отримує зворотній зв'язок від соціальної системи і реагує на вимоги, які до неї висуває система.

В Українській науці є декілька інших трактування публічного управління. Зокрема, Л.М. Новак-Каляєва (2018) в Термінологічному словнику з публічного

управління, саме публічне управління розглядає як «діяльність органів державного управління, органів місцевого самоврядування, представників приватного сектору та інститутів громадянського суспільства в межах визначених законом повноважень і функціональних обов'язків (планування, організації, керівництва, координації та контролю) щодо формування та реалізації управлінських рішень суспільного значення, політики розвитку держави та її адміністративно-територіальних одиниць» (Новак-Каляєва Л.М., 2018).

В.П. Трощинський (2010) в Енциклопедичному словнику з державного управління публічне управління характеризує як термін, а також як «пошук найкращих способів використання ресурсів задля досягнення пріоритетних цілей держави: публічне управління спрямоване на реалізацію прав, свобод та законних інтересів приватних осіб і передбачає якнайповніше застосування владою принципу публічності – відкритості та прозорості діяльності її апарату, право впливу громадян на діяльність органів влади, громадський контроль за діяльністю управлінського апарату тощо. До суб'єктів публічного управління належать органи державної влади, зокрема органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, а також інші суб'єкти у разі делегування їм публічних повноважень» (Трощинський В.П., 2010).

На нашу думку, попри відмінності в характеристиці публічного управління, загальним для визначень є акцент на діяльності органів влади всіх рівнів щодо вироблення та реалізації державної/публічної політики з залученням громадянського суспільства та його інститутів, окремих громадян, приватних структур. Основною характерною відмінністю публічного управління є його відкритість і прозорість, а також участь громадян.

С.О. Кравченко (2018) розглядає публічне управління на межі між суспільним управлінням і діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування. Вважає публічне управління утворенням самодостатнім і автономним, таким, що має певні інститути, які, у свою чергу, є «продуктом суспільства на певному етапі його розвитку, існують у суспільстві та утримуються ним. Тобто, суспільство є первинним і більш загальним утворенням, в якому існує

таке явище як публічне управління» (Кравченко С.О., 2018).

О. Вольська (2020), характеризуючи публічне управління як системне явище в сучасному суспільстві, визначає публічне управління як багатогранне поняття, яке включає: державне управління; місцеве самоврядування; державний менеджмент; стратегічне планування; взаємодію держави, бізнесу та громадян.

О. Кіфоренко (2022) поняття публічного управління характеризує в контексті історичного генезису і у власному баченні розглядає його в аспекті діяльності громадських адміністрацій, адміністраторів, які надають послуги, спрямовані на підвищення якості життя населення.

Підсумовуючи зазначимо, що в контексті теорії публічного управління в українській науці досліджуються:

- правові аспекти пенсійного забезпечення моряків;
- соціально-економічні аспекти соціального захисту;
- взаємодія зі всесвітньою організацією охорони здоров'я;
- правовий захист моряків, які працюють під іноземними прапорами (Зозуля І.Ю., 2022а).

Увага в зарубіжній науковій літературі акцентується на впливі всіх зацікавлених сторін в публічній сфері на формування державної політики щодо соціального захисту моряків в умовах глобальних криз. Особлива роль відводиться професійним об'єднанням моряків та правозахисним організаціям (Зозуля І.Ю., 2022а).

По-друге, – це *теорія соціального управління*. Ця теорія важлива з урахуванням важливих принципів сучасного соціального управління, які виокремлюються в зарубіжних публікаціях (Principles of social management and some issues for social management in Vietnam, 2018), зокрема:

- спеціалізація в соціальному управлінні зі спрощеним режимом і вибіркоким управлінням аспектами соціального життя, децентралізація, розширення повноважень, соціалізація кількох сфер управління та надання державних послуг, сприяння демократії на низовій основі з метою покращення якості та ефективності управління та державних адміністративних послуг. Роль Уряду та урядових

установ перетворюється полягає в керуванні всіма процесами;

- управління відповідно до конструктивної моделі розвитку, що ґрунтується на управлінні, яке часто називають «управління розвитком», «побудова розвитку» з орієнтацією на служіння людям, що має високу динаміку, чутливість, адаптивність до мінливих обставин, швидко задовольняє вимоги людей і керованих об'єктів, полегшує дотримуватись законів, правил і відповідних положень держави;

- управління суспільством на основі соціальної влади з коригуванням формальних і неформальних інститутів, серед яких важливу роль відіграють неформальні (соціально-політичні, соціальні, комунальні організації тощо);

- за основу має бути взята ідея щодо благ індивідів, соціальних груп - безпосереднього об'єкта соціального управління (сприяння кампаніям, переконанням, створенню умов для людей, громадських організацій та бізнесу, щоб вони дотримувалися закону);

- висвітлення розробки чіткого стратегічного бачення соціального управління.

- перехід від формування політики на основі суб'єктивної волі керівництва, керівництва до формування політики на основі фактів;

- участь залучених осіб, а також поширення соціальної критики;

- гармонійне поєднання мети довгострокового та короткострокового соціального управління (стабільна реалізація основних стратегій допомагає ефективно управляти суспільством, але також вимагає гнучкості у реагуванні на ринкові сигнали, пов'язуючи дисципліну з необхідними заходами для досягнення короткострокових цілей);

- планування з широкою участю залучених осіб, знизу вгору, посилення децентралізації та розширення повноважень низового рівня;

- оцінка ефективності за результатом і впливом, супровід процесу, супровід, координаційний нагляд експертів за участю залучених;

- сприяння розвитку бази даних соціального управління, особливо застосування інформаційних технологій до управління (здійснюючи

демократизацію та перехід соціального управління від законодавчих положень до нагляду; прийняття різноманітності, м'якості, гнучкості практики соціального управління);

- наголос на меті та ефективності діяльності соціального управління, а не на професійній кваліфікації керівників, гендерній рівності та віці роботи.

Виокремлюють класичні п'ять груп рівнів соціального управління (Principles of social management and some issues for social management in Vietnam, 2018), зокрема:

- управління соціальними змінами;
- управління соціальним розвитком;
- управління соціальними проблемами;
- управління соціальними відхиленнями;
- управління несподіваними ситуаціями.

Соціальні інститути - це стабільний набір соціальних цінностей, стандартів, позицій і ролей у формальних і неформальних соціальних групах, який зосереджується на основних потребах суспільства. Існування та розвиток соціальних інститутів зумовлено об'єктивними умовами, які проявляються через узгодженість із соціально-економічними основами. Однак соціальний інститут також має відносну незалежність і вплив на соціально-економічну базу. Тенденція взаємного управління та обумовлення розглядається як природа соціальних інститутів. Будь-яка зміна в соціальному інституті може призвести до значних змін в іншому соціальному інституті. Спільними ознаками всіх соціальних інститутів є виконання функції регулювання суспільних відносин і поведінки людей, управління та контролю за суспільством. У «нормальний» період розвитку суспільства соціальні інституції є стабільними та міцними та здатними організовувати соціальні блага, завдяки чому суспільство розвивається стабільно, гармонійно та непохитно (Principles of social management and some issues for social management in Vietnam, 2018).

В інших публікаціях (Boudreaux Jo., 2023) зазначається, що соціальна теорія стосується пояснень, аргументів, гіпотез і міркувань про природу людей і

людське суспільне життя. Соціальна теорія прагне зрозуміти різні соціальні явища, включаючи відносини влади, стать, релігію, расу, соціальні зміни та культурне повстання. Соціальна теорія містить широкий спектр аналітичних концепцій, методів інтерпретації та дослідницьких підходів. Сьогодні соціальна теорія охоплює багато країн з різними інтерпретаціями. Деякі з основних шкіл соціальної теорії включають чиказьку школу (поведінка людини формується соціальними відносинами, соціальними структурами та фізичним середовищем), постмодернізм, феміністичну теорію (форма критичної теорії, яка займається викликом соціальних конструкцій реальності та дестабілізуючими системами влади та гноблення) та критичну теорію.

По-третє, - це *теорія соціальних систем*, в основі якої покладено думку, що суспільства, організації та команди працюють і співвідносяться один з одним (Social systems theory for management practitioners: Organizations as network of decisions, 2023). Теорія соціальних систем передбачає, що організації складаються з комунікації рішень. Організації складаються з комунікації рішень. Організації, як соціальні системи, складаються лише з комунікацій рішень. Теорія соціальних систем пов'язана з відмінностями, і перше або найважливіше розрізнення – це між системою та середовищем. Суспільства, а також організації об'єднані нормами (або поведінковими очікуваннями) і спільними цінностями. У теорії соціальних систем окреме рішення є комунікативною подією, а події не мають тривалості; вони зникають у той самий момент, коли утворюються.

Теорія соціальних систем є варіантом для теоретичної основи управління людськими ресурсами (Wolfgang M., 2004). Після з'ясування переваг використання великої (соціальної) теорії як основної теоретичної точки зору, розглядаються корені цієї теорії соціальних систем – детерміністський погляд на системи як машини, підхід до відкритих систем і теорія нелінійних систем. Ґрунтуючись на погляді на соціальні системи як на автопоетично закриті системи, визначено п'ять основних внесків до теоретичної основи HRM: концептуалізація організації та управління людськими ресурсами як соціальних процесів, таким чином долаючи індивідуалістичний кут; нове значення індивідів як істотного елемента в

середовищі системи; утримання від далекосяжних або дуже нереалістичних припущень щодо «природи» людей; взаємодія між різними рівнями та одиницями аналізу; вбудованими в теорію, що має важливе значення для комплексного та глибокого аналізу явищ людських ресурсів; відкритість для додаткових теорій, для яких теорія соціальних систем забезпечує загальну основу.

З точки зору історії теорії (Wolfgang M., 2004), не існує єдиної теорії соціальних систем, як не існує теорії окремих систем. Організації та організаційні процеси часто розглядаються з точки зору відкритих соціотехнічних систем. У широко поширеному погляді на менеджмент, не ставиться під сумнів основна можливість цілеспрямованого управління. Незважаючи на низку труднощів, використання «хороших» інструментів управління призводить до підрахованих ефектів у системі. Теорія соціальних систем у цьому відношенні набагато більш скептична. Соціальні системи не є повністю прозорими та керованими. Зусилля управління можуть або не можуть бути прийняті системою за допомогою втручання. Управління з цієї точки зору означає, перш за все, надання системі пропозицій, які не є частиною опцій і можливостей системи, але можуть стати такими в майбутньому. Відносини між системою та середовищем характеризуються різною складністю. Ця відмінність є конститутивною силою існування соціальних систем. Якби не було різниці, не було б системи, а було б лише середовище. Соціальні системи співвідносяться з навколишнім середовищем, яку частину середовища вони (ре)конструюють у системі та перетворюють на внутрішню логіку процесу системи через структурний зв'язок. Структурний зв'язок дозволяє соціальним системам ігнорувати багато частин середовища. З одного боку, структурний зв'язок передбачає взаємну залежність і вибірковість. З іншого боку, це також означає підвищення потенціалу системи.

По-четверте, - теорія *соціального права*. В українській літературі в межах цієї теорії досліджуються: внутрішньодержавний та міжнародний рівень соціального права; національна система соціального захисту; ратифікація правових документів щодо соціального захисту (Зозуля І.Ю., 2022а).

Це стосується також і моряків, у тому числі українських. В зарубіжній

літературі акценти робляться на кореляції соціального права, прийнятого в державі та умов трудового права. В цих межах інноваціями є розробка інноваційної моделі соціального захисту українських моряків, стійкої до глобальних ризиків та криз. В українській науці акценти робляться на моделях соціального захисту зарубіжних держав та моделі публічного управління. В зарубіжній науці наголошується на вивченні можливостей та стійкості моделей соціального захисту моряків в умовах глобальних криз та ризиків, моделей соціального страхування моряків; системи соціальної допомоги; компенсацій втрат тощо (Зозуля І.Ю., 2022а).

По-четверте, - *теорія соціального права*. Природу цієї теорії дослідники (Trubek D.M) розглядаються в порівнянні з процесами соціального впорядкування в традиційних суспільствах. Сутність його стосується моделі поведінки, які визначаються соціальним правом та підтримуються певними соціальними групами. Сучасне соціальне право складається із загальних правил, що застосовуються спеціалізованими установами універсально й одноманітно в усіх регіонах і до всіх соціальних прошарків. Передбачається, що приписи традиційного суспільства сформовані з історії та звичаїв. Сучасне право також розглядається як інструмент, за допомогою якого можна досягти різноманітних можливих соціальних цілей. Воно не тільки звільняє людину від традиційних норм і цінностей, воно також дає їй засоби для формування світу. Основна концепція правової цілеспрямованості припускає, що суспільне життя може бути сформоване певною соціальною волею. Цілеспрямованість і правила, хоч і необхідні, не є достатньою умовою для життєздатної системи сучасного права: такий закон може впливати на суспільний порядок, лише якщо за ним стоїть організована сила держави. Основна концепція вважає, що без сильної, відносно централізованої держави, норми права не формуватимуть і визначать суспільне життя. Раціональність і універсальність сучасного права зміцнює державу: проголошуючи себе проявом розуму та ставлячись до всіх людей як до рівних, сучасне право узаконює державі, і таким чином посилює її здатність нав'язувати конкретні матеріальні норми, правила чи цілі.

В інших публікаціях (Cotterrell R., 2021) стверджується, що теорія права є

лише частиною ширшої діяльності, відомої як соціальна теорія, оскільки право є соціальним явищем. Коли право вивчається теоретично з використанням методів і теорій соціальних наук, та її часто називають *соціально-правовою теорією*.

Деякі науковці (Banović D., 2017) розглядають соціально-правову теорію в контексті теорії права. Соціальне право ґрунтується на двох основних концептуальних поглядах, зокрема: правові питання повинні базуватися на моральній і політичній філософії; право має бути повернуто в соціальний контекст і пов'язане з соціальними науками в науковий спосіб. Внутрішньо методологічний підхід позитивного права має свої труднощі, а саме: в поясненні нормативності міжнародного публічного права та правил і норм культурно специфічних груп; в наявності методологічні проблеми у розділенні валідності та ефективності; існування правових принципів та правових норм як відкритий текст, що не веде до єдиного можливого логічного рішення тощо.

М. Замбоні (2010) соціальне право тлумачить крізь призму прихованого поняття «соціальне» в соціальному праві. Акцент робиться на державі загального добробуту, яка має ідеологічну основу і дедалі зростаючу тенденцію до монополізації правового дискурсу для цілей «соціальної інженерії», що призводить до побудови багатьох нових галузей права та юридичних дисциплін, функціональних для реалізації основних цінностей, що стоять за цією формою політичної організації (Zamboni M., 2010).

Соціальне право на даному етапі розглядається як *право соціального захисту* або *право соціального забезпечення*. Це система нормативного регулювання. Один із найбільш типових прикладів права, яке народилося та виросло всередині та через форму політичної організації є держави добробуту. Увага держави добробуту щодо соціального права зумовлена тим фактом, що ця політична форма організації в основному має на меті задовольнити прагнення до безпеки, страхового товариства, безризиковості та соціальних гарантій (Zamboni M., 2010).

Правове поле соціального права з теоретичної точки зору визначається (Zamboni M., 2010) в контексті поняття «соціальне». Позначка правового поля зазвичай визначає частину правової системи, яким опікується право. Деякі автори,

як зазначає М. Замбоні (Zamboni M., 2010) намагалися звужити поняття соціального права до тієї правової сфери, яка стосується всіх проблем, пов'язаних із зайнятістю та її відсутністю або реалізацією соціальних прав як об'єкта соціального права. Інші визначили соціальне право як частину права, яка на відміну від «економічного права», такого як договірне право, загалом регулює розподіл державної фінансової допомоги. Втім, всі ці визначення неконкретні і мають чітких критеріїв. Класичне визначення соціальних відносин полягає в тому, що це поведінка множини акторів, оскільки, у своєму значущому змісті, дії кожного враховують дію інших і орієнтуються в цих термінах. Відповідно, що всі галузі права мають своєю основною метою регулювання поведінки суб'єктів. Втім, соціальне право здебільшого регулює саме соціальних захист і його складові.

По-п'яте, - це *теорія інновацій*. Існують різні погляди на розуміння та характеристику даної теорії. У деяких публікаціях – це гіпотеза, яка описує, як нові технологічні та інші досягнення поширюються в суспільствах і культурах, від впровадження до широкого впровадження (Halton Cl., 2023). Інші дослідники (Nam M., 2018) вважають, що побудова різних моделей в контексті аналізу зміни однієї інновації на іншу та також їх вплив на функціонування суспільства сприяла виробленню теорії інновацій. Також є думка, що інновація - це процес реалізації нових продуктів, процесів, пропозицій або бізнес-моделей для створення додаткової вартості для клієнтів, організації та працівників. Це може бути рішення, застосоване організацією для вирішення проблеми, або процес створення рішення, яке додає цінність (Overview of the important innovation concepts and theories, 2021).

Вітчизняні дослідники (Іжа М.М., Матвеєнко І.В., 2022) в межах сучасної концепції інновацій виокремлюють *соціальний тип інновацій*, який тлумачиться як широка міжсекторальна концепція, спрямована на задоволення соціальних потреб і на виявлення основних соціальних проблем. В даний час цей термін використовується для того, щоб представити широкий спектр видів діяльності та концепцій, зокрема: від інновацій на робочому місці, соціальних перетворень, формування нових моделей місцевого соціально-економічного розвитку до змін

в системі публічного управління на основі формування інноваційних механізмів (Іжа М.М., Матвєєнко І.В., 2022).

М. Миколайчук (2018) розглядає інновації як рушійну силу в соціально-економічному розвитку держави. Завданням такого розвитку в Україні може бути вироблення та запровадження принципово нових підходів до публічного управління, що передбачає широке впровадження інновацій, в тому числі і в соціальну сферу (Mykolaichuk M., 2018).

Ф. Сааб, Г. Демо, П.Х. Бермехо зазначають, що в публічному управлінні інновації займають окрему позицію. Вони можуть сприяти відновленню легітимності державних установ шляхом кращого обслуговування потреб і прагнень громадян і користувачів державних послуг. Також вони наголошують на тому, що державний сектор є менш інноваційним, ніж мав би бути, і пошук інноваційних практик у приватному секторі може бути критичною проблемою. Державний сектор продемонстрував дефіцит інновацій через відсутність стимулів, а пошук досвіду та практик інновацій у приватних компаніях може бути хибним, оскільки інституційне середовище державних організацій є дуже різним (Saab F., Demo G., Bermejo P.H., 2018).

Інновації – це не лише щось нове. Це процес, у якому агенти, організації та установи трансформуються під впливом нової ідеї. Крім того, це основне джерело економічного зростання, промислових змін і конкурентних переваг. Іноді інновації розглядають як механізм економічного зростання та розвитку. У цьому процесі інновації передбачають виникнення, прийняття та реалізацію ідей, щоб зробити організацію іншою та більш спроможною, ніж інші. Є також погляд на інновації, при якому забезпечується високий потенціал для інновацій у зменшенні витрат, розширенні ринків і максимізації прибутку. Інноваційний процес дає можливість створювати, розвивати або винаходити нові ідеї, об'єкти та практики. Також є думка, що інновації – це навмисний і проактивний процес, що включає генерацію, практичне прийняття та поширення нових і творчих ідей, спрямованих на якісну зміну в конкретному контексті (Saab F., Demo G., Bermejo P.H., 2018).

Для нашого дослідження важлива думка науковців (Saab F., Demo G., Bermejo

Р.Н., 2018) щодо адміністративних інновацій, які стосуються змін у структурі та процесах організації, в адміністративних системах, у знаннях, що використовуються для виконання управлінської роботи, і в управлінських навичках, які дозволяють організації функціонувати та досягати успіху, використовуючи свої ресурси. Важливими є фази впровадження інновацій: винахід, впровадження та поширення. У фазі винаходу охоплюється генерація ідей; впровадження включає процес перетворення ідей на практику, а дифузія – це поширення інновацій всередині та за межами організації.

Також при виробленні моделі публічного управління соціальним захистом моряків враховується думка науковців (Saab F., Demo G., Vermejo P.H., 2018) щодо діяльності урядів за умов інновацій. Останні передбачають вирішення трьох основних проблем: вони повинні працювати та надавати послуги вищої якості з обмеженими ресурсами та обмеженими операційними можливостями; вони повинні зробити державні установи більш підзвітними, чуйними та ефективними; вони повинні більш адекватно реагувати на запити громадян щодо більшої участі суспільства в публічній сфері. Ці виклики вимагають інноваційних інституційних механізмів і процесів. Інновації вважаються потужним і фундаментальним двигуном для реформування та активізації державних установ.

Підсумовуючи зазначимо, що в зарубіжній науці досліджується більш широка і глобальна проблематика, саме в межах концепції *«спільні інновації з внутрішніми зацікавленими сторонами»*, а саме:

- публічне управління соціальним захистом;
- вплив всіх зацікавлених сторін на державне законодавство та міжнародне законодавство;
- розглядаються моделі соціального захисту моряків відповідно до існуючих моделей публічного управління (Зозуля І.Ю., 2022а).

Інноваціями для соціального захисту моряка в контексті глобальних проблем є: правове та державне регулювання умов зайнятості моряків; система податкових платежів для тих держав, громадянином якої є моряк, який працює під прапором іншої держави і не є її громадянином; умови медичного обслуговування; система

нарахування пенсії для моряків; визнання документів моряка в інших державах та ін. (Зозуля І.Ю., 2022а).

Наявна відмінність підходів до проблематики в українських та зарубіжних публікаціях. Особливо це стосується практичних методів спільної творчості, зокрема такого як метод соціального проєктування в сфері соціального захисту моряків. В українській науці дослідження в цьому напрямі відсутні. В зарубіжній науці досліджується і запроваджується система соціальної взаємодія між моряками, кампаніями з найму та іншими зацікавленими сторонами з органами публічного управління та адміністрування (Зозуля І.Ю., 2022а).

Інноваціями для української практики публічного управління та адміністрування будуть: організаційно-правові зміни, зокрема щодо створення структурних підрозділів в органах публічної влади підрозділів соціального захисту моряків; побудова стрункої моделі публічного управління соціальним захистом; подолання правових колізій (Зозуля І.Ю. Інноваційні моделі соціального захисту моряків як основа стабільності в умовах глобальних ризиків та криз, 2022).

По-шосте – це *теорія змін*. В Керівництві ООН щодо теорії змін (UNDAF COMPANION GUIDANCE: THEORY OF CHANGE) остання розуміється як метод, який пояснює, як певне втручання або набір втручань, як очікується, призведе до певних змін у розвитку, спираючись на причинно-наслідковий аналіз на основі наявних доказів. Теорія змін для UNDAF має ґрунтуватися на обґрунтованому аналізі, консультаціях із ключовими зацікавленими сторонами та вивченні того, що працює, а що ні в різних контекстах, на основі досвіду ООН та її партнерів. Теорія змін допомагає визначити рішення для ефективного усунення причин проблем, які перешкоджають прогресу, і керувати рішеннями щодо того, який підхід слід застосувати, враховуючи порівняльні переваги ООН, ефективність, здійсненність і невизначеності, які є частиною будь-якого процесу змін. Теорія змін також допомагає визначити основні припущення та ризики, які буде життєво важливо зрозуміти та переглянути протягом усього процесу, щоб переконатися, що підхід сприятиме бажаним змінам. Це допомагає скеровувати розробку обґрунтованих програмних стратегій, що ґрунтуються на фактах, із чітким аналізом і викладенням

припущень і ризиків.

В інших джерелах (What is theory of change?, 2021) теорія змін розглядається як чіткий процес продумування та документування того, як програма чи втручання мають працювати, чому вони працюватимуть, кому вони принесуть користь (і яким чином) та умови, необхідні для успіху. Теорія змін зазвичай розробляється на етапі проектування розробки програми та ґрунтується на доказах, переконаннях і припущеннях. Деякі теорії змін базуються на науково перевірених теоріях зміни поведінки, оскільки вони можуть багато розповісти нам про те, як позитивно впливати на поведінку людей.

Часто терміни «теорія змін» і «логічна модель програми» використовуються як синоніми. Однак між цими двома поняттями є важливі відмінності. *Теорія змін* – це діаграма або письмовий опис стратегій, дій, умов і ресурсів, які сприяють змінам і досягають результатів. Ця теорія має «пояснювальну силу», оскільки вона повинна пояснити, чому певна діяльність або дії призведуть до конкретних результатів. *Логічна модель програми* – це простіше (часто лінійне) візуальне представлення того, як програма має працювати. Така модель показує дії та конкретні результати, очікувані від них. Вона може базуватися на тій самій інформації, яка використовується в теорії змін, однак вона не пояснює, як і чому програма досягне бажаних результатів або спричинить зміни (What is theory of change?, 2021).

Іноді для пояснення теорії або логіки, що лежить в основі моделі програмної логіки, використовується *нарративна теорія змін*. Користь від використання теорії змін полягає в наступному:

- надання обґрунтування програми, яке ґрунтується на найкращих доступних дослідженнях і практичних даних, а також уточнює будь-які припущення щодо досягнення успіху;
- допомога в більш ефективній реалізації програми та в оцінці переваг конкретної програми та її здатності досягти бажаних результатів;
- допомога у виправданні державних чи філантропічних витрат та інформування про це громади;

- корисність при оцінці програм (розуміння набору умов, дій і процесів, котрі сприятимуть змінам, що можна буде перевірити і оцінити);

- формалізування неявних знань та досвіду;

- створення спільного бачення програми;

- визначення ключових чинників та перешкод на шляху до успіху;

- надання можливості всім, хто приймає участь в програмі втручання, а також всім, хто підтримує програму втручання, чітко зрозуміти кінцеву мету та конкретні результати;

- використання доказів, зібраних фахівцями-практиками, які працюють безпосередньо для вирішення певної проблеми, що підвищує ймовірність успіху програми.

По сьоме – це *теорія людського капіталу*. Як зазначають зарубіжні дослідники (ROSS S., 2021) людський капітал – це розширений термін, який стосується рівня освіти, знань, досвіду та навичок працівника. Теорія людського капіталу відносно нова у фінансово-економічній науці. Людський капітал – це концепція, яка визнає, що трудовий капітал неоднорідний. Людський капітал нематеріальна економічна цінність досвіду та навичок працівника. Теорія людського капіталу стверджує, що люди можуть збільшити свою продуктивну здатність завдяки більшій освіті та навчанню.

В інших публікаціях (Bruna S., Ilmete Ž., Simomova M., 2011) основним ресурсом публічного управління як інтелектуальних організацій є їхній персонал або людський капітал, знання, навички та ставлення, а також мотивація та лояльність якого є критичним фактором для ефективної роботи публічного управління. За останні двадцять років нові фактори, такі як глобалізація, інформаційні технології та інновації, змінили уявлення про публічного управління, роль уряду та роботу інституцій державного сектору.

Також є твердження, що теорія людського капіталу базується на припущенні про те, що формальна освіта є надзвичайно важливою та необхідною для підвищення продуктивної спроможності населення. Теоретики людського капіталу стверджують, що освічене населення є продуктивним населенням. Теорія

людського капіталу наголошує на тому, як освіта підвищує продуктивність і ефективність працівників шляхом підвищення рівня когнітивного запасу економічно продуктивних людських можливостей, які є продуктом вроджених здібностей та інвестицій у людей. Надання формальної освіти розглядається як інвестиція в людський капітал, який, на думку прихильників цієї теорії, є таким же чи навіть більшим, ніж фізичний капітал (Almendez L. 2010).

Теорія людського капіталу приходить до висновку, що інвестиції в людський капітал призведуть до більших економічних результатів, однак обґрунтованість теорії іноді важко довести та вона суперечлива. У новій глобальній економіці міцні матеріальні активи можуть бути не такими важливими, як інвестиції в людський капітал (Almendez L. 2010).

Враховуючи проведені дослідження автор цього дисертаційного дослідження виокремлює наступну теоретико-методологічну основу моделі публічного управління соціальним захистом моряків в Україні (рис. 3.1):

1. *Теорія публічного управління*

- вироблення політики з соціального захисту моряків (урядові політики, реалізація органами виконавчої влади, роль органів місцевого самоврядування, участь інститутів громадянського суспільства та окремих громадян);

- процес досягнення спільних цілей (вироблення політики з соціального захисту моряків з залученням громадянського суспільства та окремих громадян, взаємодія органів влади різних рівнів, глобальна/міжнародна взаємодія між службами соціального захисту та податковими службами);

- діяльність органів влади (вироблення та реалізація державної політики з соціального захисту моряків, створення дорадчих органів для вирішення питань соціального захисту моряків, вироблення і реалізація правових актів щодо особливих умов праці моряків, створення спеціальних підрозділів для контролю за процесами соціального захисту моряків та запровадження інноваційних форм і видів соціального захисту моряків);

- інноваційність в контексті управління розвитком (правове та державне регулювання умов зайнятості моряків, система податкових платежів для тих

держав, громадянином якої є моряк, який працює під прапором іншої держави і не є її громадянином, умови медичного обслуговування, система нарахування пенсії для моряків, визнання документів моряка в інших державах та ін.);

- орієнтація на участь громадян (моряки та їх організації - активні учасники розробки та виконання планів, політики та програм розвитку);

- координація (між зростаючою кількістю організаційних структур щодо соціального захисту моряків);

- впливи політичного, соціального та економічного середовища (організаційно-правові зміни, зокрема щодо створення структурних підрозділів в органах публічної влади підрозділів соціального захисту моряків; побудова стрункої моделі публічного управління соціальним захистом; подолання правових колізій).

2. Теорія соціального управління.

На підставі аналізу теоретико-методологічних зарубіжних джерел автором дисертації виокремлено принципи теорії соціального управління в моделі соціального захисту моряків, а саме:

- управління окремим аспектом соціального життя (управління процесом формування і становлення соціального захисту моряків як соціальної групи з особливими умовами праці; робота органів виконавчої влади, агенцій, органів зі спеціальною компетентністю щодо соціального захисту моряків);

- децентралізація (передача низки повноважень до агенцій, асоціацій та ін.; створення на законодавчому рівні умов для розвитку різних форм і видів соціального захисту моряків, у тому числі неформальних, партнерських, фондowych тощо);

- розширення повноважень (стосується повноважень профспілок та інших неурядових організацій);

- підвищення ролі уряду та органів виконавчої влади (юридична ясність, відповідальність за створення умов для розширення форм і видів соціального захисту та його законодавчого закріплення; формування глобальних і міждержавних відносин між управліннями соціального захисту, податковими

службами, громадськими об'єднаннями та подібними зарубіжними структурами; укладання міждержавних угод щодо оподаткування зарплат моряків-нерезидентів);

- адаптивність до мінливих обставин (гнучке і швидке прийняття рішень; ратифікація міжнародних правових документів; організаційно-структурні зміни в діяльності суб'єктів соціального захисту моряків; розробка і прийняття відповідних правових актів);

- орієнтація на служіння людям (в куті зору соціальний захист окремого громадянина та його родини);

- управління суспільством на основі соціальної влади з коригуванням формальних і неформальних інститутів, серед яких важливу роль відіграють неформальні (створення партнерських фондів, приватних і партнерських страхових кампаній; забезпечення соціальними правами та гарантіями з позицій особливих умов праці моряків);

- спрямованість на блага індивідів, соціальних груп - безпосереднього об'єкта соціального управління (створення умов для соціального захисту і соціального забезпечення як моряків-резидентів, так і моряків-нерезидентів шляхом утворення різних форм і видів соціального захисту, у тому числі партнерських, приватних, громадських);

- перехід від формування політики на основі суб'єктивної волі керівництва до формування політики на основі фактів (ратифікація міжнародних правових документів; відсутність власного потужного флоту і вимушеність моряків працювати під різними прапорами, а також врахування економічного ефекту, який приносять для держави моряки);

- участь залучених осіб, а також поширення соціальної критики (залучення для прийняття рішень громадських об'єднань моряків, у тому числі профспілок та інших зацікавлених осіб);

- гармонійне поєднання мети довгострокового та короткострокового соціального управління (важливо для розробки довгострокових та короткострокових пакетів соціального захисту моряків);

- планування з широкою участю залучених осіб, знизу вгору, посилення

децентралізації та розширення повноважень низового рівня (створення умов для громад, які мають потужні можливості створювати громадські фонди для соціального захисту моряків та їх родин; правове забезпечення подібної діяльності);

- супровід процесу, координаційний нагляд експертів за участю залучених (створення координаційних рад як дорадчих органів при міністерствах та органах місцевого самоврядування з залученням широкого кола стейкхолдерів);

- застосування інформаційних технологій до управління (створення загальних реєстрів моряків-нерезидентів та моряків-резидентів; створення єдиного порталу для моряків щодо особливостей соціального захисту в різних державах світу і можливостях правового і соціального захисту моряків);

- наголос на меті та ефективності діяльності соціального управління (запровадження інновацій в соціальному захисті моряків; управління соціальними проєктами соціального захисту моряків).

Враховуючи рівні соціального управління, які виокремлюють в зарубіжній науці для соціального захисту моряків будуть важливими всі п'ять рівнів, зокрема:

- управління соціальними змінами (впливи на поведінку, суспільні відносини, двосторонню взаємодію, подолання спротиву змінам, досягнення узгодженості);

- управління соціальним розвитком (вироблення планів і використання ресурсів національного рівня з можливостями органів місцевого самоврядування та їх ресурсами для створення умов для соціального захисту моряків, наприклад, створення спеціальних партнерських фондів соціального захисту моряків та ін.);

- управління соціальними проблемами (врахування ініціатив некомерційних і приватних організацій і місцевих мереж; формування нових суспільних цінностей щодо соціального захисту моряків; формування державно-приватного, державно-громадянського та інших партнерств для вирішення проблем соціального захисту моряків);

- управління несподіваними ситуаціями (гнучкість в прийнятті рішень та правових актів; запровадження інновацій та ін.).

3. Теорія соціальних систем.

В основі – прийняття комунікаційних рішень. Мова йде про комунікації між різними групами прийняття рішень (політики, органи влади, громадські об'єднання, у тому числі профспілки, приватні структури, окремі моряки та їх родини). Основа – згуртованість в прийнятті рішень щодо соціального захисту моряків та їх родин, а також щодо правового забезпечення таких рішень; побудова нових структурних відносин з врахуванням взаємодії та співіснування офіційних (державних), приватних та партнерських форм і видів соціального захисту моряків.

4. Теорія соціального права.

- правове та державне регулювання умов зайнятості моряків, соціального забезпечення, стандартів соціального захисту, визнання умов праці моряка як особливих, забезпечення соціальних гарантій, регулювання системи соціального захисту.

5. Теорія інновацій.

- інновації передбачають виникнення, прийняття та реалізацію ідей (вироблення і запровадження нової моделі соціального захисту моряків, а також моделі публічного управління ним; реформування підходів щодо соціального захисту та роботи управлінських структур з соціального захисту, зміна парадигми соціального захисту моряків);

- адміністративні інновації (зміни у структурі надання соціального захисту морякам, в процесах організації соціального захисту, в знаннях щодо особливостей праці моряків; проведення модернізації або реформування в межах діючих ресурсів);

- вироблення, впровадження та поширення інновацій (залучення фахівців до розробки організаційно-правових та партнерських основ соціального захисту моряків, формування нової моделі надання соціального захисту та нових форм публічного управління ним)

6. Теорія змін.

- з'ясування як певне втручання призведе до очікуваних змін;
- консультації із ключовими зацікавленими сторонами та вивченні того, що працює, а що ні в різних контекстах, на основі досвіду різних держав;

- визначення рішення для ефективного усунення причин проблем;
- виокремлення основних припущень та ризиків, щоб переконатись, що рішення та дії будуть сприяти бажаним змінам;
- скерованість розробки обґрунтованих програмних стратегій, що ґрунтуються на фактах, із чітким аналізом і викладенням припущень і ризиків;
- застосування на етапі проєктування програми змін, що передбачає: чіткий процес аналізу та документування майбутньої програми втручання та її реалізації в контексті змін; визначення користі для всіх зацікавлених сторін; визначення як втручання будуть «працювати»; виокремлення умов, які необхідні для успіху втручань або змін; використання доказів, переконання, припущення;
- пояснення, чому саме запропонована стратегія, діяльність або дії щодо змін мають призвести для позитивних результатів і корисна всім зацікавленим сторонам;
- чітке розуміння кінцевої мети та конкретних результатів всіма зацікавленими сторонами;
- створення спільного бачення програми змін або втручання;
- визначення ключових чинників та перешкод на шляху до досягнення результату;
- використання доказів, зібраних фахівцями-практиками щодо вирішення проблеми соціального захисту моряків задля підвищення ймовірності успіху програми змін або втручання.

7. Теорія людського капіталу.

- рівень освіти, знань, досвіду та навичок державних службовців та представницької влади для запровадження змін в сфері соціального захисту моряків та публічного управління цим процесом; також це стосується інститутів громадянського суспільства, окремих громадян, які демонструють активність у розв'язанні проблем соціального захисту моряків;
- збільшення продуктивної здатності всіх зацікавлених сторін у вирішенні проблеми соціального захисту моряків завдяки більшій освіті та навчанню.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА МОДЕЛІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЗАХИСТОМ МОРЯКІВ В УКРАЇНІ

Теорія публічного управління

- *вироблення політики з соціального захисту моряків* (урядова політика, реалізація органами виконавчої влади, роль органів місцевого самоврядування, участь інститутів громадянського суспільства та окремих громадян);
- *процес досягнення спільних цілей* (вироблення політики з соціального захисту моряків з залученням громадянського суспільства та окремих громадян, взаємодія органів влади різних рівнів, глобальна/міжнародна взаємодія між службами соціального захисту та податковими службами);
- *дільність органів влади* (вироблення та реалізація державної політики з соціального захисту моряків, створення дорадчих органів для вирішення питань соціального захисту моряків, вироблення і реалізація правових актів щодо особливих умов праці моряків, створення спеціальних підрозділів для контролю за процесами соціального захисту моряків та запровадження інноваційних форм і видів соціального захисту моряків);
- *інноваційність в контексті ухвалення розвитку* (правове та державне регулювання умов зайнятості моряків, система податкових платежів для тих держав, громадянином якої є моряк, який працює під прапором іншої держави і не є її громадянином, умови медичного обслуговування, система нарахування пенсії для моряків, визнання документів моряка в інших державах та ін.);
- *орієнтація на участь громадян* (моряки та їх організації - активні учасники розробки та виконання планів, політики та програм розвитку);
- *координація (між зростаючою кількістю організаційних структур щодо соціального захисту моряків);*
- *вплив політичного, соціального та економічного середовища* (організаційно-правові зміни, зокрема щодо створення структурних підрозділів в органах публічної влади підрозділів соціального захисту моряків; побудова стрункої моделі публічного управління соціальним захистом; подолання правових колізій).

Теорія соціального управління

На підставі аналізу теоретико-методологічних зарубіжних джерел автором дисертації виокремлено принципи теорії соціального управління в моделі соціального захисту моряків, а саме:

- *управління окремим аспектом соціального життя* (управління процесом формування і становлення соціального захисту моряків як соціальної групи з особливими умовами праці; робота органів виконавчої влади, агенції, органів зі спеціального компетентністю в соціального захисту моряків);
- *децентралізація* (передача низки повноважень до агенцій, асоціацій та ін.; створення на законодавчому рівні умов для розвитку різних форм і видів соціального захисту моряків, у тому числі неформальних, партнерських, фондових тощо);
- *розширення повноважень* (стосується повноважень профспілок та інших неурядових організацій);
- *підсилення ролі уряду та органів виконавчої влади* (юридична ясність, відповідальність за створення умов для розширення форм і видів соціального захисту та його законодавчого закріплення; формування глобальних і міждержавних відносин між управліннями соціального захисту, податковими службами, громадськими об'єднаннями та подібними зарубіжними структурами; укладання міждержавних угод щодо оподаткування зарплат моряків-нерезидентів та ін.);
- *адаптивність до мінливих обставин* (гнучке і швидке прийняття рішень; ратифікація міжнародних правових документів; організаційно-структурні зміни в діяльності суб'єктів соціального захисту моряків; розробка і прийняття відповідних правових актів);
- *орієнтація на спонсання людям* (в кулі зору соціальний захист окремого громадянина та його родини);
- *управління суспільством на основі соціальної влади з корисуваним формальних і неформальних інститутів, серед яких велику роль відіграють неформальні* (створення партнерських фондів, приватних і партнерських страхових кампаній; забезпечення соціальними правами та гарантіями з позаштатних особливих умов праці моряків);
- *спрямованість на блага індивідів, соціальних груп - безпосереднього об'єкта соціального управління* (створення умов для соціального захисту і соціального забезпечення як моряків-резидентів, так і моряків-нерезидентів шляхом утворення різних форм і видів соціального захисту, у тому числі партнерських, приватних, громадських);
- *перехід від формування політики на основі суб'єктивної волі керівництва до формування політики на основі фактів* (ратифікація міжнародних правових документів; відсутність власного потужного флоту і вимушеність моряків працювати під різними прапорами, а також врахування економічного ефекту, який приносять для держави моряки);
- *участь залучених осіб, а також поширення соціальної критики* (залучення для прийняття рішень громадських об'єднань моряків, у тому числі профспілок та інших зацікавлених осіб);
- *гармонійне поєднання мети довгострокового та короткострокового соціального управління* (важливо для розробки довгострокових та короткострокових пактів соціального захисту моряків);
- *планування з широким участю залучених осіб, низу вгору, посилення децентралізації та розширення повноважень низового рівня* (створення умов для громад, які мають потужні можливості створювати громадські фонди для соціального захисту моряків та їх родин; правове забезпечення подібної діяльності);
- *спрощення процесу; координаційний нагляд експертів за участю залучених* (створення координаційних рад як дорадчих органів при міністерствах та органах місцевого самоврядування з залученням широкого кола стейкхолдерів);
- *застосування інформаційних технологій до управління* (створення загальних реєстрів моряків-нерезидентів та моряків-резидентів; створення єдиного порталу для моряків щодо особливостей соціального захисту в різних державах світу і можливостях правового і соціального захисту моряків);
- *наголошення на меті та ефективності діяльності соціального управління* (запровадження інновацій в соціальному захисті моряків; управління соціальними проектами соціального захисту моряків). Враховуючи рівні соціального управління, які виокремлюють в зарубіжній науці для соціального захисту моряків будуть важливими всі п'ять рівнів, зокрема:
- *управління соціальними змінами* (впливи на поведінку, суспільні відносини, двостороннє взаємодія, подолання спротиву змінам, досягнення узгодженості);
- *управління соціальним розвитком* (вироблення планів і використання ресурсів національного рівня з можливостями органів місцевого самоврядування та їх ресурсами для створення умов для соціального захисту моряків, наприклад, створення спеціальних партнерських фондів соціального захисту моряків та ін.);
- *управління соціальними проблемами* (врахування ініціатив некомерційних і приватних організацій і місцевих мереж; формування нових суспільних цінностей щодо соціального захисту моряків; формування державно-приватного, державно-громадянського та інших партнерств для вирішення проблем соціального захисту моряків);
- *управління несподіваними ситуаціями* (гнучкість в прийнятті рішень та правових актів; запровадження інновацій та ін.).

Теорія соціальних систем

- *прийняття комунікаційних рішень* (комунікації між різними групами прийняття рішень: політики, органи влади, громадські об'єднання, у тому числі профспілки, приватні структури, окремі моряки та їх родини);
- *зуртованість в прийнятті рішень* щодо соціального захисту моряків та їх родин, а також щодо правового забезпечення таких рішень;
- *побудова нових структурних відносин* з врахуванням взаємодії та співіснування офіційних (державних), приватних та партнерських форм і видів соціального захисту моряків

Теорія соціального права

- *правове та державне регулювання* умов зайнятості моряків, соціального забезпечення, стандартів соціального захисту;
- *визнання умов праці* моряка як особливих;
- *забезпечення соціальних гарантій*;
- *регулювання системи* соціального захисту

Теорія інновацій

- *інновації передбачають визначення, прийняття та реалізацію ідей* (вироблення і запровадження нової моделі соціального захисту моряків, а також моделі публічного управління ним; реформування підходів щодо соціального захисту та роботи управлінських структур з соціального захисту, зміна парадигми соціального захисту моряків);
- *адміністративні інновації* (зміни у структурі надання соціального захисту морякам, в процесах організації соціального захисту, в знаннях щодо особливостей праці моряків; проведення модернізації або реформування в межах діючих ресурсів);
- *вироблення, запровадження та поширення інновацій* (залучення фахівців до розробки організаційно-правових та партнерських основ соціального захисту моряків, формування нової моделі надання соціального захисту та нових форм публічного управління ним)

Теорія змін

- *з'ясування* як певне втручання призведе до очікуваних змін;
- *консультації із ключовими зацікавленими сторонами* та вивченні того, що працює, а що ні в різних контекстах, на основі досвіду різних держав;
- *визначення рішення* для ефективного усунення причин проблем;
- *виокремлення основних припущень* та ризиків, щоб переконатись, що рішення та дії будуть сприяти бажаному змінам;
- *скерованість розробки обумовлених програмних стратегій*, що ґрунтуються на фактах, із чітким аналізом і викладенням припущень і ризиків;
- *застосування на етапі проєктування* програми змін, що передбачає: чіткий процес аналізу та документування майбутньої програми втручання та її реалізації в контексті змін; визначення користі для всіх зацікавлених сторін; визначення як втручання будуть «працювати»; виокремлення умов, які необхідні для успіху втручання або змін; використання доказів, переконання, притуплення;
- *пояснення, чому саме запропонована стратегія, діяльність або дії щодо змін мають призвести до позитивних результатів* і корисна всім зацікавленим сторонам;
- *чітке розуміння кінцевої мети* та конкретних результатів всіма зацікавленими сторонами;
- *створення спільного бачення* програми змін або втручання;
- *визначення ключових чинників* та перешкод на шляху до досягнення результату;
- *використання доказів*, зібраних фахівцями-практиками щодо вирішення проблеми соціального захисту моряків задля підвищення ймовірності успіху програми змін або втручання.

Теорія людського капіталу

- *рівень освіти, знань, досвіду та навичок державних службовців, представницької влади та всіх зацікавлених сторін для запровадження змін в сфері соціального захисту моряків та публічного управління цим процесом*

Рис. 3.1. Теоретико-методологічна основа публічного управління соціальним захистом

3.2. Організаційно-правовий блок моделі публічного управління соціальним захистом моряків в Україні

Проведений попередній аналіз наукових, аналітичних, правових джерел свідчить про те, що в основі соціального захисту моряків є правова і організаційна база. Визнання спеціальних умов соціального захисту для моряків відбувається шляхом створення окремих нормативно-правових актів та організаційних структур, які регулюють і контролюють даний процес.

Деякі дослідники розглядають можливості публічного управління соціальним захистом моряків шляхом створення професійних і місцевих фондів, організацію об'єднань з обмеженими можливостями для утримання суден в припортових містах (суспільство купує у власність судна, займається працевлаштуванням моряків та їх захистом), а також впливає на загальнодержавне законодавство з урахуванням регіональних особливостей (Драгомирецька Н.М., Зозуля І.Ю., 2020).

Важливим аспектом є розробка правових актів соціального захисту українських моряків. До цього процесу мають бути долучені моряки, судновласники, агентства по працевлаштуванню моряків, кріюінгові компанії з одного боку і органи публічної влади – з іншого (Драгомирецька Н.М., Зозуля І.Ю., 2020).

В деяких публікаціях здебільшого йдеться про проблеми праці моряків і працевлаштування. Це стосується здебільшого економічних аспектів соціального захисту моряків. Проблеми праці та трудових відносин протягом в системі забезпечення кадрової безпеки були об'єктом пильної уваги дослідників. Ці відносини завжди мали не лише економічне, а й політичне значення, визначаючи економічну ефективність і безпеку соціально-економічних систем на всіх рівнях – від окремої організації до глобальної світової економічної системи. Останнім часом кінцевою метою досліджень праці було підвищення продуктивності, ефективності та конкурентоспроможності. Це можливо, якщо інтереси фірми і працівника узгоджені, якщо людина задоволена своєю роботою (Oleg Dziubenko, Lina Halaz,

Olha Bala, Ihor Zozulia, Ruslan Berezovskyi, 2022). Проблема правового регулювання відносин роботодавця і моряків є однією з найважливіших на сучасному етапі. Окрім цього, важливим постає питання відповідальності органів влади України за захист соціальних і трудових прав моряків.

В цьому аспекті цікавими є аналітичні публікації, в яких зазначається, що в системі органів виконавчої влади, які відповідають за вироблення та запровадження державної політики на морському транспорті, а також, які здійснюють певні види транспорту постійно проводяться зміни. Так, наводяться дані за 2010-2018 рр. відбувались постійні модернізації, реорганізації та ліквідації в органах влади, зокрема це стосується: Державного департаменту морського і річкового транспорту України (Укрморрічфлот); Головної державної інспекції України з безпеки судноплавства (Держфлотінспекція); Інформаційно-аналітичного центру безпеки судноплавства (Укрінформ); Інспекції головного державного реєстратора флоту України; Агентства морської безпеки (АМБ); Морської пошуково-рятувальної служби (МПРС); Державної інспекції України з безпеки на морському та річковому транспорті (Укрморрічінспекція); Державної служби України з безпеки на транспорті (Укртрансбезпека). З 22 серпня 2018 р. почала свою діяльність Державна служба морського та річкового транспорту України (Органи влади України, відповідальні за підготовку і дипломування моряків, захист їх трудових і соціальних прав, 2018).

Втім, зазначається, що центральним органом виконавчої влади, відповідальним за вироблення політики в сфері водного господарства є Міністерство інфраструктури. Однак, відповідальність Міністерства не стосується питань соціального захисту моряків в повному обсязі, а тільки таких питань як: розробка національних норм і правил у сфері судноплавства; вимог до присвоєння звань морякам; встановлення переліку обов'язкових вимог до підготовки моряка; оцінки компетентності моряків; видачі кваліфікаційних документів моряків; схвалення навчально-тренажерних центрів (НТЦ) із зазначенням напрямків підготовки і граничного обсягу слухачів для навчання; підписання угод з іншими державами щодо визнання дипломів моряків України (Органи влади України,

відповідальні за підготовку і дипломування моряків, захист їх трудових і соціальних прав, 2018).

На теперішній час Міністерство інфраструктури України констатує, що морська галузь має один з найпотужніших потенціалів серед провідних країн світу: 38 державних підприємств з оборотом близько 10 млрд. грн. на рік; 5000 галузевих суб'єктів господарювання; 100 000 моряків-громадян України; 1 робоче місце в галузі стимулює створення 4-5 робочих місць в суміжних галузях (Інформація про водний транспорт України. Міністерство інфраструктури України, 2023).

Реформування галузі, які передбачаються на теперішній час не стосуються соціального захисту моряків та визнання особливостей їх праці, а концентрується на: дерегуляції системи дипломування моряків; підвищенні об'єктивності оцінки кваліфікації моряків та запобігання потенційних корупційних явищ; підвищення прозорості та ефективності роботи Державної кваліфікаційної комісії та Державного реєстру документів моряків України (Реформи в галузі водного транспорту. Міністерство інфраструктури України, 2023).

Також є певні функції щодо державної політики в сфері морського транспорту і у Державної служби морського та річкового транспорту України, зокрема це: реалізація державної політики водного транспорту на внутрішніх водах України; забезпечення безпеки судноплавства; загальний контроль і керівництво з дипломуванням фахівців морського флоту, підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації; здійснення державного нагляду і загального керівництва з питань підготовки та дипломування моряків (відповідно до міжнародних конвенцій); огляд навчально-тренажерних центрів з підготовки моряків; погодження програми підготовки в НТЦ; контроль виконання на українських суднах вимог міжнародних конвенцій та національного законодавства України в сфері безпеки на морському транспорті (контроль державою прапора); розслідування аварій з суднами під прапором України, аварій і інцидентів, що сталися в морських портах України, або будь-яких інших аварій, в результаті яких загинули або отримали тілесні ушкодження моряки - громадяни України; забезпечення виконання перевірок інспекторами контролю державою порту

іноземних суден, які заходять в порти України. В підпорядкування цієї Служби передано Інспекцію з питань підготовки та дипломування моряків (ІПДМ) з її регіональними представництвами (Органи влади України, відповідальні за підготовку і дипломування моряків, захист їх трудових і соціальних прав, 2018).

Державна служба морського і внутрішнього водного транспорту та судноплавства України на теперішній час також опікується питаннями посвідчення судноводія, судновими книгами, державним судновим реєстром, ліцензуванням (Державна служба морського і внутрішнього водного транспорту та судноплавства України, 2023).

Іншим органом виконавчої влади, який залучений до соціального захисту моряків є Міністерство охорони здоров'я. Втім, воно має тільки дві функції, які не покривають всі вимоги до соціального захисту моряків, зокрема: встановлює порядок визначення придатності моряка до роботи на судні за станом здоров'я; затверджує щороку переліки установ охорони здоров'я, які мають право проводити медичний огляд моряків і видачу медичних свідоцтв. Функції Міністерства освіти України полягають у створенні умов для освіти моряків та розробці стандартів освіти для моряків (Органи влади України, відповідальні за підготовку і дипломування моряків, захист їх трудових і соціальних прав, 2018).

Виокремлюється ще один з суб'єктів соціального захисту моряків, це профспілки. На відміну від органів влади України, саме вони опікуються питаннями соціального захисту моряків практично у всіх його складових.

Прикладом активного захисту моряків є судові справи щодо неправомірності дій органів виконавчої влади. Це стосується в першу чергу Справи щодо нових вимог ІМО. Профспілка захистила права моряків щодо отримання документів для роботи на судах, які діють в межах нових вимог ІМО. 9 листопада 2020 р. Окружний адміністративний суд м. Києва виніс рішення по одному з позовів ПРМТУ проти Міністерства інфраструктури України і Державної служби морського і річкового транспорту України про визнання їх бездіяльності протиправною і встановлення зобов'язань вжити певних дій. Суд задовольнив позовні вимоги і визнав протиправною бездіяльність Міністерства інфраструктури

України в частині: незабезпечення офіційного оприлюднення Поправок до Міжнародної конвенції по підготовці і дипломуваною моряків і несенню вахти 1978 року, які були ухвалені Резолюцією MSC.373 (93), MSC.396 (95), MSC.416 (97); нездійснення Міністерством в розумний термін належних і достатніх заходів по імплементації в законодавство України правок до Кодексу ПДНВ-78, які погоджені Резолюціями MSC.374 (93), MSC.397 (95), MSC.417 (97). Суд зобов'язав Міністерство інфраструктури України: 1) забезпечити офіційне оприлюднення правок до Конвенції ПДНВ-78, погоджених Резолюціями MSC.373 (93), MSC.396 (95), MSC.416 (97); 2) здійснювати дії по імплементації в національне законодавство України правок до Кодексу ПДНВ-78, погоджених Резолюціями MSC.374 (93), MSC.397 (95), MSC.417 (97), у тому числі в частині: встановлення вимог до підготовки та кваліфікації капітанів, осіб командного і рядового складу та іншого персоналу суден, які експлуатуються в полярних водах, з можливістю отримання відповідного свідоцтва спеціаліста; оновлення вимог до обов'язкової підготовки членів екіпажу суден (ПРМТУ захистив права Українських моряків. Федерація професійних спілок України, 2020).

На ці проблеми, під час судового розгляду, суд неодноразово звертав на це увагу. Втім, Міністерством інфраструктури, як зазначають в профспілках, не було здійснено достатніх та ефективних заходів для усунення причин подання позову. Саме профспілки закликають Міністерство інфраструктури спільно здійснити дії щодо приведення законодавства держави у відповідність до вимог Конвенції ПДНВ-78 з правками. Також було запропоновано створити спільну робочу групу по вирішенню наявних проблем функціонування національної системи освіти та підготовки моряків (ПРМТУ захистив права Українських моряків. Федерація професійних спілок України, 2020).

На сьогодні діють декілька Галузевих угод між Міністерством інфраструктури України, Федерацією роботодавців транспорту України і Спільним представницьким органом профспілок у сфері морського транспорту, які було створено у 2010-2015 роки. Ці угоди стосуються наступного: розроблення фінансових планів у частині соціально-економічного розвитку державних

підприємств та інших суб'єктів господарювання; удосконалення системи оплати праці; розроблення та внесення змін до статутів підприємств; підготовка пропозицій стосовно розподілу прибутку державних підприємств на соціальний розвиток трудових колективів. Зазначається, що сторони розвиватимуть свої відносини на принципах соціального діалогу (Галузева угода між Міністерством інфраструктури України, Федерацією роботодавців транспорту України і Спільним представницьким органом профспілок у сфері морського транспорту на 2013 - 2015 роки, 2023).

В Доповненнях до даного документу йдеться про роль профспілок про проведенні на підприємствах реструктуризації, приватизації, реорганізації, передачі єдиних майнових комплексів з державної у комунальну власність та ін. питання (Доповнення № 1 до Галузевої угоди між Міністерством інфраструктури України, Федерацією роботодавців транспорту України і Спільним представницьким органом профспілок у сфері морського транспорту на 2013 – 2015 роки, 2023)

На теперішній час профспілки опікуються соціальним захистом моряків з конкретних питань, зокрема (Професійна спілка робітників морського транспорту, 2023):

- розвиток соціального діалогу з центральними органами виконавчої влади та роботодавцями (стосується створення спільного представницького органу профспілок, діючих в сфері морського транспорту, а також підписання галузевих угод) (Соціальний діалог. Професійна спілка робітників морського транспорту, 2023);

- фінансова допомога морякам та їх родинам, які опинились в скрутному становищі (Фінансова допомога. Професійна спілка робітників морського транспорту, 2023);

- компенсація витрат на оздоровлення на санаторно-курортне лікування на території України (Фінансова допомога. Професійна спілка робітників морського транспорту, 2023);

- матеріальна допомога на народження дитини (Фінансова допомога.

Професійна спілка робітників морського транспорту, 2023);

- матеріальна допомога на поховання близького родича (Фінансова допомога.

Професійна спілка робітників морського транспорту, 2023);

- матеріальна допомога на дороге лікування (Фінансова допомога.

Професійна спілка робітників морського транспорту, 2023);

- комплексне медичне страхування на березі у період між контрактами в рамках спільного проекту Міжнародної федерації транспортників (ITF), компанії V.Ships та Профспілки працівників морського транспорту України в межах України та всіх країнах Європи (Страхування. Професійна спілка робітників морського транспорту, 2023);

- роз'яснення щодо оподаткування винагороди, отриманої моряком відповідно до укладеного з іноземним роботодавцем трудового договору (контракту) (Оподаткування. Професійна спілка робітників морського транспорту, 2023);

- роз'яснення щодо пенсійної системи України і можливостях моряків (солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, за якою виплати пенсій здійснюється за рахунок коштів Пенсійного фонду України; накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій; система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат) (Пенсійне забезпечення. Професійна спілка робітників морського транспорту, 2023);

- допомога морякам з питань списання з судна, безпечної дороги додому, виплати заробітної плати, порушення умов контракту, компенсації з непрацездатності, травм, смерті, зникнення безвісті з борта судна моряка, переговорів з судновласниками та ін. (Допомога морякам. Професійна спілка робітників морського транспорту, 2023);

- безкоштовна юридична допомога та весь супровід справ (Допомога

морьякам. Професійна спілка робітників морського транспорту, 2023);

- детальні роз'яснення щодо отримання морьяками дозволу на перетин кордону під час воєнного стану (Отримання морьяками дозволу на перетин кордону від “військкомату”: питання та відповіді. Професійна спілка робітників морського транспорту, 2023).

Важливим аспектом багатьма професіоналами вважається гармонізація законодавства щодо захисту прав моряків, що потребує ратифікації актів Міжнародної організації праці, до яких відносять: конвенції №22 «Про трудові договори моряків», №55 «Про зобов'язання судновласників у разі хвороби, травми або смерті моряків», №73 «Про медичний огляд моряків», №109 «Про заробітну плату, робочий час на борту суден та склад суднового екіпажу», №134 «Про запобігання виробничим нещасним випадкам серед моряків», №163 «Про соціально-побутове обслуговування моряків в морі та в порту», №178 «Про інспекцію умов праці та побуту моряків», №179 «Щодо найму і працевлаштування моряків», №180 «Про робочий час моряків і склад суднового екіпажу»; та рекомендації №78 «Щодо забезпечення судновласниками суднового екіпажу постільними, столовими та іншими речами», №153 «Щодо захисту молодих моряків», №186 «Щодо найму і працевлаштування моряків», №187 «Щодо заробітної плати моряків, робочого часу та складу суднового екіпажу» тощо (Денисова Г., 2023).

Існуючі підходи, висвітлені вище, не відповідають тенденціям, які притаманні європейським підходам до соціального захисту моряків. Так, в Директиві Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 1999/95/ЄС від 13 грудня 1999 року про забезпечення виконання положень щодо робочого часу моряків на борту суден, що входять у порти Співтовариства (Документ 984_007-99, чинний, поточна редакція. Прийняття від 13.12.1999. Набрання чинності, відбулась 20.01.2000) констатується, що заходи Співтовариства у сфері соціальної політики спрямовані, між іншим: на поліпшення здоров'я і підвищення рівня безпеки працівників у їхньому робочому середовищі; на поліпшення умов життя та праці моряків на борту, підвищення безпеки на морі та запобігання забрудненню

внаслідок аварій на морі; на встановлення механізмів поліпшення умов праці, здоров'я і безпеки моряків на борту суден. Для цього може бути призначений інспектор, який є службовцем публічного сектору або іншою особою, належним чином уповноваженою компетентним органом держави-члена перевіряти умови праці на борту та відповідальним перед таким компетентним органом (Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 1999/95/ЄС від 13 грудня 1999 року про забезпечення виконання положень щодо робочого часу моряків на борту суден, що входять у порти Співтовариства. 2020).

Таку ж ситуацію спостерігаємо в правових актах України. Здебільшого акцент робиться на дипломування моряків, а не на їх соціальний захист. Так, в Законі України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року (Документ 464/96-ВР, чинний, поточна редакція, прийняття від 01.11.1996, набрання чинності, відбулась 22.11.1996) йдеться про фактичну ратифікацію конвенції (Закон України 464/96-ВР. 1996).

В Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2017 р. № 747-р «Про схвалення Стратегії імплементації положень директив та регламентів Європейського Союзу у сфері міжнародного морського та внутрішнього водного транспорту (“дорожньої карти”)» йдеться про імплементацію положень директив та регламентів Європейського Союзу у сфері міжнародного морського та внутрішнього водного транспорту, що ґрунтується на положеннях: судноплавство має стратегічне значення; 90 відсотків світової торгівлі припадає на судноплавство; робота моряків має фізичні ризики; потрібна сучасна правова база, кадри і матеріальні можливості щодо забезпечення безпеки мореплавства; створення правового поля для залучення інвестицій (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2017 р. № 747-р.). Важливими вважаються: умови праці та побуту моряків; потужний кадровий потенціал органів виконавчої влади, який має проводити аналітичну і нормотворчу діяльність; діяльність певного центрального органу влади щодо імплементації міжнародних документів та ін. Втім, ми маємо зазначити, що окрім одного наголосу на аспекті соціального захисту, не йдеться

про розробку відповідних документів.

Привертає увагу процедура виконання плану заходів стратегії, затвердженої даним документом, оскільки визначається роль органів державної влади: органи виконавчої влади подають Міністерству інфраструктури інформацію про рівень виконання пунктів плану заходів; повідомляють про причини невиконання пунктів плану; подають пропозиції; Міністерство подає звіт про стан реалізації плану та стратегії в Кабінет Міністрів України; готує пропозиції щодо змін до плану чи стратегії (раз на рік) (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2017 р. № 747-р.).

Постановою Кабінету Міністрів України від 7 жовтня 2009 р. № 1307 «Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 року» (документ 1307-2009-п, чинний, поточна редакція, редакція від 03.11.2020) затверджено стратегію реалізації Морської доктрини.

Акценти робляться на: становленні і розвитку України як морської держави; її місця в глобальному світі. При визначенні термінів виокремлюється «морська діяльність», яка тлумачиться в аспекті сталого розвитку, використання моря, захисту національної безпеки, морської торгівлі тощо (Постанова Кабінету Міністрів України від 7 жовтня 2009 р. № 1307). Втім, окремо про проблеми соціального захисту моряків та їх правового регулювання не йдеться.

Постановою Верховної Ради України «Про План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2021 рік» (документ 1165-IX, чинний, поточна редакція, прийняття від 02.02.2021) затверджено план законопроектної роботи Верховної Ради України на 2021 рік, де йдеться про розробку Проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Міжнародної організації праці 2006 року про працю в морському судноплавстві. Мова йде про підвищення соціального захисту моряків, подальший сталий розвиток України як однієї із лідерів з підготовки високопрофесійних моряків (Постанова Верховної Ради України 1165-IX). Відповідальними призначено Міністерство інфраструктури та Комітет Верховної Ради з питань транспорту та інфраструктури. Зазначимо, що по теперішній час проблема

соціального захисту моряків в правому полі не зазначена.

В Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2015 р. № 402-р. «Про схвалення розроблених Міністерством інфраструктури планів імплементації деяких актів законодавства ЄС у сфері організації робочого часу моряків», яке на теперішній час втратило чинність на підставі Розпорядження КМ № 747-р від 11.10.2017 йшлося про імплементацію міжнародних документів, зокрема: Директива Ради 1999/63/ЄС від 21 червня 1999 р. про Угоду про організацію робочого часу моряків, укладену між Асоціацією Судновласників Європейського Співтовариства (АСЕС) та Федерацією транспортних профспілок Європейського Співтовариства; Директива 1999/95/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 грудня 1999 р. про правозастосування положень щодо годин праці моряків на борту суден, які зупиняються у портах Співтовариства (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2015 р. № 402-р). Втім, посилення на імплементацію документів Міжнародної організації праці щодо соціального захисту моряків відсутні.

В Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2017 р. № 747-р «Про схвалення Стратегії імплементації положень директив та регламентів Європейського Союзу у сфері міжнародного морського та внутрішнього водного транспорту (“дорожньої карти”))» (документ 747-2017-р, чинний, поточна редакція, прийняття від 11.10.2017) йдеться про імплементацію документів Міжнародної організації праці 2006 року про працю в морському судноплавстві (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2017 р. № 747-р), але не про соціальний захист моряків. Втім, важливим аспектом соціального захисту моряків є зазначені в цьому документі плани на розробку проекту нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України щодо процедури «надання медичних консультацій з берега (за допомогою засобів радіозв’язку) станціями екстреної (швидкої) медичної допомоги та центрами екстреної медичної допомоги і медицини катастроф, а також доставки на судно відсутніх на борту ліків, медичного обладнання та протиотрут під час лиха на морі» (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2017 р. № 747-р), де відповідальних зазначені

Міністерство інфраструктури України і Міністерство охорони здоров'я.

В Аналітичній довідці ООН про соціальний захист в Україні йдеться про зобов'язання України, у тому числі, виконати вимоги Порядку денного до 2030 року. Зазначається, що: витрати уряду України на соціальний захист у 2019 році досягли 23% від загального бюджету, з них пенсії становили більш ніж половину видатків; розмір мінімальної пенсії перебуває нижче рівня прожиткового мінімуму; до 2050 року забезпечення пенсією охоплюватиме не більше 36% пенсіонерів; виплата субсидій становить значну частку системи соціального забезпечення; основну частину виплат отримують домогосподарства, які мають рівень доходу, нижчий за 40 відсотків від прожиткового мінімуму (Аналітична довідка ООН про соціальний захист в Україні, 2021). Втім, окреслюються проблеми соціального захисту в Україні, зокрема це стосується відсутності: прозорості; адресності; рівня охоплення; якості підтримки; ефективності витрат тощо.

В контексті дисертаційного дослідження важливими є рекомендації Уряду України щодо розвитку і підтримки неурядових організацій, які можуть стати ефективними постачальниками соціального захисту. Мова йде не тільки про правову підтримку, а й про фінансову підтримку з боку держави.

Привертає увагу той факт, що в нормативно-правових документах України, які стосуються імплементації міжнародних правових актів не йдеться про Міністерство соціальної політики як суб'єкта соціального захисту моряків.

Стосовно можливостей громад в створенні умов і різних моделей соціального захисту моряків, то в офіційних публікаціях (Діяльність громад у сферах соціального захисту населення та захисту прав дітей - рекомендації від Мінсоцполітики, 2021) йдеться здебільшого про: зміну підходів до соціального захисту на рівні громад, зокрема це стосується призначень допомоги, пільг, субсидій, компенсацій через «фронт-офіси» територіальної громади, які передають ці документи до органів соцзабезпечення в районних адміністраціях; створення відповідних структур або призначення посадових осіб в цих органах для забезпечення соціального захисту; робота в режимі віддалених робочих місць.

В Методичних рекомендаціях, які надаються Міністерством соціальної

політики України (Методичні рекомендації з розроблення положень про структурні підрозділи з питань соціального захисту населення місцевих державних адміністрацій, 2020) констатується, що повноваження структурних підрозділів соціального захисту населення визначається відповідно до Положень Міністерства та Положення про Національну соціальну сервісну службу України. Питання соціального захисту моряків не розглядається, а також не розглядається можливість введення окремих посад щодо регулювання і контролю за соціальним забезпеченням моряків.

В інших Методичних рекомендаціях (Методичні рекомендації щодо організації та забезпечення діяльності територіальної громади у сферах соціального захисту населення та захисту прав дітей, 2020) йдеться про організацію роботи на рівні громади стосовно соціального захисту населення. Відповідно в цьому документі також не звертається увага на важливість соціального захисту моряків та контролю і супроводу такої діяльності. Хоча, враховуючи цей документ, є правові основи для розвитку на рівні громад системи соціальних послуг для населення, оскільки громади мають повноваження забезпечити надання соціальних послуг за рахунок власних коштів і благодійних надходжень. Цікавим є те, що в даному документі пропонується організаційна модель підрозділу з соціального захисту у структурі виконавчого органу сільської, селищної, міської ради, апробована у 2018-2019 роках, до якої відносяться: сільський, селищний, міський голова; виконавчий орган сільської, селищної, міської ради; виконавчий орган сільської, селищної, міської ради, до якого відносяться ЦНАП, структурний підрозділ з питань соціального захисту населення, служба у справах дітей, інші структурні підрозділи виконавчого органу сільської, селищної, міської ради; між цими структурними елементами є взаємозв'язок з комунальними закладами з надання соціальних послуг та з фахівцем із соціальної роботи на віддалених робочих місцях. Вид соціального захисту, вид соціального підрозділу виконавчий орган місцевих рад може визначати самостійно відповідно до норм законодавства і з урахуванням потреб мешканців громад. Отже, для приморських міст є можливість розробки і вирішення системи соціального захисту моряків.

Асоціація міст України також опікується питаннями соціального захисту та соціального забезпечення, що відбувається в рамках Проєкту «Сприяння всебічному розвитку громад через аналітику, діалог та міжнародне співробітництво», котрий фінансується Німецьким товариством Міжнародного співробітництва (GIZ) в рамках Підтримки реформи децентралізації в Україні (U-LEAD з Європою. Фаза II), зокрема це стосується проблем (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, 2023): розподілу повноважень між органами державної влади; удосконалення методики обчислення для надання соціальних послуг та призначення компенсацій; взаємодії органів місцевого самоврядування з органами пенсійного фонду України; повернення та списання різних засобів реабілітації; доступу органів місцевого самоврядування до Єдиного державного автоматизованого реєстру осіб, які мають право на пільги та його наповнення; забезпечення соціальними послугами з догляду та медичними послугами потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання; забезпечення санаторно-курортним лікування за рахунок коштів місцевих бюджетів; фінансування пільгового перевезення пасажирів в залізничному транспорті за рахунок коштів державного бюджету.

Існує консультативно-дорадчий орган при Президентові України – Національна рада з відновлення України від наслідків війни, яка має на меті: розроблення плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України; визначення та напрацювання пропозицій щодо пріоритетних реформ, реалізація яких є необхідними у воєнний і післявоєнний періоди; підготовка стратегічних ініціатив, проєктів нормативно-правових актів, прийняття і реалізація яких є необхідними для ефективної роботи та відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди (Національна рада з відновлення України від наслідків війни, 2023). Враховуючи цю мету та залучення до розробки пропозицій органів державної влади, громадянського суспільства, міжнародних організацій, на нашу думку є слушним вносити ініціативи громадським організаціям моряків і профспілкам щодо нових підходів до соціального захисту моряків. Ми ґрунтуємось на тому, що Указом Президента України стосовно діяльності Національної Ради

(Указ Президента України від 21 квітня 2022 року № 266/2022) затверджено Положення про Національну Раду (Положення про Національну раду з відновлення України від наслідків війни, 2022), де в основних завданнях йдеться про відновлення соціальної та медичної сфери.

Проведений аналіз законодавства про соціальний захист показав відсутність посилок на особливості праці моряків та вимоги до їх соціального забезпечення, зокрема: Закон України «Про прожитковий мінімум» (Закон України 966-XIV, 2018); Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» (Закон України 1533-III, 2023); Закон України «Про пенсійне забезпечення» (Закон України 1788-XII, 2021); Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (Закон України 1058-IV, 2023); Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (Закон України 2017-III, 2023); Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (Закон України 1105-XIV, 2023); Закон України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» (Закон України 3721-XII, 2023); Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (Закон України 2464-VI, 2023); Закон України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (Закон України 16/98-ВР, 2023); Закон України «Про соціальні послуги» (Закон України 2671-VIII, 2022); Закон України «Про пенсії за особливі заслуги перед Україною» (Закон України 1767-III, 2023).

Моряків здебільшого стосуються документи щодо ратифікації міжнародних документів (Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року, 2010) в контексті яких укладено міжнародні меморандуми. Зокрема, в контексті Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року, в редакції 2010 року, укладено меморандуми з такими державами: Катар (Меморандум 634_002-21, 2021); Хорватія (Меморандум 191_001-20, 2020); Швейцарія (Меморандум 756_035, 2011); Фінляндія (Меморандум 246_026, 2007, Меморандум 246_027. 2007); Ізраїль

(Меморандум 376_027. 2004); Коморські острови (Меморандум 174_001, 2003); В'єтнам (Меморандум 704_022.2003); Монголія (Меморандум 496_033. 2003); Грузія (Меморандум 268_055, 2003); Чеська Республіка (Меморандум 203_028. 2003); Королівство Марокко (Меморандум 504_005. 2003); Азербайджан (Меморандум 031_035. 2003). Втім, угод щодо соціального захисту моряків, які є в державах світу та державах-членах ЄС немає.

Посилання на складові соціального захисту є в Кодексі торговельного мореплавства України, зокрема: у статті 42, «Морські вимоги», в п. 16 йдеться про можливість арешту витрат на репатріацію і внески за соціальним страхуванням, що сплачуються від імені моряка; у статті 54 «Трудові відносини на судні» зауважується про соціально-побутове обслуговування на морі і в порту; у главі 2 «Привілейовані вимоги», у статті 358 «Черговість вимог», у п. 1 йдеться про вимоги щодо соціального страхування та їх задоволення, у тому числі за умов застави (Кодекс торговельного мореплавства України, 2020).

У Проекті Закону про найм та працевлаштування моряків тільки у одній статті згадується про соціальний захист моряків, зокрема це стаття 7 «Крюінг», п. 4, де йдеться про те, що у період діяльності за кордоном моряки мають право на участь у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні (пенсійне) відповідно до законодавства України. Констатується, що це дає їм право на соціальний захист у разі страхових випадків (Проект Закону про найм та працевлаштування моряків, 2021). На наш погляд, такий підхід законодавців підкреслює відсутність розуміння особливостей роботи моряків і завчасно урівнює їх працю з іншими категоріями. Не враховуються сучасні тенденції щодо моряків в ЄС та інших державах світу. Не визначається робота моряків як шкідлива і важлива для економіки держави. Такий підхід законодавців протирічить іншим правовим актам, де йдеться про доцільність розробки окремого законодавства щодо соціального захисту моряків.

При обговоренні цього законопроекту Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України підтримало проект з зауваженнями. Висновки, пропозиції до законопроекту, Міністерство фінансів України

констатувало необхідність доопрацювання, Міністерство інфраструктури України не підтримало цей документ (Висновки, пропозиції по законопроекту, 2021). Важливим в цьому контексті є підхід щодо моряків, яких не можна дорівнювати до категорії «трудові мігранти», що зазначив Комітет Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів (Порівняльна таблиця до проекту Закону України «Про найм та працевлаштування моряків», 11.03.2021). Комітет Верховної Ради України з питань бюджету зазначив, що «реалізація запропонованих положень законопроекту може потребувати додаткових видатків державного бюджету», з чим погодилося також і Міністерство фінансів України (Про розгляд законопроекту за реєстр. № 5240 від 12.03.2021) і запровадження такого законопроекту може відбутись не раніше 2023 р. Позитивними складовими цього законопроекту є введення термінів законодавства, зокрема «моряк», яке не визначається в жодному правовому акті. В Пояснювальній записці до законопроекту зазначається, що 120 тисяч українських моряків працюють на суднах під іноземними прапорами (Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про найм та працевлаштування моряків», 2023).

Підсумовуючи зазначимо, що організаційна структура соціального захисту моряків в Україні відсутня. Органи влади та спеціально утворені органи, які здійснюють нагляд за діяльністю в сфері морського транспорту постійно піддавались модернізації, трансформації, реорганізації та ліквідації.

Аналіз аналітичних, правових джерел дав можливість визначити модель публічного управління соціальним захистом моряків в Україні, зокрема: органи виконавчої влади (Міністерство інфраструктури України, Міністерство охорони здоров'я) – спеціально утворені органи (Державна служба морського та річкового транспорту України, в структуру якої входить Інспекція з питань підготовки та дипломування моряків (ІПДМ) з її регіональними представництвами) - неурядові організації (профспілки) - представницька влада (окремі депутати через подання проектів нормативно-правових актів, комітети Верховної Ради України при обговоренні пропозицій та ініціатив). Втім, таке управління стосується не соціального захисту як комплексу заходів і дій щодо всіх компонентів соціального

захисту, а тільки його окремих елементів, зокрема визнання дипломів та сертифікатів моряків іноземними державами.

В правових актах України щодо соціального захисту не визначаються особливості соціального захисту моряків, а положення та рекомендації щодо діяльності структурних підрозділів соціального захисту, у тому числі і в громадах, не передбачають окремих фахівців з соціального захисту моряків. Фактично, органи виконавчої влади зосереджені на розвитку морської інфраструктури (Міністерство інфраструктури України), створенні спеціальних медичних комісій для моряків щодо їх придатності для роботи на судні і визначення медичних закладів, які можуть надавати ці послуги (Міністерство охорони здоров'я). Міністерство соціальної політики України не розглядає моряків як окрему категорію і не розробляє відповідних політик. Також, в правових документах Міністерство соціальної політики не розглядається як суб'єкт публічного управління соціальним захистом моряків.

Фактично, тільки профспілки опікуються питаннями соціального захисту моряка в таких аспектах: отримання документів для роботи на суднах; відстоювання прав моряків в судах; ініціювання змін до нормативно-правових актів України; ініціювання створення робочих груп та укладання меморандумів з органами державної влади щодо контролю над діяльністю в сфері морського господарства в контексті соціального діалогу; фінансова допомога морякам та їх родинам; компенсація витрат на оздоровлення на санаторно-курортне лікування; матеріальна допомога на народження дитини, на поховання близького родича, на дороге лікування; комплексне медичне страхування на березі у період між контрактами; допомога морякам з питань списання з судна, безпечної дороги додому, виплати заробітної плати, порушення умов контракту, компенсації з непрацездатності, травм, смерті, зникнення безвісті з борта судна моряка, переговорів з судновласниками та ін.; безкоштовна юридична допомога та весь супровід справ.

Все це потребує змін в моделі публічного управління соціальним захистом моряків. Автором дисертаційного дослідження пропонується другий блок моделі

публічного управління в Україні. Цей блок ґрунтується на концепції, яка прийнята на глобальному міжнародному рівні і стосується принципів соціального захисту «за місцем проживання моряка», а не «місцем роботи під прапором держави». Це вимагає певної зміни підходів. Даний блок розподілено на дві складові: *правове забезпечення соціального захисту моряків* та *структура соціального захисту моряків* (рис. 3.2).

Стосовно *правового забезпечення соціального захисту моряків*, то це потребує:

1) Прийняття окремих правових актів щодо соціального захисту моряків, зокрема щодо:

- визнання відмінності соціального захисту моряків-резидентів та моряків-нерезидентів;
- створення умов щодо соціального захисту моряків-нерезидентів (сплата внесків, гарантії врахування внесків під час вимушеної відсутності роботи між контрактами та ін.);
- спеціальної системи соціального страхування та пенсійного забезпечення для моряків зі сприятливим режимом;
- вироблення спеціальної системи покриття ризиків та компенсацій;
- створення спеціального режиму соціального забезпечення для моряків (внески на соціальне страхування, безробіття, пенсії, страхування на випадок хвороби, інвалідності, нещасних випадків на виробництві тощо).

Нами пропонується розробити закон про соціальний захист моряків, в якому має бути декілька основних блоків:

- форми соціального захисту моряків (державне, приватне, некомерційне, партнерське);
- види соціального захисту моряків;
- соціальний захист моряків під час роботи як моряка-резидента і моряка-нерезидента;
- соціальний захист моряків за принципом «держави прапора» і «держави проживання моряка»;

- соціальний захист моряків під час вимушеної відпустки або перерви між контрактами (коли моряк стає фактично безробітним і не робить соціальні внески);
- соціальний захист моряків та їх родин, які опинились в скрутній ситуації (порушення соціальних прав судновласником; арешт судна, майна і виплат морякам; піратські напади; полон та ін.);
- соціальний захист моряків за умов надзвичайних ситуацій (аварія, катастрофа, потоплення судна та ін.);
- соціальний захист моряків за умов воєнного стану та війни;
- соціальний захист моряків за умов втрати здоров'я, потреби матеріальної допомоги на дороге вартісне лікування, оздоровлення та ін.;
- оподаткування винагороди моряка (заробітна платня, допомоги та ін.);
- страхування моряків та їх родин на випадок хвороби, травм та інших ситуацій;
- особливості пенсійного забезпечення моряків і його розрахунків;
- система допомог морякам та їх родинам, в тому числі допомог під час роботи на суднах в морі, в інших державах, в надзвичайних ситуаціях та ін.

Важливе місце посідають організаційні структури щодо соціального захисту моряків.

2) Прийняття нормативно-правових документів щодо організаційних форм і структур соціального захисту моряків.

3) Прийняття нормативно-правових документів щодо відповідальності органів державної влади та місцевого самоврядування стосовно соціального захисту моряків на всіх рівнях.

4) Прийняття нормативно-правових актів щодо повноважень громадських об'єднань та самоврядних організацій щодо соціального захисту моряків.

Стосовно організаційної *структури соціального захисту моряків*, то тут виокремлюється певна кількість напрямів, які потребують кардинального вирішення:

- діяльність органів влади;
- діяльність громадянського суспільства та інститутів громадянського

суспільства з вироблення та реалізації державної політики соціального захисту моряків;

- залучення до нормотворчого процесу;

- організаційними формами: для соціального захисту моряків найбільш доречними будуть декілька форм соціального захисту, які будуть діяти одночасно, зокрема:

- державна (система соціального страхування);

- приватна (система страхування за принципом державно-приватного партнерства, ризики яких страхує держава);

- некомерційна (система громадських об'єднань та самоврядних організацій, які надають послуги з соціального захисту за різними напрямками або за окремими видами);

- партнерська (створення партнерських фондів, таких як пенсійні, охорони здоров'я, страхування від нещасних випадків, втрати майна та ін.);

- повноваженнями зацікавлених суб'єктів соціального захисту моряків, до яких відноситься, зокрема: регулювання; співпраця; спільна діяльність; попередження складних умов життя; реалізації державних політик.

Враховуючи модель публічного управління в Україні, взаємозв'язок суб'єктів публічного управління, автором дисертаційного дослідження пропонується наступна організаційна структура соціального захисту моряків як складова моделі публічного управління соціальним захистом моряків, зокрема: законодавчий орган влади – виконавчі органи влади та місцевого самоврядування – дорадчі органи – спеціально утворені органи – неурядові організації – приватні організації – партнерські організації.

Законодавчий орган влади – Верховна Рада України. До моделі мають бути долучені основні комітети, це: Комітет з питань транспорту та інфраструктури; Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів; Комітет з питань бюджету; окремі депутати. Роль комітетів: обговорення пропозицій щодо вироблення та формування державної політики з соціального захисту моряків; підготовка і попередній розгляд питань, які стосуються соціального захисту

моряків; звернення до органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо розробки пропозицій або розгляду можливостей запровадження різних схем соціального захисту моряків

Виконавчі органи влади і місцевого самоврядування – це: Міністерство інфраструктури України (як основний виконавчий орган, відповідальний за морську галузь і діяльність моряків); Міністерство соціальної політики України (як уповноважений орган за розробку соціальної політики в сфері соціального захисту, в тому числі і окремих категорій населення); Міністерство фінансів України (зادля узгодження питань щодо бюджетного фінансування різних схем соціального захисту моряків); Міністерство юстиції (узгодження правових норм, нових нормативно-правових актів, внесення змін до діючого законодавства); Міністерство охорони здоров'я України (розробка політики в сфері охорони здоров'я моряків як складової соціального захисту моряків); обласні державні адміністрації, районні державні адміністрації (разом з громадськістю та її інститутами розробляє пропозиції щодо державної політики соціального захисту моряків, особливо в припортових регіонах);

- міські/районні ради (розробляють пропозиції і приймають рішення в межах своїх повноважень щодо створення спеціальних дорадчих органів, органів управління, комунальних підприємств з соціального захисту моряків, у тому числі надання допомоги).

Доцільним вважаємо створення дорадчих органів, таких як Рада соціального захисту моряків та Ради відповідно до вимог міжнародних конвенцій. Останні мають бути утворені на державному рівні і включати не тільки представників громадськості та органів влади, а й роботодавців і всіх зацікавлених осіб. Ради соціального захисту моряків можуть утворюватися при органах виконавчої влади і місцевого самоврядування на всіх рівнях.

Форми соціального захисту мають бути представлені в чотирьох площинах:

- державна форма – це спеціально створені органи, такі як Державне агентство соціального захисту моряків (прогнозування, планування, організація, координація, регулювання питань щодо соціального захисту моряків); Державний

фонд страхування моряків (призначення, перерахування та здійснення страхових виплат, враховуючи особливості роботи моряків-резидентів і моряків-нерезидентів; страхування життя моряка; виплати по непрацездатності, загибелі моряка та ін.; страхування надання медичної допомоги і т.п.); Спеціальні агентства соціального захисту моряків при органах місцевого самоврядування припортових міст, відділи/фахівці в службах соціального захисту (вирішення соціальних проблем моряків на рівні місцевої громади, а також надання пропозицій вищим органам влади щодо соціального захисту моряків; надання різних видів соціальної допомоги тощо);

- неурядова форма – це профспілки та інші громадські об'єднання (вплив на вироблення, формування та розвиток державної політики з соціального захисту моряків, громадський контроль за діяльністю органів влади, надання матеріальної і юридичної допомоги морякам та їх родинам та ін.);

- приватна форма – це самоврядні організації: страхові компанії; фонди; добродійні організації (дають можливість працювати на міжнародному і глобальному рівні з забезпечення соціального захисту моряків, у тому числі і за кордоном; можливо створення представництв вже відомих зарубіжних компаній на території України);

- партнерські організації - це фонди охорони здоров'я, пенсійні фонди тощо (основним надавачем послуг з соціального захисту є роботодавець; така форма може бути сформована при підписанні угод з зарубіжними державами, де діє відповідна практика соціального захисту моряків і де працюють моряки-резиденти; при цьому філія офісу має знаходитись в Україні).

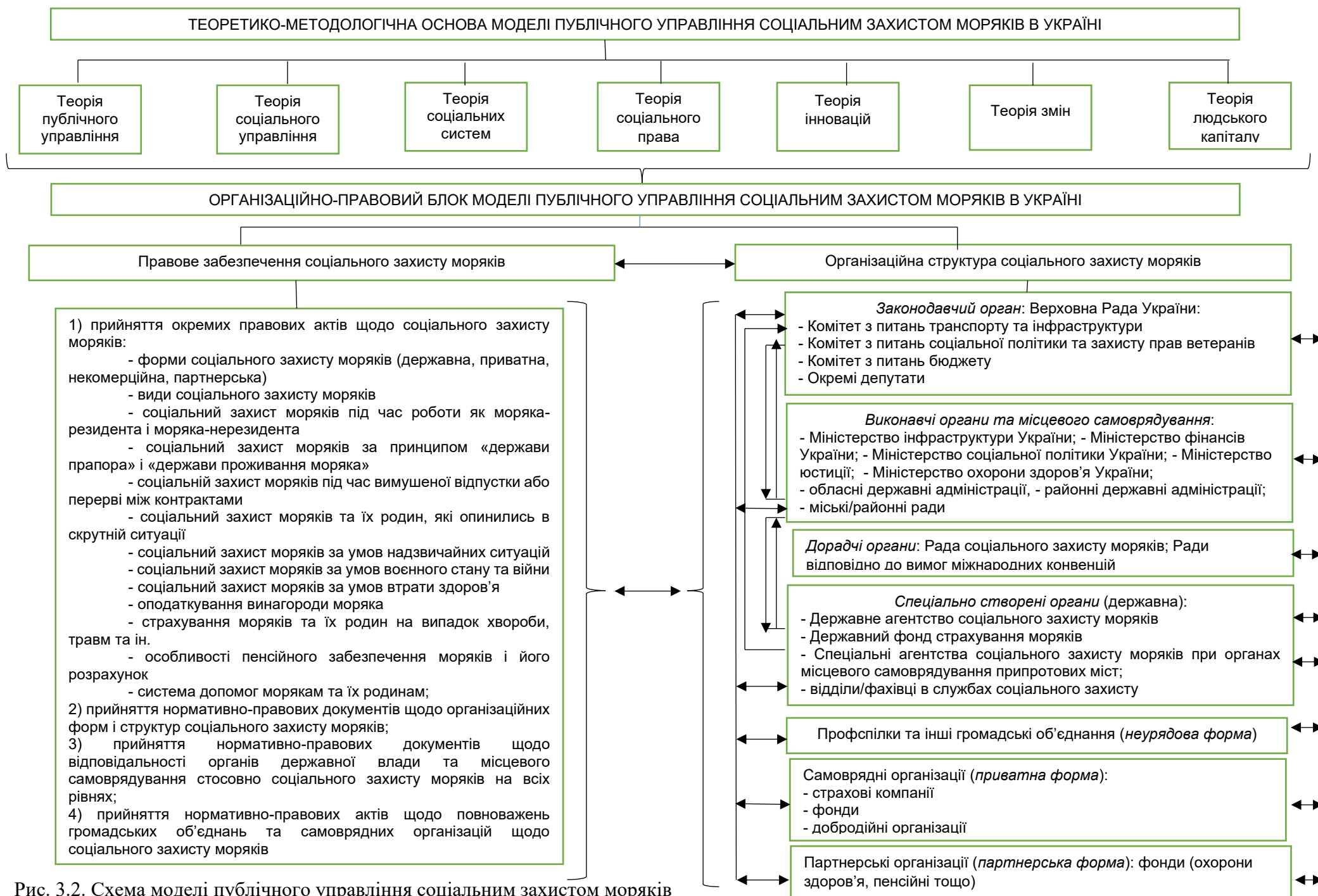


Рис. 3.2. Схема моделі публічного управління соціальним захистом моряків

3.3. Партнерське підґрунтя моделі публічного управління соціальним захистом моряків в Україні

Побудова системи відносин між державною і громадськістю в партнерських фондах характеризується різними впливами: правові - зменшення соціальних ризиків, попередження конфліктів тощо; соціальні - справедливий соціальний обмін, стійкий суспільний розвиток, самозабезпечення, саморозвиток, зниження рівня соціальної напруги і соціальних конфліктів, задоволення духовних і матеріальних потреб людей; економічні - рівень розвитку ринкових відносин, трудові та розподільні відносини.

В зарубіжних науково-прикладних джерелах визначення партнерських фондів достатньо широке і різнопланове. В інформаційних джерелах визначається, що *партнерський фонд* (афілійований як часто використовують в українській практиці) означає будь-який інвестиційний фонд або рахунок, керований або рекомендований генеральним партнером. Партнерський фонд не повинен включати в себе будь-яку портфельну компанію (Affiliate Fund definition, 2022).

Другий вид партнерських фондів – *громадські фонди* як цінний ресурс для громади, зацікавленої у захисті свого майбутнього та покращенні якості життя своїх мешканців. *Партнерські фонди* призначені для надання допомоги певному географічному регіону. Кожну філію контролює консультативна рада місцевих лідерів, на які покладено два завдання: по-перше, працювати зі своїми друзями та сусідами, щоб поділитися з ними тим, як приєднаний фонд може принести користь цьому району; по-друге, допомагати приймати мудрі рішення щодо розподілу грантів, коли такі кошти стають доступними (What is an affiliate, 2023).

В інших джерелах (Impravido G., 2013) йдеться про визначення різних видів та типів фондів, які також є партнерськими, де партнерами виступають роботодавці, працівники, члени фонду та ін. *Автономні пенсійні фонди* юридично відокремлені від плану спонсора у формі юридичної особи спеціального призначення (пенсійна організація) або окремого рахунку, яким керують фінансові установи від імені учасників плану. Пенсійні фонди, які підтримують персональні

пенсійні плани, за визначенням є автономними. Як у *професійних*, так і в *особистих* пенсійних планах, учасники плану мають юридичне чи бенефіціарне право чи іншу договірну вимогу щодо активів, що зберігаються в автономному пенсійному фонді, що є фінансовою заставою їхньої обіцянки. Ці домовленості забезпечують найвищий ступінь захисту бенефіціара від банкрутства спонсора (особливо, коли бере участь зберігач) (Impravido G., 2013).

Неавтономні пенсійні фонди юридично не відокремлені від плану спонсора, але залишаються на його балансі. Наприклад, вони можуть мати форму резерву в балансі спонсора плану (як у німецькій системі резерву книг), або вони можуть зберігатися в юридично відокремлених транспортних засобах, але є власністю спонсора плану (у формі фінансової резерви), а не бенефіціара. У разі неавтономних пенсійних фондів учасники пенсійного плану не мають правових вимог щодо активів пенсійного фонду. Ці домовленості забезпечують найнижчий ступінь захисту бенефіціара від банкрутства спонсора, оскільки спонсор може використовувати пенсійні активи для фінансування свого бізнесу (Impravido G., 2013).

У багатьох країнах пенсійні продукти продають безпосередньо страхові компанії. Ці *страхові пенсійні фонди* купуються безпосередньо спонсором від імені своїх працівників за допомогою групових полісів або безпосередньо окремими особами. Ця ситуація виключає випадки, коли страхові фірми виступають у ролі адміністратора плану або менеджера активів плану, встановленого спонсором. Ці договори щодо застрахованих пенсійних фондів забезпечують проміжний ступінь захисту бенефіціара від банкрутства спонсора між автономними та неавтономними пенсійними фондами, оскільки активи відокремлені від балансу спонсора, але об'єднані з активами страховика. Там також може бути один або кілька заявників по пенсійним фондам (Impravido G., 2013).

Колективні пенсійні фонди об'єднують активи пенсійних планів різних авторів плану. Колективні та групові засоби зазвичай знаходяться в професійних пенсійних корпоративних планах (Impravido G., 2013).

Індивідуальні пенсійні фонди не об'єднують активи декількох спонсорів або

бенефіціарів і, як правило, засновані на індивідуальному рахунку. Прикладами таких засобів можуть бути знайдені в Латинській Америці та Східній Європі (у вигляді професійних, фондів обов'язкового) або в Сполучених Штатах (у вигляді професійних, добровільних особистих рахунків, також широко відомий як 401 (к) плани) (Impravido G., 2013).

Пенсійні фонди можуть бути *закриті* або *відкриті* в залежності від обмежень в членстві та приналежності до певної групи осіб (наприклад, робочої сили даної компанії, професійної асоціації або промислової групи). Відкриті пенсійні фонди перебувають в Латинській Америці та Східній Європі, де фонди конкурують за частку ринку з іншими пенсійними фондами (Impravido G., 2013).

Відкриті пенсійні фонди підтримують принаймні один план без обмежень щодо членства (Р. Кумар). У той же час відкриті пенсійні плани підтримують лише ті пенсійні плани, які обмежуються певними працівниками (Kumar R., 2014).

Закриті пенсійні фонди також поділяються на пенсійні фонди одного роботодавця та пенсійні фонди кількох роботодавців. У *пенсійних фондах одного роботодавця* активи пенсійних планів, створених одним спонсором, об'єднуються разом. *Пенсійні фонди кількох роботодавців* – це фонди, які об'єднують активи пенсійних планів, створених різними спонсорами планів (Kumar R., 2014).

Пенсійні фонди кількох роботодавців далі класифікуються на:

- *групові пенсійні фонди* створюються для пов'язаних роботодавців компаній, які фінансово пов'язані або належать одній холдинговій групі;
- *галузеві пенсійні фонди* призначені для непов'язаних роботодавців, які належать до однієї й тієї ж галузі торгівлі чи промисловості;
- *колективні пенсійні фонди* призначені для непов'язаних роботодавців, які можуть займатися різними професіями або бізнесом (Kumar R., 2014).

Професійна пенсія – це пенсія, яку надає роботодавець. Вони також відомі як пенсійні плани компанії або роботодавця. *Професійні пенсійні схеми* забезпечують регулярний дохід після виходу на пенсію. Деякі також дають одноразову виплату, коли людина виходить на пенсію. Немає юридичних зобов'язань роботодавців щодо забезпечення професійних пенсійних схем для працівників. Така система

притаманна Ірландії. Загалом, великі роботодавці в Ірландії мають професійні пенсійні схеми, але багато менших роботодавців не мають (Occupational pensions, 2021).

Професійні пенсійні схеми можуть запропонувати аспекти як схем із визначеними виплатами, так і схем із визначеними внесками. Вони відомі як *гібридні схеми*. Це означає, що можна передбачити певну суму доходу, як у схемі з визначеними виплатами, а решта може змінюватися, оскільки вона буде підпорядковуватися правилам з визначеними внесками (Occupational pensions, 2021).

Виділяється також *довірчий пенсійний фонд працівників*: у корпоративних пенсійних фондах пенсійні фонди працівників, створені відповідно до Закону про пенсійне страхування найманих працівників, які можуть виплачувати частину пенсії за віком замість держави, одночасно виплачуючи виплати за участь у власній пенсійній компанії.

Такі трасти виплачують пенсію людині все життя. Премії власника бізнесу можуть розглядатися як збиток, а виплати співробітників можна вирахувати з їх оподаткованого доходу. Крім того, введення в дію Закону про корпоративні пенсії з визначеними виплатами дозволяє передавати пенсійні фонди працівників іншим корпоративним пенсійним системам, які не сплачують частину пенсійного фонду замість держави. За угодою працівників власники бізнесу встановлюють правила пенсійного фонду працівників, які визначають такі питання, як пенсійні виплати. Власники підприємств створюють *пенсійні фонди працівників* за погодженням з міністром охорони здоров'я, праці та соціального забезпечення. Повинні бути дотримані різні умови, наприклад мінімальна кількість членів для створення пенсійного фонду працівників. Довірчі банки укладають пенсійний трастовий договір з пенсійними фондами працівників. Довірчі банки управляють і адмініструють пенсійні активи (Employees' pension fund trust, 2023).

Приватні пенсійні фонди або повністю фінансований пенсійний план часто є індивідуальними та добровільними, що дозволяє працюючим людям самостійно виходити на пенсію. Вони заощаджують протягом свого трудового життя, щоб

застрахувати старість. Отримані внески є предметом фінансових вкладень. Прибуток від цих інвестицій залежить насамперед від розвитку ринку (Employees' pension fund trust, 2023).

Резервний фонд відрізняється від пенсійного фонду тим, що є можливість зняти всю суму заощаджень як одноразову суму, при виході на пенсію. *Пенсійний анuitетний фонд* вимагає щомісячні внески, які повністю не залежать від роботодавця. Це дозволяє працівнику вибирати, в які фонди він буде інвестувати ці гроші - обмежені правилами пенсійного фонду. Після виходу на пенсію пенсіонер має право взяти максимум третину своїх заощаджень як одноразову грошову суму, а залишок має бути використаний для придбання продукту доходу або анuitету. Якщо працівник змінює роботу до виходу на пенсію, то це не вплине на його пенсійний анuitет, оскільки йому не дозволено отримати доступ до будь-якої частини цих коштів до виходу на пенсію (Pension fund, provident fund, retirement annuity - what's the difference?, 2020).

В літературі зустрічається точка зору щодо поділу пенсійних фондів за принципом роботи на *страхові* та *нестрахові* (І. О. Ткаліч). *Страхові пенсійні фонди*, як правило, управляються товариствами по страхуванню життя, що використовують внески роботодавців і працівників для набуття права на отримання групових чи індивідуальних страхових анuitетів (виplat) (Ткаліч І. О., 2012).

Нестрахові пенсійні фонди являють собою відокремлену від юридичної особи-засновника фінансову установу, учасниками якої є працівники цієї юридичної особи. Нестрахові фонди формують свої активи як за рахунок внесків роботодавців, так і за рахунок внесків працівників, а також за рахунок інвестиційного прибутку, отриманого від інвестування накопичених коштів у диверсифіковані фінансові інструменти (Ткаліч І. О., 2012).

Пенсійні фонди контролюють відносно великі обсяги капіталу і є найбільшими інституційними інвесторами в багатьох країнах (DePamphilis D., 2011). Як великі інституційні інвестори, вони є важливими акціонерами як для публічних, так і для приватних компаній. Пенсійні фонди, хедж-фонди, приватні інвестори та взаємні фонди стають все більш вагомими у впливі на політику

компаній, в які вони інвестують. Інвестори-активісти орієнтуються приблизно на кожну сьому публічну фірму в усьому світі і, як правило, найбільше поширена в країнах, закони яких забезпечують хороший захист інвесторів. За даними дослідницької фірми Activist Insight, зростання інституційної активності в 2016 році відбулося в Західній Європі, причому близько третини з 97 компаній у всьому світі (порівняно з 67 у 2015 році) були у Сполученому Королівстві. Активістські хедж-фонди протягом періоду 2008–2014 років продемонстрували фінансову прибутковість на дату оголошення в розмірі 7% від позицій у капіталі цільових компаній, що узгоджується з прибутками, які спостерігалися в попередні періоди (DePamphilis D., 2011).

Найуспішнішими хедж-фондами були ті, котрі готові зайняти міноритарні позиції у великих цілях, які потрапили у складні ситуації. Такі фірми продемонстрували послужний список або зміну складу ради цільової групи, або змусивши діючу раду змінити стратегічний напрямок, використовуючи конкурси довірених осіб, судові процеси, тиск на цільові ради за допомогою засобів масової інформації, подолання сильних захистів і заміну членів ради. Ці фірми також мали значний фінансовий вплив з точки зору активів під управлінням, що дає зрозуміти членам правління фірм, що вони мають фінансовий вплив, щоб ініціювати викуп у разі потреби (DePamphilis D., 2011).

Схеми з встановленими внесками (DC) – це професійні пенсійні схеми, в які інвестуються власні внески працівника та внески роботодавця, а кошти використовуються для придбання пенсії та/або інших виплат при виході на пенсію. Вартість кінцевих вигід, що підлягають сплаті за схемою DC, залежить від суми сплачених внесків, досягнутого прибутку від інвестицій за вирахуванням будь-яких комісій та зборів, а також вартості придбання виплат. Схема DC має встановлений внесок для працівника і встановлений внесок для роботодавця. Наприклад, у деяких схемах DC роботодавець і працівник вносять кожен по 5% заробітку учасника, або 10% загалом. Деякі схеми DC дозволяють членам обирати рівень внесків, які вони хочуть сплачувати, з відповідним внеском роботодавця. Внески інвестуються від імені кожного учасника схеми. Пенсійні виплати для

кожного члена залежать від того, скільки грошей було накопичено до дати виходу учасника на пенсію, і тому неможливо заздалегідь знати, які пенсійні виплати отримає учасник (Private pensions. Defined contribution schemes, 2023).

Роль недержавних пенсій у забезпеченні пенсійного доходу в минулому значно зросла за два останні десятиліття, що відображає зусилля багатьох країн щодо скорочення нестабільних пільг, що оплачуються по мірі використання. Роль приватного забезпечення пенсійного доходу помітна в країнах зі зрілими приватними виплатами з визначеною виплатою пенсійних планів, а також у країнах, які запровадили обов'язковий приватний рівень як частину системної пенсійної реформи (Taría W., 2008).

Установи приватних пенсійних фондів дуже важливі для економіки. Внутрішні заощадження зазнали позитивного впливу, оскільки головною метою цих установ є переважно збирання внесків працівників на пенсію. Вихід на пенсію повинен відображати зусилля працівників за роки їхньої діяльності, тому важливо управляти та отримувати прибуткову віддачу в пенсійному фонді. Регулювання приватних пенсійних фондів у різних країнах різне. Окрім створення приватної пенсійної системи в Латинській Америці, до системи приєдналися й інші країни в інших регіонах: Австралія, Східна Європа, Гонконг, Ізраїль та Нова Зеландія. Модель фінансування без участі уряду була прийнята на користь встановлення системи в країнах (Guillen J.B., 2018).

Об'єднані зареєстровані пенсійні плани (PRPPs) в Канаді, в основному призначені для людей, які зазвичай не отримують пенсії на робочому місці, наприклад для працівників малого та середнього бізнесу та осіб, які є самозайнятими. Такі плани подібні до пенсійних планів із визначеними внесками. У планах з визначеними внесками роботодавець (а в деяких випадках і працівник) щорічно сплачують певну суму на пенсію. Однак з PRPPs роботодавець не повинен додавати гроші до плану. Працівник може попросити не бути частиною PRPPs роботодавця. Сума, яку отримує працівник при виході на пенсію, буде залежати від ефективності цих інвестицій (Employer-sponsored pension plans. Financial Consumer Agency of Canada, 2021).

План добровільних пенсійних накопичень (для Квебеку) дає можливість приєднатись до таких планів, якщо роботодавець не пропонує PRPP. Ці плани економії подібні до PRPPs. Вони, як правило, доступні для працівників, які не мають доступу до пенсії на робочому місці, і для людей, які є самозайнятими (Employer-sponsored pension plans. Financial Consumer Agency of Canada, 2021).

Голландська (нідерландська) пенсійна система, як вважається є найвищого рівня пенсійна система у світі. Протягом багатьох років вона визнається однією з найкращих у світі. Це неодноразово підтверджувалося в міжнародних порівняннях рейтинговими агентствами пенсійних систем у великій кількості розвинених країн. Голландська пенсійна система має міцну основу, що складається з трьох стовпів, кожен з яких має свої особливості:

1). *Перший стовп* - це Загальний закон про пенсії за віком (AOW): базове положення, запроваджене урядом у 1957 році і виплачується кожному, хто проживає в Нідерландах, після досягнення ними кваліфікаційного віку. Протягом десятиліть цей вік становив 65 років, але в останні кілька років його підвищували на кілька місяців на рік. Згідно з нинішніми планами, вік набуття права на отримання AOW у 2024 році становитиме 67 років, а надалі він буде пов'язаний з розвитком тривалості життя. Жителі Нідерландів щороку нараховують 2% свого AOW протягом 50 років до досягнення необхідного віку. Вони не повинні бути (або були) на оплачуваній роботі, щоб нарахувати AOW. AOW слід розглядати як базове забезпечення на мінімальному рівні, і в більшості випадків доповнюється доходом з інших стовпів. AOW керується Міністерством соціальних справ та зайнятості та фінансується за рахунок податкових надходжень;

2). *Другий рівень* - це професійні пенсії, нараховані переважною більшістю працівників протягом трудового життя. Працівники та роботодавці сплачують внесок, обумовлений колективним трудовим договором, до пенсійного фонду, до якого входить роботодавець. Це може бути пенсійний фонд для всіх підприємств певної галузі, фонд, який працює на одну конкретну компанію, або фонд для групи людей, які працюють за певними (часто медичними) професіями, наприклад, лікарі, фізіотерапевти та акушери. Другий пенсійний рівень – це допомога при

працевлаштуванні. Міністр соціальних справ і зайнятості може зробити участь у галузевому пенсійному фонді обов'язковою для всієї галузі. Участь для більшості пенсійних фондів галузі стала обов'язковою.

Пенсійні фонди працюють на основі капітального фінансування: працівник разом зі своїм роботодавцем нараховує пенсійні права за рахунок сплачених внесків та отриманого пенсійного фонду за роки прибутку шляхом колективного інвестування цих внесків. Податкові пільги застосовуються до нарахування пенсії до певного рівня доходу. Другий рівень у голландській пенсійній системі включає колективність, обов'язкову участь, ефективне управління та є неприбутковим.

3). *Третій рівень* - це окремі банківські чи страхові продукти, за якими можна сплачувати внески для нарахування пенсії з податковими пільгами до певного рівня. Це важливо в основному для тих людей, які не нараховують (або не змогли) нарахувати пенсію за другим рівнем, наприклад, тому що їхній роботодавець не входить до пенсійного фонду, вони не мають постійної роботи або самозабезпечені (The Dutch pension system: highlights and characteristics, 2023).

Голландська пенсійна система успішно функціонувала таким чином протягом багатьох десятиліть і продемонструвала свою здатність боротися з потрясіннями в економічні часи. Цей успіх значною мірою пояснюється унікальним поєднанням оплати по мірі використання та капітального фінансування. Три чверті працівників, які нараховують пенсію за другим рівнем, роблять це через пенсійний фонд галузі. Решта нараховують пенсію в пенсійному фонді компанії або страховику.

Є дві організації, які контролюють пенсійні фонди та страховики: de Nederlandsche Bank (DNB) і Голландське управління фінансових ринків (AFM). Кожен із них має свою зону нагляду.

De Nederlandsche Bank NV (DNB). Для створення постачальника пенсій потрібен дозвіл DNB. Умови передбачають достатні фінансові активи та відповідну опікунську раду. Відповідно до Закону про пенсії та Закону про фінансовий нагляд, DNB уважно відстежує фінансові та управлінські операції постачальників пенсій.

Управління фінансових ринків Нідерландів (AFM). Згідно із законом,

постачальники пенсій зобов'язані надавати певну інформацію своїм зацікавленим сторонам. Це зобов'язання передбачає суворі вимоги щодо своєчасності, зрозумілості та змісту. AFM перевіряє, що постачальники пенсій відповідають цим вимогам. AFM також контролює дотримання обов'язку по догляду. Метою тут є консультування учасників, де це можливо, щодо варіантів інвестування (The Dutch pension system: highlights and characteristics, 2023).

Цікавим є досвід Маврікії, де на сайті Міністерство блакитної економіки, морських ресурсів, рибальства та судноплавства висвітлено особливості діяльності «Фонду допомоги морякам». Це Фонд соціального захисту моряків. Наприкінці грудня 2008 року набув чинності Закон 2008 року про Фонд соціального захисту моряків (SWF). Він був створений для того, щоб забезпечити соціальний та економічний добробут моряків на Маврікії, а також взяти на себе управління активами та погасити зобов'язання Фонду соціального забезпечення моряків, створеного відповідно до Правил торговельного судноплавства (Фонду соціального забезпечення моряків) 2002 року (Seafarers' Welfare Fund. Ministry of Blue Economy, Marine Resources, Fisheries and Shipping, 2023).

Цілі Фонду наступні:

- сприяти соціальному та економічному добробуту моряків на Маврікії, незалежно від громадянства моряка та незалежно від штату, в якому зареєстроване судно, на якому він найнятий;
- розробляти схеми та проекти для добробуту моряків та їхніх сімей;
- приймати та управляти активами та виконувати зобов'язання Фонду соціального забезпечення моряків, створеного відповідно до Правил торговельного мореплавства (Фонду соціального забезпечення моряків) 2002 року.

Управління Фондом є партнерське. Фондом керує Комітет управління, і наразі він складається з наступного складу: Адміністрація та управління Фондом здійснюється Радою, відомою як Рада соціального забезпечення моряків, до складу якої входять (голова, який призначається міністром; представник Міністерства; представник Асоціації професійних морських агентів; представник Адміністрації портів Маврікія; представники будь-якої асоціації активних моряків, які

призначаються міністром після консультації з такою асоціацією; представник власників суден, який призначається міністром; представник Apostolat de la Mer, якого призначає міністр; представник від будь-якої асоціації пенсіонерів моряків, який призначається міністром.

Фонд соціального захисту моряків переглянув свої програми, сплата за якими почалась з 1 лютого 2016 року, зокрема:

- подарунків на день народження для моряків (сума в розмірі 7544 рупії виплачується як подарунок кожному моряку, який досягне 60-ти річчя або відсвяткував своє 60-ти річчя, і застосовуватимуться виплати згідно з відповідною таблицею; стоматологічного лікування для моряків (бенефіціару буде відшкодовано до 75% витрат, понесених на звичайне стоматологічне лікування, до максимальної суми 5485 рупій на рік);

- освітню схему, щоб допомогти морякам надати кращу освіту своїм дітям (освітня схема призначена для дітей на утриманні як діючих, так і відставних моряків, які склали іспити CPE і навчаються в загальноосвітньому навчальному закладі за денною формою навчання; ця схема охоплює весь період середньої освіти, а також в професійному спеціальному навчальному закладі);

- програму лікування очей для моряків (схема призначена як для діючих, так і для зареєстрованих пенсіонерів; бенефіціару буде відшкодовано 75% витрат, понесених на лікування очей і придбання оправ, до максимальної суми 6303 рупій кожні два календарних роки);

- медичну програму для моряків (бенефіціару буде відшкодовано 75% витрат, понесених на медичне лікування, щонайбільше до 4593 рупій для активного моряка та максимум 9842 рупії для зареєстрованих моряків, які вийшли на пенсію, кожного календарного року);

- різні види допомоги (родині, дружині, виплати по смерті моряка та ін.).

Для іноземних моряків Фонд соціального захисту моряків: надання допомоги як потерпілим; надання умов для відпочинку в центрі, обладнаним аптечкою, зоною Wi-Fi, тренажерним залом (бігова доріжка, тренажери, ігри в приміщенні (басейн, доміно, карти тощо), безкоштовною питною водою, зоною для

читання, молитви; надання турів відпочинку на свята, наприклад: Дівалі, Різдво, Ід, День незалежності, День моряків тощо (Seafarers' Welfare Fund. Ministry of Blue Economy, Marine Resources, Fisheries and Shipping, 2023).

Є фонди, які працюють за умов надзвичайних ситуацій і надання негайної допомоги, наприклад фонд, яким керує ISWAN, для надання негайної, необхідної допомоги морякам та їхнім близьким родинам, які безпосередньо залучені до раптових і непередбачених криз. Організації, які подають заявки від імені окремих моряків, можуть подати заявку на гранти на наступне:

- невідкладні труднощі для моряка, такі як харчування / термінове розміщення максимум на 5 ночей;
- витрати на невідкладну медичну допомогу для моряка або його дружини / партнера або дітей;
- репатріація (лише у виняткових випадках, коли всі інші можливості вичерпано) (Seafarers' Emergency Fund (SEF), 2023).

Втім, є певні обмеження на надання допомоги морякам:

- SEF не можна використовувати для довгострокового утримання, для фінансування приватного підприємства, як заміну соціального страхування або для ситуацій, для яких доступні інші джерела допомоги;
- заявки від моряків, які (на момент виникнення надзвичайної ситуації) не працювали як моряки протягом попередніх 12 місяців;
- довготермінові або поточні проблеми зі здоров'ям / стійка втрата працездатності / паліативна допомога / проблеми зі здоров'ям з обмеженими шансами на одужання;
- подальші запити до фонду від того самого окремого моряка доки не минуло 12 місяців (Seafarers' Emergency Fund (SEF), 2023).

Гранти SEF можуть бути подані на суму щонайменше 250 доларів США за заявку. Максимальна сума грантів SEF становить 5000 доларів США на заявку. Організації соціального забезпечення, які подають заявку від імені моряка, повинні купувати товари та/або послуги для моряка, а не передавати готівку (за винятком надзвичайних обставин, таких як негайна медична потреба, коли фонд

розглядатиме ретроспективний внесок на вже понесені витрати). Усі кошти SEF витрачаються/сплачуються організацією-заявником безпосередньо постачальнику послуг для цілей. Організація, яка подає заявку, має підтвердити достатню впевненість у тому, що альтернативне фінансування недоступне на місцевому рівні або від інших юридично відповідальних сторін, таких як власники суден, агентства з працевлаштування, держави прапора чи подібні ресурси. Організації-заявки повинні передати повну вартість гранту на користь моряка. Організація-заявник зобов'язана подати простий звіт, який підтверджує, на що було витрачено грант, і (за потреби) надати квитанції (Seafarers' Emergency Fund (SEF), 2023).

Фонд Trafigura пожертвував 50 000 доларів США у Міжнародний фонд допомоги морякам для допомоги морякам та їхнім родинам, які постраждали від кризи в Україні. Фонд міжнародної допомоги морякам (SIRF) спочатку був створений у 2021 році у відповідь на пандемію COVID-19 в Індії. SIRF нещодавно запустив нову кампанію зі збору коштів для підтримки моряків та їхніх родин, які постраждали від кризи в Україні (Supporting the Seafarers International Relief Fund to assist seafarers affected by the Ukrainian crisis, 2022).

SIRF координується The Seafarers' Charity і є результатом співпраці морських благодійних організацій, включаючи The Mission to Seafarers, International Seafarers' Welfare and Assistance Network (ISWAN), Sailors' Society, Stella Maris та International Christian Maritime Association (ICMA). Перші гранти були надані ISWAN та соціальному фонду Профспілки працівників морського транспорту України (Мортранс) для надання негайної фінансової підтримки морякам та їхнім родинам, які постраждали від кризи (Supporting the Seafarers International Relief Fund to assist seafarers affected by the Ukrainian crisis, 2022).

ShipMoney, міжнародний постачальник рішень для морських платежів, оголосив про запуск нової ініціативи під назвою ShipMoney Cares. ShipMoney Cares буде керуватися ISWAN і призначена для надання одноразових фінансових грантів морякам, які цього потребують, наприклад, медичної чи освітньої допомоги. ShipMoney разом зі своїми партнерами робитиме значні щорічні пожертви на програму з максимальним грантом у розмірі 500 доларів США, тоді як моряки

можуть подавати заявку раз на рік (New initiative commits to provide grants to seafarers in need, 2019).

Ця ініціатива відрізняється від інших фондів соціального забезпечення, оскільки вона призначена для базових індивідуальних грантів у розмірі 50-500 доларів США. Моряки або члени їхніх сімей, які потребують термінової невеликої допомоги, отримують передплачену картку ShipMoney, що дозволяє самостійно вирішувати, як використовувати гроші для вирішення проблемних ситуацій. Така послуга доступна для сімей, батьків, дітей, подружжя, братів і сестер моряка, які можуть продемонструвати, що вони або їхні сім'ї зазнають певного рівня негараздів, які впливають на їхні засоби до існування або дохід (New initiative commits to provide grants to seafarers in need, 2019).

Прикладом координації галузі є допомога українським морякам та їхнім родинам, які евакуювалися з Одеси. Низка гравців морської галузі об'єдналися, щоб забезпечити безпечне та безпечне житло в Румунії та Польщі для українських моряків та їхніх родин. Група – Міжнародна федерація транспортників (ITF), Профспілка працівників морського транспорту України (MTWTU) і глобальний судновий менеджер V.Group – забезпечили фінансування та організацію, щоб вивести сім'ї українських моряків з країни проживання в сусідніх Румунії та Польщі. Допомога доступна для всіх українських моряків та їхніх сімей, незалежно від роботодавця чи членства в профспілці. Вони можуть залишитися в готелі протягом тижня безкоштовно, що дасть їм час оцінити свою ситуацію, а група надасть підтримку на місці під час подальшої подорожі (Industry coordinates to help Ukrainian seafarers and their families evacuating Odessa, 2022).

ITF надала початкові кошти в розмірі 200 000 доларів США для запуску проекту та співпрацює з ITF Seafarers' Trust, благодійною організацією, яка допомагає морським працівникам та їхнім сім'ям, і координує роботу з афілійованими профспілками. Це дозволило обмеженому фонду приймати пожертви від морської галузі. Група закликає галузь шукати підтримки та фінансування для підтримки цієї ініціативи (Industry coordinates to help Ukrainian seafarers and their families evacuating Odessa, 2022).

Місцева організація ITF Профспілка працівників морського транспорту України (MTMTU) записує людей на евакуацію та організовує збірні пункти. Морякам пропонується зареєструватися на seafarer.help (Industry coordinates to help Ukrainian seafarers and their families evacuating Odessa, 2022).

V.Group координує розміщення в Румунії та Польщі та надає підтримку на місці. Ця підтримка включатиме допомогу у зв'язку та адмініструванні, медичну та соціальну допомогу, а також допомогу у плануванні подальших подорожей та забезпечення проживання на довгостроковий термін (Industry coordinates to help Ukrainian seafarers and their families evacuating Odessa, 2022).

Благодійна організація Seafarers' Charity, раніше відома як Seafarers UK, надає гранти організаціям, які підтримують тих, хто працює або працював у морі та їхні родини. The Seafarers' Charity працює над усуненням основних причин труднощів і невикладного становища моряків як у Великобританії, так і в усьому світі. Благодійна організація Seafarers' Charity співпрацює з Relate, щоб надати доступ до безкоштовної підтримки стосунків і консультацій (The Seafarer's Charity, 2023).

Існують практики корпоративного партнерства, зокрема The Mission to Seafarers, спрямованої на надання підтримки та підтримки як фінансово, так і шляхом підвищення обізнаності, надання підтримки та допомоги тисячам морякам. The Mission to Seafarers у якомога більшій кількості з 200 портів по всьому світу пропонує морякам емоційну, практичну та духовну підтримку. Багато членів команди на передовій проходять навчання з питань психічного здоров'я, надання першої допомоги та консультування, щоб вони могли допомогти з усіма цими проблемами, зокрема такими як:

- зв'язок – якщо можливо, якщо моряки не мають доступу до зовнішнього зв'язку, команди можуть надати підтримку обладнанням, таким як блоки MiFi з додатковими даними, які мають бути на борту (і в багатьох випадках дозволити суднам плавати з обладнанням, а не просто мати на борту під час перебування в порту) або надання SIM-карт, якщо це необхідно;

- збільшено фонд Samaritans Fund, який можна використовувати як гранти для моряків, які потребують фінансової підтримки / допомоги (Casper Chartering is

Corporate Partner with The Mission to Seafarers, 2022).

Mission to Seafarers і Deutsche Seemannsmission уклала угоду про партнерство для підтримки добробуту моряків у Панамі. Провідні морські організації соціального забезпечення The Mission to Seafarers і Deutsche Seemannsmission започаткували нове партнерство для покращення соціальних послуг для моряків у Панамі (Mission to Seafarers and Deutsche Seemannsmission agree to partnership deal to support seafarer welfare in Panama, 2023).

Ця спільна ініціатива, яка буде відома як «Місія моряків – Панама», забезпечить значно покращені послуги з соціального забезпечення та ресурси на користь моряків, які проходять через одну з найважливіших у світі водних шляхів і судноплавних країн (Mission to Seafarers and Deutsche Seemannsmission agree to partnership deal to support seafarer welfare in Panama, 2023).

Під егідою The Seafarers Mission – Panama, The Mission to Seafarers і Deutsche Seemannsmission спільно координуватимуть свою роботу в Панамі та працюватимуть разом, щоб підтримувати та відстоювати інтереси міжнародних моряків, які відвідують Панаму. Це включає багато тисяч моряків, які щороку пропливають через Панамський канал (Mission to Seafarers and Deutsche Seemannsmission agree to partnership deal to support seafarer welfare in Panama, 2023).

Окремий пенсійний фонд для моряків існує в Фінляндії. Він був заснований ще у 1956 році. Пенсійний фонд моряків ще не збирав раундів фінансування. У Пенсійному фонді моряків немає інституційних інвесторів або ангелів. Пенсійний фонд моряків не є публічною компанією. Його поточна стадія компанії – Unfunde (Pension fund for Seafarers employees, 2023).

У Великій Британії Nautilus бере участь у створенні та нагляді за пенсійними схемами торговельного флоту з тих пір, як Союз об'єднався з роботодавцями для створення Пенсійного фонду офіцерів торгового флоту (MNOPF) у 1930-х роках. MNOPF і його аналог, Пенсійний фонд рейтингів торгового флоту, тепер закриті для нових членів. Smart Pension Master Trust, починаючи з 1 квітня 2023 року, працює в пенсійному просторі Maritime через поточну передачу учасників пенсійного плану Ensign (обидві пенсійні схеми з визначеними внесками). Пенсійні

схеми з визначеними внесками (або DC) включають внески як від роботодавця, так і від члена. Крім того, багато моряків мають доступ до схеми, якою керує їхній власний роботодавець (Retirement planning, 2023).

Nautilus бере участь в управлінні загальногалузевими схемами (як відкритими, так і закритими) через представництво в таких органах, як Об'єднаний пенсійний комітет службовців, або діючи як довірена особа для схем (Retirement planning, 2023).

Smart Pension Master Trust (Smart Pension) працює в просторі aritime після того, як Ensign Retirement Plan (ERP) закrywся для майбутніх внесків 1 квітня 2023 року. ERP – це схема з визначеними внесками, яка перебуває в процесі переведення учасників схеми на Smart Pensions, також схема з визначеним внеском. Пенсійні схеми з визначеними внесками вимагають від членів та їхніх роботодавців платити у фонд, який інвестується в акції, цінні папери з позолоченими краями та інші інвестиційні інструменти. Коли учасники виходять на пенсію, їхній пенсійний фонд використовується для надання переваг, таких як купівля анuitету, який забезпечує регулярний дохід, або використання нових гнучких пенсійних можливостей (після 55 років), таких як домовленості про вилучення. Розмір пенсійного фонду залежить від внесків роботодавця та члена, а також від ефективності інвестицій, і тому не гарантується (Retirement planning, 2023).

Морська благодійна організація «Товариство моряків» (Великобританія) запустила новий фонд для надання термінових соціальних допомог морякам та їхнім родинам, які вкрай потребують. Фонд Sea Change був створений у відповідь на величезне збільшення звернень про допомогу до благодійної організації, коли попит на гранти зріс на 850 відсотків за перші 18 місяців пандемії. Фонд надаватиме невеликі екстрені виплати морякам та їхнім утриманцям, які відповідають критеріям гранту, щоб допомогти задовольнити нагальні потреби. Гранти надаються за допомогою заявки та можуть допомогти задовольнити низку нагальних потреб соціального забезпечення, включаючи допомогу з життєво важливими рахунками, як-от їжа та ліки, витрати на освіту або в надзвичайних ситуаціях, таких як стихійне лихо чи випадки покинутості (S'ea Change' in welfare

grants funding for seafarers in crisis, 2022).

Підсумуючи зазначимо, що такі форми партнерських відносин, які існують в багатьох державах світу для запровадження в Україні потребують суттєвих змін в законодавстві України. Втім, саме розвиток таких форм може значно змінити стан соціального захисту моряків. Даний блок ми розглядаємо як партнерський в запропонованій авторській моделі соціального захисту моряків.

Висновки до розділу 3

Враховуючи проведені дослідження автор цього дисертаційного дослідження виокремлює наступну теоретико-методологічну основу моделі публічного управління соціальним захистом моряків в Україні:

1. Теорія публічного управління: вироблення політики з соціального захисту моряків (урядові політики, реалізація органами виконавчої влади, роль органів місцевого самоврядування, участь інститутів громадянського суспільства та окремих громадян); процес досягнення спільних цілей (вироблення політики з соціального захисту моряків з залученням громадянського суспільства та окремих громадян, взаємодія органів влади різних рівнів, глобальна/міжнародна взаємодія між службами соціального захисту та податковими службами); діяльність органів влади (вироблення та реалізація державної політики з соціального захисту моряків, створення дорадчих органів для вирішення питань соціального захисту моряків, вироблення і реалізація правових актів щодо особливих умов праці моряків, створення спеціальних підрозділів для контролю за процесами соціального захисту моряків та запровадження інноваційних форм і видів соціального захисту моряків); інноваційність в контексті управління розвитком (правове та державне регулювання умов зайнятості моряків, система податкових платежів для тих держав, громадянином якої є моряк, який працює під прапором іншої держави і не є її громадянином, умови медичного обслуговування, система нарахування пенсії для моряків, визнання документів моряка в інших державах та ін.); орієнтація на участь громадян (моряки та їх організації - активні учасники розробки та виконання

планів, політики та програм розвитку); координація (між зростаючою кількістю організаційних структур щодо соціального захисту моряків); впливи політичного, соціального та економічного середовища (організаційно-правові зміни, зокрема щодо створення структурних підрозділів в органах публічної влади підрозділів соціального захисту моряків; побудова стрункої моделі публічного управління соціальним захистом; подолання правових колізій).

2. *Теорія соціального управління*: 1) на підставі аналізу теоретико-методологічних зарубіжних джерел автором дисертації виокремлено принципи теорії соціального управління в моделі соціального захисту моряків, а саме: управління окремим аспектом соціального життя (управління процесом формування і становлення соціального захисту моряків як соціальної групи з особливими умовами праці; робота органів виконавчої влади, агенцій, органів зі спеціальною компетентністю щодо соціального захисту моряків); децентралізація (передача низки повноважень до агенцій, асоціацій та ін.; створення на законодавчому рівні умов для розвитку різних форм і видів соціального захисту моряків, у тому числі неформальних, партнерських, фондowych тощо); розширення повноважень (стосується повноважень профспілок та інших неурядових організацій); підвищення ролі уряду та органів виконавчої влади (юридична ясність, відповідальність за створення умов для розширення форм і видів соціального захисту та його законодавчого закріплення; формування глобальних і міждержавних відносин між управліннями соціального захисту, податковими службами, громадськими об'єднаннями та подібними зарубіжними структурами; укладання міждержавних угод щодо оподаткування зарплат моряків-нерезидентів та ін.); адаптивність до мінливих обставин (гнучке і швидке прийняття рішень; ратифікація міжнародних правових документів; організаційно-структурні зміни в діяльності суб'єктів соціального захисту моряків; розробка і прийняття відповідних правових актів); орієнтація на служіння людям (в куті зору соціальний захист окремого громадянина та його родини); управління суспільством на основі соціальної влади з коригуванням формальних і неформальних інститутів, серед яких важливу роль відіграють неформальні (створення партнерських фондів,

приватних і партнерських страхових кампаній; забезпечення соціальними правами та гарантіями з позицій особливих умов праці моряків); спрямованість на блага індивідів, соціальних груп - безпосереднього об'єкта соціального управління (створення умов для соціального захисту і соціального забезпечення як моряків-резидентів, так і моряків-нерезидентів шляхом утворення різних форм і видів соціального захисту, у тому числі партнерських, приватних, громадських); перехід від формування політики на основі суб'єктивної волі керівництва до формування політики на основі фактів (ратифікація міжнародних правових документів; відсутність власного потужного флоту і вимушеність моряків працювати під різними прапорами, а також врахування економічного ефекту, який приносять для держави моряки); участь залучених осіб, а також поширення соціальної критики (залучення для прийняття рішень громадських об'єднань моряків, у тому числі профспілок та інших зацікавлених осіб); гармонійне поєднання мети довгострокового та короткострокового соціального управління (важливо для розробки довгострокових та короткострокових пакетів соціального захисту моряків); планування з широкою участю залучених осіб, знизу вгору, посилення децентралізації та розширення повноважень низового рівня (створення умов для громад, які мають потужні можливості створювати громадські фонди для соціального захисту моряків та їх родин; правове забезпечення подібної діяльності); супровід процесу, координаційний нагляд експертів за участю залучених (створення координаційних рад як дорадчих органів при міністерствах та органах місцевого самоврядування з залученням широкого кола стейкхолдерів); застосування інформаційних технологій до управління (створення загальних реєстрів моряків-нерезидентів та моряків-резидентів; створення єдиного порталу для моряків щодо особливостей соціального захисту в різних державах світу і можливостях правового і соціального захисту моряків); наголос на меті та ефективності діяльності соціального управління (запровадження інновацій в соціальному захисті моряків; управління соціальними проєктами соціального захисту моряків);

2) враховуючи рівні соціального управління, які виокремлюють в зарубіжній

науці для соціального захисту моряків будуть важливими всі п'ять рівнів, зокрема: управління соціальними змінами (впливи на поведінку, суспільні відносини, двосторонню взаємодію, подолання спротиву змінам, досягнення узгодженості); управління соціальним розвитком (вироблення планів і використання ресурсів національного рівня з можливостями органів місцевого самоврядування та їх ресурсами для створення умов для соціального захисту моряків, наприклад, створення спеціальних партнерських фондів соціального захисту моряків та ін.); управління соціальними проблемами (врахування ініціатив некомерційних і приватних організацій і місцевих мереж; формування нових суспільних цінностей щодо соціального захисту моряків; формування державно-приватного, державно-громадянського та інших партнерств для вирішення проблем соціального захисту моряків); управління несподіваними ситуаціями (гнучкість в прийнятті рішень та правових актів; запровадження інновацій та ін.).

3. *Теорія соціальних систем*: комунікації між різними групами прийняття рішень (політики, органи влади, громадські об'єднання, у тому числі профспілки, приватні структури, окремі моряки та їх родини); згуртованість в прийнятті рішень щодо соціального захисту моряків та їх родин, а також щодо правового забезпечення таких рішень; побудова нових структурних відносин з врахуванням взаємодії та співіснування офіційних (державних), приватних та партнерських форм і видів соціального захисту моряків.

4. *Теорія соціального права*: правове та державне регулювання умов зайнятості моряків, соціального забезпечення, стандартів соціального захисту; визнання умов праці моряка як особливих; забезпечення соціальних гарантій, регулювання системи соціального захисту.

5. *Теорія інновацій*: інновації передбачають виникнення, прийняття та реалізацію ідей (вироблення і запровадження нової моделі соціального захисту моряків, а також моделі публічного управління ним; реформування підходів щодо соціального захисту та роботи управлінських структур з соціального захисту, зміна парадигми соціального захисту моряків); адміністративні інновації (зміни у структурі надання соціального захисту морякам, в процесах організації соціального

захисту, в знаннях щодо особливостей праці моряків; проведення модернізації або реформування в межах діючих ресурсів); вироблення, впровадження та поширення інновацій (залучення фахівців до розробки організаційно-правових та партнерських основ соціального захисту моряків, формування нової моделі надання соціального захисту та нових форм публічного управління ним).

6. *Теорія змін*: з'ясування як певне втручання призведе до очікуваних змін; консультації із ключовими зацікавленими сторонами та вивченні того, що працює, а що ні в різних контекстах, на основі досвіду різних держав; визначення рішення для ефективного усунення причин проблем; виокремлення основних припущень та ризиків, щоб переконатись, що рішення та дії будуть сприяти бажаним змінам; скерованість розробки обґрунтованих програмних стратегій, що ґрунтуються на фактах, із чітким аналізом і викладенням припущень і ризиків; застосування на етапі проєктування програми змін, що передбачає: чіткий процес аналізу та документування майбутньої програми втручання та її реалізації в контексті змін; визначення користі для всіх зацікавлених сторін; визначення як втручання будуть «працювати»; виокремлення умов, які необхідні для успіху втручань або змін; використання доказів, переконання, припущення; пояснення, чому саме запропонована стратегія, діяльність або дії щодо змін мають призвести для позитивних результатів і корисна всім зацікавленим сторонам; чітке розуміння кінцевої мети та конкретних результатів всіма зацікавленими сторонами; створення спільного бачення програми змін або втручання; визначення ключових чинників та перешкод на шляху до досягнення результату; використання доказів, зібраних фахівцями-практиками щодо вирішення проблеми соціального захисту моряків задля підвищення ймовірності успіху програми змін або втручання.

7. *Теорія людського капіталу*: рівень освіти, знань, досвіду та навичок державних службовців та представницької влади для запровадження змін в сфері соціального захисту моряків та публічного управління цим процесом; також це стосується інститутів громадянського суспільства, окремих громадян, які демонструють активність у розв'язанні проблем соціального захисту моряків; збільшення продуктивної здатності всіх зацікавлених сторін у вирішенні проблеми

соціального захисту моряків завдяки більшій освіті та навчанню.

Аналіз аналітичних, правових джерел дав можливість визначити, що організаційна структура соціального захисту моряків в Україні відсутня. Органи влади та спеціально утворені органи, які здійснюють нагляд за діяльністю в сфері морського транспорту постійно піддавались модернізації, трансформації, реорганізації та ліквідації, а модель публічного управління соціальним захистом моряків в Україні побудована таким чином: органи виконавчої влади (Міністерство інфраструктури України, Міністерство охорони здоров'я) – спеціально утворені органи (Державна служба морського та річкового транспорту України, в структуру якої входить Інспекція з питань підготовки та дипломування моряків (ІПДМ) з її регіональними представництвами) - неурядові організації (профспілки) - представницька влада (окремі депутати через подання проектів нормативно-правових актів, комітети Верховної Ради України при обговоренні пропозицій та ініціатив). Втім, таке управління стосується не соціального захисту як комплексу заходів і дій щодо всіх компонентів соціального захисту, а тільки його окремих елементів, зокрема визнання дипломів та сертифікатів моряків іноземними державами.

В правових актах України щодо соціального захисту не визначаються особливості соціального захисту моряків, а положення та рекомендації щодо діяльності структурних підрозділів соціального захисту, у тому числі і в громадах, не передбачають окремих фахівців з соціального захисту моряків. Органи виконавчої влади зосереджені на розвитку морської інфраструктури (Міністерство інфраструктури України), створенні спеціальних медичних комісій для моряків щодо їх придатності для роботи на судні і визначення медичних закладів, які можуть надавати ці послуги (Міністерство охорони здоров'я). Міністерство соціальної політики України не розглядає моряків як окрему категорію і не розробляє відповідних політик. Також, в правових документах Міністерство соціальної політики не розглядається як суб'єкт публічного управління соціальним захистом моряків.

Фактично, тільки профспілки опікуються питаннями соціального захисту

морська в таких аспектах: отримання документів для роботи на судах; відстоювання прав моряків в судах; ініціювання змін до нормативно-правових актів України; ініціювання створення робочих груп та укладання меморандумів з органами державної влади щодо контролю над діяльністю в сфері морського господарства в контексті соціального діалогу; фінансова допомога морякам та їх родинам; компенсація витрат на оздоровлення на санаторно-курортне лікування; матеріальна допомога на народження дитини, на поховання близького родича, на дороге лікування; комплексне медичне страхування на березі у період між контрактами; допомога морякам з питань списання з судна, безпечної дороги додому, виплати заробітної плати, порушення умов контракту, компенсації з непрацездатності, травм, смерті, зникнення безвісті з борта судна моряка, переговорів з судновласниками та ін.; безкоштовна юридична допомога та весь супровід справ.

Стосовно *правового забезпечення соціального захисту моряків*, то це потребує: 1) прийняття окремих правових актів щодо соціального захисту моряків, зокрема щодо: визнання відмінності соціального захисту моряків-резидентів та моряків-нерезидентів; створення умов щодо соціального захисту моряків-нерезидентів (сплата внесків, гарантії врахування внесків під час вимушеної відсутності роботи між контрактами та ін.; спеціальної системи соціального страхування та пенсійного забезпечення для моряків зі сприятливим режимом; вироблення спеціальної системи покриття ризиків та компенсацій; створення спеціального режиму соціального забезпечення для моряків (внески на соціальне страхування, безробіття, пенсії, страхування на випадок хвороби, інвалідності, нещасних випадків на виробництві тощо); 2) прийняття нормативно-правових документів щодо організаційних форм і структур соціального захисту моряків; 3) прийняття нормативно-правових документів щодо відповідальності органів державної влади та місцевого самоврядування стосовно соціального захисту моряків на всіх рівнях; 4) прийняття нормативно-правових актів щодо повноважень громадських об'єднань та самоврядних організацій щодо соціального захисту моряків.

Стосовно *організаційної структури соціального захисту моряків*, то тут виокремлюється певна кількість напрямів, які потребують кардинального вирішення: діяльність органів влади; діяльність громадянського суспільства та інститутів громадянського суспільства з вироблення та реалізації державної політики соціального захисту моряків; залучення до нормотворчого процесу; організаційними формами: для соціального захисту моряків найбільш доречними будуть декілька форм соціального захисту, які будуть діяти одночасно, зокрема: державна (система соціального страхування); приватна (система страхування за принципом державно-приватного партнерства, ризики яких страхує держава); некомерційна (система громадських об'єднань та самоврядних організацій, які надають послуги з соціального захисту за різними напрямами або за окремими видами); партнерська (створення партнерських фондів, таких як пенсійні, охорони здоров'я, страхування від нещасних випадків, втрати майна та ін.); повноваженнями зацікавлених суб'єктів соціального захисту моряків, до яких відноситься, зокрема: регулювання; співпраця; спільна діяльність; попередження складних умов життя; реалізації державних політик.

Враховуючи модель публічного управління в Україні, взаємозв'язок суб'єктів публічного управління, автором дисертаційного дослідження пропонується наступна організаційна структура соціального захисту моряків як складова моделі публічного управління соціальним захистом моряків, зокрема: законодавчий орган влади – виконавчі органи влади та місцевого самоврядування – дорадчі органи – спеціально утворені органи – неурядові організації – приватні організації – партнерські організації.

Законодавчий орган влади – Верховна Рада України. До моделі мають бути долучені основні комітети, це: Комітет з питань транспорту та інфраструктури; Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів; Комітет з питань бюджету; окремі депутати. Роль комітетів: обговорення пропозицій щодо вироблення та формування державної політики з соціального захисту моряків; підготовка і попередній розгляд питань, які стосуються соціального захисту моряків; звернення до органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо

розробки пропозицій або розгляду можливостей запровадження різаних схем соціального захисту моряків

Виконавчі органи влади і місцевого самоврядування – це: Міністерство інфраструктури України (як основний виконавчий орган, відповідальний за морську галузь і діяльність моряків); Міністерство соціальної політики України (як уповноважений орган за розробку соціальної політики в сфері соціального захисту, в тому числі і окремих категорій населення); Міністерство фінансів України (зادля узгодження питань щодо бюджетного фінансування різних схем соціального захисту моряків); Міністерство юстиції (узгодження правових норм, нових нормативно-правових актів, внесення змін до діючого законодавства); Міністерство охорони здоров'я України (розробка політики в сфері охорони здоров'я моряків як складової соціального захисту моряків); обласні державні адміністрації, районні державні адміністрації (разом з громадськістю та її інститутами розробляє пропозиції щодо державної політики соціального захисту моряків, особливо в припортових регіонах);

- міські/районні ради (розробляють пропозиції і приймають рішення в межах своїх повноважень щодо створення спеціальних дорадчих органів, органів управління, комунальних підприємств з соціального захисту моряків, у тому числі надання допомоги).

Доцільним вважаємо створення дорадчих органів, таких як Рада соціального захисту моряків та Ради відповідно до вимог міжнародних конвенцій. Останні мають бути утворені на державному рівні і включати не тільки представників громадськості та органів влади, а й роботодавців і всіх зацікавлених осіб. Ради соціального захисту моряків можуть утворюватися при органах виконавчої влади і місцевого самоврядування на всіх рівнях.

Форми соціального захисту мають бути представлені в чотирьох площинах:

- державна форма – це спеціально створені органи, такі як Державне агентство соціального захисту моряків (прогнозування, планування, організація, координація, регулювання питань щодо соціального захисту моряків); Державний фонд страхування моряків (призначення, перерахування та здійснення страхових

виплат, враховуючи особливості роботи моряків-резидентів і моряків-нерезидентів; страхування життя моряка; виплати по непрацездатності, загибелі моряка та ін.; страхування надання медичної допомоги і т.п.); Спеціальні агентства соціального захисту моряків при органах місцевого самоврядування припортових міст, відділи/фахівці в службах соціального захисту (вирішення соціальних проблем моряків на рівні місцевої громади, а також надання пропозицій вищим органам влади щодо соціального захисту моряків; надання різних видів соціальної допомоги тощо);

- неурядова форма – це профспілки та інші громадські об'єднання (вплив на вироблення, формування та розвиток державної політики з соціального захисту моряків, громадський контроль за діяльністю органів влади, надання матеріальної і юридичної допомоги морякам та їх родинам та ін.);

- приватна форма – це самоврядні організації: страхові компанії; фонди; добродійні організації (дають можливість працювати на міжнародному і глобальному рівні з забезпечення соціального захисту моряків, у тому числі і за кордоном; можливо створення представництв вже відомих зарубіжних компаній на території України);

- партнерські організації - це фонди охорони здоров'я, пенсійні фонди тощо (основним надавачем послуг з соціального захисту надає роботодавець; така форма може бути сформована при підписанні угод з зарубіжними державами, де діє відповідна практика соціального захисту моряків і де працюють моряки-резиденти; при цьому філія офісу має знаходитись в Україні).

ВИСНОВКИ

1. Аналіз українських та зарубіжних публікацій щодо визначення поняття «соціальний захист» свідчить про відсутність єдиного погляду на зміст і сенс соціального захисту, а відтак і єдиного визначення. Існує два напрями використання визначень: академічний і науково-прикладний, який використовується міжнародними організаціями та різними державами в правовому полі. Окрім того відмінними є теоретико-методологічні та теоретико-прикладні підходи до вирішення проблем соціального захисту населення та окремих його категорій в державі.

Узагальнення результатів досліджень дало можливість класифікувати наукові визначення поняття «соціальний захист» в українських та зарубіжних публікаціях за суб'єкт-об'єктними та суб'єкт-суб'єктними відносинами, впливами, організаційними формами, повноваженнями. Спільними для наукових поглядів є правові та економічні основи, вироблення відповідних політик та їх реалізація, вироблення організаційних форм та повноважень органів влади. Відмінними є публічноуправлінські підходи, механізми, заходи, форми і методи соціального захисту.

З'ясовано, що в основу визначення поняття «соціальний захист» покладено певні концепції та теорії, які є відмінними для української та зарубіжної науки, зокрема: концепції соціального захисту, людського капіталу, системного підходу, соціального права, соціальної держави, соціальних відносин, впливів, публічного управління та адміністрування, державного управління застосовуються в українській науці; концепції соціальних прав населення, соціального капіталу, управління соціальними ризиками, соціального шоку, належного врядування, соціальної згуртованості, а також теорія змін притаманні зарубіжним дослідженням. Однаково застосовується тільки декілька концепцій: соціального права, публічного адміністрування, людського капіталу. В українській науці більш широко досліджено проблематику соціального захисту і питання запровадження зарубіжного досвіду зі збереженням традицій та кращих вітчизняних практик.

Втім, є напрями, які слабо досліджені в українській науці і стосуються управління ризиками, змінами, інноваціями щодо соціального захисту населення. Такі дослідження є важливими для визначення питань соціального захисту особливих категорій, таких як моряки.

2. Встановлено відсутність єдиного методологічного підходу щодо характеристики соціального захисту як явища і як процесу. Результати аналізу українських та зарубіжних публікацій автором дисертаційного дослідження було систематизовано за показниками, характерними для українських та зарубіжних поглядів, зокрема: виокремлення суб'єктів та об'єктів соціального захисту; встановлення суб'єкт-об'єктних відносин; виокремлення форм і видів соціального захисту; виокремлення механізмів формування соціального захисту. З'ясовано, що в українській науці в деяких дослідженнях суб'єкти і об'єкти соціального захисту ототожнюються і до них відносять: державу; державні та муніципальні служби; підприємства; об'єднання громадян; самих громадян; приватний та недержавний некомерційний сектори економіки; Верховну Раду; Уряд; органи виконавчої влади та місцевого врядування; судові органи; органи спеціальної компетенції (фонди та ін.); громадські організації; професійні спілки; трудові колективи. В зарубіжних публікаціях цей перелік більш обмежений і стосується: урядів держав; політичних агенцій; політичних еліт; адміністративно-бюрократичних установ; неурядових акторів. Ця відмінність відображає особливості моделей публічного управління та адміністрування в державах і специфіку організації системи соціального захисту.

Спостерігаються відмінності в підходах до організації взаємовідносин держави і суспільства та розподілення відповідальності в аспекті соціального захисту. В українських наукових публікаціях акценти робляться на соціальній відповідальності суспільства та держави; багатосуб'єктності соціального захисту; суспільних відносинах. В зарубіжних – на суспільних діях, політиці, варіантах страхування, соціальній згуртованості. В українських дослідженнях більше йдеться про суб'єкт-об'єктні відносини, в зарубіжних – про суб'єкт-суб'єктні. Розрізняються підходи до визначення форм і видів соціального захисту. Спільними для української і зарубіжної науки і практики є такі форми соціального захисту як

соціальна допомога та соціальне страхування. Відмінними є соціальний захист для українських публікацій та програми ринку праці для зарубіжних публікацій. До видів соціального захисту в українських публікаціях відносять соціальні виплати, пільги, субсидії, соціальні послуги, відшкодування, а в зарубіжній – збереження та накопичення активів, пенсії, допомоги, грошові або натуральні перекази, встановлення та впровадження мінімальних стандартів для захисту громадян на робочому місці, додаткові виплати, а також програми запобігання/профілактики та просування (зменшення вразливості населення). Відзначаються кардинально різні підходи до розуміння механізмів соціального захисту. В українській науці акценти робляться на взаємовідносинах органів місцевого самоврядування з органами державної влади, перерозподілі податків, інших платежів і трансфертів. В зарубіжних публікаціях – це офіційний, напівофіційний, неформальний (на рівні громад) механізми соціального захисту.

Встановлено, що попри широкий спектр досліджень і науково-теоретичних та науково-прикладних наробок з проблем соціального захисту в українській науці є недосліджені аспекти, які є актуальними для вирішення проблем соціального захисту моряків, зокрема це: короткостроковий та довгостроковий вид соціального захисту; роль і можливості приватних і неурядових акторів; розвиток різних варіантів соціального страхування; формування соціальної згуртованості; збереження та накопичення активів; програми запобігання/профілактики та просування (зменшення вразливості).

Також це стосується теоретичного аспекту і дослідження соціального захисту в контексті теорій управління соціальними ризиками, теорії змін та інновацій.

3. Визначено, що в українських та зарубіжних науково-прикладних джерелах відсутнє єдине визначення поняття «соціальний захист моряків», хоча спостерігаються загальні погляди на виокремлення проблем соціального захисту моряків та пошук шляхів вирішення проблем соціального захисту моряків-резидентів і моряків-нерезидентів.

З'ясовано, що в українській науці обмежена кількість публікацій щодо соціального захисту моряків і стосується здебільшого проблем його правового

забезпечення. На відміну від зарубіжних досліджень з акцентами на ролі публічного управління, діяльності державних органів та недержавних організацій, відповідальності держав та судновласників в українській науці залишились недослідженими питання публічного управління соціальним захистом, побудови моделі соціального захисту моряків, визначення їх особливого соціального статусу праці та положення у суспільстві, відповідальності держави. Це підтверджує актуальність теми дослідження та її доречність.

Проведена систематизація зарубіжних підходів до розв'язання проблем соціального захисту моряків показала, що домінують суб'єкт-суб'єктні відносини, які було розподілено на два класи: держава-судновласник-моряк резидент/нерезидент (законодавче визнання рівня соціального захисту, покриття ризиків, відповідальність сторін, державні гарантії, державне страхування); держава-моряк резидент/нерезидент (спеціальне нормативно-правове забезпечення особливостей праці моряка, умови для соціального захисту моряків-нерезидентів, сприятливі режими соціального страхування та внесків на нього, соціального захисту та забезпечення).

На підставі систематизації результатів аналізу українських та зарубіжних науково-прикладних джерел виокремлено дві площини публічного управління соціальним захистом моряків, зокрема: соціальний захист (стосується особливих умов праці, їх законодавчого закріплення, надання пакету медичної допомоги та охорони здоров'я, безпеки, регламентації праці, виплат, страхування, пенсійного забезпечення); правовий захист (щодо відсутності соціального захисту, недоброочесності судновласників і кріюінгових компаній, маніпуляцій з трудовими контрактами, невиконання фінансових зобов'язань, порушення норм міжнародного морського права і законодавства, ігнорування форс-мажорних обставин).

Виокремлено два суб'єкти публічного управління у розробці схеми соціального забезпечення моряків: публічне управління; роботодавці та/або працівники. Визначено, що публічне управління соціальним захистом моряків забезпечують уряди, національні служби, профспілки.

З'ясована відмінність в українських та зарубіжних підходах щодо вирішення

проблем соціального забезпечення, зокрема: в першому випадку акцент робиться на міжнародному співробітництві та ратифікації міжнародних правових документів; у другому – на діяльності урядів, взаємодії і співробітництві національних органів соціального забезпечення та податкових органів різних держав щодо вирішення проблемних питань оподаткування, страхування, забезпечення. Узагальнено: в українській науці і практиці домінує правовий аспект; в зарубіжній науці і практиці – організаційно-правовий аспект.

З'ясовано, що домінують нові глобальні концептуальні підходи щодо соціального забезпечення моряків: перехід від концепції соціального захисту «держави прапора (за місцем роботи)» до концепції соціального захисту «за місцем проживання»; зменшення впливу системи «зручних прапорів». Саме такий міжнародний підхід створює багато труднощів для українських моряків, оскільки не визнано їх особливий статус, відсутні спеціальні правові акти щодо систем соціального захисту моряків-резидентів і моряків-нерезидентів.

Доведено, що відсутність теоретико-методологічних досліджень з публічного управління соціальним захистом призводить до відсутності системності у вирішенні проблеми соціального захисту моряків. Розробка теоретичної моделі публічного управління соціальним захистом моряків дасть можливість системно вирішувати проблеми соціального захисту моряків на практичному рівні.

4. Виявлено велику кількість класифікацій моделей соціального захисту населення, які характеризуються за показниками фінансового забезпечення соціального захисту населення, правових гарантій, публічного управління соціальним захистом, рівня побудови взаємодії різних секторів суспільства.

Виокремлено основні наукові пропозиції щодо формування української моделі соціального захисту: створення ієрархічної системи соціального страхування; розвитку волонтерського сектора; залучення громадськості; запровадження гібридної моделі (консервативна з елементами соціал-демократичної); створення моделей соціального захисту для окремих категорій населення. З'ясовано, що попри це відсутні наукові пропозиції щодо конкретної

моделі соціального захисту населення.

Встановлено, що опис зарубіжного досвіду формування та розвитку моделей соціального захисту та публічного управління ними стосується економічних та політичних моделей побудови взаємовідносин держави і суспільства. Ці моделі автором дисертаційного дослідження було систематизовано як: класичні моделі; моделі розвитку; моделі соціального партнерства окремих держав; моделі державного втручання у соціально-економічну сферу; моделі соціальної держави; моделі за рівнем відповідальності держави за соціальний захист населення; співучасті різних секторів суспільства (державного, приватного, громадського); моделі розподілення доходів для соціального захисту населення; моделі реалізації соціальної політики; моделі рівня державних гарантій соціального захисту; моделі соціального захисту за принципом «сімейної схожості».

Проведений аналіз публічноуправлінської складової кожної з моделей дав можливість автору цього дисертаційного дослідження класифікувати моделі соціального захисту за показниками: 1) рівень залученості держави в моделі соціального захисту населення: низький (південноєвропейська модель; залишкова модель; католицька (латинська) модель; патерналістська модель); високий (шведська модель; скандинавська модель; модель соціального захисту, запропонована Світовим банком; модель трансформаційного соціального захисту (TSP); французька (дирижистська) модель соціального партнерства; модель соціального партнерства у Швеції; модель соціального партнерства в Нідерландах; модель соціального партнерства в Австрії; інституціональна модель; модель держави соціальної безпеки; модель соціальної держави загального добробуту; корпоративістська модель; етатистська модель; універсальна модель; модель соціального захисту Фінляндії); 2) залученість громадського сектору в моделі соціального захисту населення (південноєвропейська модель; модель соціального партнерства (модель «загального добробуту Великої Британії»); модель «держави загальної праці» Великої Британії; французька (дирижистська) модель соціального партнерства; німецька модель соціального партнерства (модель німецького народного капіталізму або модель соціального ринкового господарства); модель

соціального партнерства у Швеції; модель соціального партнерства Фінляндії; англо-американська й англо-саксонська моделі; модель соціальної держави загального добробуту; католицька (латинська) модель; корпоративістська модель); 3) залученість приватного сектору в моделі соціального захисту населення (модель «держава загальної праці» Великої Британії; французька (дирижистська) модель соціального партнерства; німецька модель соціального партнерства (модель німецького народного капіталізму або модель соціального ринкового господарства); модель соціального партнерства у Швеції; модель соціального партнерства в Нідерландах; модель соціального партнерства в Австрії; англо-американська й англо-саксонська моделі; патерналістська модель; корпоративістська модель); 4) залученість неформального сектору в моделі соціального захисту населення (континентальна модель; південноєвропейська модель; соціально-економічна модель Італії); 5) рівень узгодженості діяльності структур, які забезпечують соціальний захист населення: узгоджені (модель соціального захисту, запропонована Світовим банком; модель трансформаційного соціального захисту (TSP); модель соціального партнерства в Нідерландах; модель соціальної держави загального добробуту); неузгоджені – південноєвропейська модель.

5. Визначено особливості соціального захисту населення в різних моделях. З'ясовано наявність форм і видів соціального захисту, які є відмінними для різних моделей соціального захисту населення. До форм соціального захисту населення відносять – соціальне страхування, соціальне забезпечення, соціальну допомогу, соціальні виплати, соціальні послуги, відшкодування, пільги, солідарну участь, систему оподаткування. До видів соціального захисту відносять – державні гарантії, соціальні гарантії, внески, страхові фонди підприємств, партнерські фонди, державні і комерційні установи соціальної сфери, соціальні пенсійні схеми, корпоративні внескові програми соціального страхування, схеми страхування (на основі громади, зайнятості, добровільності), грошові трансферти без внесків, соціальні трансферти, неформальні ощадні клуби, мікрокредитування, громадські роботи, програми харчування, схеми диверсифікації ризиків, особливі системи

оподаткування, страхування, яке координується профспілками, страхові каси (є самоврядними організаціями з власним правлінням).

Виокремлено організаційні форми соціального захисту населення: державна; недержавна; неформальна; приватна; некомерційна; «сімейна»; волонтерська.

Узагальнено повноваження різних суб'єктів в сфері соціального захисту населення: контроль, регулювання (здійснюють держава, громадськість та інститути громадянського суспільства); партнерство (державний, приватний, громадський сектори); співпраця (роботодавці – працівники – інститути громадянського суспільства); спільна діяльність (роботодавці – профспілки – працівники – спеціально створені для контролю дорадчі органи при підприємствах або загальнодержавні асоціації); реалізація державної політики (органи державної влади і місцевого самоврядування); відповідальність (державна, роботодавці, соціальні служби, громадяни).

Встановлено, що соціальні заходи забезпечують: органи виконавчої влади; соціальні служби; спеціально створені неурядові організації з делегуванням їм повноважень держави; Національні служби; профспілки; спеціально створені дорадчі органи (роботодавців, фінансистів, працівників, громадськості); роботодавці.

Вирізнено суб'єктів соціального захисту: законодавчі органи; уряд; органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування; інститути громадянського суспільства; роботодавці; громадяни та окремі категорії громадян; родина; церква; спеціально створені самостійні фінансові структури (страхові організації, каси тощо).

Встановлено, що моделі соціального захисту базуються на правових, економічних, культурних (традиції, культурний розвиток, податкова культура, соціальна культура та ін.) основах держав та їх соціально-економічного розвитку.

6. З'ясовано, що попри наявність Конвенція 2006 р. про працю в морському судноплавстві та її ратифікацію багатьма державами світу, не всі держави прийняли правові акти щодо створення спеціального режиму соціального захисту моряків. Попри те, що ЄС з 2011 р. приділяє праці моряків та створення вимог для

соціального їх захисту і умов праці через створення єдиних вимог для держав-членів є держави, в яких відсутні правові акти щодо соціального захисту моряків, а також є різні дискримінаційні моменти. Окрім того, є держави, які використовують два види соціального захисту моряків «держави прапора» і «держави проживання моряка» за окремими договорами з державами світу. Отже, фактично діють два підходи: попередньої Конвенції, в якій використовується принцип «держави прапора» і Конвенції 2006 р., де застосовується принцип «держави проживання моряка». Не всі держави однаково сприймають особливості діяльності моряка. Найбільш успішним в світі вважається досвід Нової Зеландії, яка кардинально змінила законодавче поле щодо соціального захисту моряків, враховуючи особливості їх роботи та внесок в економіку держави.

Автором цього дисертаційного дослідження було класифіковано правові основи держав стосовно соціального захисту моряків за декілька ознаками: ратифікація Конвенції та зміни в національному законодавстві (Австралія, Великобританія, Данія, Італія, Кіпр, Мальта, Нідерланди, Нова Зеландія, Норвегія, Франція, Хорватія); ратифікація Конвенції без застосування в національному законодавстві (Румунія); використання умов соціального захисту «держави прапора» і «держави проживання моряка» через окремі угоди: (Бельгія, Великобританія, Данія, Італія, Кіпр, Мальта, Нідерланди, Норвегія, Франція (тільки для французьких моряків), Хорватія); використання умов соціального захисту «держави прапора» (Австрія, Алжир, Аргентина, Боснія, Бразилія, Велика Британія, Великобританія. Венесуела, Габон, Гернсі, Герцеговина, Греція, Джерсі, Єгипет, Ізраїль, Кабо-Верде, Канада (і окремо Квебек), Канальські острови, Косово, Кот-д'Івуару, Маврикія, Македонія, Марокко, Монако, острів Мен, Сербія, Сирія, Словацька Республіка, Сполучені Штати, Туніс, Туреччина, Уругвай, Філіппіни, Чилі, Чорногорія, Швейцарія, Ямайка); використання умов соціального захисту «держави проживання моряка»: Австралія, Албанія, Алжир, Аргентина, Бермудські острови, Боснія, Бразилія, Ватикан, Герцеговина, ДР Конго, Ізраїль, Індія, Канада (також окрема угода з Квебеком), Косово, КЮР Македонія, Марокко, Молдова, Норвегія, Південна Корея, Сан-Марино, Сербія, Сполучені Штати, США,

Туніс, Туреччина, Уругвай, Філіппіни, Чилі, Чорногорія, Японія); використання умов соціального захисту за принципом «місцезнаходження роботодавця» (Канада (також окрема угода з Квебеком), Японія, Південна Корея, Нідерланди, Сербія, Барбадос, Філіппіни); наявність угод, що не містять спеціальні положення щодо моряків (Польща);

- наявність дискримінаційних вимог щодо окремих категорій моряків або повністю всіх категорій моряків (Нідерланди (дискримінація капітанів-нерезидентів); Італія, Великобританія (зарплатня моряків з третіх держав); Словаччина (умови соціального захисту регулюються контрактами, а не законами); Чеська Республіка та Ірландія (для роботи капітанів визначено умови щодо громадянства держави та освіти); наявність привілеїв для моряків-іноземців у порівнянні з моряками-громадянами держави (Греція, Данія); відсутня дискримінація щодо моряків-іноземців (Швеція, Литва, Польща (іноземці користуються тими самими вимогами до соціального захисту як і громадяни держав); Німеччина, Франція, Іспанія (прийнято закони, які унеможливають дискримінацію моряків-іноземців); прийняття правових актів стосовно соціального захисту моряків (Франція, Норвегія, Бельгія, Хорватія, Кіпр, Данія, Італія, Мальта, Нідерланди, Норвегія, Австралія); прийняття правових актів щодо пільг для моряків (Хорватія, Данія); спеціальні режими соціального забезпечення (Франція, Нова Зеландія).

Дана класифікація продемонструвала індивідуальний підхід кожної держави до вирішення проблем соціального захисту моряків та збереження їх соціальних прав, враховуючи наявні схеми соціального захисту в державі. Для України досвід зарубіжних держав є корисним в контексті визначення найбільш успішного досвіду публічного управління соціальним захистом моряків. Найкращі практики кожної з держав можуть бути застосовні в моделі публічного управління України. З'ясовано, що правовим підґрунтям моделей соціального захисту моряків в державах світу є національне законодавство щодо соціального захисту населення, окремі правові акти або статті в правових актах щодо особливостей соціального страхування моряків, міжнародні правові акти, ратифікація яких призводить до зміни національного законодавства.

7. Встановлено, що моделі публічного управління соціальним захистом моряків різняться в державах світу і стосуються здебільшого системи відносин держави і суспільства, держави і громадського та приватного секторів. Відмінними є й принципи побудови такої взаємодії, зокрема: державний контроль; державне регулювання; партнерські відносини; делегування функцій держави громадському і приватному секторам. Моделі є відмінними за кількістю суб'єктів публічного управління (державні, недержавні, неформальні, приватні), підходами держави щодо визнання особливостей діяльності моряків, схемами соціального захисту та задіяними в них органами державної влади, роллю різних секторів та суб'єктів в організації соціального захисту моряків. Ці висновки підтверджуються представленою автором дисертаційного дослідження класифікацією моделей публічного управління соціальним захистом моряків в зарубіжних державах. Зокрема виокремлюються наступні схематизовані моделі: органи виконавчої влади – недержавний сектор - приватний сектор на партнерських умовах (Австрія); органи виконавчої влади – державні установи – приватний сектор на партнерських умовах (Словацька Республіка, Норвегія, Польща, Латвія); органи виконавчої влади – спеціально утворені установи – урядові структури та неурядові органи на правах партнерства (Канада); органи виконавчої влади – спеціально утворені установи – неурядові організації на правах партнерства (Німеччина); органи виконавчої влади – спеціально утворені установи – неурядові організації (Чилі, Фінляндія); органи виконавчої влади - територіальні органи виконавчої влади - спеціально створені установи (Хорватія); органи виконавчої влади – державні установи - територіальні органи виконавчої влади - приватний сектор (Хорватія); органи виконавчої влади (Кіпр, Ірландія); органи виконавчої влади – державні установи (Чеська Республіка, Греція, Італія, Південна Корея, Мальта, Португалія, Словенія, Іспанія, Об'єднане Королівство); органи виконавчої влади – спеціально утворені установи – державні установи (Данія); органи виконавчої влади – спеціально утворені установи – державні установи – органи місцевого самоврядування (Естонія); органи виконавчої влади – спеціально утворені органи (Естонія); органи виконавчої влади – державні установи – органи місцевого

самоврядування (Угорщина); органи виконавчої влади – державні установи – дорадчі партнерські органи (Індія); державні установи (Японія, Нідерланди, Нова Зеландія, США); спеціально створені державні органи – приватний сектор (Нідерланди, Бельгія); спеціально створений органи (Північна Македонія); органи виконавчої влади – приватні установи – органи місцевого самоврядування (Швейцарія).

Вагому роль в забезпеченні змін в законодавстві щодо соціального захисту моряків відіграють неурядові організації, які впливають на процеси просування інтересів моряків на всіх рівнях публічного управління (законодавчий, виконавчий, місцевого самоврядування). Найбільш актуальними питаннями діяльності неурядових організацій є: безпека роботи; існування галузі; соціально-побутові проблеми; координація діяльності неурядових організацій моряків (громадські організації, профспілки, професійні асоціації тощо); забезпечення соціального страхування для моряків; сприйняття урядами держав світу проблем соціального захисту моряків як справи доброї волі на рівні національних органів влади та співпраці між різними адміністраціями; виплати соціального страхування; працевлаштування моряків; створення стандартного соціального забезпечення на міжнародному рівні для всіх моряків; фінансування центрів соціального забезпечення в портах; перегляд правових актів та вимог щодо фінансової складової соціального захисту; покращення стандартів добробуту моряків.

Багато держав створили Раду з питань добробуту моряків, в яку входять: асоціації; товариства; федерації; фонди з забезпечення моряків; судновласники; моряки; представники портів; представники соціального забезпечення та праці моряків; представники уряду; профспілки. Також в зарубіжних державах створюють різні дорадчі органи, зокрема: керівні комітети зі справ моряків; спільні комітети профспілок і асоціацій судновласників; координаційні ради та ін. Такі органи мають повноваження: консультації уряду; проведення аналітики і видання звітів; проведення аналітики правових документів та внесення змін до них або розробка і пропозиція нових правових актів; проведення громадських обговорень тощо.

Враховуючи отримані результати наукових розвідок автором дисертаційного дослідження надано власне визначення категорії «соціальний захист моряків» як діяльності органів державної влади, громадських організацій, профспілок, самоврядних організацій, міжнародних організацій та окремих громадян щодо визнання особливостей професійної діяльності моряків, їх внеску в економіку держави та створення спеціальних умов соціального захисту моряків.

Категорія «публічне управління соціальним захистом моряків» автором цього дисертаційного дослідження визначається як діяльність суб'єктів публічного управління, громадянського суспільства і його інститутів та окремих громадян стосовно створення нормативно-правових та соціально-економічних умов щодо соціального захисту моряків та створення спеціальних умов соціального захисту моряків та їх родин.

Категорія «модель публічного управління соціальним захистом моряків» автором дисертаційного дослідження визначається як сукупність теоретико-методологічних основ, організаційно-правових та соціально-економічних засад, які відображають інституційну конструкцію суспільних відносин щодо соціального захисту моряків та визнання їх діяльності як особливої зі значним внеском в економіку держави.

8. З'ясовано, що організаційна структура соціального захисту моряків в Україні відсутня. Органи влади та спеціально утворені органи, які здійснюють нагляд за діяльністю в сфері морського транспорту постійно піддавались модернізації, трансформації, реорганізації та ліквідації.

Аналіз аналітичних, правових джерел дав можливість визначити модель публічного управління соціальним захистом моряків в Україні, зокрема: органи виконавчої влади (Міністерство інфраструктури України, Міністерство охорони здоров'я) – спеціально утворені органи (Державна служба морського та річкового транспорту України, в структуру якої входить Інспекція з питань підготовки та дипломування моряків (ІПДМ) з її регіональними представництвами) - неурядові організації (профспілки) - представницька влада (окремі депутати через подання проектів нормативно-правових актів, комітети Верховної Ради України при

обговоренні пропозицій та ініціатив). Втім, таке управління стосується не соціального захисту як комплексу заходів і дій щодо всіх компонентів соціального захисту, а тільки його окремих елементів, зокрема визнання дипломів та сертифікатів моряків іноземними державами.

В правових актах України щодо соціального захисту не визначаються особливості соціального захисту моряків, а положення та рекомендації щодо діяльності структурних підрозділів соціального захисту, у тому числі і в громадах, не передбачають окремих фахівців з соціального захисту моряків. Органи виконавчої влади зосереджені на розвитку морської інфраструктури (Міністерство інфраструктури України), створенні спеціальних медичних комісій для моряків щодо їх придатності для роботи на судні і визначення медичних закладів, які можуть надавати ці послуги (Міністерство охорони здоров'я). Міністерство соціальної політики України не розглядає моряків як окрему категорію і не розробляє відповідних політик. Також, в правових документах Міністерство соціальної політики не розглядається як суб'єкт публічного управління соціальним захистом моряків.

З'ясовано, що тільки профспілки опікуються питаннями соціального захисту моряка в таких аспектах: отримання документів для роботи на суднах; відстоювання прав моряків в судах; ініціювання змін до нормативно-правових актів України; ініціювання створення робочих груп та укладання меморандумів з органами державної влади щодо контролю над діяльністю в сфері морського господарства в контексті соціального діалогу; фінансова допомога морякам та їх родинам; компенсація витрат на оздоровлення на санаторно-курортне лікування; матеріальна допомога на народження дитини, на поховання близького родича, на дороге лікування; комплексне медичне страхування на березі у період між контрактами; допомога морякам з питань списання з судна, безпечної дороги додому, виплати заробітної плати, порушення умов контракту, компенсації з непрацездатності, травм, смерті, зникнення безвісті з борта судна моряка, переговорів з судновласниками та ін.; безкоштовна юридична допомога та весь супровід справ.

9. Запропонована авторська модель публічного управління соціальним захистом моряків складається з двох блоків.

Теоретико-методологічна основа моделі публічного управління соціальним захистом складається з декількох теорій: теорія публічного управління; теорія соціального управління; теорія соціальних систем; теорія соціального права; теорія інновацій; теорія змін; теорія людського капіталу.

Організаційно-правовий блок моделі публічного управління соціальним захистом моряків в Україні має два елементи, тісно між собою пов'язані (правове забезпечення соціального захисту моряків; організаційне забезпечення правового захисту моряків).

Правового забезпечення соціального захисту моряків потребує прийняття окремих правових актів щодо: соціального захисту моряків (визнання відмінності соціального захисту моряків-резидентів та моряків-нерезидентів; створення умов щодо соціального захисту моряків-нерезидентів (сплата внесків, гарантії врахування внесків під час вимушеної відсутності роботи між контрактами та ін.; спеціальної системи соціального страхування та пенсійного забезпечення для моряків зі сприятливим режимом; вироблення спеціальної системи покриття ризиків та компенсацій; створення спеціального режиму соціального забезпечення для моряків (внески на соціальне страхування, безробіття, пенсії, страхування на випадок хвороби, інвалідності, нещасних випадків на виробництві тощо); організаційних форм і структур соціального захисту моряків; відповідальності органів державної влади та місцевого самоврядування стосовно соціального захисту моряків на всіх рівнях; повноважень громадських об'єднань та самоврядних організацій щодо соціального захисту моряків.

Пропонується розробити закон про соціальний захист моряків, в якому має бути декілька основних розділів: форми соціального захисту моряків (державне, приватне, некомерційне, партнерське); види соціального захисту моряків; соціальний захист моряків під час роботи як моряка-резидента і моряка-нерезидента; соціальний захист моряків за принципом «держави прапора» і «держави проживання моряка»; соціальний захист моряків під час вимушеної

відпустки або перерви між контрактами (коли моряк стає фактично безробітним і не робить соціальні внески); соціальний захист моряків та їх родин, які опинились в скрутній ситуації (порушення соціальних прав судновласником; арешт судна, майна і виплат морякам; піратські напади; полон та ін.); соціальний захист моряків за умов надзвичайних ситуацій (аварія, катастрофа, потоплення судна та ін.); соціальний захист моряків за умов воєнного стану та війни; соціальний захист моряків за умов втрати здоров'я, потреби матеріальної допомоги на дороге вартісне лікування, оздоровлення та ін.; оподаткування винагороди моряка (заробітна платня, допомоги та ін.); страхування моряків та їх родин на випадок хвороби, травм та інших ситуацій; особливості пенсійного забезпечення моряків і його розрахунок; система допомог морякам та їх родинам, в тому числі допомог під час роботи на суднах в морі, в інших державах, в надзвичайних ситуаціях та ін.

Організаційна структура соціального захисту моряків потребує кардинальних змін в напрямках: діяльності органів влади, громадянського суспільства, інститутів громадянського суспільства з вироблення та реалізації державної політики соціального захисту моряків; залучення їх до нормотворчого процесу; вироблення та запровадження нових організаційних форм соціального захисту моряків (державна, приватна, некомерційна, партнерська); повноважень зацікавлених суб'єктів соціального захисту моряків.

Враховуючи модель публічного управління в Україні, взаємозв'язок суб'єктів публічного управління, пропонується наступна організаційна структура соціального захисту моряків як складова моделі публічного управління соціальним захистом моряків, зокрема: законодавчий орган влади – виконавчі органи влади та місцевого самоврядування – дорадчі органи – спеціально утворені органи – неурядові організації – приватні організації – партнерські організації.

Законодавчий орган влади – Верховна Рада України. Мають бути долучені основні комітети, це: Комітет з питань транспорту та інфраструктури; Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів; Комітет з питань бюджету; окремі депутати. Роль комітетів: обговорення пропозицій щодо вироблення та формування державної політики з соціального захисту моряків; підготовка і

попередній розгляд питань, які стосуються соціального захисту моряків; звернення до органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо розробки пропозицій або розгляду можливостей запровадження різних схем соціального захисту моряків.

Виконавчі органи влади і місцевого самоврядування – це: Міністерство інфраструктури України (як основний виконавчий орган, відповідальний за морську галузь і діяльність моряків); Міністерство соціальної політики України (як уповноважений орган за розробку соціальної політики в сфері соціального захисту, в тому числі і окремих категорій населення); Міністерство фінансів України (зادля узгодження питань щодо бюджетного фінансування різних схем соціального захисту моряків); Міністерство юстиції (узгодження правових норм, нових нормативно-правових актів, внесення змін до діючого законодавства); Міністерство охорони здоров'я України (розробка політики в сфері охорони здоров'я моряків як складової соціального захисту моряків); обласні державні адміністрації, районні державні адміністрації (разом з громадськістю та її інститутами розробляє пропозиції щодо державної політики соціального захисту моряків, особливо в припортових регіонах);

- міські/районні ради (розробляють пропозиції і приймають рішення в межах своїх повноважень щодо створення спеціальних дорадчих органів, органів управління, комунальних підприємств з соціального захисту моряків, у тому числі надання допомоги);

- дорадчі органи, такі як Рада соціального захисту моряків (утворюються при органах виконавчої влади і місцевого самоврядування на всіх рівнях) та Ради відповідно до вимог міжнародних конвенцій (утворюються на державному рівні);

- спеціально створені органи (державна форма): Державне агентство соціального захисту моряків (прогнозування, планування, організація, координація, регулювання питань щодо соціального захисту моряків); Державний фонд страхування моряків (призначення, перерахування та здійснення страхових виплат, враховуючи особливості роботи моряків-резидентів і моряків-нерезидентів; страхування життя моряка; виплати по непрацездатності, загибелі

морська та ін.; страхування надання медичної допомоги і т.п.); Спеціальні агентства соціального захисту моряків при органах місцевого самоврядування припортових міст, відділи/фахівці в службах соціального захисту (вирішення соціальних проблем моряків на рівні місцевої громади, а також надання пропозицій вищим органам влади щодо соціального захисту моряків; надання різних видів соціальної допомоги тощо);

- профспілки та інші громадські об'єднання (неурядова форма): вплив на вироблення, формування та розвиток державної політики з соціального захисту моряків, громадський контроль за діяльністю органів влади, надання матеріальної і юридичної допомоги морякам та їх родинам та ін.;

- самоврядні організації (приватна форма) це: страхові компанії; фонди; добродійні організації (дають можливість працювати на міжнародному і глобальному рівні з забезпечення соціального захисту моряків, у тому числі і за кордоном; можливо створення представництв вже відомих зарубіжних компаній на території України);

- партнерські організації - це фонди охорони здоров'я, пенсійні фонди тощо (основним надавачем послуг з соціального захисту є роботодавець; така форма може бути сформована при підписанні угод з зарубіжними державами, де діє відповідна практика соціального захисту моряків і де працюють моряки-резиденти; при цьому філія офісу має знаходитись в Україні).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Аналітична довідка ООН про соціальний захист в Україні, (2021). *Організація Об'єднаних Націй* [онлайн]. URL: <<https://www.bing.com/ck/a>> [Дата звернення 26 листопада 2022].

Антоненко, О. І., (2006). *Розвиток системи соціального захисту населення регіону*. Автореф. дис. канд. екон. наук, Одеський державний економічний університет.

Атаманюк, Р. Ф., (2008). *Соціальний захист сільського населення: стан та перспективи розвитку*. Автореф. дис. канд. екон. наук, Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України.

Афенкіна, О. Г., (2010). *Інноваційні підходи в реалізації соціального захисту населення на регіональному рівні*. Автореф. дис. канд. наук з держ. упр-ня, Національна академія державного управління при Президентові України.

Багумян, О. В., (2004). *Текстова ситуація «соціальний захист»: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі різностильових англомовних текстів)*. Автореф. дис. канд. філол. наук, Київський національний лінгвістичний університет.

Бакуменко, В. Д., Гогіна, Л. М., Штика, Л. Г., (2010). *Моделі розвитку соціальної системи: Енциклопедичний словник з державного управління*. За загальною редакцією Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ при Президентові України.

Баранник, Л. Б., (2017). *Соціальний захист громадян*. Навчальний посібник. Дніпро: Університет митної справи та фінансів.

Басай, О. В., (2005). *Правове забезпечення соціального захисту безробітних в Україні*. Автореф. дис. канд. юрид. наук, Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого.

Белова, І. М., Семенишина, Н. В., (2021). *Суть, основні напрями та функції соціального захисту населення*. *Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. Серія «Економічні науки»* [онлайн]. 34, с. 92-107. Режим

доступу: <<https://doi.org/10.37406/2706-9052-2021-1-11>> [Дата звернення 12 січня 2022].

Бермічева, О. В., (2002). *Соціальна функція держави в Україні*. Автореф. дис. канд. юрид. наук, Національного університету внутрішніх справ.

Берназюк, Я., (2020). Темпоральні межі судового захисту соціальних прав. *Соціальні права та їх захист адміністративним судом, 4 вересня 2020, Київ, Україна* [онлайн]. Київ. с. 150-158. Режим доступу: <https://rm.coe.int/materials-socialrights-2020/1680a165f8>> [Дата звернення 15 вересня 2021].

Белогубова, О. О., (2020). Уніфікація правового регулювання працевлаштування і трудових відносин моряків в цілях розвитку ринку праці моряків [онлайн]. *Національний університет «Одеська юридична академія*. Режим доступу:

<http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/2020/Belogubova%20OO%20Unifikatsiya.pdf?sequence=1&isAllowed=y>> [Дата звернення 13 вересня 2022].

Бідак, В. Я., (2004). *Соціальний захист населення та вдосконалення державних механізмів його регулювання*. Автореф. дис. канд. екон. наук, Інституті регіональних досліджень НАН України.

Богославець, С. В., (2009). *Недержавне пенсійне забезпечення як один із напрямів реалізації соціальної функції держави*. Автореф. дис. канд. юрид. наук, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля.

Бондар, М., (2021). Соціальне забезпечення та соціальний захист в Україні. *Економіка та суспільство* [онлайн]. 34. Режим доступу: <<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-10>> [Дата звернення 14 березня 2022].

Бондаренко, Ю. М., (2008). *Державне управління соціальним захистом населення в умовах європейської інтеграції України*. Автореф. дис. канд. наук з держ. упр-ня, Класичний приватний університет.

Бондарчук, О. Г., (2020). Теоретична сутність понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення»: окремі дискусійні питання. *Юридичний науковий електронний журнал* [онлайн]. 4, с. 96-99. Режим доступу: <http://lsej.org.ua/4_2020/24.pdf> [Дата звернення 30 листопада 2021].

Борецька, Н. П., (2002). Соціальний захист населення в умовах ринкової трансформації економіки. Автореф. дис. д-ра екон. наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Бражко, О. В., (2022). Модернізація національної системи України соціального захисту населення в період воєнного стану. *Публічне управління і адміністрування в Україні* [онлайн]. 31, с. 31-34. Режим доступу: <<http://www.pag-journal.iei.od.ua/archives/2022/31-2022/5.pdf>> [Дата звернення 23 лютого 2022].

Бучик, А., (2020). Соціальні права та їх захист адміністративним судом. Виклики сьогодення та шляхи їх подолання. *Соціальні права та їх захист адміністративним судом, 4 вересня 2020, Київ, Україна* [онлайн]. Київ. с. 166-171. Режим доступу: <<https://rm.coe.int/materials-socialrights-2020/1680a165f8>> [Дата звернення 15 вересня 2021].

Василик, О., (2019). Соціальний захист населення як важлива складова публічного адміністрування. *Інновації: аспекти управління, виробництва, сфери обслуговування, 28 березня 2019, Тернопіль, Україна* [онлайн]. Тернопіль: Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя. с. 17-18. Режим доступу: <<https://core.ac.uk/download/pdf/211065417.pdf>> [Дата звернення 14 липня 2021].

Васіна, А. Ю., (2010). *Моделі організаційних систем у державному управлінні: Енциклопедичний словник з державного управління*. За загальною редакцією Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ при Президентові України.

Вдовенко, С. М., (1999). *Соціально-економічні та управлінські основи реформування гуманітарної сфери регіону в умовах перехідної економіки*. Автореф. дис. канд. наук з держ. упр-ня, Українська академія державного управління при Президентові України.

Висновки, пропозиції до законопроекту, 2021. *Урядовий портал* [онлайн]. Режим доступу: <<https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-naym-ta-pratsevlashtuvannya-moryakiv>> [Дата звернення 23 березня 2022].

Войтенко, А. Б., (2005). *Міське самоврядування як фактор регулювання*

соціально-економічного розвитку постраждалих районів від аварії на ЧАЕС. Автореф. дис. канд. наук з держ. упр-ня, Національна академія державного управління при Президентові України.

Вольська, А. О., (2011). *Соціальне страхування в умовах трансформаційної економіки.* Автореф. дис. канд. екон. наук, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки».

Вольська, О. М., (2020). Публічне управління як системне явище в сучасному суспільстві. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка* [онлайн]. 3, с. 15-20. Режим доступу: <<https://doi.org/10.32851/2708-0366/2020.3.2>> [Дата звернення 12 жовтня 2021].

Галузева угода між Міністерством інфраструктури України, Федерацією роботодавців транспорту України і Спільним представницьким органом профспілок у сфері морського транспорту на 2013 - 2015 роки, (2023). *Міністерство соціальної політики України* [онлайн]. Режим доступу: <<https://mtu.gov.ua/files>> [Дата звернення 15 липня 2023].

Грень, Т. Я., (2022). Особливості реалізації політики соціального захисту територій в умовах війни. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування* [онлайн]. Т. 3 (72), 6, с. 80-84. Режим доступу: <<http://dx.doi.org/10.37634/efp.2023.8.9>> [Дата звернення 30 червня 2023].

Даніліна, М., (2020). Соціальні права та їх захист адміністративним судом. *Соціальні права та їх захист адміністративним судом, 4 вересня 2020, Київ, Україна* [онлайн]. Київ. с. 25-29. Режим доступу: <<https://rm.coe.int/materials-socialrights-2020/1680a165f8>> [Дата звернення 15 вересня 2021].

Денисова, Г., (2018). Захист прав моряків: на шляху до гармонізації законодавства. *Закон і бізнес* [онлайн]. 08-14 вересня. Режим доступу: <https://zib.com.ua/ua/134374-zahist_prav_moryakiv_na_shlyahu_do_garmonizacii_zakonodavstv.html> [Дата звернення 18 липня 2022].

Діденко, Н. Г., Тодоров, І. Я., Чугріна, О. Р., Міхеєва, О. К., (2011). *Європейська соціальна політика і моделі соціального партнерства.* Навчально-

методичний посібник. За загальною редакцією Н. Г. Діденко. Донецьк: ДонДУУ.

Діяльність громад у сферах соціального захисту населення та захисту прав дітей - рекомендації від Мінсоцполітики, (2021). *Львівська обласна державна адміністрація* [онлайн]. 13 січня. Режим доступу: <<https://old.loda.gov.ua/news?id=56352>> [Дата звернення 27 березня 2022].

Доповнення № 1 до Галузевої угоди між Міністерством інфраструктури України, Федерацією роботодавців транспорту України і Спільним представницьким органом профспілок у сфері морського транспорту на 2013 – 2015 роки, (2023). *Міністерство інфраструктури України* [онлайн]. Режим доступу: <<https://mtu.gov.ua/files>> [Дата звернення 12 липня 2023].

Допомога морякам, (2023). *Професійна спілка робітників морського транспорту*. 2023. [онлайн]. Режим доступу: <<https://mtwtu.org.ua/seamen-help>> [Дата звернення 22 липня 2023].

Доценко, І. О., Кукурічко, Р. С., (2015). Зарубіжний досвід фінансового забезпечення соціального захисту населення. *Фінансовий простір* [онлайн]. 2 (18), 322-325. Режим доступу: <<http://elar.khmnmu.edu.ua/jspui/handle/123456789/4125>> [Дата звернення 13 січня 2023].

Драгомирецкая, Н. М., Зозуля, И. Ю., (2020). Формирование модели социальной защиты моряков Украины как социальный проект органов публичного управления. *Problems of effective management of state*, 21 березня 2020, Тбілісі, Грузія [онлайн]. Tbilisi: International Publishing House “Progress”. с. 67-68. Режим доступу: <http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/318839/5/Problems_of_Effective_Management_of_State_2020_N33.pdf> [Дата звернення 15 січня 2021].

Європейський Союз. Офіційний вісник Європейських Співтовариств, (1999). *Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 1999/95/ЄС від 13 грудня 1999 року про забезпечення виконання положень щодо робочого часу моряків на борту суден, що входять у порти Співтовариства*, (2020). Документ 984_007-99, чинний [онлайн], 13 грудня 1999. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_007-99#Text> [Дата звернення 18 грудня 2022].

Єлеазаров, О. П., (2016). Деякі аспекти правового захисту праці моряків за міжнародним і національним законодавством. *Прикарпатський юридичний вісник* [онлайн]. 3(12), с. 132-135. Режим доступу: <<https://www.bing.com/ck/a>> [Дата звернення 13 січня 2023].

Жигар, Н. М., (2009). *Соціальний захист сільського населення: стан і перспективи розвитку*. Автореф. дис. д-ра екон. наук, Інституті регіональних досліджень НАН України.

Зозуля, І. Ю., (2020) Зарубіжний досвід соціального захисту моряків як складової публічного управління. *Організаційно-правові аспекти публічного управління в Україні, 18 червня 2020, Полтава, Україна*. Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка. с. 30-32.

Зозуля, І. Ю., (2021а). Підходи до проблем соціального захисту моряків зарубіжних держав та України. *Державне управління та місцеве самоврядування* [онлайн]. 1 (48), 73-79. Режим доступу: <10.32782/palg/2021.1.9\> [Дата звернення 22 лютого 2022].

Зозуля, І. Ю., (2021в). Поняття «соціальний захист» в контексті наукових досліджень. *Актуальні проблеми державного управління* [онлайн]. 3 (84), 24-29. Режим доступу: <<http://uran.oridu.odessa.ua/article/view/246230/243713>> [Дата звернення 12 січня 2022].

Зозуля, І. Ю., (2021с). Social protection of seafarers: world experience in modelling public management. *Порівняльне публічне управління та адміністрування [Електронний ресурс], 28 травня 2021, Одеса, Україна* [онлайн]. Одеса: ОРІДУ НАДУ при Президентіві України. с. 157-158. Режим доступу: <<http://www.oridu.odessa.ua/?fil=9/3>> [Дата звернення 02 вересня 2021].

Зозуля, І. Ю., (2021d). Вплив існуючих моделей соціального захисту на захист моряків. *Публічне управління: традиції, інновації, глобальні тренди, 08 жовтня 2021, Одеса, Україна* [онлайн]. Одеса: ОРІДУ НАДУ при Президентіві України. с. 170-171. Режим доступу: <<http://www.oridu.odessa.ua/?fil=9/38>> [Дата звернення 02 січня 2022].

Зозуля, І. Ю., (2021е). Децентралізація місцевого самоврядування як один зі

шляхів розвитку нової моделі соціального захисту моряків. *Věda a perspektivy* [онлайн]. 6 (6), 58-71. Режим доступу: <[https://doi.org/10.52058/2695-1592-2021-6\(6\)-58-71](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2021-6(6)-58-71)> [Дата звернення 10 січня 2022].

Зозуля, І. Ю., (2022а). Інноваційні моделі соціального захисту моряків як основа стабільності в умовах глобальних ризиків та криз. *Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України*, 16 червня 2022, Дніпро, Україна [онлайн]. Дніпро: Національний технічний університет «Дніпровська Політехніка». с. 68-69. Режим доступу: <https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/Material_conference_16_06_2022.pdf> [Дата звернення 05 січня 2022].

Зозуля, І. Ю., (2022b). Теоретико-методологічні проблеми дослідження стану соціального захисту моряків. *Держава XXI століття: погляд молоді*, 17 травня 2022, Житомир, Україна [онлайн]. Житомир. с. 396-397. Режим доступу: <<https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/369.pdf>> [Дата звернення 12 грудня 2022].

Іжа, М. М., Матвеєнко, І. В., (2022). Теоретико-методологічні засади розроблення та функціонування механізмів запровадження інновацій в публічному управлінні та адмініструванні. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Державне управління»* [онлайн]. 8(10). с. 323-334. Режим доступу: <[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-8\(10\)-323-334](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-8(10)-323-334)> [Дата звернення 15 березня 2023].

Інформація про водний транспорт України, (2023). *Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України* [онлайн]. Режим доступу: <<https://mtu.gov.ua/content/informaciya-pro-vodniy-transport-ukraini.html>> [Дата звернення 29 серпня 2023].

Казак, О. О., (2011). *Організаційно-економічний механізм забезпечення пенсійної реформи в Україні*. Автореф. дис. канд. екон. наук, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка.

Ківалов, С. В., (2019). Конвенція МОП 2006 року про працю в морському судноплавстві: шлях до ратифікації. *Lex portus* [онлайн]. 4(18), с. 7-27. Режим

доступу: <<https://doi.org/10.26886/2524-101X.4.2019.1>> [Дата звернення 22 лютого 2022].

Кіфоренко, О. (2022). Поняття публічного управління: історичний генезис. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування* [онлайн]. 3, с. 30-36. Режим доступу: <<https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.5>> [Дата звернення 13 квітня 2023].

Князька, Л. А., (2010). *Адміністративно-правове регулювання в галузі соціального захисту населення*. Автореф. дис. канд. юрид. наук, Академія управління МВС.

Копетюк, М., (2019). Нормативно-правові аспекти визначення понять «соціальний захист» і «соціальне забезпечення». *Історико-правовий часопис* [онлайн]. 1(13). с. 66-69. Режим доступу: <<https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/16437/1/15.pdf>> [Дата звернення 11 грудня 2022].

Корольов, С. С., (2006). Соціальний захист військовослужбовців збройних сил України (1991–2005 рр.): історичний аспект. Автореф. дис. істор. наук, Національна академія оборони України.

Кравченко, С. О. (2018). *Конспект лекцій з дисципліни «Публічне управління»* [онлайн]. Київ; Таврійський Національний Університет імені В. І. Вернадського. с. 54. Режим доступу: <<https://tnu.edu.ua/sites/default/files/normativbasa/osnpulek.pdf>> [Дата звернення 26 липня 2022].

Крижна, В., (2020). Соціальні права громадян: соціальний захист та соціальне забезпечення. *Соціальні права та їх захист адміністративним судом, 4 вересня 2020, Київ, Україна* [онлайн]. Київ. с. 70-74. Режим доступу: <<https://rm.coe.int/materials-socialrights-2020/1680a165f8>> [Дата звернення 16 вересня 2021].

Криштанович, М. Ф., Гонтар, З. Г., (2022). Особливості державного управління соціальним захистом громадян на державному та регіональному рівні держави. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична* [онлайн]. 34, с. 164-168. Режим доступу:

<<https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/11183>> [Дата звернення 04 лютого 2022].

Крупник, А. С., (2002). *Соціально-захисна спрямованість державної соціальної політики за умов трансформації українського суспільства*. Автореф. дис. канд. політ. наук, Одеська національна юридична академія.

Кузнецов, А. О., (2010). *Моделі державного управління: Енциклопедичний словник з державного управління*. За загальною редакцією Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ при Президентові України.

Кукшинова, О. О., Чербаджи, Н. І., (2017). Соціальний захист моряків як об'єкт правового регулювання. *Вісник Запорізького національного університету* [онлайн]. 2, с. 84-97. Режим доступу: <<http://www.law.journalsofznu.zp.ua/archive/visnik-2-2017/10.pdf>> [Дата звернення 19 листопада 2022].

Лактіонов, В. О., (2007). *Взаємовідносини органів місцевого самоврядування з органами державної влади в регулюванні соціального захисту населення*. Автореф. дис. канд. наук з держ. упр-ня, Донецький державний університет управління Міністерства освіти і науки України.

Лапка, О. Я., (2003). *Соціально-правовий захист працівників міліції України (адміністративно-правовий аспект)*. Автореф. дис. канд. юрид. наук, Академія державної податкової служби України.

Луцький, Р. П., (2010). *Соціальний захист державних службовців в Україні*. Автореф. дис. канд. юрид. наук, Львівський національний університет імені Івана Франка.

Мажник, Н. А., (2010). *Модель прийняття рішень: Енциклопедичний словник з державного управління*. За загальною редакцією Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ при Президентові України.

Макаренко, В. А., (2005). *Соціальний захист населення: проблеми та тенденції розвитку*. Автореф. дис. канд. соц. наук, Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна.

Максимчук, Є. О., (2006). Системи забезпечення соціального захисту в

зарубіжних країнах. *Наукові праці НДФІ* [онлайн]. 4(37), с. 66-72. Режим доступу: <<https://www.bing.com/ck/a>>. [Дата звернення 16 червня 2020].

Михненко, А. М., Борисевич, С. О., Месюк, М. П., (2010). *Моделі розвитку міста: Енциклопедичний словник з державного управління*. За загальною редакцією Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ при Президентові України.

Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року, (1978). Документ 995_053, чинний [онлайн], підписаний 07 липня 1978, набрання чинності для України 07 квітня 1997. Режим доступу: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1767-14#Text>> [Дата звернення 25 грудня 2022].

Мних, М. В., (2007). *Страховання як механізм надання гарантій підприємницької діяльності та соціального захисту населення : сучасна теорія і практика*. Автореф. дис. д-ра екон. наук, Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

Москаленко, В. В., (2003). Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави. *Наукові записки. Серія «Політичні науки»* [онлайн]. 21, 41-44. Режим доступу: <<https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7b7383f3-3a98-4e59-9dfe-642be43d96ee/content>> [Дата звернення 02 серпня 2023].

Нагальні питання соціального захисту обговорили 650 представників громад, (2023). *Соціальний захист* [онлайн]. 22 червня. Режим доступу: <<https://auc.org.ua/novyna/nagalni-pytannya-socialnogo-zahystu-obgovoryly-650-predstavnykiv-gromad>> [Дата звернення 28 липня 2023].

Національна рада з відновлення України від наслідків війни, (2023). *Урядовий портал* [онлайн]. Режим доступу: <<https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni>> [Дата звернення 01 липня 2023].

Нікілева, Л. О., (2011). Порівняльна характеристика фінансових моделей соціального забезпечення та захисту населення в Україні і світі. *Науковий вісник*

Полтавського університету економіки і торгівлі. 3(48), 76-82.

Німко, О. Б., (2008). *Адміністративно-правове регулювання державного молодіжного житлового кредитування*. Автореф. дис. канд. юрид. наук, Національний аграрний університет.

Новак-Каляєва, Л. М., (2018). *Публічне управління: термінологічний словник*. За загальною редакцією В. С. Куйбіди, М. М. Білінської, О. М. Петроє. Київ: НАДУ при Президентові України.

Новікова, О., Вершиніна К., (2015). Особливості захисту прав українських моряків у відносинах з іноземними роботодавцями. *Юридична газета* [онлайн]. 29 вересня Режим доступу: <<https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/osoblivosti-zahistu-prav-ukrayinskih-moryakiv-u-vidnosinah-z-inozemnimi-robotodavcyami.html>> [Дата звернення 15 жовтня 2022].

Оподаткування, (2023). *Професійна спілка робітників морського транспорту*. 2023. [онлайн]. Режим доступу: <<https://mtwtu.org.ua/taxation>> [Дата звернення 22 липня 2023].

Органи влади України, відповідальні за підготовку і дипломування моряків, захист їх трудових і соціальних прав, (2018). *Професійна спілка робітників морського транспорту України* [онлайн]. Режим доступу: <<https://mtwtu.org.ua/news/organy-vlasti-ukrainy-otvetstvennye-za-podgotovku-i-diplomirovanie-morakov-zasitu-ih-trudovyh-i-socialnyh-prav>> [Дата звернення 18 серпня 2022].

Отримання моряками дозволу на перетин кордону від “військкомату”: питання та відповіді, (2023). *Професійна спілка робітників морського транспорту*. 2023. [онлайн]. Режим доступу: <<https://mtwtu.org.ua/departure-of-sailors-abroad>> [Дата звернення 22 липня 2023].

Панчук, А. М., (2010). *Модель державного управління: Енциклопедичний словник з державного управління*. За загальною редакцією Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ при Президентові України.

Пархоменко, В. П., (2009). *Інформаційне забезпечення місцевого самоврядування при наданні послуг населенню*. Автореф. дис. канд. наук з держ.

упр-ня, Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

Пасічніченко, С. В., (2011). *Адміністративно-)правове регулювання соціального захисту інвалідів в Україні*. Автореф. дис. канд. юрид. наук, Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна».

Пахар, І. В., (2005). *Соціальний захист в органах внутрішніх справ України (соціологічний аспект аналізу)*. Автореф. дис. канд. соц. наук, Харківський національний університет внутрішніх справ.

Пенсійне забезпечення, (2023). *Професійна спілка робітників морського транспорту*. 2023. [онлайн]. Режим доступу: <<https://mtwtu.org.ua/pension-support>> [Дата звернення 22 липня 2023].

Переверзев, В. М., (2006). *Удосконалення механізму узгодження державних і місцевих програм соціально-економічного розвитку територій*. Автореф. дис. канд. наук з держ. упр-ня, Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

Підлипна, Р. П., (2015). Система соціального захисту населення в Україні в сучасних умовах: сутність і основні складові. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі* [онлайн]. ч. 1, 1(69), с. 16-22. Режим доступу: <<http://journal.puet.edu.ua/files/journals/1/articles/1021/public/1021-2689-1-PB.pdf>> [Дата звернення 14 липня 2020].

Підпала, І. В., (2020). Соціально-правове забезпечення моряків. *Науковий вісник публічного та приватного права* [онлайн]. т. 1, № 6, с. 92-99. Режим доступу: <<https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.6-1.17>> [Дата звернення 07 лютого 2021].

Піроженко, Н. В., Митрофанов, О. А., (2016). Оцінка забезпечення соціальних прав громадян в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. *Публічне адміністрування* [онлайн]. 1(2), с.157-170. Режим доступу: <<http://journals.maup.com.ua/index.php/public-management/article/view/766>> [Дата звернення 17 березня 2020].

Порівняльна таблиця до проекту Закону України «Про найм та

працевлаштування моряків», 2021. Верховна Рада України [онлайн]. 11 березня. Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71400> [Дата звернення 14 червня 2022].

Послуги Державної служби морського і внутрішнього водного транспорту та судноплавства України, (2023). *Державна служба морського і внутрішнього водного транспорту та судноплавства України* [онлайн]. Режим доступу: <<https://marad.gov.ua/ua>> [Дата звернення 28 серпня 2023].

Постригань, Т. Л., (2010). *Соціальний захист як гарантія реалізації трудових прав громадян*. Автореф. дис. канд. юрид. наук, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України.

Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про найм та працевлаштування моряків», (2023). Верховна Рада України [онлайн]. 07 лютого. Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71400> [Дата звернення 02 липня 2023].

ПРМТУ захистив права Українських моряків, (2020). *Федерація професійних спілок України* [онлайн]. 27 листопада. Режим доступу: <<https://fpsu.org.ua/materialy/19348-prmtu-zashchitila-prava-ukrainskikh-moryakov.html>> [Дата звернення 14 квітня 2021].

Про взаєморозуміння між Міністерством транспорту України та Морською адміністрацією Монголії про визнання дипломів (сертифікатів) моряків відповідно до вимог Правила I/10 Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року, з поправками 1995 року, (2003). Меморандум 496_033. 2003 [онлайн], 22 липня 2003. Міністерство транспорту України, Монголія. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496_033#Text> [Дата звернення 13 березня 2022].

Про взаєморозуміння між Адміністрацією морського/транспорту Грузії та Міністерством транспорту України про визнання Україною дипломів (сертифікатів) моряків Грузії відповідно до вимог Правила I/10 Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року, з

поправками 1995 року, (2003). Меморандум 268_055. 2003 [онлайн], 02 липня 2007. Міністерство транспорту України, Грузія. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268_055#Text> [Дата звернення 10 березня 2022].

Про взаєморозуміння між Державною службою морського та річкового транспорту України та Міністерством моря, транспорту та інфраструктури Республіки Хорватія щодо визнання підготовки та дипломування/сертифікування моряків для роботи на суднах під прапором України та на суднах під прапором Республіки Хорватія, (2020). Меморандум 191_001-20 [онлайн], 17 червня 2020, 20 листопада 2020. Державна служба морського та річкового транспорту України, Республіка Хорватія. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/191_001-20#Text> [Дата звернення 12 березня 2022].

Про взаєморозуміння між Міністерством інфраструктури України та Міністерством транспорту та комунікацій держави Катар про взаємне визнання дипломів/свідоцтв фахівця моряків, (2021). Меморандум 634_002-21 [онлайн], 05 квітня 2021, Міністерство інфраструктури України, Держава Катар. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634_002-21#Text> [Дата звернення 12 березня 2022].

Про взаєморозуміння між Міністерством транспорту країни та Морською адміністрацією Союзу Коморських островів про визнання дипломів (сертифікатів) моряків відповідно до вимог Правила I/10 Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року, з поправками. Визнання українських дипломів, (2003). Меморандум 174_001. 2003 [онлайн], 12 грудня 2003. Міністерство транспорту України, Федеральна Ісламська Республіка Коморські Острови. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174_001#Text> [Дата звернення 09 березня 2022].

Про взаєморозуміння між Міністерством транспорту та зв'язку України і Фінською морською адміністрацією про визнання Фінляндією дипломів (сертифікатів) моряків України відповідно до вимог Правила I/10 Міжнародної

конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року, з поправками, (2007). Меморандум 246_026. 2007 [онлайн], 10 січня 2007. Міністерство транспорту та зв'язку України (Мінтрансзв'язку України), Республіка Фінляндія. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246_026#Text> [Дата звернення 11 березня 2022].

Про взаєморозуміння між Міністерством транспорту та зв'язку України і Фінською морською адміністрацією про визнання Україною дипломів (сертифікатів) моряків Фінляндії відповідно до вимог Правила I/10 Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року, з поправками (визнання фінських дипломів). (2007). Меморандум 246_027. 2007 [онлайн], 10 січня 2007. Республіка Фінляндія, Міністерство транспорту та зв'язку України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246_027#Text> [Дата звернення 10 березня 2022].

Про взаєморозуміння між Міністерством транспорту та зв'язку України і Міністерством транспорту Держави Ізраїль про визнання Україною дипломів (сертифікатів) моряків Держави Ізраїль відповідно до вимог Правила I/10 Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року, з поправками. Визнання дипломів Держави Ізраїль, (2004). Меморандум 376_027. 2004 [онлайн], 11 листопада 2004. Міністерство транспорту та зв'язку України, Держава Ізраїль. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376_027#Text> [Дата звернення 08 березня 2022].

Про взаєморозуміння між Міністерством транспорту України та В'єтнамським Національним бюро з морських питань про визнання дипломів (сертифікатів) моряків відповідно до вимог Правила I/10 Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року, з поправками, (2003). Меморандум 704_022.2003 [онлайн], 01 вересня 2003. Міністерство транспорту України, Соціалістична Республіка В'єтнам. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704_022#Text> [Дата звернення 09 березня 2022].

Про взаєморозуміння між Міністерством транспорту України та Державною морською адміністрацією Республіки Азербайджан про визнання дипломів (сертифікатів) моряків відповідно до вимог Правила I/10 Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року, з поправками 1995 року, (2003). Меморандум 031_035. 2003 [онлайн], 24 січня 2003. Міністерство транспорту України, Азербайджанська Республіка. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/031_035#Text> [Дата звернення 02 березня 2022].

Про взаєморозуміння між Міністерством транспорту України та Міністерством транспорту Чеської Республіки про визнання дипломів (сертифікатів) моряків відповідно до вимог Правила I/10 Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року, з поправками. Визнання українських дипломів, (2003). Меморандум 203_028. 2003 [онлайн], 25 квітня 2003. Міністерство транспорту України, Чеська Республіка Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203_028#Text>. [Дата звернення 07 березня 2022].

Про взаєморозуміння між Міністерством транспорту України та Міністерством технологій і транспорту Королівства Марокко про визнання Україною дипломів (сертифікатів) моряків Королівства Марокко відповідно до вимог Правила I/10 Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року, з поправками 1995 року, (2003). Меморандум 504_005. 2003 [онлайн], 26 березня 2003. Міністерство транспорту України, Королівство Марокко. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504_005#Text> [Дата звернення 01 березня 2022].

Про взаєморозуміння між Федеральним Департаментом закордонних справ Швейцарії, який представлений Швейцарським Морським Навігаційним Офісом, та Міністерством транспорту та зв'язку України про визнання дипломів (сертифікатів) моряків відповідно до вимог Правила I/10 Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року, з поправками, (2011). Меморандум 756_035. 2011 [онлайн], 11 січня 2011, 25 лютого 2011.

Міністерство інфраструктури України, Швейцарська конфедерація. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/756_035#Text> [Дата звернення 14 березня 2022].

Про розгляд законопроекту № 5240 від 12.03.2021, (2021). Верховна Рада України [онлайн]. 12 березня. Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71400> [Дата звернення 02 липня 2022].

Проект Закону про найм та працевлаштування моряків, 2021. *Верховна рада України*, документ 5240 [онлайн], 12 березня. Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71400> [Дата звернення 23 березня 2021].

Прокопенко, Л. Л., (2010). *Моделі державного управління: Енциклопедичний словник з державного управління*. За загальною редакцією Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ при Президентові України.

Прокопенко, Л. Л., (2010). *Модель підготовки державних службовців: Енциклопедичний словник з державного управління*. За загальною редакцією Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ при Президентові України.

Професійна спілка робітників морського транспорту, (©2023). *Професійна спілка робітників морського транспорту*. Режим доступу: <<https://mtwtu.org.ua/>> [Дата звернення 25 липня 2023].

Редіна, Є. В., (2009). Відкриті реєстри: соціально-економічні проблеми екіпажу. *Економічні інновації* [онлайн]. 39, 171-178. [Режим доступу: <<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/66176/21-Redina.pdf?sequence=1>> Дата звернення 16 жовтня 2020].

Рекомендації морякам. Захист за кордоном, (2019). *Одеська міська рада*. Режим доступу: <<https://omr.gov.ua/ua/essential/214592/>> [Дата звернення 18 грудня 2021].

Реформи в галузі водного транспорту, (2023). *Міністерство інфраструктури України* [онлайн]. Режим доступу:

<<https://mtu.gov.ua/content/reforma-v-galuzi-vodnogo-transportu.html>>

[Дата

звернення 19 липня 2023].

Рудик, В. А., (2007). *Юридичні гарантії права людини на соціальний захист в Україні*. Автореф. дис. канд. юрид. наук, Харківський національний університет внутрішніх справ.

Савченко, Н. Г., (2010). *Фінансовий механізм соціального захисту населення України*. Автореф. дис. канд. екон. наук, Київський національний торговельно-економічний університет.

Семенов, В. М., Рагуліна. Ю. М., (2017). Теоретичні основи державного управління системою соціального захисту в європейських країнах. *Правові горизонти* [онлайн]. 5(18), 20-26. Режим доступу: <<http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/65104>> [Дата звернення 10 вересня 2020].

Сіденко, С. В., (1999). *Розвиток систем соціального захисту в умовах глобалізації економіки*. Автореф. дис. д-ра економ. наук, Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України.

Сіленко, А. О., (2000). *Соціальна держава: еволюція ідеї, сутність та перспективи становлення в сучасній Україні*. Автореф. дис. д-ра політ. наук, Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України.

Сімкіна, О. В., (2012). Змістовний аспект поняття «соціальний захист» та основні засади його втілення на європейському просторі. *Державне управління: удосконалення та розвиток* [онлайн]. № 7. Режим доступу: <<http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=438>> [Дата звернення 01 вересня 2022].

Скомарохова, О. І., (1999). *Соціальна політика та соціальний захист економічно активного населення України*. Автореф. дис. канд. екон. наук, Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України.

Собченко, В. В., (2005). *Трансформація системи державного управління соціальним захистом населення*. Автореф. дис. канд. наук з держ. упр-ня, Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

Сорокіна, Н. Г., (2008). *Державне управління формуванням ціннісних орієнтацій сучасного українського суспільства*. Автореф. дис. канд. наук з держ. упр-ня, Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

Соціальний діалог, (2023). *Професійна спілка робітників морського транспорту* [онлайн]. Режим доступу: <<https://mtwtu.org.ua/social-dialogue>> [Дата звернення 22 липня 2023].

Страхування, (2023). *Професійна спілка робітників морського транспорту*. 2023. [онлайн]. Режим доступу: <<https://mtwtu.org.ua/insurance>> [Дата звернення 20 липня 2023].

Сурмін, Ю. П., (2010). *Моделі в державному управлінні: Енциклопедичний словник з державного управління*. За загальною редакцією Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ при Президентові України.

Терехов, І. О., (2007). *Державне регулювання зайнятості в Україні*. Автореф. дис. канд. наук з держ. упр-ня, Гуманітарний університет «Запорізький інститут державного та муніципального управління».

Ткаліч, І. О., (2012). *Зарубіжний досвід правового статусу недержавних пенсійних фондів* [онлайн]. Режим доступу : <https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Nzlubp_2012_8_14.pdf> [Дата звернення 12 травня 2020].

Токарський, Т. Б., (1999). *Зайнятість та соціальний захист населення (на матеріалах України та Ізраїлю)*. Автореф. дис. канд. екон. наук, Інститут регіональних досліджень НАН України.

Трофімова, Л., (2020). Судовий контроль належного врядування у справах про соціальних захист. *Соціальні права та їх захист адміністративним судом, 4 вересня 2020, Київ, Україна* [онлайн]. Київ. с. 359-364. Режим доступу: <<https://rm.coe.int/materials-socialrights-2020/1680a165f8>> [Дата звернення 15 вересня 2021].

Трощинський, В. П., (2010). *Публічне управління: Енциклопедичний словник з державного управління*. За загальною редакцією Ю. В. Ковбасюка, В. П.

Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ при Президентові України.

Україна. Верховна Рада України, (1991). *Про пенсійне забезпечення*. Закон України 1788-ХІІ, чинний [онлайн], 05 листопада 1991. Режим доступу: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text>> [Дата звернення 03 лютого 2021].

Україна. Верховна Рада України, (1993). *Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні*. Закон України 3721-ХІІ, чинний [онлайн], 16 грудня 1993. Режим доступу: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3721-12#Text>>. [Дата звернення 30 січня 2021].

Україна. Верховна Рада України, (1995). *Кодекс торговельного мореплавства України*. 2020. Документ 176/95-ВР, чинний [онлайн], 23 травня 1995. Режим доступу: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80#Text>> [Дата звернення 23 березня 2021].

Україна. Верховна Рада України, (1996). *Про приєднання України до Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року*, (1996). Закон України 464/96-ВР, чинний [онлайн], 01 листопада 1996. Режим доступу: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/464/96-%D0%B2%D1%80#Text>> [Дата звернення 23 грудня 2022].

Україна. Верховна Рада України, (1998). *Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування*. Закон України 16/98-ВР, чинний [онлайн], 14 січня 1998. Режим доступу: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80#Text>> [Дата звернення 24 січня 2021].

Україна. Верховна Рада України, (1999). *Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування*. Закон України 1105-ХІV, чинний [онлайн], 2023. Документ 1105-ХІV, чинний, 23 вересня 1999. Режим доступу: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>> [Дата звернення 31 січня 2021].

Україна. Верховна Рада України, (1999). *Про прожитковий мінімум*. Закон України 966-ХІV, чинний [онлайн], 15 липня 1999. Режим доступу: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text>> [Дата звернення 09 січня 2020].

Україна. Верховна Рада України, (2000). *Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії*. Закон України 2017-III, чинний [онлайн], 05 жовтня 2000. Режим доступу: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>> [Дата звернення 06 лютого 2021].

Україна. Верховна Рада України, (2000). *Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття*. Закон України 1533-III, чинний [онлайн], 02 березня 2000. Режим доступу: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text>> [Дата звернення 05 лютого 2020].

Україна. Верховна Рада України, (2000). *Про пенсії за особливі заслуги перед Україною*. Закон України 1767-III, чинний [онлайн], 01 червня 2000. Режим доступу: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1767-14#Text>> [Дата звернення 22 січня 2021].

Україна. Верховна Рада України, (2003). *Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування*. Закон України 1058-IV, чинний [онлайн], 09 липня 2003. Режим доступу: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>> [Дата звернення 13 лютого 2021].

Україна. Верховна Рада України, (2010). *Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування*. Закон України 2464-VI, чинний [онлайн], 08 липня 2010. Режим доступу: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text>> [Дата звернення 25 січня 2021].

Україна. Верховна Рада України, (2019). *Про соціальні послуги*. Закон України 2671-VIII, чинний [онлайн], 17 січня 2019. Режим доступу: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>> [Дата звернення 23 січня 2021].

Україна. Верховна Рада України, (2021). *Про План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2021 рік*. Постанова Верховної Ради України 1165-IX, чинний [онлайн], 02 лютого 2021. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1165-20?find=1&text=%D0%BC%D0%BE%D1%80%D1%8F%D0%BA#w1_1> [Дата звернення 13 серпня 2022].

Україна. Кабінет Міністрів України, (2009). *Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 року*. Постанова Кабінету Міністрів України 1307-2009-п, чинний [онлайн], 07 жовтня 2009. Режим доступу: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-%D0%BF#Text>> [Дата звернення 28 вересня 2022].

Україна. Кабінет Міністрів України, (2015). *Про схвалення розроблених Міністерством інфраструктури планів імплементації деяких актів законодавства ЄС у сфері організації робочого часу моряків*. Розпорядження Кабінету Міністрів України 402-р [онлайн], 22 квітня 2015. Втратило чинність 747-2017-р, 11 жовтня 2017. Режим доступу: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/269-2015-%D1%80#Text>> [Дата звернення 25 серпня 2021].

Україна. Кабінет Міністрів України, (2017). *Про схвалення Стратегії імплементації положень директив та регламентів Європейського Союзу у сфері міжнародного морського та внутрішнього водного транспорту (“дорожньої карти”)*. Розпорядження Кабінету Міністрів України 747-р, чинний [онлайн], 11 жовтня 2017. Режим доступу: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/747-2017-%D1%80#Text>> [Дата звернення 18 грудня 2022].

Україна. Міністерство соціальної політики України, (2020). *Методичні рекомендації щодо організації та забезпечення діяльності територіальної громади у сферах соціального захисту населення та захисту прав дітей*. Наказ Міністерства соціальної політики України 868 [онлайн], 30 грудня 2020. Режим доступу: <<https://www.bing.com/ck>> [Дата звернення 11 вересня 2022].

Україна. Президент України, (2022). *Положення про Національну раду з відновлення України від наслідків війни*. Указ Президента України 266/2022, чинний [онлайн], 21 квітня 2021. Режим доступу: <<https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225>> [Дата звернення 13 січня 2023].

Україна. Президент України, (2022). *Про питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни*. Указ Президента України 266/2022, чинний [онлайн], 21 квітня 2021. Режим доступу:

<<https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225>> [Дата звернення 13 січня 2023].

Федорова, М. В., (2006). *Державне регулювання формування та використання соціальних фондів в Україні*. Автореф. дис. канд. екон. наук, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана.

Фінансова допомога, (2023). *Професійна спілка робітників морського транспорту*. 2023. [онлайн]. Режим доступу: <<https://mtwtu.org.ua/financial-aid>> [Дата звернення 22 липня 2023].

Хмелярчук, М. І., (2002). *Зайнятість і соціальний захист молоді*. Автореф. дис. канд. екон. наук, Інститут регіональних досліджень НАН України.

Хома, Н. М., (2012). Типологія моделей соціальної держави: аналіз основних підходів. *Держава і право* [онлайн]. 56, 618-623. Режим доступу: <<http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/64457>> [Дата звернення 02 жовтня 2020].

Хомин, О. Й., Бутрин, О. І., (2015). Соціальний захист населення: суть поняття та еволюція. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ* [онлайн]. 1, 245-254. Режим доступу: <https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/library/visnyky/nvse/01_2015/15hojptz.pdf>. [Дата звернення 09 листопада 2020].

Чічкань, М. В., (2009). *Правове регулювання соціального захисту інвалідів в Україні*. Автореф. дис. канд. юрид. наук, Харківський національний університет внутрішніх справ.

Чутчева, О. Г., (2003). *Правове регулювання соціального захисту громадян України*. Автореф. дис. канд. юрид. наук, Національний університет внутрішніх справ.

Швець, В. О., (2010). *Регулювання пенсійного забезпечення суддів в Україні*. Автореф. дис. канд. юрид. наук, Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України.

Шевчук, Б. М., (2018). *Моделі публічного адміністрування. Публічне управління: термінологічний словник*. За загальною редакцією В. С. Куйбіди, М. М.

Білінської, О. М. Петроє. Київ: НАДУ при Президентіві України.

Ширяєва, Л. В., Онешко, С. В., Загороднюк, І. О., (2018). Сучасні тенденції розвитку кріюінгового ринку. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті* [онлайн]. 4(65), с. 112-124. Режим доступу: <[10.31375/2226-1915-2018-4-112-124](https://doi.org/10.31375/2226-1915-2018-4-112-124)> [Дата звернення 19 версня 2020].

Юрійчук, І., (2020). Належне врядування та надання адміністративних послуг у сфері соціального захисту. *Соціальні права та їх захист адміністративним судом, 4 вересня 2020, Київ, Україна* [онлайн]. Київ. с. 129-133. Режим доступу: <<https://rm.coe.int/materials-socialrights-2020/1680a165f8>> [Дата звернення 15 вересня 2021].

Юрченко, Ю. Д., (2006). *Державне управління в сфері соціального захисту населення: теоретико-методологічні аспекти*. Автореф. дис. канд. наук з держ. упр-ня, Національна академія державного управління при Президентіві України.

Ярошенко, І. С., (2006). *Організаційно-правові форми соціального захисту людини і громадянина в Україні*. Автореф. дис. канд. юрид. наук, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана.

13 Important Organizations Seafarers Can Contact For Help: A Global Guide [online]. Available at: <<https://www.rifeconsultancy.com/organizations-for-seafarers-help/>> [Accessed 25 February 2023].

About social security for seafarers. *Social security for seafarers* [online]. Available at: <<https://www.international.socialsecurity.be/seafarers/en/about.html>> [Accessed 18 June 2021].

Affiliate Fund definition. 2022. *Law Insider* [online]. Available at: <<https://www.lawinsider.com/dictionary/affiliate-fund>> [Accessed 22 July 2021].

Aleksandrova, M., (2019). Social Protection as a Tool to Address Slow Onset Climate Events. Emerging issues for research and policy. *Discussion Paper* [online]. Deutsches Institut für Entwicklungspolitik. Available at: <https://www.idos-research.de/uploads/media/DP_16.2019_01.pdf> [Accessed 22 July 2021].

Almendarez, L., (2010). Human Capital Theory: Implications for Educational Development [online]. Available at:

<<https://www.open.uwi.edu/sites/default/files/bnccde/belize/conference/papers2010/almendarez.html>> [Accessed 21 June 2021].

Australia – Sources, (2023). [online]. Available at: <https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:80015:0:::80015:P80015_COUNTRY_ID,P80015_SOURCE_TYPE:102544,SOURCES> [Accessed 21 June 2023].

Australian Seafarers' Welfare Council, (2023). *Australian Government* [online]. 3 August. Available at: <<https://www.amsa.gov.au/vessels-operators/seafarer-safety/australian-seafarers-welfare-council>> [Accessed 24 September 2021].

Banović, D., (2017). Contemporary Social-Legal Theory as a Critique of Legal Positivism. *University of Oxford* [online]. 1 June. Available at: <<https://www.law.ox.ac.uk/events/contemporary-social-legal-theory-critique-legal-positivism>> [Accessed 19 September 2021].

Barnard, C., (2011). *European Network on Free Movement of Workers* [online]. Thematic Report Seafarers. Available at: <<http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=7424&langId=en>> [Accessed 15 September 2021].

Basurko, O. F., (2017). European Social Law of Seafarers: between common market and substantive. *Seafarers: an international labour market in perspective* [online]. 17 February. Available at: <<https://hal.science/hal-01470470/document>> [Accessed 9 August 2020].

Bhattacharjee, Sh., (2021). 10 Important Organizations Seafarers Can Contact For Help. *Merine IDsing* [online]. 17 September. Available at: <<https://www.marineinsight.com/life-at-sea/10-important-organizations-seafarers-can-contact-help/>> [Accessed 19 December 2021].

Boudreaux, Jo., (2023). Social Theory Definition & Examples. *Merine IDsing* [online]. 27 April. Available at: <<https://study.com/academy/lesson/social-theory-definition-examples.html>> [Accessed 20 May 2023].

Browne, E., (2015). Social protection. *Topic Guide* [online]. 10 January. Available at: <<https://gsdrc.org/topic-guides/social-protection-2/what-is-social-protection/>> [Accessed 29 May 2022].

Bruņa, S., Ilmete, Ž., Simomova, M., (2011). New approaches to human capital development in public administration in Latvia. *Conference: European Integration and Baltic Sea Region: Diversity and Perspectives* [online]. Available at: <https://www.researchgate.net/publication/215697765_New_approaches_to_human_capital_development_in_public_administration_in_Latvia> [Accessed 6 February 2022].

Brunori, P., O'Reilly, M., (2010). Social protection for development: a review of definitions. *Munich Personal RePEc Archive* [online]. European University Institute, Firenze, Italy. Available at: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/29495/1/MPRA_paper_29495.pdf> [Accessed 16 May 2019].

Calder, R., Tanhchareun, T., (2014). Informal social protection: Social relations and cash transfers. *Commonwealth of Australia* [online]. Department of Foreign Affairs and Trade. Available at: <<https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/informal-social-protection.pdf>> [Accessed 31 May 2021].

Canadian National Seafarers' Welfare Board, (2023). *Government of Canada* [online]. 19 July. Available at: <<https://tc.canada.ca/en/marine-transportation/marine-safety/canadian-national-seafarers-welfare-board>> [Accessed 31 July 2020].

Casper Chartering is Corporate Partner with The Mission to Seafarers, (2022). *CLC Projects* [online]. 19 April 19. Available at: <<https://clcprojects.com/casper-chartering-is-corporate-partner-with-the-mission-to-seafarers/>> [Accessed 13 June 2023].

Cotterrell, R., (2021). Social Theory and Legal Theory: Contemporary Interactions. *Annual Review of Law and Social Science* [online]. Available at: <<https://qmro.qmul.ac.uk/xmlui/bitstream/handle/123456789/77806/Cotterrell%20Social%20Theory%20and%20Legal%20Theory%3A%20Contemporary%20Interactions%202021%20Accepted.pdf?sequence=2&isAllowed=y>> [Accessed 15 September 2022].

Dash, J. K., Barik, R. Political Science Paper- II Administrative Theory: Principles and Approaches. *Political Science Paper-II* [online]. Available at: <https://ddceutkal.ac.in/Syllabus/MA_Pol_Science/PAPER-2.pdf> [Accessed 15 September 2022].

DePamphilis, D., (2011). Key Players in Mergers and Acquisitions. *ScienceDirect* [online]. Available at: <<https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/pension->

[fund](#)> [Accessed 15 October 2022].

Dragomir, C., Popa, L., (2018). The role of the International Labour Organisation in reducing maritime gender gap and motivating more female towards seafaring careers. *Journal of Physics: Conferense Series* [online]. Available at: <<https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1742-6596/1122/1/012030/pdf>> [Accessed 28 January 2021].

Dziubenko, O., Halaz, L., Bala, O., Zozulia, I., Berezovskyi, R., (2022). The System of Digital Management of the Enterprise's Labor Resources in the Context of Ensuring Personnel Security and Economic Development. *IJCSNS: International Journal of Computer Science and Network Security* [online]. 22 (9), p. 89-94. Available at: <http://paper.ijcsns.org/07_book/202209/20220914.pdf> [Accessed 2 September 2023].

Employees' pension fund trust, (2023). *Trust Companies Association of Japan* [online]. Available at: <https://www.shintaku-kyokai.or.jp/en/trusts/trusts03_06_01.html> [Accessed 19 September 2023].

Employer-sponsored pension plans, (2023). Financial Consumer Agency of Canada. *Government of Canada* [online]. Available at: <<https://www.canada.ca/en/financial-consumer-agency/services/retirement-planning/employer-sponsored-pension.html>> [Accessed 02 September 2023].

Filippova, V., Lopushynskyi, I., Artemyev, O., Maltsev, U., Sikorskyi, M., Andrievskyi, O., (2021). Mechanisms of Interaction Between the State and Territorial Communities in the Management of Assets. *AD ALTA: Journal of interdisciplinary research* [online]. 11(1), 57-62. Available at: <<http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/20697>> [Accessed 02 September 2022].

Fourth meeting of the Special Tripartite Committee of the Maritime Labour Convention, 2006, as amended (MLC, 2006). *International Labour Organization* [online]. Geneva, 19–23 April. Available at: <https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---normes/documents/genericdocument/wcms_776724.pdf> [Accessed 23 November 2019].

Global research on governance and social protection: Global Overview, (2021).

United Nations Development Programme [online]. Available at: https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2021/04/Global-overview_SP-Governance.pdf [Accessed 23 December 2022].

Guillen, J. B., (2018). Percepciones de afiliados a fondos de pensiones privados. *Ecos de Economica* [online]. 22(47). Available at: <https://doi.org/10.17230/ecos.2018.47.3> [Accessed 12 December 2020].

Halton, Cl., (2023). Diffusion of Innovations Theory: Definition and Examples. *Investopedia* [online]. 16 June. Available at: <https://www.investopedia.com/terms/d/diffusion-of-innovations-theory.asp> [Accessed 12 September 2023].

Ham, M., (2018). Theories of Innovation Adoption and Real-World. Case Analyses. *PressBook* [online]. Available at: <https://ohiostate.pressbooks.pub/drivechange/chapter/chapter-1/> [Accessed 14 February 2021].

Handbook. Guidance on implementing the Maritime Labour Convention, 2006 and Social Security for Seafarers, (2012). *International Labour Organization* [online]. Available at: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---normes/documents/publication/wcms_170388.pdf [Accessed 13 March 2022].

HRAS urges the Australian Government to reinforce its national legislative on seafarer welfare, 2023. *Safety4Sea* [online]. 23 March. Available at: <https://safety4sea.com/hras-urges-the-australian-government-to-reinforce-its-national-legislative-on-seafarer-welfare/> [Accessed 13 September 2023].

Impacts of social protection on social cohesion and reconciliation: Theories, experiences and case studies, (2021). *HelpAge International* [online]. Available at: <https://www.helpage.org/silo/files/impacts-of-social-protection-on-social-cohesion-and-reconciliation.pdf> [Accessed 13 August 2022].

Impavido G., (2013). *Pension Funds* [online]. Available at: <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/pension-fund> [Accessed 16 November 2020].

Implementing social protection strategies. The European Union Social Protection Systems (EU-SPS) Programme, (2019). *European Union Social Protection Systems (EU-SPS) Programme* [online]. OECD. Available at: <https://www.oecd.org/dev/inclusive-societies-development/Lessons_learned_Implementing_social_protection_strategies.pdf> [Accessed 19 November 2021].

Industry coordinates to help Ukrainian seafarers and their families evacuating Odessa, (2022) [online]. Available at: <<https://vgrouplimited.com/industry-helps-ukrainian-seafarers-evacuation/>> [Accessed 6 February 2023].

Institutions Established under the ACT, (2023). *Directorate General of Shipping* [online]. Available at: <https://www.dgshipping.gov.in/Content/PageUrl.aspx?page_name=ShipManualChap4> [Accessed 12 September 2023].

Insurance institutions, (2023). *Ministry of Social Affairs and Heals* [online]. Available at: <<https://stm.fi/en/insurance-institutions>> [Accessed 2 September 2023].

International Labour Standards on Seafarers, (2020). *International Labour Organization* [online]. Available at: <<https://www.ilo.org/global/standards/subjects-covered-by-international-labour-standards/seafarers/lang--en/index.htm>> [Accessed 12 September 2022].

International Organisations. Social Security Organisations in Other Countries, (2023). *Australian Government* [online]. Department of Socias Servise. Available at: <<https://www.dss.gov.au/about-the-department/international/international-social-security-agreements/international-organisations>> [Accessed 10 September 2023].

Introduction to social protection, (2014) [online]. Available at: <https://www.social-protection.org/gimi/gess/RessourcePDF.action;jsessionid=Sz0SYgERqlmUC-pkGa3El9jRPSIU6p_CWrAjVIUz4sQwJDXeEdne!-2033066120?id=56718> [Accessed 10 March 2020].

Kumar, R., (2014). Mutual Funds, Insurance, and Pension Funds. *ScienceDirect* [online]. Available at: <<https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/pension->

fund> [Accessed 10 June 2021].

Maritime Labour Convention, 2006, as amended, (MLC, 2006). *ScienceDirect* [online]. Available at: <https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:91:0:::P91_SECTION:MLC_A4> [Accessed 29 June 2022].

Merriam, I. C., (1946). International Action Toward Social Security for Seamen. Social Security [online]. Bulletin, August, 17-28. Available at: <<https://www.ssa.gov/policy/docs/ssb/v9n8/v9n8p17.pdf>> [Accessed 29 August 2021].

Merrien, F.-X., (2013). Social Protection as Development Policy: A New International Agenda for Action. *International Development Police* [online]. 4.2, 89-106. Available at: <<https://doi.org/10.4000/poldev.1525>> [Accessed 30 May 2021].

Mission to Seafarers and Deutsche Seemannsmission agree to partnership deal to support seafarer welfare in Panama, (2023) [online] 27 March. Available at: <<https://www.ajot.com/news/mission-to-seafarers-and-deutsche-seemannsmission-agree-to-partnership-deal-to-support-seafarer-welfare-in-panama>> [Accessed 29 June 2022].

MLC 2006 Regulation 4.5 - Social Security Protection for Seafarers, (2021). *EduMaritime* [online]. 11 August. Available at: <<https://www.edumaritime.net/mlc-2006/mlc-regulation-4-5-seafarer-social-security>> [Accessed 29 December 2022].

Mykolaichuk, M., (2018). Promoting the use of innovative technologies and the introduction of innovative products: foreign experience and challenges for Ukraine. *Management of innovative development the economic entities: collective monograph*. Edited by M. Bezpartochnyi, I. Britchenko. Higher School of Social and Economic (Vol. 2). Przeworsk: Wydawnictwo i Drukarnia NOVA SANDEC.

New initiative commits to provide grants to seafarers in need, (2019). *Safety4Sea* [online]. 19 November. Available at: <<https://safety4sea.com/new-initiative-vows-to-provide-one-time-financial-grants-to-seafarers-in-need/>> [Accessed 13 July 2020].

New Zealand looks at levy options to fund seafarer welfare, (2023). *Safety4Sea* [online]. 26 July. Available at: <<https://safety4sea.com/new-zealand-looks-at-levy-options-to-fund-seafarer-welfare/>> [Accessed 31 July 2023].

O'Brien, C., Scott, Z., Smith, G., Barca, V., Kardan, A., Holmes, R., Watson, C., Congrave J., (2018). Shock-Responsive Social Protection Systems Research. *Synthesis Report* [online]. January. Available at: <<https://www.opml.co.uk/files/Publications/a0408-shock-responsive-social-protection-systems/srsp-synthesis-report.pdf?noredirect=1>> [Accessed 15 October 2021].

Occupational pensions, (2021). *Citizen Information* [online]. 26 October. Available at: <https://www.citizensinformation.ie/en/money_and_tax/personal_finance/pensions/occupational_pensions.html> [Accessed 30 September 2022].

Ortiz, I., (2018). The Case for Universal Social Protection. *International Monetary Found* [online]. December. Available at: <<https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2018/12/case-for-universal-social-protection-ortiz>> [Accessed 23 April 2022].

Overview of the important innovation concepts and theories, (2021). *Accept Mission* [online]. 19 October. Available at: <<https://www.acceptmission.com/blog/innovation-concepts-and-theories/>> [Accessed 23 March 2022].

Paiva, L. H., (2019). The impacts of social protection benefits on behaviours potentially related to economic growth: a literature review. *International Policy Centre for Inclusive Growth* [online]. Working paper 183. Available at: <https://ipcig.org/pub/eng/WP183_The_impacts_of_social_protection_benefits_on_behaviours.pdf> [Accessed 3 September 2019].

Payment of Social Security of Seafarers, (2017). *CSB* [online]. 17 June. Available at: <<https://www.csbgroup.com/malta-news/legal/payment-of-social-security-of-seafarers/>> [Accessed 3 November 2019].

Pension fund for Seafarers employees, 2023. *TRACXN* [online]. 23 June. Available at: <https://tracxn.com/d/companies/seafarers-pension-fund/_xNm64mnesygD4womUiLpZFL9O_Ot1FDFoj2OBYjqQOY> [Accessed 13 September 2023].

Pension fund, provident fund, retirement annuity - what's the difference? (2020). *News24 Business* [online]. 6 January. Available at:

<<https://www.news24.com/fin24/news/pension-fund-provident-fund-retirement-annuity-whats-the-difference-20200106>> [Accessed 30 May 2021].

Piñero, L. C., (2020). Implementation challenges for seafarers' social security protection: The case of the European Union. *International Social Security Review* [online]. 08 December. Available at: <<https://doi.org/10.1111/issr.12248>> [Accessed 17 October 2021].

Placing seafarers' access to social security on the radar, (2020). *Excellence in Social Security* [online]. 10 December. Available at: <<https://ww1.issa.int/news/placing-seafarers-access-social-security-radar>> [Accessed 31 October 2021].

Potential Legislative Amendment to Support Shore-Based Seafarers' Welfare in Australia, (2022). *Human Rights at Sea International Maritime. Levy Campaign Focus: Australia* [online]. February. Available at: <https://www.humanrightsatsea.org/sites/default/files/media-files/2022-02/20220224-Maritime_Levy_AUS_Advisory_Opinion_HRAS_2_Feb_22-%5BFINAL%5D_sp_%20version_unlocked.pdf> [Accessed 14 March 2023].

Principles of social management and some issues for social management in Vietnam, (2018). *Political Theory: Online Journal* [online]. 24 September. Available at: <<http://lyluanchinhtri.vn/home/en/index.php/theory-research/item/577-principles-of-social-management-and-some-issues-for-social-management-in-vietnam.html>> [Accessed 19 March 2022].

Private pensions, (2023). Defined contribution schemes [online]. Available at: <https://www.pensionsauthority.ie/en/lifecycle/private_pensions/defined_contribution_schemes/> [Accessed 24 August 2023].

Ramakrishnan. T. K, Raimol Ravi, K., (2017). Theories and Concepts of Public Administration. *Study Material First Semester Core Course* [online]. Available at: <<http://14.139.185.6/website/SDE/sde539.pdf>> [Accessed 26 December 2020].

Retirement planning, 2023. *Nautilus International* [online]. Available at: <<https://www.nautilusint.org/en/our-union/what-we-do/retirement-planning/>> [Accessed 31 August 2023].

Ross, S., (2021). What Is the Human Capital Theory and How Is It Used? *Investopedia* [online]. 24 March. Available at: <<https://www.investopedia.com/ask/answers/032715/what-human-capital-and-how-it-used.asp>> [Accessed 23 December 2022].

Saab, F., Demo. G., Bermejo, P. H., (2018). Innovation in public administration. *Innovation & Management Review* [online]. 17 July. Available at: <<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/INMR-03-2018-0004/full/pdf>> [Accessed 18 July 2020].

'Sea Change' in welfare grants funding for seafarers in crisis, (2022). *Nautilus International* [online]. 10 January. Available at: <<https://www.nautilusint.org/en/news-insight/news/sea-change-in-welfare-grants-funding-for-seafarers-in-crisis/>> [Accessed 23 February 2023].

Seafarer Welfare: Towards Better Treatment of Seafarers, (2023). *Daily Cargo News* [online]. 1 March. Available at: <<https://www.thedcn.com.au/magazine-issues/seafarer-welfare-towards-better-treatment-of-seafarers/>> [Accessed 23 August 2023].

Seafarer's Social Security, (2019). *Legal & Financial* [online]. Available at: <<https://theislander.online/2019/04/c94-legal/seafarers-social-security/>> [Accessed 12 August 2020].

Seafarers' Emergency Fund (SEF), (2023). *ISWAN* [online]. Available at: <<https://www.seafarerswelfare.org/relief-funds/seafarers-emergency-fund>> [Accessed 19 July 2023].

Seafarers Residing in France, (2019). *Steamship Mutual* [online]. 18 March 18. Available at: <<https://www.steamshipmutual.com/publications/articles/seafarers-residing-france032019>> [Accessed 3 July 2020].

Seafarers' Welfare Fund, (2023). *Ministry of Blue Economy, Marine Resources, Fisheries and Shipping* [online]. Available at: <<https://blueeconomy.govmu.org/Pages/Departments/Shipping%20Division/Seafarers'-Welfare-Fund.aspx>> [Accessed 15 July 2023].

Seaman's pension, (2021). [online]. 27 April. Available at:

<<https://www.sdir.no/en/shipping/seafarers/working-and-living-conditions-for-seafarers/seamans-pension/>> [Accessed 15 July 2022].

Social insurance for seafarers supports retirement of seafarers, (2023). *Federal Ministry to Digital and Transport* [online]. Available at: <https://www.deutsche-flagge.de/en/social-security/seafarers-special-fund> [Accessed 15 August 2023].

Social protection floor. *International Labour Organization* [online]. Available at: <<https://www.ilo.org/secsoc/areas-of-work/policy-development-and-applied-research/social-protection-floor/lang--en/index.htm>> [Accessed 15 August 2023].

Social Protection System Review: A Toolkit, (2018). *Development Policy Tools* [online]. OECD, Publishing, Paris. Available at: <https://doi.org/10.1787/9789264310070-en> [Accessed 2 May 2021].

Social security coverage for seafarers is rather a matter of cooperation, (2022). *European Transport Federation* [online]. 25 March. Available at: <<https://www.etf-europe.org/social-security-coverage-for-seafarers-is-rather-a-matter-of-cooperation/>> [Accessed 15 June 2023].

Social security protection for seafarers, (2023). *International Labour Organization* [online]. Available at: <https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:80011:0::NO::P80011_COUNTRY_ID:102544> [Accessed 15 August 2023].

Social security rights of the European resident seafarers a joint report of the European Transport, (2022). *Reports* [online]. Workers' Federation and World Maritime University. Available at: <https://commons.wmu.se/cgi/viewcontent.cgi?article=1085&context=lib_reports> [Accessed 2 August 2023].

Social systems theory for management practitioners: Organizations as network of decisions, (2023). *CQNetC* [online]. 12 March. Available at: <<https://www.ckju.net/en/blog/social-systems-theory-management-practitioners-organizations-network-decisions/32189>> [Accessed 15 July 2023].

State aid: Commission approves prolongation of Irish scheme to refund employers' social security contributions in respect of seafarers on certain vessels, (2022). *EU*

Debates, News & Opinions [online]. 23 September. Available at: <<https://www.pubaffairsbruxelles.eu/eu-institution-news/state-aid-commission-approves-prolongation-of-irish-scheme-to-refund-employers-social-security-contributions-in-respect-of-seafarers-on-certain-vessels/>> [Accessed 1 August 2023].

Supporting the Seafarers International Relief Fund to assist seafarers affected by the Ukrainian crisis, (2022). *Trafigura Foundation* [online]. 22 May Available at: <<https://www.trafigurafoundation.org/about-us/highlights/sirf-ukraine/>>. [Accessed 15 October 2021].

Tapia, W., (2008). Description of Private Pension Systems. *OECD Working Papers on Insurance and Private Pensions* [online]. 22, OECD. Available at: <doi:10.1787/237831300433> [Accessed 4 October 2022].

The Dutch pension system: highlights and characteristics, (2023). [online]. Available at: <<https://www.pensioenfederatie.nl/website/engelse-website/publications-in-english/publications-in-english>> [Accessed 4 August 2023].

The New Zealand Government Department responsible for maritime matters is conducting a public review of maritime levy options for delivering sustainable onshore seafarer welfare funding, (2023). *Human Right at Sea* [online]. 24 July. Available at: <<https://www.humanrightsatsea.org/news/new-zealand-government-department-seeks-public-review-maritime-levy-options-seafarer-welfare>> [Accessed 24 August 2023].

The Seafarer's Charity, (2023). *Relate* [online]. Available at: <<https://www.relate.org.uk/what-we-do/counselling-services/free-counselling/seafarers-charity>> [Accessed 26 August 2023].

Thimmappa, L., Saran, A., D'Souza, S. R. B., Binil, V., (2021). The effectiveness of social protection interventions in low- and middle-income countries: An evidence and gap map. *Campbell Syst Review* [online]. 17(3). Available at: <doi: [10.1002/cl2.1160](https://doi.org/10.1002/cl2.1160)> [Accessed 16 August 2022].

Trubek, D.M., (1972). Toward a Social Theory of Law: An Essay on the Study of Law and Development. *The Yale Law Journal* [online]. 82(1), 1-50. Available at: <<https://core.ac.uk/download/pdf/160248386.pdf>> [Accessed 10 August 2021].

Types of Public Administration [online]. Theory. Available at: <https://www.customwritings.com/howtowrite/post/public-administration-classification-essay-sample/> [Accessed 13 September 2021].

Undaf companion guidance: theory of change. *United Nations Development Group* [online]. Available at: <https://unsdg.un.org/sites/default/files/UNDG-UNDAF-Companion-Pieces-7-Theory-of-Change.pdf> [Accessed 16 September 2022].

What is an affiliate, (2023). *Fremont Area Community Foundation* [online]. Available at: <https://www.facfoundation.org/our-affiliates/what-is-an-affiliate-fund.html> [Accessed 3 September 2023].

What is theory of change? (2021). *Australian Government* [online]. September. Available at: <https://aifs.gov.au/resources/practice-guides/what-theory-change> [Accessed 15 October 2021].

Why We Need Social Protection, (2018). *Social development policy guides* [online]. United Nations. Available at: <https://www.socialprotection-toolbox.org/files/documents/Social-Protection-module-1.pdf> [Accessed 15 December 2020].

Wolfgang, M., (2004). Social systems theory as theoretical framework for Human Resource Management: Benediction or curse? *Management Revue* [online]. 15(2), 178-191. Available at: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/78961/1/752404644.pdf> [Accessed 27 August 2022].

World Social Protection Report 2020–22: Social protection at the crossroads – in pursuit of a better future, (2021). International Labour Office [online]. Geneva: ILO. Available at: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_protect/@soc_sec/documents/publication/wcms_817572.pdf [Accessed 27 May 2022].

Zamboni, M., (2010). The “Social” in Social Law –An Analysis of a Concept in Disguise. *Stockholm Institute for Scandianvian Law* [online]. Available at: <https://scandinavianlaw.se/pdf/50-33.pdf> [Accessed 18 May 2020].

ДОДАТКИ

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові
результати дисертації:*

1. Зозуля І.Ю. Підходи до проблем соціального захисту моряків зарубіжних держав та України. *Державне управління та місцеве самоврядування* : збір. наук. праць ДРІДУ НАДУ при Президентіві України. Вип. 1 (48). 2021/ С. 73-79.

URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik_dums/2021/2021_01\(48\)/index.html](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik_dums/2021/2021_01(48)/index.html)

DOI: 10.32782/palg/2021.1.9\

2. Зозуля І.Ю. Поняття «соціальний захист» в контексті наукових досліджень. *Актуальні проблеми державного управління* : збір. наук. праць ОРІДУ НАДУ при Президентіві України. Вип. 3(84). 2021. С. 24-29. URL: <http://uran.oridu.odessa.ua/article/view/246230/243713>

DOI: <https://doi.org/10.35432/1993-8330appa3842021246230>

3. Dziubenko O., Halaz L., Bala O., Zozulia I., Berezovskyi R. The System of Digital Management of the Enterprise's Labor Resources in the Context of Ensuring Personnel Security and Economic Development. *IJCSNS* : International Journal of Computer Science and Network Security. Vol. 22. № 9. 2022. P. 89-94. URL: http://paper.ijcsns.org/07_book/202209/20220914.pdf

DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.9.14>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Драгомирецкая Н.М., Зозуля И.Ю. Формирование модели социальной защиты моряков Украины как социальный проект органов публичного управления. *Problems of effective management of state* : Materials of XXXIII International Scientific Conference, March of 21, 2020. Tbilisi: International Publishing House "Progress". С. 67-68. URL:

http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/318839/5/Problems_of_Effective_Management_of_State_2020_N33.pdf

5. Зозуля І.Ю. Зарубіжний досвід соціального захисту моряків як складової

публічного управління. *Організаційно-правові аспекти публічного управління в Україні* : матер. VII Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конфер. за міжнарод. уч., 18 черв. 2020 р. Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2020. С. 30-32.

6. Зозуля І.Ю. Social protection of seafarers: world experience in modelling public management. *Порівняльне публічне управління та адміністрування* [Електронний ресурс] : матер. Всеукр. наук.-практ. конфер., 28 трав. 2021 р., Одеса: ОРІДУ НАДУ при Президентові України, 2021. С. 157-158. URL: <http://www.oridu.odessa.ua/?fil=9/3>

7. Зозуля І.Ю. Вплив існуючих моделей соціального захисту на захист моряків. *Публічне управління: традиції, інновації, глобальні тренди* : матер. Всеукр. наук.-практ. конфер. за міжнар. уч., 8 жовт. 2021 р., Одеса: ОРІДУ НАДУ при Президентові України, 2021. С. 170-171. URL: <http://www.oridu.odessa.ua/?fil=9/38>

8. Зозуля І.Ю. Теоретико-методологічні проблеми дослідження стану соціального захисту моряків. *Держава XXI століття: погляд молоді* : Всеукр. наук.-практ. on-line конферен. здоб. вищої освіти і молодих учених (присвячена Дню науки), 17 трав. 2022 р., Житомир, 2022. С. 396-397. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/369.pdf>

9. Зозуля І.Ю. Інноваційні моделі соціального захисту моряків як основа стабільності в умовах глобальних ризиків та криз. *Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України* : XIX регіон. наук.-практ. конфер., 16 черв. 2022 р., Дніпро, 2022. С. 68-69. URL: https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/Material_conference_16_06_2022.pdf

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

10. Зозуля І.Ю. Децентралізація місцевого самоврядування як один зі шляхів розвитку нової моделі соціального захисту моряків. *Věda a perspektivy*: міжнар. мультидисципл. журнал. Praha, České republika. Вип. 6 (6). 2021. С. 58-71. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/issue/view/28>

DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2021-6\(6\)-58-71](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2021-6(6)-58-71)



**ОДЕСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ОДЕСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА СІМЕЙНОЇ ПОЛІТИКИ**

вулиця Канатна, 83, м. Одеса, 65012, тел. (048) 753-11-90; e-mail: dsar@od.gov.ua

код згідно з ЄДРПОУ 41147618

№ _____

На № _____

від _____

У спеціалізовану вчену раду

Довідка

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Зозулі Ігоря Юрійовича

Результати дисертаційного дослідження Зозулі Ігоря Юрійовича на тему: «Модель публічного управління соціальним захистом моряків: світовий досвід для України» використані в практичній діяльності Департаменту соціальної та сімейної політики Одеської обласної державної адміністрації.

Доцільними є сформульовані пропозиції щодо доцільності розвитку соціального діалогу з центральними органами виконавчої влади та роботодавцями; забезпечення соціального захисту моряків та контролю і супроводу такої діяльності; створення структурних підрозділів в органах публічної влади підрозділів соціального захисту моряків; удосконалення державної політики в сфері соціального захисту моряків. Дані питання обговорювалися під час проведення спільних заходів (нарад, семінарів, круглих столів) з представниками громадських організацій щодо соціального захисту Одеської обласної державної адміністрації, громадських організацій, профспілкових комітетів.

Запропонований автором дисертаційного дослідження концептуальний підхід сприяє розвитку соціального діалогу, організації співробітництва обласної державної адміністрації із профспілками та їхніми об'єднаннями, організаціями роботодавців та їхніми об'єднаннями.

Рациональною є запропонована модель публічного управління соціальним захистом моряків в Україні, яка містить теоретико-методологічну основу та організаційно-правовий блок і структуру соціального захисту моряків.



СЕД АСНОД Департамент соціальної та сімейної політики Одеської обласної державної адміністрації
ДОКУМЕНТ № 8036/01-40/2-23 від 15.09.2023
Сертифікат [748197D0FAB977E5040000002D590A008E5A8003](#)
Підписувач [ДЕМЕНТЬЕВА ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА](#)
Дійсний з [19.10.2022 10:12:51](#) по [19.10.2023 23:59:59](#)

Довідку видано для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду за місцем захисту дисертації.

Директор Департаменту
соціальної та сімейної політики
Одеської обласної державної організації




Т.М. Дементьєва



НАЦІОНАЛЬНА СОЦІАЛЬНА СЕРВІСНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ
СЕРВІСНОЇ СЛУЖБИ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

вул. Жуковського, 11, м. Одеса, 65026,
e-mail: info@od.nssu.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 44209488

від 04.06.2025 № 431

На № _____ від _____ 20 ____

У спеціалізовану вчену раду

Довідка
про впровадження результатів дисертаційної роботи
Зозулі Ігоря Юрійовича

Результати дисертаційного дослідження Зозулі Ігоря Юрійовича на тему: «Модель публічного управління соціальним захистом моряків: світовий досвід для України» були використані в практичній діяльності Головного управління Національної соціальної сервісної служби в Одеській області.

Доцільними для впровадження є обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення механізмів нормативно-правового забезпечення соціального захисту, в частині особливих умов праці їх законодавчого закріплення, надання пакету медичної допомоги та охорони здоров'я, безпеки, регламентації праці, виплат, страхування, пенсійного забезпечення тощо. Це знаходить своє відображення в організаційно-правових змінах, зокрема щодо створення структурних підрозділів в органах публічної влади підрозділів соціального захисту моряків; побудові моделі публічного управління соціальним захистом; подолання правових колізій.

Представлений новий концептуальний вимір щодо публічного управління соціальним захистом моряків у практичному вимірі спрямований на організацію діяльності суб'єктів публічного управління, громадянського суспільства і його інститутів та окремих громадян стосовно створення нормативно-правових та соціально-економічних умов щодо соціального захисту моряків та створення спеціальних умов соціального захисту моряків та їх родин.

Довідку видано для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду за місцем захисту дисертації.

Начальник Головного управління
Національної соціальної сервісної служби
в Одеській області



Лілія КОВАЛЕНКО

**Благодійна Організація
«Фонд допомоги морякам та трудовим
мігрантам «Асоль»**

Код ЄДРПОУ 36920274

р/р UA643395000000026000042629001

в ОБ АТ «ТАСКОМБАНК» МФО 339500

Юр. адреса: 65014, Одеська область, Приморський район,
м. Одеса, вул. Канатна, 83, прим: 311П

т: +38 (096) 889 7481

<http://assol.org.ua>

assol-fund@ukr.net

*Вих №1406/2023
від 14.06 2023*

У спеціалізовану вчену раду

Довідка

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Зозулі Ігоря Юрійовича

на тему: «Модель публічного управління соціальним захистом моряків:
світовий досвід для України»

Результати дисертаційного дослідження Зозулі Ігоря Юрійовича використано та запроваджено в діяльність Благодійної організації «Асоль».

Доцільним є впровадження результатів дослідження в забезпеченні змін в законодавстві щодо соціального захисту моряків з боку неурядових організацій, які впливають на процеси просування інтересів моряків на всіх рівнях публічного управління (законодавчий, виконавчий, місцевого самоврядування). З урахуванням представлених пропозицій (в т. ч. на основі кращих світових практик), продовжено діяльність благодійної організації в таких напрямках як: напрацювання пропозицій щодо удосконалення національного законодавства з питань соціального захисту моряків; надання безоплатної правової допомоги; забезпечення соціального страхування для моряків; працевлаштування моряків; створення стандартного соціального забезпечення на міжнародному рівні для всіх моряків; перегляд правових актів та вимог щодо фінансової складової соціального захисту; покращення стандартів добробуту моряків.

Взято до уваги авторську модель публічного управління соціальним захистом моряків, яка відображає інституційну конструкцію суспільних відносин щодо соціального захисту моряків та визнання їх діяльності як особливої зі значним внеском в економіку держави.

Довідку видано для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду за місцем захисту дисертації за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

**Голова правління
БО «АСОЛЬ»**


БО «ФОНД ДОПОМОГИ МОРЯКАМ
ТА ТРУДОВИМ МІГРАНТАМ «АСОЛЬ»
14.06.2023
КОPIЯ ДОКУМЕНТІВ

Андрій ШЕВЧЕНКО



ОБ'ЄДНАНА МОРСЬКА ПРОФЕСІЙНА СПІЛКА

ЄДРПОУ: 24774502, адреса: Україна, 65058, Одеська обл., місто Одеса, вул. Романа Кармена, буд.21
e-mail: ompukraine@gmail.com тел.: +380505962704

Вих: 79д від 12 вересня 2023 р.

У спеціалізовану вчену раду

Довідка
про впровадження результатів дисертаційної роботи
Зозулі Ігоря Юрійовича

Результати дисертаційного дослідження Зозулі Ігоря Юрійовича на тему: «Модель публічного управління соціальним захистом моряків: світовий досвід для України» було впроваджено в практичну діяльність Об'єднаної морської професійної спілки, зокрема щодо: управління окремим аспектом соціального життя (управління процесом формування і становлення соціального захисту моряків як соціальної групи з особливими умовами праці); розширення повноважень (стосується повноважень профспілок та інших неурядових організацій); гармонійне поєднання мети довгострокового та короткострокового соціального управління (важливо для розробки довгострокових та короткострокових пакетів соціального захисту моряків); забезпечення соціальними правами та гарантіями з позицій особливих умов праці моряків; ефективності діяльності соціального управління (запровадження інновацій в соціальному захисті моряків); управління соціальними проектами соціального захисту моряків.

Взято на розгляд запропоновану авторську модель соціального захисту моряків. Доцільним є пропозиція щодо практичних методів спільної творчості, зокрема такого як метод соціального проектування в сфері соціального захисту моряків.

Результати дисертаційного дослідження було використано в частині удосконалення: захисту прав членів Профспілки на робочому місці, забезпечення гідних можливостей працевлаштування, зміцнення соціального захисту та діалогу з питань пов'язаних з роботою.

Довідку видано для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду за місцем захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Голова Об'єднаної морської професійної спілки Я.В. Павленко





Довідка

про використання результатів дисертаційної роботи

Зозулі Ігоря Юрійовича

**Модель публічного управління соціальним захистом моряків:
світовий досвід для України**
у науково-дослідницькій діяльності Національного університету
«Одеська політехніка»

Довідка видана в тому, що у науково-дослідницькій діяльності Національного університету «Одеська політехніка» використані наступні наукові результати, отримані у дисертаційній роботі Зозулі Ігоря Юрійовича:

- теоретичне обґрунтування доцільності запровадження сучасних інновацій в системі публічного управління в умовах глобалізаційних змін та кризових явищ в аспекті запровадження зарубіжного досвіду соціального захисту моряків;
- сформульовано методологічні основи запровадження сучасних інновацій в системі публічного управління в умовах глобалізаційних змін та кризових явищ в аспекті запровадження зарубіжного досвіду соціального захисту моряків;
- обґрунтовано напрямки розвитку підходів, методів та інструментарію публічного управління та адміністрування щодо запровадження інновацій в аспекті запровадження зарубіжного досвіду соціального захисту моряків;
- представлено теоретико-прикладну модель публічного управління соціальним захистом моряків.

Дисертацію виконано згідно тематичного плану НДР ОНПУ за період 2022 та 2023 рр.

Зозуля Ігор Юрійович брав участь, як виконавець на громадських засадах за держбюджетною науково-дослідницькою роботою № 216-185 – «Сучасні інновації в системі публічного управління в умовах глобалізаційних ризиків та кризових явищ» (№ ДР 0122U002247).

Проректор



Дмитро ДМИТРИШИН